

Handelingen der Gemeente

R. H. Matzken

De geschiedenis van de christelijke Gemeente door de eeuwen heen

Deel 2: Van Reformata tot Maranatha

Inhoud

Verantwoording

HOOFDSTUK V. Dwars door de kerken der denominaties, 1520-1750

- V.1. Verband met “Sardes”
- V.2. De Reformatie en haar zegen
- V.3. De Contra-Reformatie en haar vloek
- V.4. Nadere Reformatie blijft nodig
- V.5. De Gemeente gaat gewoon door

HOOFDSTUK VI. De overwinnaars met de kleine kracht, 1750-1948

- VI.1. Verband met “Filadelfia”
- VI.2. Opwekking als kern van “Filadelfia”
- VI.3. Nadruk op evangelische gemeenten
- VI.4. Nadruk op het “prophetische Woord”
- VI.5. Opkomst van de “geloofszending”
- VI.6. Opwekking die tot pseudo wordt

HOOFDSTUK VII. Los van de oecumene die naar Babel voert, 1948-?

- VII.1. Verband met “Laodicea”
- VII.2. Verband tussen Gemeente en Koninkrijk
- VII.3. In de houdgreep van Pseudo
- VII.4. “De laatste generatie” ingeluid
- VII.5. De profetieën vervuld

Literatuur

Verantwoording bij het tweede deel

Het eerste deel van de “Handelingen der Gemeente” beslaat de periode tussen de Handelingen der apostelen en de komst van de Reformatie, in totaal dus bijna 15 eeuwen. Het tweede deel beschrijft de geschiedenis der christelijke gemeente sedert de Reformatie tot heden, dus bijna 5 eeuwen. De bedoeling hiervan is meer dan alleen het beschrijven van geschiedenis, ofschoon deze geschiedenis bijzonder boeiend is en soms erg verrassend, omdat zij een ander licht werpt op de periode van reformatie, reveil en oecumene.

Nu is de geschiedschrijving voor een groot deel het rangschikken van historisch materiaal. Uit deze ordening blijkt dan de voorkeur van de auteur die daaruit zijn keuze bepaalt, zijn prioriteiten stelt en zijn conclusies trekt. De bedoeling van dit boek is allereerst om recht te doen aan de evangelische beweging, die door velen (ook door hen die zich “evangelisch” noemen!) dikwijls wordt misverstaan. Vervolgens is het de bedoeling om met dit document onze eigen tijd beter te begrijpen, dat wil zeggen haar uitdagingen en bedreigingen, haar zegen en haar “pseudo” of verleiding.

Voor de eerste 19 eeuwen werd sterk geleund op bestaande literatuur uit de Angelsaksische wereld (met name het boek “The Pilgrim Church” van E. H. Broadbent. Hiermee worden tal van zaken, die in de Angelsaksische wereld algemeen bekend zijn, ook voor het Nederlandse taalgebied toeganke

lijk gemaakt. Maar geschiedschrijving voor de 20e eeuw is bijzonder moeilijk, omdat deze tijd nog niet is afgelopen. Vooral de periode na de Tweede Wereldoorlog kan op tal van manieren worden geduid: wij zijn hierbij immers heel persoonlijk betrokken! Om toch te komen tot een vorm van “geschiedschrijving” na 1948, de periode van “Laodicea”, is gebruik gemaakt van een tweetal middelen:

- de eerste is het doortrekken van de lijnen die reeds in de vorige perioden van kracht waren, want iedere periode van de geschiedenis van Christus’ gemeente bouwt voort op de vorige periode, naast het nieuwe dat zij brengt;
- de tweede is het plaatsen van de geschiedenis in het kader van het profetische Woord, met name de laatste drie zendbrieven uit Openbaring en het schema waarmee de perioden van de zeven gemeenten wordt vergeleken met de zeven gelijkenissen aangaande de verborgenheid van het Koninkrijk Gods (Matt. 13).

Deze indeling is een geestelijke verworvenheid van de auteur, wat niet wil zeggen dat hiermee iets nieuws wordt gezegd. Dit was immers allang bekend, niet alleen in de (vorige) periode van “Fila-delfia” (getuige het standaardwerk dat Clarence Larkin hierover schreef), maar ook al veel eerder, zowel gedurende de Middeleeuwen als in de periode der Reformatie. Voor velen in Nederland is dit blijkbaar onbekend, wat wel leidt tot bedenkingen of zelfs afwijzing. Het is stellig niet de bedoeling om hierin dogmatisch te zijn, omdat bij het lezen van de hele geschiedenis wel zal blijken of dit schema een hulp is om onze tijd te verstaan.

Ons eigen Nederland speelt een belangrijke rol in de geschiedenis van gemeente en kerk. Niettemin is niet gestreefd naar een verhandeling van het “gereformeerde veelstromenland” dat ons land sinds de reformatie heeft gekenmerkt. Hierover bestaat voldoende literatuur, en een uitvoerige verhandeling hiervan zou juist het evenwicht van dit boek verstoren, dat namelijk bepaald wordt door de geschiedenis van Christus’ gemeente wereldwijd.

Tenslotte is het hoogste doel van dit boek een gemeente die zich zal hebben gereinigd en zich ook nog voortdurend reinigt naarmate het licht van Gods Woord haar bestraalt. Niet alleen individuele Christenen moeten zich verootmoedigen voor de Here God, maar dit geldt ook de kerken en gemeenten waarin dezelfde Christenen God aanbidden maar zich tegelijk hebben vereenzelvigd met schanddaden van kerk en theologie, al is het alleen maar vanuit de houding ten opzichte van Israël. De verleidingen zijn overal, niemand ontkomt eraan en het is stellig niet zo dat de ene kerk/gemeente zich op deze punten ten opzichte van de ander kan verheffen. Niet alleen in de kerken der oecumene is verleiding, maar deze is er ook in de reformatorische kerken die afzijdig staan van de oecumene en in de evangelische gemeenten.

Voor het overige wordt verwezen naar de Verantwoording bij deel I (“Van apostelen tot reformatie”), waaruit tenslotte deze zinsnede wordt overgenomen: Zo geldt dan als maatstaf van de christelijke gemeenten:

- de geschiedenis van de eerste generatie, zoals beschreven in Handelingen der apostelen;
- de doctrine van de gemeente en haar leiding, zoals beschreven in de Epistels;
- de geschiedenis van de volgende generaties tot de wederkomst des Heren, zoals deze profetisch wordt geduid in Op. 2-3 en in Matt. 13.

Hem zij de heerlijkheid in de gemeente
en in Christus Jezus, tot in alle geslachten,
van eeuwigheid tot eeuwigheid! Amen.

HOOFDSTUK V

Dwars door de kerken der denominaties, 1520-1750

V.1. Verband met “Sardes”

V.2. De Reformatie en haar zegen

V.2.1. Maarten Luther

V.2.2. Ulrich Zwingli

V.2.3. Johannes Calvijn

V.2.4. De dialoog over de vrije wil

V.2.5. Samenvatting

V.3. De Contra-Reformatie en haar vloek

V.3.1. Ignatius van Loyola en zijn Jezuïeten

V.3.2. Het Concilie van Trente

V.3.3. De Hugenoten en de Bartholomeïsnacht

V.3.4. De Puriteinen en hun belagers

V.3.5. De vrijheidsstrijd in de Nederlanden

V.4. Nadere Reformatie blijft nodig

V.4.1. Von Schwenckfelds getuigenis in Silezië

V.4.2. Jan Amos Comenius

V.4.3. George Fox en de Quakers

V.4.4. Jean de Labadie

V.4.5. Spener en Francke - voormannen van de Piëtisten

V.4.6. Arminius en de uitverkiezing

V.5. De Gemeente gaat gewoon door

V.5.1. Kenmerkende verschillen

V.5.2. De Anabaptisten of Wederdopers

V.5.3. De tragedie van Munster

V.5.4. De Mennonieten

V.5.5. Vroege Baptisten en Puriteinen

V.5.6. John Bunyan en de pelgrims

V.5.7. Conclusie

V.1. VERBAND MET “SARDES”

Met de periode van de Reformatie wordt bedoeld die periode in de geschiedenis waarin de Protestanten hun eigen geluid lieten horen en zich gingen organiseren in afzonderlijke, protestantse kerken. Die periode begon toen mannen als Maarten Luther, Johannes Calvijn en een aantal andere hervormers

- protesteerden tegen de valse leer, de tirannie en aanmatiging van de Kerk van Rome, en
- protesteerden vóór het bijbels geluid van “Sola Fide, Sola Gratia, Sola Scriptura” (geloof alleen, genade alleen, de Schrift alleen).

Toen dit licht helder ging schijnen gingen daardoor ook de “Handelingen der Gemeente” zich weer voor een groot deel afspelen binnen de Kerk, namelijk de kerken van de Reformatie. Dit geldt ten dele, want hoewel de hervormers veel rituele en leerstellige rompslomp hebben opgeruimd en een bijbelse visie van onder de korenmaat hebben teruggebracht, was hun werk in veel opzichten toch verre van volkomen. Als gevolg daarvan worden de kerken der Reformatie nog altijd gekenmerkt door het devies “semper reformando”, altijd weer opnieuw hervormen.

Een van de belangrijkste zaken die niet werd weggedaan, is wel geweest de band met de wereld, en zo zien wij dat deze periode wel veel verkeerds van “Thyatira” heeft weggedaan, maar in veel opzichten weer is teruggekeerd tot “Pergamum” met haar Staatskerk, nominale “doopleden”, “de Kerk als geestelijk Israël”. Het zou nog enkele honderden jaren duren eer de verwachting van Christus wederkomst weer duidelijk zou doorklinken, met daaraan verbonden de oproep om zich te bekeren tot de levende God.

Het kenmerk van de “Sardes”-gemeenten ligt in de “namen”, zoals al blijkt uit de brief van de Here Jezus. Hiermee wordt gewezen op de vlag die de lading niet (meer) dekt, Op. 3:1: de mensen leven

bij de namen, zij noemen zich naar die namen: vs. 4 zegt in feite: gij hebt enkele namen te Sardes... Deze kerken organiseren zich om de namen en dat is kenmerkend voor de vele denominaties (afgeleid van het woord nomen = naam) waarin de Gemeente in de “Sardes”-periode is verdeeld geraakt. Uit vs. 5, dat een samenvatting, een oproep en een belofte geeft, blijkt dat het bij de kerken der Reformatie om drie belangrijke zaken gaat, die haar dan ook kenmerken:

- De “witte klederen”, hetgeen staat voor de rechtvaardiging door het geloof, een algemeen erkend leerstuk. Maar het slaat ook op twee andere leerstukken die veel minder worden onderwezen: de progressieve levensheiliging en het opstandingslichaam bij Christus wederkomst.
- De kwestie van de namen en het gevaar van “inslapen”. Dat wil zeggen, haar leden hebben de neiging zich te beroepen op “de rechte leer” zoals die door hun voormannen werd verwoord; zulke “nominale Christenen”, die in feite “slapers” zijn, zullen door Christus’ wederkomst worden overvallen als een dief in de nacht.
- De “belijdenis” speelt een grote rol in deze Sardes-kerken. Het woord homologeoo betekent: hetzelfde zeggen als, nazeggen wat anderen hebben verwoord; het bijbelse begrip gaat dieper, zoals we ook vinden in Rom. 10:9-10 en 1 Tim. 6:12-13.

Een tweede aspect van de “Handelingen der Gemeente” speelt zich dan ook af buiten de kerken der Reformatie om, en wel in christelijke gemeenten die trouw hebben vastgehouden aan het bijbels getuigenis en de orde van Christus’ gemeente zoals die in de periode van “Efeze” en “Smyrna” nog algemeen golden (zij het ook toen al betwist). Hier vinden wij ook een grote liefde en geloofsijver, die helaas ook wel in verkeerde banen kon terechtkomen (zoals in Munster!). Toch is het verkeerd om op grond van zulk een ontsporing al het geestelijk leven dat zich afspeelde buiten de officiële kerken om, te betitelen als “sektarisch” Integendeel, we zullen zien dat de waarachtige Gemeente van Christus zowel binnen als buiten de kerken van de Reformatie kenbaar en zichtbaar was (bijvoorbeeld de Hugenoten en de Hussieten), maar ook zware vervolgingen heeft doorstaan, zowel door de Kerk van Rome als door de kerken der Reformatie zelf!

Deze periode kent niet zo’n duidelijke afsluiting als de Middeleeuwen. Sommigen laten de Sardesperiode halverwege de achttiende eeuw ophouden, met de komst van de evangelische opwekkingen en de zendingsbeweging. Anderen nemen 1800 als het einde van deze periode, omdat toen Gods licht begon te vallen op de door de Reformatie verwaarloosde aspecten van het profetische Woord. Hieronder valt met name de verwachting van de spoedige wederkomst van Christus, de geloofsafval van het nominaal-protestantse en katholieke deel van de Christenen en het verstaan van de “tekenen der tijden” waaronder het feit van het nationaal herstel van Israël.

In dit hoofdstuk zullen wij zien welk een groot goed de Reformatie is geweest en hoezeer Christus’ Gemeente hierdoor een krachtige impuls ontving. In het negatieve blijkt dit uit de heftige reactie van Rome met onder meer de Contra-Reformatie, de Jezuïeten en het Concilie van Trente. Maar ook zal blijken dat de Reformatie zelf ook slechts “ten dele” was, wat leidde tot de noodzaak van een permanente “nadere reformatie”. Dit kwam omdat bepaalde kernbegrippen van de roomse leer wel werden herzien, maar niet principieel teruggebracht naar bijbels model. Daardoor blijven dan ook naast “de kerken van de namen” de evangelische gemeenten als een afzonderlijke stroming bestaan. Daardoor wordt de indeling van dit hoofdstuk als volgt: V.2. De Reformatie en haar zegen V.3. De Contra-Reformatie en haar vloek V.4. Nadere Reformatie blijft nodig V.5. De Gemeente gaat gewoon door.

V.2. DE REFORMATIE EN HAAR ZEGEN

In een vorig hoofdstuk (IV. 5) zagen we de ontwikkelingen die ertoe leidden dat “Izebels bolwerk”, de Kerk van Rome, begon te kraken. De soevereine hand van God was allang over de geschiedenis voordat de grote reformatoren optraden. De kracht van de Reformatie lag niet in namen van mensen, ook niet in die van Godsmannen, maar in het herstel van het gezag van de Bijbel in plaats van het gezag der Kerk.

Door de Reformatie is er een grote kloof in de Kerk ontstaan - naast de kloven die reeds bestonden binnen de Katholieke Kerk, namelijk “Syrisch”, “Grieks” en “Rooms” - waardoor we voortaan

spreken van Katholiek en Protestant. Aandacht verdient hier dat “pro-testare” niet betekent: getuigen tegen, protesteren, maar precies het tegenovergestelde, namelijk: getuigen vóór (de waarheid).

Deze studie gaat echter niet over de Kerk - en het Protestantisme is veelal “Kerk” gebleven - maar houdt zich met iets anders bezig. Wij trekken de lijn van de christelijke Gemeente door de eeuwen heen, een Gemeente die bestaan heeft te midden van de tegenstellingen en schandalen die de officiële kerken verscheurd hebben, waardoor hun religieuze stelsels opkwamen en weer verzonken. In zekere zin is veel van wat de Reformatie bracht slechts zijdelings van belang voor de gemeenten die reeds los van de Kerk bestonden, maar aan de andere kant zijn de omstandigheden van Christus’ Gemeente hierdoor zodanig veranderd dat met recht gesproken mag worden van een nieuwe periode in de Handelingen der Gemeente.

De Reformatie heeft veel goeds gebracht, waarvoor God gedankt werd. Toch zijn er fundamentele dwalingen gebleven die ertoe hebben geleid dat de Reformatie de Gemeente als “Kerk” niet heeft teruggebracht tot de eerste periode van “Efeze” en “Smyrna”, maar hooguit tot de tweede periode van “Pergamum”. De kernpunten waaraan “de Kerk” heeft vastgehouden (en wat haar in deze en volgende periode dan ook van “de Gemeente” onderscheidt) worden in sectie V. 5 nader uiteengezet. Een van de gevolgen is geweest dat de “Sardes”-periode gekenmerkt wordt door de vele “namen” met elk hun eigen “confessio” of belijdenis. Als gevolg daarvan zijn de namen van de mannen die door God gebruikt werden tevens de oorzaak geworden van veel kerkelijke verdeeldheid en “nominalisme”. Dit duidt een verschijnsel aan waarbij Christenen leven bij de orthodoxie van de belijdenissen, eenmaal door “de vaders” opgesteld, maar zonder een persoonlijk kennen van God in Christus. Om de verschillende accenten en “kleurmengingen” van de Reformatie te begrijpen, zullen we nu in het kort het leven en werk van enkele grote hervormers nader gaan bezien:

- Maarten Luther in Duitsland
- Ulrich Zwingli in Zwitserland
- Johannes Calvijn in Frankrijk
- De dialoog over de vrije wil

V.2.1. Maarten Luther

Maarten Luther werd in 1483 geboren als zoon van een mijnwerker. Hoewel zijn ouders arm waren, gaven zij hem goed onderwijs, waardoor hij in 1501 aan de universiteit van Erfurt kon gaan studeren. Reeds als kind had Luther een diep besef van zonde en een innig verlangen naar vrede, en dat werd versterkt toen hij in de universiteitsbibliotheek een complete Bijbel las. Met name de geschiedenis van Hanna en Samuël maakte een diepe indruk op hem, waardoor hij ging nadenken over de vraag “Waar ga ik heen als ik sterf?” Een blikseminslag en de gewelddadige dood van een van zijn vrienden waren de directe aanleiding tot het opgeven van zijn studie. Zijn gelofte aan God kwam hij na door in het klooster te gaan waar hij zijn lichaam, zijn ziel en zijn geest pijnigde in het zoeken naar “een genadig God”.

Een overste van de orde der Duitse Augustinianen, Johannes von Staupitz, hoorde op een rondreis van de zoekende monnik en diens zielestrijd. Door hem werd Luther opnieuw bepaald bij de Bijbel en gewezen op Christus: “Alléén door Hem is er redding en wordt de vrede met God verkregen”. Luther volgde dit advies op en bij het lezen van de Romeinenbrief (in het bijzonder 1: 17 en 3:21) brak het licht door in zijn hart en vond hij de lang-gezochte vrede voor zijn ziel: rechtvaardiging door het geloof alleen.

Hierop volgde een diepgaande Bijbelstudie waardoor Luther werd gebracht tot een prediking die velen overtuigde van de eenvoudige waarheid uit Gods Woord, tegen alle poespas van religieuze en kerkelijke praktijken in, die de mensen altijd weer om Gods doel met hen in Christus en in de Gemeente (Ef. 3:21) heeft heengeleid. Deze verbale confrontatie bereikte een hoogtepunt in het vrijmoedig optreden van Luther tegen de infame praktijken van een Dominicaner monnik, Tetzl genaamd. Deze was een gewiekst zakenman die de mensen geld uit de zakken klopte, omdat zijn hoogste baas, paus Leo X, veel geld nodig had om zijn Sint Pieter in Rome te kunnen bouwen, en ook voor zijn eigen buitensporige levensstijl. Daartoe verkocht Tetzl zogenaamde aflaten, waardoor men geliefden direct uit het vagevuur kon vrijkopen, onder het uitroepen van het rijmpje:

Als 't muntje in het kistje klinkt,
het zieltje in de hemel springt.

Deze praktijk maakte het Luther wel erg gemakkelijk om het hele stelsel als een gigantisch bedrog te ontmaskeren. Luthers geest, vervuld van zijn ervaring van Gods genade, ontstak in hevige woede over zo'n godslasterlijke aanmatiging, maar deze was slechts een logisch gevolg van de leer der Kerk die Aquino had ontwikkeld (en die beschreven is in IV.3.1).

Met het vasttimmeren van zijn vijftiennegentig stellingen aan de slotkapel van Wittenberg gaf hij uiting aan de opgekropte gevoelens van velen die generaties lang onder paapse onderwerping hadden geleefd. Waarachtige vergeving en genade Gods, zo leerde Luther, wordt niet verkregen door aflaten of door de leer der Kerk, maar door bekering van de zondaar tot God. Enkele van deze stellingen luiden, kort en bondig:

no. 27. Zij die voorgeven dat zodra het geld in de buidel klinkt, de ziel uit het vagevuur vaart, bazelen.

no. 32. Eeuwig zullen met hun leraars ten verderve gaan, die menen door aflaatbrieven van hun zieleheil verzekerd te zijn.

Als een lopend vuurtje ging deze mare, gesteund door gedrukte afschriften van deze stellingen, heel Duitsland door. Daardoor kwamen vriend en vijand in beroering. In 1518 ontbood de paus Luther naar Rome, maar op advies van zijn vrienden ging hij daar niet heen, want dat zou zeker zijn ondergang hebben betekend. Dit is een les die hij van Huss had geleerd: "De Kerk is tegenover ketters niet aan haar woord gehouden". Daarop ging Luther zich verder verdiepen in het roomse systeem, waarbij hij onder meer tot de ontdekking kwam dat het hele pausschap historisch gezien op zeer zwakke gronden berustte en dat het historisch "bewijs" dat het pausschap reeds vanaf de vierde eeuw zou hebben bestaan niet méér was dan een handige vervalsing.

In die tijd werd Luther bijgestaan door zijn vriend Philippus Melanchthon, die professor in Wittenberg was. Deze was een bekwaam geleerde en qua karakter wel het andere uiterste van Luther. Deze Melanchthon ging met hem mee toen in 1519 in Leipzig een groot openbaar debat werd belegd, waar Johann Eck op zeer bekwame wijze de katholieke zaak verdedigde en daarbij ook probeerde de felle Luther-aanhanger Karlstadt in een hoek te drijven. Het ging er ongeveer zo toe:

Ontkende Luther het absolute gezag van de paus? Ja.

Kon hij zich dan ook vinden in de lering van Johannes Huss die door het Concilie van Constanz als ketter veroordeeld en terechtgesteld was?

Ja.

Had dit Concilie derhalve gefaald in haar zaak tegen Huss en zijn dus de concilies van de Kerk feilbaar?

Nu kon Luther niet anders doen dan ook hierop met "Ja" antwoorden, want anders zou hij wel heel erg inconsequent en ongeloofwaardig zijn geworden. Maar daarmee brak hij ook feitelijk met de Katholieke Kerk.

Nu brak een drukke tijd aan. Van katholieke zijde werd hard gewerkt aan de Ban waarmee Luther in 1520 werd geëxcommuniceerd. Van zijn kant bracht Luther zijn inzichten en overleggingen onder woorden in enkele geschriften die Europa op zijn grondvesten zouden doen schudden zoals: "Aan de christelijke adel van Duitsland over de verbetering van de christelijke stand", en "Van de Babylonische gevangenschap der Kerk". Daarin sprak hij nog veel duidelijker zijn veroordeling uit over de Roomse Kerk en haar praktijken dan in verreweg de meeste geschied- en leerboeken ooit is vermeld: nergens spaarde hij de Kerk waaruit hij was voortgekomen, een Kerk die hem zelfs de weg tot God en Christus had gewezen, maar die voor ontelbare anderen mogelijk voor eeuwig de weg tot het heil had toegesloten. Een heel ander waardevol geschrift van zijn hand is voorts: "Van de vrijheid eens christen-mens".

Toen dan ook de pauselijke oordeelsbul kwam, waarin Luther als ketter werd veroordeeld, werd in Wittenberg een groot vuur ontstoken. Maar niet Luther werd daar verbrand, ook zijn geschriften

niet, maar te midden van een grote schare sympathisanten werden hierin achtereenvolgens geworpen: de pauselijke banbul, de valse decreten en de canonieke wet. En met deze gebeurtenis werd het tijdstip van de Hervorming feitelijk ingeluid. Intussen was Karel V gekozen als keizer van het Heilige Roomse Rijk. Weinig andere vorsten hebben zo'n grote wereldse macht gehad als hij, maar in Duitsland werd zijn macht beperkt door de vorsten van de deelstaten, en een van hen, Frederik de Wijze van Saksen, trad als beschermheer van Luther op en wist met zijn argumenten zelfs de (toen nog zeer jonge) keizer in verlegenheid te brengen.

Als gevolg van dit politieke steekspel werd Luther in 1521 voor de Rijksdag van Worms gedaagd, onder vrijgeleide van de Duitse vorst. Deze keer ging Luther wel, "al waren de duivelen zo talrijk als de dakpannen op het dak". Hij ging erheen om de goede zaak te verdedigen tegenover mensen die grote pressie op hem uitoefenden om alles te herroepen wat hij had geleerd. Zijn antwoord was dat hij dit alleen zou doen wanneer hem vanuit Gods Woord werd aangetoond waar hij fout was geweest, maar daarop ging de Kerk natuurlijk niet in. Op de terugweg werd Luther door zijn vrienden "gearresteerd" en naar de Wartburg gevoerd om hem tegen sluipmoordenaars te beschermen. Hier bracht hij zijn vertaling van het Nieuwe Testament in het Duits tot stand, het Oude Testament zou later volgen.

De periode die nu volgde was er een van grote strijd, waardoor aan de zaak van de Reformatie veel schade werd berokkend en waarin Luthers medestrijder Andreas Karlstadt een grote politieke rol heeft gespeeld. Als reactie op de dictatuur van Rome werd alles wat ook maar enigszins naar "Rome" riekte te vuur en te zwaard uitgeroeid en daarmee kwam dezelfde tirannieke geest van Rome weer de gelederen van de Reformatie binnen. De grote aanhang die Luther in latere jaren kreeg was dan ook beslist niet vanwege zijn geestelijke principes, maar veel meer vanwege de gevoelens van wrok jegens een Kerk die tegenover vorsten het volgende beleid had gevoerd met betrekking tot de massa van het volk: "Houdt u ze maar arm, dan houd ik ze wel dom".

Waar Luther zich in het begin van de Reformatie nauw verwant had gevoeld met "de broeders" (de gemeenten buiten de Kerk), werd dit later onder druk van de politieke en zelfs militaire omstandigheden zeer gewijzigd. Een belangrijke factor hierbij was zijn houding ten opzichte van de doop: tegenover de doop der gelovigen zoals de broeders die kenden koos Luther tenslotte toch weer voor de "doop" of het bespreken van zuigelingen, zoals de Roomse Kerk die eeuwenlang had geleerd.

Al snel verloor Luther zijn nederigheid, die plaatsmaakte voor een onstuimig dogmatisme en waarin hij het evenbeeld werd van de Kerk die hij zo bestreed. Maar wat erger was: hierdoor werd zijn beweging opnieuw een Kerk die in veel opzichten leek op de Roomse Kerk van vóór 1526, als een erkenning van wat hem eerst voor ogen had gestaan maar wat hem toch niet was gelukt:

Wel een zuiverder leer, maar niet een zuiver leven.

Wel een goede theologie, maar de kwalijke praktijken bleven.

Met krachtige hand baande Luther zich een pad dwars door alle privileges en misbruiken heen. Daardoor kon de Hervorming doorzetten. Aan talloze zondaars maakte hij Christus als Heiland bekend en hij nodigde iedereen uit om tot Hem te komen, zonder tussenkomst van priester of heilige of kerk of sacrament. Daarbij gaat het niet om wat wij aan goede werken kunnen inbrengen (van onszelf of van anderen), maar om het geloof alleen, als een zondaar die het heil aanneemt dat zijn oorsprong vindt in het volbrachte werk van Christus. Daarom is het des te verdrietiger dat Luther niet verder ging met wat de Bijbel leert aangaande de Gemeente, maar dat hij toch weer een nieuw kerkelijk systeem heeft gebracht. Hij was wel Gods instrument voor duizenden, direct of indirect, om de deur tot God, waarvan de Rooms-Katholieke het monopolie had opgeëist krachtens haar uitleg van Mat. 16:18-19, weer "hemelwijd" open te gooien. Maar hij faalde jammerlijk waar het ging om het bijbels onderwijs wat betreft de Gemeente. In 1526 schreef hij:

De juiste evangelische orde (inzake de gemeente) is niet geschikt voor alle soorten mensen. Zij die oprecht Christen willen zijn en het Evangelie met hart en mond belijden moeten zich ieder laten inschrijven en afzonderlijk bijeenkomen in een huis: voor gebed, voor Schriftlezing, om te dopen, om het Sacrament te ontvangen en om allerlei christelijk werk te doen. Deze orde is noodzakelijk opdat zij die zich niet christelijk gedragen bekend worden en vermaand, hersteld of uitgesloten, overeenkomstig de regel van Christus in Mat. 18:15. Hier zouden zij ook samen

aalmoezen kunnen geven die vrijwillig gebracht worden om naar het voorbeeld van Paulus (2 Kor. 9:1-2) aan de armen te worden uitgedeeld.

Het is dan ook helemaal niet nodig om zo prachtig te zingen: op korte en simpele wijze kan hier de doop en het Sacrament (Heilig Avondmaal) worden bediend, zoals dat in het Woord gegeven is, en in liefde. Maar ik kan nog niet zo'n gemeente opzetten omdat ik er nog niet de juiste mensen voor heb. Wanneer het echter zover zou komen ben ik bereid om mijn deel hierin bij te dragen. In die tussentijd zal ik dit model net zolang prediken, bevorderen en voorhouden totdat de Christenen het Woord zo ernstig nemen dat zij zelf gaan inzien hoe zij het moeten doen, en daarin ook verdergaan.

Hieruit blijkt dat Luther een veel dieper inzicht had in het wezen van de Gemeente dan hij eigenlijk in de praktijk voor mogelijk hield. Bij weinigen komt zó duidelijk het verschil tussen Gemeente en Kerk naar voren als bij Luther, die beide kende, maar toch doorging met de Kerk die hij kennelijk "praktischer" vond voor onvolkomen mensen dan de bijbelse Gemeente!

V.2.2. Ulrich Zwingli

Hoewel Zwitserland nominaal deel uitmaakte van het Heilige Roomse Rijk, was het toch vanwege zijn geografische ligging een van de meest vrije delen van Europa, en praktisch onafhankelijk. Dat was een van de redenen waarom de Reformatie in dat land kon bloeien en een belangrijk aandeel kreeg in Europa als geheel.

Eén jaar na Luther werd Ulrich Zwingli in Wildhaus geboren. Zijn carrière verliep voorspoediger dan die van Luther, want hij doorliep de universiteiten van Wenen en Bazel, waarna hij parochiepriester werd, eerst in Glarus en later in de kathedraal van Zürich. In die periode kwam hij in contact met de gemeenten Gods, of "wederdopers" zoals ze op misleidende wijze werden genoemd. Een van hun leiders was Konrad Grebel, die in Zürich belangrijk werk deed, en daar raakten de beide mannen met elkaar bevriend. Op die manier werd ook Zwingli geconfronteerd met het verschil tussen "Kerk" (toen nog alleen Roomse Kerk) en "Gemeente", en daarmee groeide de overtuiging dat wie de Schrift als grondslag van zijn leven neemt ook gehouden is om "alles te onderhouden wat Ik u geboden heb", Mat. 28:19. Daardoor hield hij zich een tijdlang ernstig bezig met de bijbelse Doop, die hij uiteindelijk toch afwees, en met het bijbels Avondmaal, waarvan hij beter dan Luther begreep dat het woordje "is" in "dit is mijn lichaam, dit is mijn bloed" als beeldspraak is bedoeld en niet letterlijk genomen moet worden zoals algemeen werd geleerd.

De Zwitserse Hervorming begon in 1522 vanuit Zürich en heeft twee verschillende kanten, net als haar voorloper een eeuw geleden in Tsjecho-Slowakije. Aan de ene kant is Zwingli "evangelischer" dan Luther in zijn houding ten opzichte van de Bijbel, zijn opvattingen van Doop en Avondmaal, en de nadruk op de persoonlijke bekering. Maar aan de andere kant was Zwingli een vurig patriot, die al spoedig de belangen van de Gemeente vermengde met die van de Staat, en deze vermenging van theologie en politiek maakte dat hij als ideaal "de christelijke maatschappij of communiteit" nastreefde. Als gevolg daarvan deden wereldse overwegingen hun intree, zodat "de regels van het huis van Christus en God" volgens 1 Tim. 3:15 en Hebr. 2:3 en 6 nu werden geïntegreerd met staatkundige en politieke regels, wat in de periode die wij "Handelingen der Gemeente" noemen ongewenst en onmogelijk is.

Nog sneller dan bij Luther greep de Reformatie van Zwingli terug naar de periode van "Pergamum". Vanuit zijn gezagspositie in het kanton en de stad Zürich voerde hij al in 1523 de Staatskerk in met een kerkeraad die macht had om beslissingen te nemen en door te voeren die gingen over de Kerk en de Leer. De eerste botsing kwam met de broeders die in Zürich buiten de Kerk hun gemeenten hadden en die nu door de Kerk onder vuur genomen werden.

Een zekere gelovige, Müller genaamd, sprak toen hij voor de kerkeraad werd gebracht de volgende woorden:

Onderdruk mijn geweten niet, want geloof is een vrije gave van Gods genade waarin niemand mag ingrijpen. Het geheimenis Gods is een verborgenheid, het is als een schat in de akker die niemand vinden kan tenzij de Geest van God hem die toont. Dus smee ik u, dienaren van God, laat mijn geloof vrij.

Maar dit mocht niet zo zijn: de nieuwe Staatskerk handelde vanuit het principe van de oude Katholieke Kerk dat het haar plicht is om tegen de “ketteren” op te treden en hen gevangen te nemen of zelfs te doden. Dat gebeurde dan ook, en nu herhaalde zich de geschiedenis. Zoals eerder de Roomse Kerk was opgetreden tegen Huss en een eeuw later tegen Luther, zo trad nu de “Evangelische Kerk” van Zwingli op tegen leiders van de gemeente zoals dr. Balthazar Hubmeyer die als theoloog achter de “wederdopers” stond, en plaatselijke leiders zoals Grebel, Manz en Blaurock. Zij toonden aan dat Zwingli in korte tijd was omgedraaid van een man der waarheid die aan Rome “de hele Schrift” voorhield, naar een man die nu zelf niet meer op deze Schrift aanspreekbaar was. Blaurock waagde het zelfs om tegen Zwingli te zeggen: “U hebt, beste Zwingli, altijd de papisten voorgehouden dat een stelling die niet in Gods Woord is gegrond, geen waarde heeft. Maar nu beweert u dat er veel is dat niet staat in Gods Woord en dat toch in gemeenschap met God werd verricht. Waar is nu het krachtige woord waarmee u eenmaal bisschop Faber en alle monniken hebt weerstaan?”

Het mocht niet baten en de drie predikers werden, samen met negen mannen en zes vrouwen, veroordeeld tot de gevangenis, op water en brood en stro, om daar weg te teren en te sterven. Allen die gelovigen doopten of zelf als gelovige gedoopt waren werden gestraft met verdrinking in rivieren, net als in Oostenrijk en Duitsland. En zo bracht de Reformatie opnieuw vervolging teweeg, zij het nu bitterder, namelijk door de broeders die eerst met hen voor de waarheid getuigden. Opnieuw werd het getuigenis van de Christenen die de vrijheid zochten om God te eren tegengestaan. Zij wilden eenvoudig van Hem getuigen, zoals het Woord dat leert, maar dat verdroeg zich niet met de opvatting van hen die kerkelijk bleven denken.

V.2.3. Johannes Calvijn

Calvijn werd in 1509 geboren in Noyon, Picardië, een zoon uit een invloedrijk gezin. Evenals de andere hervormers was ook Calvijn bestemd om priester te worden, waartoe hij aan de universiteit van Parijs ging studeren. Daar veranderde hij van gedachten en ging naar Orleans om rechten te studeren, en de combinatie van deze twee studies maakte het hem mogelijk de grote talenten te ontwikkelen die hij later zo intensief zou benutten.

Tussen 1532-1533 vond, als gevolg van het bestuderen van de Schriften, een bekering plaats die Calvijns hele leven zou veranderen. Zijn geest werd ten diepste gegrepen door wat hij daarin las en weldra maakte hij deel uit van een gemeenschap van gelovigen in Parijs die bijeenkwamen voor Bijbelstudie en gebed. Bij deze groep hoorden ook enkele mannen van naam die al eerder gegrepen waren door de geleerde Jacques Lefèvre, die omstreeks de eeuwwisseling aan de Sorbonne theologie doceerde. Ook deze had het nieuwe leven in Christus leren kennen als gevolg van Schriftstudie en had daarna anderen in dat Woord onderwezen. Om voor eeuwig behouden te worden diende men Gods verkondiging van het heil in Christus aan te nemen: niet meer, maar ook niet minder was de boodschap van de Schrift. Daarmee trad Lefèvre nog eerder op dan Luther en Zwingli, en zijn leerling Guillaume Farel was de schakel die in 1536 Calvijn ertoe bracht om in Genève te blijven.

Toen in Duitsland en Zwitserland de Reformatie doorbrak, was in Frankrijk de stad Meaux de plaats waar Lefèvre en Farel zich hadden gevestigd en waar voor het eerst het Nieuwe Testament en de Psalmen in het Frans het licht zagen. Calvijn was dus niet de eerste hervormer in het Franse taalgebied, maar wel de grootste. Ook bij hem zien we hoe subtiel in het begin de lijnen lopen tussen de christelijke gemeente die vanuit Meaux krachtig werd gestimuleerd en de protestantse kerk die vanuit Neuchâtel en vooral vanuit Genève haar vorm kreeg. Door het werk van Farel werden vooral de reeds bestaande christelijke gemeenten versterkt, zoals de gemeenten in Wallis en het Aostadalen (een van oorsprong Franstalig gebied in het noordwesten van Italië), en dat gebeurde ook met de restanten van het christelijk getuigenis in de Provence.

In 1536 publiceerde Calvijn zijn magistrale werk “De Institutie van de Christelijke Religie”. Hij was hiertoe gekomen omdat de “dissidente Christenen” (zij die niet meer bogen voor de macht van Rome) ervan werden beschuldigd anarchistisch te zijn. Dat was een gemene stelling die door Calvijn op kundige wijze werd weerlegd, want de Christenen zijn juist gezagsgetrouw en daarmee loyale staatsburgers, behalve wanneer de Overheid hen prest om dingen te doen die tegen hun geweten ingaan, zoals het knielen voor een Mariabeeld tijdens de verplichte Mis in de militaire dienst. Dat was echter het gevolg van de koppeling van Kerk en Staat: het is niet zozeer de Overheid die de

Christenen niet zouden eerbiedigen, dan wel het kerkelijke ritueel en haar ordinanties die in het leven van de overheid en haar wetgeving waren opgenomen.

Gedurende tientallen jaren heeft Calvijn aan deze Institutie gewerkt: in 1536 kwam een gedeelte uit, dat verder werd uitgewerkt totdat zijn meesterwerk in 1559 was voltooid. De Reformatie kent geen enkel werk van zo'n formaat als dit, en vooral hierdoor is Calvijn tot de meest bekende persoon van de Reformatie geworden.

De periode in Genève heeft een forse stempel gedrukt op de Franse Reformatie en daarmee werd ook het vroege Calvinisme bepaald; een latere ontwikkeling zou volgen vanuit de leerstrijd in de Nederlanden. Genève was formeel protestant geworden, maar meer om politieke redenen dan vanuit een geestelijke honger van de mensen die bekend stonden om hun losbandige leven. Het doel van Calvijn was om een Kerk te hervormen die reeds verbonden was met het openbaar bestuur. Hij was van mening dat de burgerlijke overheid door God was ingesteld, maar ook dat de Kerk hiervan los moest staan. Zij die ongedisciplineerd leefden moesten door die Kerk worden uitgebannen, maar om dat gedaan te krijgen was toch weer de sterke hand van de overheid nodig! Daarop maakte Calvijn een geloofsbelijdenis die iedere burger van de stad diende te ondertekenen, maar dat veroorzaakte veel verzet, waarop zowel Farel als Calvijn de stad moesten verlaten. Zijn opvolger werd de bekwame Theodorus Beza.

De volgende drie jaar bracht Calvijn in Straatsburg door, maar toen was de situatie in Genève zodanig verslechterd dat men hem verzocht weer terug te keren, wat hij slechts met tegenzin deed. Maar toen hij eenmaal in een machtspositie was gesteld, trad hij met harde hand op: zo werden in 1541 de "kerkelijke ordinantiën" aangenomen, waarin de zaken van de Kerk werden geregeld. Centraal in zijn systeem staan de ouderlingen die door het stadsbestuur worden benoemd als vertegenwoordigers van de samenleving en die in feite in de Kerk de dienst uitmaken. Telkens wanneer dit nodig was konden zij de hulp van de wereldlijke macht inroepen om hun maatregelen kracht bij te zetten en om de kerkelijke overtreders te bestraffen.

Ongetwijfeld had Calvijn dit niet allemaal zo bedoeld en stellig had hij niet voorzien waartoe dit nieuwe "Pergamum" in Genève zou leiden. Maar feit is dat hij in een ontwikkeling betrokken was geraakt die hij moeilijk meer kon keren. Het is moeilijk om iemand voor alle dwalingen aansprakelijk te stellen waarvan hij het gevolg niet kon voorzien, maar wel is een mens verantwoordelijk voor de koers die hij uitzet, en dit geldt des te meer wanneer hij ook een andere keus heeft kunnen maken. Dit geldt voor ieder mens, of hij nu Franciscus van Assisi heet of Ulrich Zwingli of Johannes Calvijn. Een voorbeeld dat tekenend is voor deze ontwikkeling is de wreedheid waarmee tegen Servet werd opgetreden. Deze man, een Spanjaard, was een arts die er een andere leer op nahield dan Calvijn, een leer die ook in bepaalde opzichten onjuist was. In 1553 werd hij in Genève gearresteerd en zijn proces werd tot een prestigeslag tussen twee sterke mannen: hijzelf en Calvijn. Dit leidde tot zijn vonnis, waarop Servet als ketter werd verbrand. Daaruit blijkt overduidelijk dat Calvijn geen genoegen nam met het excommuniceren van kettters uit de Kerk, want zijn geweten preste hem ertoe om hen bij de Overheid aan te geven. Dat leidde ertoe dat allen - Christen zowel als niet-Christen - die zich niet aan Calvijns "ene ware leer" wensten te onderwerpen, werden getiranniseerd en vervolgd: dit is een wrang resultaat van het uitvlakken van de grens tussen Kerk en Staat, waarmee de Hervorming ten dele opnieuw een stap terug deed naar de machtsvisie van Karel de Vijfde en "katholiek" van aard zou worden.

Veel van wat Calvijn leerde moet positief worden gewaardeerd, en zijn leer verbreidde zich dan ook in vele landen: behalve in Zwitserland en Frankrijk ook in de Nederlanden en in Schotland. Een man als John Knox, die in Genève een toevluchtsoord vond, was al evenzeer een geestelijke reus als Calvijn en heeft door zijn sterke karakter de geest van een hele natie zoals Schotland voor eeuwen gevormd. Geënt op het getuigenis van de oude Keltische gemeenten en het werk dat door Wycliffe was voorbereid, werd het zuivere Woord van God in Schotland verbreid en werd de macht van een verdorven katholicisme tenietgedaan. Ook voerde Knox in Schotland een stelsel van onderwijs in waardoor de Schotse boerenstand het beste onderricht ontving van heel Europa, waardoor in dat land het effect van het optreden van Geert Groote in Noord-Duitsland en de Nederlanden nog werd overtroffen.

De theologie van Calvijn legt sterke nadruk op het functioneren van Gods inzettingen en verordeningen in de levens van de gelovige, en de wijze waarop hij dit onder woorden bracht geeft aan zijn theologie het karakter van een juridische verhandeling. Natuurlijk wordt een mens behouden door geloof alleen, en niet door werken zoals Rome leert, want door dat geloof ontvangt de gelovige het leven van Christus. En als gevolg daarvan is het geloof niet uit de werken, maar het uit zich wel in werken, namelijk de werken der dankbaarheid (een reformatorische interpretatie van Rom. 12:1-2). Het feit dat de gelovige de jure (rechtens) gerechtvaardigd is moet blijken uit een leven dat ook de facto (feitelijk) rechtvaardig is, en de norm daarvoor is de Wet van God vanuit de Schriften. Daarmee kreeg het Christendom een grote invloed op het karakter van een mens, als reactie op de losbandigheid die door Rome werd getolereerd mits men zich maar onderwierp aan de inzettingen en rituelen van de Kerk.

De zwakte van het Calvinisme was de verbinding die gelegd werd tussen Kerk en Staat. Dit leidde ertoe dat de basis van de Kerk gemengd was en mede daardoor zijn tal van zaken die de Schrift onderscheidt doorengemengd. Dit leidt tot problemen van Bijbeluitleg en vooral tot de noodzaak van een alsmaar voortdurende reformatie, waarvoor zelfs een theologisch motief wordt gebruikt! Dan worden Theocratie en Koninkrijk Gods vermengd met de Gemeente en het gevolg is een Kerk die ten dele wordt geregeerd door de Raad van koningen en hooggeplaatsten, waardoor de Raad van God verduisterd wordt. Voorbeelden van leerstukken die duister bleven zijn de positie van Israël, de leer van de toekomst en de verwachting van Jezus wederkomst. Het Woord bleef echter staan zodat Gods licht toch helder kon gaan stralen en er definitief een einde kwam aan de duistere Middeleeuwen. In de eeuwen die volgden wordt dan het accent verlegd naar de uitleg van dat Woord, waarbij de “namen” van de verschillende “denominaties” een grote rol gaan spelen.

V.2.4. De dialoog over de vrije wil

Twee grote mannen die de absolute geestesmacht van Rome wisten te doorbreken: Luther en Erasmus, hadden aanvankelijk veel sympathie voor elkaar. Dat gebeurt immers vaker wanneer mensen ten strijde trekken tegen wat zij ervaren als een gemeenschappelijk kwaad.

Maar Erasmus was typisch een intellectueel, beschouwend van aard, en het geloofsvuur dat in Luther brandde was hem volkomen vreemd. Toen hij dan ook zag dat Luthers optreden leidde tot een openlijke breuk met de Kerk van Rome, trok hij zich terug, ook al bleef hij op veel punten met Luther sympathiseren. In 1524 schreef Erasmus zijn “Verhandeling over de vrije wil” waarin hij betoogde dat genade—alléén de mens niet kan redden: dat wordt immers in laatste instantie bepaald door het feit of de mens de genade van God aangrijpt of verwerpt. Bij Erasmus staat dus de vrije wil van de mens boven de genade en valt toch uiteindelijk de nadruk op het menselijk handelen. Dit Semi-Pelagianisme is in strijd met de “onweerstaanbare genade” zoals Augustinus leerde, en deze positie werd ook door Luther ingenomen. In 1525 antwoordde Luther dan ook met een geschrift “De gebonden wil”, waarin hij tegenover Erasmus “filosofen-god” de levende God stelde wiens genade-alleen genoeg is. Zij die Luther hierin volgden werden evangelisch, de anderen volgden Erasmus en bleven in de Roomse Kerk. Zij legden de nadruk op de medewerking van de vrije wil waardoor de mens aan de genade kan toedoen, “medewerker aan de genade Gods” kan zijn, een verschijnsel dat wel “synergie” wordt genoemd. Enkele eeuwen later (omstreeks 1850) zou de Amsterdammer Kohlbrugge opnieuw deze innerlijke strijd doormaken en opnieuw bleek een studie van de Romeinenbrief een bolwerk op te werpen tegen het menselijk-humanistisch denken dat zich nu juist in de Lutherse kerk manifesteerde!

Natuurlijk bestaat er een groot gevaar dat het rechtzinnige denken voert tot dode orthodoxie en zelfs tot fatalisme. Daarvan werden deze echt-gereformeerden dan ook vaak beschuldigd, en dikwijls niet ten onrechte. De heiligingsbewegingen zijn meestal een reactie op hen die het maar een makkelijke weg vinden: God moet immers alles doen! Maar wie zo redeneren hebben geen weet van de hoogte van God noch van de diepte van de verloren staat van de zondaar. En zo steekt telkens opnieuw dit oer-conflict de kop weer op, zoals we ook bij de “Nadere Reformatie” zullen zien (in V.4.6.). Het Semi-Pelagianisme zal, sinds de tijd van Pelagius, de kerk dan ook wel blijven achtervolgen met zijn etensoptimisme, dat telkens opnieuw weer aanspreekt en het best kan worden weergegeven met de volgende slagzin:

De mens is niet dood en ook niet gezond, maar ziek!

V.2.5. Samenvatting

Wij zien dus bij de drie grote reformatoren: Luther, Zwingli en Calvijn, eenzelfde patroon. Bij hen straalt rijk het licht van Gods Woord, want tegen alle druk in hebben deze drie Godsmannen dat Woord weggehaald van onder de korenmaat van de Kerk. Dat betekende een intens geestelijke strijd die aantoonde dat de macht van “onze lieve vrouwe” zeer reëel en zeer groot is, wat ook tot een felle reactie heeft geleid zoals we in de volgende sectie (V.3.) zullen zien.

Het motto van de grote reformatoren wordt dan ook als volgt samengevat:

- Sola Fide, door het geloof alleen, en niet door het onderhouden van religieuze rituelen en bijgeloof.
- Sola Gratia, door genade alleen, en niet door werken of aflaat, of door bemiddeling van “Maria” of de heiligen.
- Sola Scriptura, door de Schrift alleen, en niet door de traditie van de Kerk of door uitspraken van de paus.

Aan de andere kant hebben alle reformatoren duidelijk op de grens gestaan van Kerk en Gemeente, zowel Luther als Zwingli als Calvijn: zij kenden die gemeenten vanuit eigen waarneming en hebben hierover de Schriften onderzocht. Ook wat de doop betreft rekenden zij tot hun vrienden mannen die ook op dit punt de raad van God verkozen boven de raad van koningen en landvoogden. Juist op deze twee punten hebben de reformatoren gefaald en deden zij in het uur van crisis - dat voor hen allen spoedig kwam - een beroep op de macht van Stad en Staat. Zij kwamen er zelfs toe om Christenen die een andere mening waren toegedaan dan zichzelf te vervolgen en over te geven aan de tribunalen en beulen van de overheid.

Wij kunnen dus veilig stellen dat de Reformatie Gods licht heeft doen stralen in de harten van miljoenen mensen, die daarmee traden uit de duisternis tot het licht. Maar zodra het ging om Gods model voor de Gemeente trad hiervoor in de plaats het model van de Kerk: weliswaar gezuiverd van de Roomse excessen, maar in haar hele opzet en later ook als Staatskerk toch een vermenging van geestelijke en wereldse elementen. Wat dit betekent, zowel qua “nadere reformatie” als voor de Gemeente als ekklesia zal uit de volgende secties duidelijk worden.

V.3. DE CONTRA-REFORMATIE EN HAAR VLOEK

Zoals gezegd bracht de “vorst dezer eeuw” twee belangrijke stellingen in het geweer om het effect van de Reformatie teniet te doen. De eerste is de verzoeking voor de reformatoren zelf, om niet door te stoten en voor hun tijd “de hele raad van God” te dienen, maar om te blijven steken bij geloofswaarheden die niet werden uitgewerkt in bijbelse gemeenten.

De tweede stelling is de aanval van buitenaf: de reactie van een Kerk die staat onder de macht van “onze lieve vrouwe”, die jegens de vele duizenden die door haar zijn vervolgd (zoals de Hugenoten) helemaal niet “lief” bleek te zijn. Achtereenvolgens zullen wij behandelen:

- Ignatius van Loyola, stichter van de Jezuïeten-orde
- Het Concilie van Trente
- De Bartholomeüsnacht in Frankrijk
- Hendrik VIII als “Verdediger des Geloofs” in Engeland
- Willem van Oranje als leider van de vrijheidsstrijd in de Nederlanden

V.3.1. Ignatius van Loyola en zijn Jezuïeten

In de tijd dat God mannen opwekte die standvastig bleven staan voor de zaak van het Evangelie, bereidde iemand anders zich voor om het terrein dat met de Reformatie voor Rome verloren was gegaan weer terug te winnen. Zijn naam is Ignatius van Loyola, en in die (nieuwe) naam zit heel zijn karakter en levensdoel besloten: deze betekent namelijk “in brand gezet en getrouw” (door en aan de zaak der Kerk).

Ignatius werd in 1491 in Noord-Spanje geboren uit een “edele stam”. Al vroeg werd hij page aan het hof van koning Ferdinand en koningin Isabella, later werd hij officier in het Spaanse leger waar hij zich onderscheidde wegens zijn dapper gedrag; maar op z'n dertigste raakte hij gewond en moest de wapenrok uittrekken. Tijdens het langzame proces van genezing begon Ignatius de levens te bestuderen van Christus, Franciscus van Assisi en de mystieken, en dat bracht een volslagen ommekeer in zijn leven teweeg. In plaats van een soldaat des konings wilde hij voortaan een soldaat van Jezus worden, of beter gezegd: een soldaat van de Maagd. “Toon mij, o Heer”, bad hij, “waar ik U kan vinden: ik zal U volgen als een hond, maar laat mij toch de weg van behoud zien”. Na een felle strijd in zijn binnenste gaf hij zich over aan God en vond vrede in de vergeving van zijn schuld.

Daarop reisde hij naar het klooster van Montserrat (Barcelona) waar hij zijn wapenrusting ophing aan het altaar van de Maagd en zich wijdde aan de dienst van haar Zoon. Vervolgens reisde hij als pelgrim naar de Dominicanen waar hij zijn leven stelde onder de strenge tucht van het klooster. Naast de tuchttoefeningen die de mystieken al kenden observeerde hij tot in details alle aspecten van zijn eigen leven: houding, gebaren, gedachten, dromen, reacties, met de bedoeling deze zo te ontwikkelen dat daarmee zijn geestelijke extase werd bevorderd. Dit leidde tot de uiterst strenge discipline die hij later beschreef in zijn boek “Geestelijke oefeningen” en die ten grondslag zouden liggen aan de orde die hij vormde: “de Sociëteit van Jezus”, door zijn tegenstanders zoals Calvijn als “Jezuïeten” aangeduid. Ignatius' verdere leven was eigenlijk volstrekt tegenstrijdig. Zijn neiging tot het mystieke bracht hem eerst onder verdenking van de Kerk, want echte mystieken zoeken de nabijheid van Christus, zonder tussenkomst van priesters en heiligen, een kenmerk van de gnostiek. Dit gaat lijnrecht in tegen de leer der Kerk, namelijk dat er buiten haar en haar dienaren geen heil kan worden verkregen; in dit opzicht zijn de mystieken dus eigenlijk kerk-ondermijner! Maar aan de andere kant organiseerde Ignatius zijn orde volgens zeer strakke lijnen om in alle opzichten “de zaak van de Moederkerk” te bevorderen. Zo kreeg ieder die toetrad een biechtvader toegewezen aan wie hij “alles” moest vertellen, tot de meest intieme gedachten toe, en deze leidde hem in de volle gestrengheid van de geestelijke discipline en oorlogvoering.

Het hoofd van de orde was de “Generaal”, maar deze was zelf ook weer onderworpen aan de tucht van zijn minderen, doordat medewerkers zijn doen en laten voortdurend in de gaten hielden. Iedereen kreeg precies die taak toegewezen waarvoor hij het meest geschikt was, maar boven alles stond de ontwikkeling van ieders karakter naar het beeld van de meester Jezuïet: armoede, kuisheid, absolute gehoorzaamheid en de bereidheid overal heen te gaan waar de paus hem zond.

Door zich zó “honds” aan de paus en de zaak der Kerk te binden, won Ignatius - die enkele malen namens de Kerk werd gearresteerd - uiteindelijk het vertrouwen van de Kerk. Als gevolg hiervan verkreeg de Jezuïetenorde, die in 1534 in Parijs was opgericht, in 1540 de goedkeuring van de paus. Het duurde niet lang of de orde werd niet slechts getolereerd, maar ook ingezet in de dienst der Kerk, met name om het Protestantisme te bestrijden. Onder leiding van de “Generaal” (wat Ignatius bleef tot zijn dood in 1556) werd een deel van het terrein dat verloren was gegaan op de Reformatie teruggewonnen. Daarbij werd voor het eerst gebruik gemaakt van dezelfde middelen om de geest te beïnvloeden die de reformatoren zoveel aanhang hadden bezorgd: uitstekend onderwijs, georganiseerde missie en prediking, en hieruit blijkt wel dat ook Rome inzag dat aan de tijd van onwetendheid een einde was gekomen.

Maar daarnaast werd gewerkt met gewetenloze middelen zoals sluipmoord (reden waarom de Jezuïeten tijdelijk uit Frankrijk werden verdreven) en allerlei vormen van intrige. “Het doel heiligt de middelen” is typisch een leuze die de geest der jezuïtische moraal verwoordt. De wijze waarop men redeneerde liet weinig ruimte open voor de aard der zonde, maar gaf alle ruimte aan de meest grove valsheid en bedrog. Iets is alleen zonde, zo werd gesteld, wanneer de dader de zondigheid van zijn handelen duidelijk voor ogen heeft gestaan en hij dit ook uitdrukkelijk wilde. Het is duidelijk dat hiermee het menselijk geweten opnieuw werd dichtgeschroeid, want tegenover de ontwikkeling van de menselijke geest - die na Renaissance en Reformatie niet meer was tegen te houden - staat hun “hogere logica” die de mensen opnieuw onder een slavenjuk brengt, zo mogelijk nog erger dan het juk der onwetendheid.

De ongebreidelde tactiek van de Jezüieten bracht hen zelfs in Rooms-Katholieke landen in diskrediet, want hoewel zij zich voordeden als “dienaren der Kerk” streefden zij overal de absolute macht na: bóven Kerk en Koning vestigden zij de directe macht van “koningin Maria”. Dat ging zelfs de Kerk te ver, wat ertoe leidde dat de orde in het ene land na het andere verboden werd. Aan het einde van de achttiende eeuw werd deze zelfs door de paus verboden, maar veertig jaar later maakte Pius VII dit verbod weer ongedaan.

De orde van “de in vlam gezette ijveraars voor de Kerk” ging rigoureuus en onverzoenlijk te werk: geen middel werd geschuwd om het doel te bereiken en in alles werd de wonderlijke combinatie van “mystieke discipline” toegepast. Twee voorbeelden kunnen dienen om dit toe te lichten: In Duitsland deed Hermann von Wied, aartsbisschop van Keulen, een poging om de Roomse kerk van binnenuit te hervormen en daarmee hoopte hij op een verzoening met de Lutheranen. Maar hierin vond hij Petrus Canisius uit Nijmegen tegenover zich, die als gevolg van de toegenomen invloed van de Jezüieten in Duitsland kans zag om stelselmatig alle oprechte pogingen van de bisschop te niet te doen. Als gevolg daarvan werden de tegenstellingen verscherpt en hielp de orde de macht van Rome te versterken tegen alle “naïeve” en goedwillende mensen in.

Een ander voorbeeld van de werkwijze der Jezüieten is de krachtige wijze waarop Franciscus Xaverius, één van de eerste zes mannen die in Parijs aan de wieg van de orde hadden gestaan, in Azië missie bedreef. Na tien jaar van werken in de grote gebieden tussen India en Japan ging hij al prat op “honderdduizenden bekeerlingen”. Maar het werk was erg oppervlakkig en miste iedere geestelijke diepgang: heidense gebruiken en gewoonten werden eenvoudig “gekerstend” door deze te voorzien van “christelijke” namen en feesten. Dezelfde “aanpassing” vond in China plaats door de Jezüiet Matteo Ricci, die zelfs de heidense voorouderverering “kerstende” en in de liturgie der kerk opnam. Daardoor kon het werk van Xaverius op de duur geen stand houden en stortte het weer in, maar in toewijding en zelfopoffering was hij velen ten voorbeeld die een waardiger zaak nastreefden dan waar hij voor stond.

V.3.2. Het Concilie van Trente

In het vorige hoofdstuk (IV.5) zagen wij al hoe tegen het einde van de vijftiende eeuw het bolwerk van de Kerk van Rome begon te kraken. Mét de Reformatie scheurde de Kerk letterlijk open, bijvoorbeeld als gevolg van de prediking van Guillaume Farel in Frans-Zwitserland, waar in de kerk van Neuchâtel de eerste grote beeldenstorm plaatsvond. Het was duidelijk dat Rome hier iets tegenover moest stellen wat van grotere kerkelijke en theologische “waardigheid” zou zijn dan de welkome maar soms te ver gaande hulp die de Jezüieten boden.

In 1545 riep paus Paulus III, ten dele tegen zijn zin, het Concilie van Trente bijeen. Doel daarvan was het tenietdoen van de misstanden in de Katholieke Kerk die geleid hadden tot de Reformatie, en als tweede doel gold dan ook om het effect van de Reformatie teniet te doen. Dit streven was dus eigenlijk een afspiegeling van het pogen van aartsbisschop von Wied van Keulen, maar evenals bij hem grepen ook op het Concilie de Jezüieten in. Het Concilie duurde van 1545 tot 1563 en kwam gaandeweg steeds meer onder controle van de Societas Jesu, die ook na de dood van hun stichter het beleid Latijns-meedogenloos voortzette. Elke tegemoetkoming jegens de Protestanten werd fel afgewezen, en ook al werden bepaalde hervormingen voorgestaan, toch werd het leergezag van Rome duidelijker dan ooit vastgesteld en verwoord. Allerlei zaken die historisch waren gegroeid en “impliciet” (als vanzelfsprekend) waren aangenomen werden nu “expliciet” gemaakt door ze tot kerkelijk recht te canoniseren. Zo werd de Vulgata tot de enig toegestane versie van de Bijbel verklaard en de Kerk tot de enige instantie die deze Schrift mocht uitleggen. De Traditie werd, naast de Schrift, tot bron van waarheid verklaard, maar wat die Traditie precies inhield werd niet duidelijk. Ook werd de positie van de paus als hoogste gezag over de Kerk opnieuw vastgesteld. Op deze wijze werd een wapen gesmeed en gewet dat gericht werd tegen allen die - onder de hand van God - in eenvoudig geloof bijeenkwamen en daarmee richtte de “Ene Katholieke Kerk” zich tegen het getuigenis van Christus daarbuiten, zowel in de protestantse kerken als in evangelische gemeenten. Wij zullen zien waartoe dit leidde, met name in Frankrijk, Engeland en de Lage Landen, maar eerst citeren wij de geloofsbelijdenis die door dit Concilie werd opgesteld. Iedere kardinaal, bisschop, priester, rector van een universiteit of faculteit; iedere student die na het examen academische graden

ontvangt, en alle oversten in kerkelijke kloosterinstellingen dienen deze officiële belijdenis van het katholieke geloof af te leggen en te ondertekenen, tot op de huidige dag!

Ik ... (naam) geloof en belijd met een vast geloof alles wat vervat is in de Geloofsbelijdenis die de Heilige Roomse Kerk bezigt, namelijk... (volgt de geloofsbelijdenis van Nicea). De apostolische en kerkelijke tradities en de overige praktijken en bepalingen dezer Kerk aanvaard en beaam ik met alle kracht. Ook aanvaard ik de Heilige Schrift overeenkomstig de opvatting die de heilige moeder, de Kerk (aan wie het toekomt te oordelen over de ware zin en uitlegging van de heilige Schriften) steeds heeft gehuldigd en nog huldigt, en ik zal die Schrift slechts aanvaarden en uitleggen overeenkomstig de unanieme eensgezinde opvatting van de Vaders. Ik belijd ook dat er zeven echte en ware sacramenten van de Nieuwe Wet zijn, die door Christus zijn ingesteld en die, ofschoon niet allemaal samen voor ieder afzonderlijk, noodzakelijk zijn voor het menselijk geslacht, namelijk

- het doopsel;
- het vormsel,
- de eucharistie,
- de biecht,
- het laatste oliesel,
- de priesterwijding, en
- het huwelijk.

Ik belijd ook dat deze sacramenten de genade meedelen, en dat van deze sacramenten de doop, hét vormsel en de priesterwijding niet zonder heiligschennis kunnen worden herhaald. Ik aanvaard en beaam de gevestigde en goedgekeurde riten van de katholieke Kerk bij de plechtige bediening van bovengenoemde sacramenten.

Ik aanvaard van harte alles tezamen en elk punt afzonderlijk wat in het allerheiligste Concilie van Trente is besloten en uitgesproken over de erfzonde en de rechtvaardigmaking.

Ik belijd eveneens dat in de Mis een echt en waar verzoeningsoffer aan God wordt opgedragen voor levenden en gestorvenen, en dat in het allerheiligst sacrament van de Eucharistie het lichaam en bloed van Christus tezamen met de ziel en de godheid van onze Heer Jezus Christus waarlijk, werkelijk en wezenlijk aanwezig is, en dat daar plaats heeft de verandering van de gehele substantie van het brood in het lichaam en van de gehele substantie van de wijn in het bloed, welke verandering de katholieke Kerk de transsubstantiatie noemt. Ik belijd ook dat in elk van beide gedaanten de gehele en integrale Christus en het ware sacrament genuttigd wordt.

Ik houd vast aan de belijdenis dat er een vagevuur is en dat de zielen die daarin verblijven, door de gebeden van de gelovigen geholpen kunnen worden, eveneens dat de heiligen die tezamen met Christus regeren, vereerd en aangeroepen moeten worden en dat zij gebeden voor ons aan God opdragen, en dat hun relikwieën vereerd moeten worden. Met kracht bevestig ik dat de beelden van Christus en van de Moeder Gods, altijd Maagd, en eveneens van de andere heiligen, er moeten zijn en behoren bewaard te worden en dat daaraan de verschuldigde eer en verering moet worden gebracht. Ik bevestig tevens dat Christus in de Kerk de macht heeft achtergelaten van de aflaten en dat het gebruik daarvan voor het christenvolk zeer heilzaam is.

Ik erken de katholieke en apostolische Romeinse Kerk als de moeder en leermeesteresse van alle kerken, ik beloof en zweer ware gehoorzaamheid aan de bisschop te Rome, die de opvolger is van de zalige Petrus, de prins der Apostelen, en die de plaatsbekleder van Christus is.

Zonder enige twijfel neem ik aan en belijd eveneens al het andere wat door de heilige canones en de algemene Concilies en vooral door de allerheiligste Synode van Trente (en door het algemene Vaticaanse Concilie) overgeleverd, vastgesteld en verklaard is, vooral over het primaat en het onfeilbaar leergezag van de bisschop van Rome, en tegelijkertijd veroordeel, verwerp en vervloek ik al het tegenovergestelde en welke ketterijen ook die door de Kerk veroordeeld, verworpen en vervloekt zijn.

Ik die dit heb uitgesproken ... (naam) beloof plechtig en stellig en zweer dat ik dit ware katholieke geloof, buiten welke niemand zalig kan worden, dat ik hiermee spontaan belijd en voor

waar houd, integraal en ongeschonden, met Gods hulp ononderbroken tot aan mijn laatste levensadem al bewaren en belijden en dat ik, voorzover het in mijn vermogen ligt, zal zorgen dat dit geloof door mijn onderdanen of door hen die aan mijn ambtelijke zorgen zijn toevertrouwd, wordt bewaard, onderwézen en gepredikt. Zo waar helpe mij God en Zijn heilige Evangeliën.

Met de hand op de Bijbel wordt deze eed van trouw afgelegd. Hiermee werd het tijdperk van de Contra-Reformatie officieel bekrachtigd en naast de Overheid kon de Kerk voortaan beschikken over de middelen en de kracht van de Jezuïeten, die wonderlijke mengeling van mystiek en discipline, van politieke intriges en militair geweld...

V.3.3. De Hugenoten en de Bartholomeüsnacht

In tal van delen van Frankrijk kwamen gelovigen bij elkaar om samen de Bijbel te lezen en te bidden, maar zij hadden verder geen organisatie. Er werden echter kinderen geboren en zo rees het probleem van de (kinder)doop: men wilde niet naar de Roomse Kerk gaan om het kind te dopen, maar tegelijk vond men dat een “bijbelkring” niet tot de doophandeling kon overgaan.

Men had op dit punt de Schrift beter moeten begrijpen en volgen, maar nu werd men onmiddellijk geconfronteerd met de noodzaak om zelf een Kerk te vormen voordat het bijbelse concept van de Gemeente kon worden doordacht. Zo kwam men als het ware vanzelf, door de omstandigheden gedreven, tot een concept dat het midden houdt tussen “Kerk” en “Gemeente”, namelijk het presbyteriaanse stelsel, waarbij elke plaatselijke gemeente zelf haar voorganger en oudsten kiest, onafhankelijk van synodes en concilies die boven, over en zonder de gemeente tot hun besluiten komen. In Parijs werd Jean de Macon als voorganger benoemd, oudsten en diakenen werden aangesteld en daarmee werd de bijbelkring tot een “église”, een voorbeeld dat door tal van bijbelkringen werd gevolgd. Ook de kerken in Nederland en Schotland werden volgens dit model georganiseerd, méér dan volgens de richtlijnen vanuit Genève. Toch ontstond in Frankrijk al gauw de behoefte aan “meerdere vergaderingen”, wat leidde tot het stelsel van classes en synoden, een geloofsbelijdenis en een kerkorde waaraan alle dienaren des Woords zich hadden te onderwerpen.

De leden van deze églises droegen verschillende namen zoals “evangelischen” of “godsdienstigen”, maar later kwam de naam “Hugenoten” in zwang, waarvan de oorsprong niet vaststaat. Zij waren in het bijzonder talrijk in het zuidoosten van Frankrijk, zoals de Cevennen, vanouds het gebied van de Albigenzen, maar ook in andere delen namen de Hugenoten sterk toe in getal en geestelijke kracht. Zo zelfs dat er spanningen ontstonden tussen de beide religieuze groepen: de Katholieken en de Hugenoten. Officieel was er vrijheid van godsdienst en algemeen hoopte men op hervorming en tolerantie van de zijde van Kerk en Staat. Deze hoop werd onder meer ingegeven door een brief die de koningin-moeder, Catharine de Medici, aan de paus schreef en waarin zij een pleidooi voerde voor hervormingen binnen de Rooms-Katholieke Kerk en tolerantie voor de Hugenoten. Het is dezelfde geest van verdraagzaamheid die Von Wied uit Keulen had en die zelfs de eerste jaren van “Trente” had gekenmerkt. Maar de paus beschikte in ongunstige zin, wat ertoe leidde dat beide partijen zich gingen bewapenen, de katholieke partij onder de hertog de Guise en de Hugenoten onder admiraal de Coligny, die 40.000 man onder de wapenen kon brengen. Een burgeroorlog dreigde en deze brak ook feitelijk uit toen hertog de Guise een grote bijeenkomst van ongewapende Hugenoten in een schuur aanviel en liet afslachten. Enkele jaren lang woedde deze oorlog, waarin burgers van dezelfde natie tegenover elkaar stonden en die het land verwoestte, totdat in 1572 de vijandelijkheden werden opgeschort als gevolg van het huwelijk van de koning van Navarra (die de zaak van de Hugenoten was toegedaan) met de dochter van Catharina de Medici, de zuster van de koning van Frankrijk. Iedereen was in een feeststemming vanwege de onverwachte wending die de zaak had genomen en tal van Hugenoten dromden naar Parijs waar in de Notre-Dame het huwelijk werd gesloten in de euforie (algeheel gevoel van welbehagen) van “eindelijk vrede”.

Binnen een week nadat het huwelijk had plaatsgevonden werd het signaal gegeven voor de uitvoering van een goedbewaard plan: de katholieke leiders overvielen de niets-vermoedende en ongewapende Hugenoten en richtten wat wordt genoemd “de slachtpartij van Bartholomeüs” aan. Aan ontsnappen viel niet te denken, want alle huizen van Hugenoten waren tevoren gemerkt, en na vier dagen waren de straten van Parijs en het water van de Seine gevuld met de verminkte lijken van mannen, vrouwen en kinderen die hadden behoord tot de hoop van Frankrijk. Wat in Parijs gebeur

de vond ook plaats in heel het land, maar na de eerste verrassing organiseerden de overgebleven Hugenoten zich onder Hendrik van Navarra. Dit luidde een nieuw tijdperk van burgeroorlogen in dat pas in 1594 zou eindigen, nadat de koning van Navarra tot koning van Frankrijk was gekroond. Onder zijn regering werden de Hugenoten eerder een politieke dan een godsdienstige partij, wat leidde tot een aanvaarde status-quo toen de koning ter wille van de Hugenoten overging tot het Rooms-Katholicisme en wist te bereiken dat in 1598 het befaamde Edict van Nantes werd uitgevaardigd. De Hugenoten vormden toen een soort “staat binnen de staat” met eigen steden en districten en vrijheid van godsdienst en geweten; de Jezuïeten werden het land uitgezet. Maar in 1610 werd de koning vermoord en brak de strijd opnieuw uit. De Hugenoten werden militair verslagen door kardinaal Richelieu. In een verenigd katholiek Frankrijk mochten zij nu een bijdrage geven aan landbouw, ambacht en handel, waardoor het land weer tot grote bloei kwam. Onder de zwakke koning Lodewijk XIII braken echter opnieuw zware vervolgingen uit. De Hugenoten werden gedwongen zich tot de Roomse Kerk te bekeren, anders werden ze door de befaamde “Dragonnades” opgejaagd of uitgemoord. Deze “dragonders” waren militairen die bij de Protestanten werden ingekwartierd en toestemming kregen om “de ketters” te mishandelen en te plunderen. De methode werd dan ook wel genoemd “gedwongen bekering door inkwartiering”. De kinderen van de Hugenoten werden hun ontnomen om in kloosters te worden opgevoed, hun vrouwen werden verkracht. De rampspoed der Hugenoten bereikte een dieptepunt toen in 1685 het Edict van Nantes werd herroepen: in een paar weken tijd werden 800 plaatsen van samenkomst vernield; wie zich niet wilde bekeren kwam zonder werk en de kinderen werden gedwongen katholiek opgevoed; zij die het land wilden verlaten werden naar de galeien gezonden. Maar ondanks al deze bedreigingen kwam een exodus tot stand waarin de beste Fransen hun land verlieten. Hierdoor verarmde het land en raakte het jaren achterop, terwijl de landen die deze ballingen opnamen met hen een bron van welvaart binnenhaalden. Want door deze stoere, nijvere en betrouwbare Calvinisten bloeide het geestelijk en maatschappelijk leven op in landen als Zwitserland, Holland, Brandenburg en Schotland.

V.3.4. De Puriteinen en hun belagers

Evenals in Frankrijk was ook in Engeland Christus Kerk bestemd tot tragedie. Toen de geschriften van Maarten Luther Engeland bereikten wekte dit grote ontsteltenis onder de roomse prelaten. Kardinaal Wolsey, de kanselier van het Britse rijk, nam drastische maatregelen om de verbreiding van de Reformatie in Engeland tegen te gaan. Hij wist te bereiken dat de jonge koning Hendrik de Achteste zich opsloot met een aantal goedgekeurde boeken. In 1521 schreef deze toen zijn bekende verhandeling tegen Luthers leer en daarmee verdiende hij de pauselijke titel van “Verdediger des Ge-loofs”.

Nu moest de koning deze “eretitel” ook in zijn rijk gaan waarmaken. Hij verbood alle huissamenkomsten waarin de Bijbel gelezen werd en gebod alle gelovigen om zich te voegen in de officiële Kerk, die toen nog de Kerk van Rome was. In die jaren wilde de koning scheiden van zijn vrouw, maar Rome gaf hem daartoe geen toestemming. Dit werd de aanleiding de banden met Rome te verbreken en een eigen Kerk uit te roepen: de Anglicaanse Kerk, waarvan de Koning het Hoofd is. Wij leven dan in 1534. Deze verandering kwam dus tot stand uit een zuiver zelfzuchtig motief en had alleen staatkundige betekenis. Geestelijk veranderde er weinig, alleen werden de gelovigen nu door een andere Kerk vervolgd. Het enige positieve resultaat is dat de verspreiding van de Bijbel enige tijd ongehinderd kon voortgaan. Maar daaraan zou spoedig een einde komen, want in 1534 werd een wet afgekondigd waarin stond dat “de ware religie bevordert en het tegendeel afgeschaft moest worden”. Hierin werd het volgende bepaald: Alle soorten boeken van het Oude en Nieuwe Testament in het Engels, die afkomstig zijn van de listige, valse en onware vertaling van Tyndale, zullen in hun geheel worden afgeschaft, vernietigd en verboden om te bezitten of te gebruiken.

Op het overtreden van dit gebod stonden zware straffen, zelfs levenslange gevangenschap. Dit is een goed voorbeeld van dubbele discriminatie: Alle mensen mochten allerlei boeken lezen (voorzo- ver zij lezen konden), maar de Bijbel mocht alleen door bepaalde klassen mensen gelezen of voor- gelezen worden, en daarmee werd zelfs “de klasse der leken” als volgt in tweeën gedeeld:

Kooplieden mogen de Bijbel voor zichzelf lezen, maar dat is niet toegestaan aan vrouwen, of aan handwerkslieden, leerjongens, reizigers, kleine landeigenaren of daaronder, dagloners of arbeiders.

Van de vrouwen mochten alleen edelvrouwen de Bijbel lezen en dan alleen nog maar voor zichzelf. Na de dood van Hendrik VIII brak een periode van verademing aan waarin de strenge wetten werden verlicht en veranderd. Zo moesten de voorgangers voortaan minstens viermaal per jaar preken en werd drinken, dobbelen en pret maken voor hen verboden. Maar deze drukverlichting hield plotseling op toen koningin Maria in 1553 de troon besteeg. Als fanatiek aanhangster van de roomse godsdienst werd prediken en boekdrukken zonder haar toestemming verboden en grote protestantse voormannen zoals Ridley, Latimer en anderen, werden in de gevangenis geworpen. De laatste verandering kwam toen de koningin en haar gemaal temidden van het Hogerhuis en het Huis van Afgevaardigden voor de pauselijke legataris neerknielden om voor heel de natie vergiffenis te ontvangen van de gepleegde ketterij: opnieuw had Rome getriomfeerd. Dit luidde een periode van vervolging in die leek op een langgerekte Bartholomeüsnacht, en die de koningin haar bijnaam “bloedige Maria” heeft bezorgd; dit ging zo door tot aan haar dood in 1558. Maar de wereld heeft nimmer de martelaren Ridley en Latimer vergeten die op de brandstapel stierven omdat zij de leer van de transsubstantiatie niet konden erkennen. De laatste, profetische woorden van Latimer tot Ridley waren, toen zij samen voor de vlammen stonden: “Houd goede moed, meester Ridley, houd goede moed; vandaag zullen wij, door Gods genade, een fakkel in Engeland ontsteken die nooit meer kan worden gedoofd”.

V.3.5. De vrijheidsstrijd in de Nederlanden

In een werk als dit mogen de Nederlanden niet ontbreken, want hier heeft de Reformatie een bijzondere vorm aangenomen. Niettemin zal deze paragraaf zeer beperkt moeten zijn gezien de opzet van deze studie, welke immers op de hele wereld is gericht.

De situatie in de Nederlanden was ten tijde van de Reformatie verre van rooskleurig. Karel V had deze gewesten alle met elkaar verbonden en deze bracht hij weer samen met Spanje en de gebieden van Habsburg. Dit stuitte op verzet van de handel, die vreesde dat zijn privileges zouden worden ingetrokken, en ook in bredere kring ging men beseffen dat de kostbare vrijheid werd bedreigd.

Maar het ging om méér dan economische of politieke vrijheid, want als late Middeleeuwer ging Karel V uit van een absoluut en totalitair staatsbegrip dat niet alleen een politieke eenheid nastreefde maar tegelijk een religieuze eenheid. Toen dan ook de Hervorming in de Nederlanden haar intrede deed, werd dit beschouwd als afval van de rijkseenheid, waartegen scherpe “plakkaten” werden uitgevaardigd. Een loyale staatsburger werd geacht (Rooms-)Katholiek te zijn en wie dat niet was werd niet alleen als ketter beschouwd maar tevens als rebel, waartegen hard werd opgetreden.

Reeds onder Karel V werden duizenden Christenen gemarteld en vermoord, door hen te wurgen, op te hangen, te verbranden of levend te begraven. Hun aantal wordt geschat op tienduizend en dat is nog maar tot het aftreden van Karel V in 1555, ten gunste van zijn zoon Philips II. Maar veel groter nog was het aantal mensen dat naar andere landen uitweek, eerst naar Duitsland (waar de begeerde rijkseenheid minder kon worden doorgezet) en later ook naar Engeland. Philips II was minstens even fanatiek als zijn vader waar het ging om het invoeren van de absolute kerk-staat, maar hij miste diens bekwaamheid en voorzichtigheid. Als gevolg daarvan werden zijn maatregelen als hard en onredelijk ervaren, niet alleen door de Nederlanders die “het nieuwe geloof” waren toegedaan, maar ook door de katholieke Lagelanders. Het aantal maatregelen dat duidde op een harde lijn nam snel toe: de Inquisitie werd ingevoerd, de brandstapels brandden allerwegen, privileges en beloften werden ingetrokken en gebroken. De opportunistische aartsbisschop van Mechelen, kardinaal Granvelle, leidde als raadgever van de landvoogdes een niets-ontziend en absolutair bewind in. Daartegen verenigde zich een breed oppositiefrent dat bestond uit de adel, de geestelijkheid, de stedelijke burgerij en de hervormden.

Vanaf 1550 kwam vanuit Frankrijk met grote kracht het Calvinisme opzetten, waardoor de leer van Calvijn steeds meer ingang vond. Deze Hugenoten waren uit hun eigen land verdreven (zie ook V.3.3.) en versterkten de gelederen van het verzet in de Nederlanden. Mede daardoor werd het ver

zet tegen het totalitaire Spaans-Roomse regime algemeen, vooral toen prins Willem van Oranje zich met de leiding belastte. Tegenover de keurtroepen van de koning van Spanje, die onder de hertog van Alva een waar schrikbewind voerden, werden Duitse keurlegers ingezet die samen met de vaderlandse “geuzen” (een scheldnaam die tot erenaam werd) stad na stad ontzetten en het gehate Spaanse juk afwierpen. Hoewel deze vrijheidsstrijd grotendeels een politiek-militaire strijd is geweest, verdient hij toch stellig een plaats in de geschiedenis der Kerk, omdat het hier ging om vrijheid van geweten en godsdienst. Ook de Christenen die buiten de kerken der Reformatie stonden hebben hiervan geprofiteerd toen ook aan hen vrijheid van geweten en van godsdienst werd gegund (zoals aan de Mennonieten). Daarmee werden de Nederlanden tot een wijkplaats voor vele vervolgdenden, met name ook voor vervolgte joden, en daarmee gaven zij het voorbeeld van staatkundige en godsdienstige vrijheid en tolerantie, op grond van een prille parlementaire democratie.

Eén van de bekendste Calvinistische leiders was Guido de Brés (de Bray), die in de jaren van de felste strijd zijn “Geloofsbelijdenis” schreef, die hij in 1561 over de muren van het kasteel van Doornik liet werpen. Daaraan ging vooraf een beroemde brief aan Philips II, een smeekschrift voor godsdienstvrijheid, die als een van de belangrijkste apologieën (verdedigingen van het christelijk geloof) zou blijven gelden.

Nadat de Spanjaarden waren verdreven, begon in de Nederlanden een nieuwe, vreedzame strijd te woeden, die heeft geleid tot een unieke staatsvorm die heel Europa ten voorbeeld werd. De gereformeerden vonden dat de overheid zich door het Woord Gods moest laten leiden en deze theocratische eis hield in dat haar taak was “de hand te houden aan de heilige kerkedienst, om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valse godsdienst, om het rijk des antichrists te gronde te werpen en het koninkrijk van Jezus te doen vorderen”. De Prins van Oranje was echter op principiële en politieke gronden voorstander van een verdraagzaamheid in het openbare leven en verzette zich tegen het uitroepen van de gereformeerde godsdienst als de enig toegestane, omdat dan opnieuw gewetensvervolgung het gevolg zou zijn voor hen die een andere godsdienst aanhingen. Deze strijd der geesten heeft geleid tot een staatsvorm waarbij de beginselen van theocratie en tolerantie zijn verbonden als twee beginselen die beide in het Evangelie zijn begrepen.

V.4. NADERE REFORMATIE BLIJFT NODIG

Wij hebben eerder gezien dat naast het grote goed dat de Reformatie heeft gebracht, er tal van terreinen zijn aan te wijzen waar de Reformatie onvolledig en zelfs al snel innerlijk tegenstrijdig is geweest. Hiervoor verwijzen we onder meer naar het citaat van een zekere John Robinson uit Leiden/Delfshaven (V.5.5.) en naar de theologische verwickelingen rondom de verdere codificatie van de leerstellingen der Reformatie als gevolg van de bijdragen van Coccejus en Arminius, zie V.4.6.

Dit heeft ertoe geleid dat veel oprechte Christenen voor wie de kerken van de Reformatie het einde van hun blikveld waren, telkens weer opnieuw hebben gestreefd naar een verder doorzetten van de Reformatie. Hun credo was het devies “semper reformando”, altijd weer opnieuw reformeren. Maar zij beseften niet dat de Reformatie ergens was blijven steken, zodat tal van belangrijke zaken niet tot een bijbelse oplossing werden gebracht. Hiervan noemen wij:

- de verhouding tussen Verbond en Doop:
- de verhouding tussen Gods soevereine en verkiezende wil en de menselijke verantwoordelijkheid
- de taak van de Overheid ten opzichte van Gemeente/Kerk

Men zat immers vast aan het blikveld van de reformatoren zelf en het bespreken van de tegenstellingen leidde niet tot een dieper inzicht in Gods Woord en Raad, maar veeleer tot onverzoenlijke standpunten die elk voor zich “de waarheid” opeisten. Maar een deelwaarheid die tot de volle waarheid wordt verheven leidt tot groot verlies en afbreuk aan de zaak van God.

In deze sectie zullen wij de volgende personen en groepen nader bezien:

V.4.1. Von Schwenckfelds getuigenis in Silezië

V.4.2. Jan Amos Comenius

V.4.3. George Fox en de Quakers

V.4.4. Jean de Labadie

V.4.5. Spener en Francke - voormannen van de Piëtisten

V.4.6. Arminius en de uitverkiezing.

Op de grens van twee perioden: “Sardes” en “Filadelfia”, staan, zowel chronologisch als theologisch, de zendingspionier Graaf von Zinzendorf en de Herrnhutters. Wij zullen deze echter in het volgende hoofdstuk behandelen, voornamelijk om logische redenen, te weten de geschiedenis van de moderne zending.

V.4.1. Von Schwenckfelds getuigenis in Silezië

Een van de eerste mannen die door de Reformatie werd gegrepen was Kaspar von Schwenckfeld, een edelman uit Silezië. Als hofmaarschalk van de vorst van Liegnitz maakte hij zich druk over zaken waarmee edelen en hovelingen zich plegen bezig te houden, maar toen hij dertig jaar was ontwaakte hij uit zijn onverschilligheid voor geestelijke zaken door de leer van Maarten Luther, “de wonderbare trompet van God”. Hierdoor kreeg hij licht en zicht op de genade waarin God naar de mensen omziet, waardoor hij werd tot de ziel van de Reformatie in Silezië.

Kaspar, met zijn hoge afkomst en opvoeding, werd een ijverig Bijbelstudent en het duurde niet lang of hij begon in te zien dat de leer van Luther op tal van punten onbijbels was: een compromis met het denken van zijn tijd en blijk gevend van grove onwetendheid. Hij kwam daar niet alleen achter door zelf dagelijks vier hoofdstukken uit de Bijbel te lezen (“ieder jaar de hele Bijbel door”), maar ook door oog te hebben voor de oppervlakkige praktijken in de Kerk die dikwijls niet meer waren dan “gekerstend heidendom”. Daarentegen ontwikkelde Von Schwenckfeld zelf regels voor Bijbelstudie (wat we tegenwoordig “hermeneutiek” noemen), zoals het plaatsnemen van de tekst in de context, in overeenstemming met de zin van de gehele Schrift.

Acht jaar later had hij een nieuwe en diepe ervaring, die hij als een tweede goddelijke “bezoeking” beschouwde en waardoor zijn verstandelijke overtuiging een diepe overtuiging des harten werd. Hierdoor ging hij veel duidelijker zijn hemelse roeping begrijpen en gaf hij zich als een “levende offerande” aan de dienst van God over. Zijn vrijheid bestond voortaan uit het volbrengen van de wil van God.

Dit leidde hem ertoe de verborgenheden van God te onderzoeken: het was hem niet voldoende zich als zondig mens gerechtvaardigd en geheiligd te weten, maar hij zag in dat de Schriften duidelijke goddelijke instructies bevatten voor de Gemeente des Heren. “Wanneer wij de Kerk willen hervormen”, zei hij, “moeten we gebruik maken van de Heilige Schriften en in het bijzonder van Handelingen. Want daar vinden we duidelijk beschreven hoe het in het begin toeging, wat goed is en wat verkeerd, wat lofwaardig is en God en de Here Christus behaagt”. Steeds duidelijker begon Von Schwenckfeld het verschil te zien tussen “Kerk” en “Gemeente”, zoals ook in II.4.1 is uiteengezet. Waar worden zulke gemeenten vandaag de dag gevonden, zo vroeg hij zich af, terwijl toch de Schrift “van geen andere weet dan die welke Christus als hun Hoofd erkennen en zich gewillig laten leiden door de Heilige Geest die hen ooit met geestelijke gaven en kennis”.

Vanuit zijn grondige Schriftkennis zag Von Schwenckfeld in dat elke beperking van het universele priesterschap der gelovigen de Heilige Geest aan banden legt. In plaats van deze werking van Gods Geest en daarmee van Gods orde waren de “kerkelijke ambten” gesteld, en door vervolgens persoon en ambt van elkaar te scheiden, zo stelde Von Schwenckfeld, was de deur voor misstanden opengezet. Zo kon een priester of predikant een slecht mens zijn en tegelijk een goed ambt bekleden, namelijk dat van een nieuwtestamenteisch leraar; maar dat gaat toch helemaal tegen de Schrift en de inzettingen van Christus in.

Het gevolg van dit alles was dat Von Schwenckfeld zich in geen van de officiële kerken kon thuis voelen: niet in de Roomse, niet in de Lutherse, niet in de Hervormde (Zwingli, Calvijn) en ook niet bij de Wederdopers. In plaats daarvan kwamen door heel Silezië groepjes gelovigen bijeen die ernst maakten met de boodschap van heiligmaking en daarin een voorbeeld waren voor de mensen om hen heen. Maar nu komt het tragische: Von Schwenckfeld kende het bijbelse patroon voor de Gemeente en zag in op hoeveel punten de praktijk van de Kerk daarmee in tegenspraak was, maar uitgeredend die man begon nu de bediening van Doop en Avondmaal “op te schorten” vanwege het

vele misbruik dat daarvan werd gemaakt. Als weinig anderen zag hij de eenheid van Christus Gemeente en leed hij onder een verdeelde Kerk. Zo bad hij tot God:

“om mij in alle dingen recht te leiden, naar de apostolische inzettingen, om de geesten juist te onderscheiden, in het bijzonder de Geest van Jezus Christus; om mij te leren alle dingen te beproeven en te onderscheiden en om te aanvaarden en te behouden wat goed is; zodat ik in de huidige staat van verdeeldheid en scheiding mag vasthouden aan waarheid en eenheid, met een helder en zeker geweten in Christus”.

Het denken van Von Schwenckfeld lijkt wel op de zogenaamde “ruïne-theorie” van Darby, die bijna drie eeuwen later ditzelfde proces in Engeland zou doormaken. Maar anders dan Darby lieten deze broeders de Doop en de Tafel des Heren achterwege, “totdat betere tijden zouden aanbreken” met een nieuwe uitstorting van de Heilige Geest, vóór de wederkomst van Christus die zijn Gemeente zou verenigen. Maar hoezeer ook de nadruk lag op Bijbellezen, huisbezoek en allerlei vormen van getuigenis, men kwam niet tot bijbelse gemeenten vanwege de moeilijkheden die dat zou meebrengen, en dat is nu juist de zwakte van deze beweging geworden. Zo werd Von Schwenckfeld dus weliswaar voor velen tot grote zegen, maar tegelijk daarmee ook tot een bron van frustratie. Want enerzijds leerde hij heel duidelijk wat de Schrift zegt over christelijke gemeenten, maar anderzijds zag hij af van het vormen van zulke gemeenten, deels ook omdat hij beducht was voor nog een “denominatie”.

Dit leidde bovendien tot een vorm van mystiek die de nadruk legde op de “vleeswording van Christus in ons” en die het erkennen van leerstellingen gering achtte. De Wederdopers trokken zich het lot van vele Christenen aan die bleven bij de “zuivere Woordbediening” van Von Schwenckfeld, maar die alle andere zegeningen van een functionerende nieuwtestamentische gemeente moesten ontberen. In 1542 verscheen van hen een vlugschrift over deze zaak, wat leidde tot een studie waarin Von Schwenckfeld zijn standpunten uiteenzette en verdedigde. Dit lokte weer een reactie van de Wederdopers uit met als resultaat dat men elkander als broeders bleef bejegenen, maar desondanks ieder zijns wegs zou gaan: een typisch staaltje van een poging tot “Nadere Reformatie” die evenzeer bleef steken als de Reformatie die men juist had willen doorzetten tot haar bijbels begin en doel.

V.4.2. Jan Amos Comenius

In 1592 werd in Moravië Jan Amos Comenius geboren, die als een held in de woelige tijden zou staan en later over de hele wereld bekend zou worden door zijn opvattingen over het onderwijs die hij ook zelf heeft doorgevoerd. Comenius kon zich niet verenigen met de wijze waarop “de broeders” politiek bedreven en oorlog voerden, zie ook IV.5.2. Zelf werd hij door Spaanse soldaten verdreven en op de vlucht gejaagd, waarna hij een toevlucht vond in het kasteel van Karel van Zerotin, waar hij de leider werd van de aldaar verzamelde vluchtelingen. Daar schreef hij ook zijn boek “De doolhof van de wereld en het paradijs van het hart”, waaruit een echt piëtistische inslag spreekt. In dit boek wordt op allegorische wijze aangetoond dat er in deze wereld geen vrede te vinden is, maar alleen door de inwoning van Christus in ons hart. Maar ook uit die plaats wordt hij verdreven, hij verliest vrouw en kinderen, die de ontberingen van de tocht niet kunnen doorstaan, en vindt tenslotte een rustplaats in Lissa, Polen. Daar zal hij het grootste deel van zijn leven verblijven, om later te verhuizen naar Amsterdam waar hem, naast de ballingschap, de grootste vrijheid wacht.

De betekenis van Comenius blijkt uit zijn belangrijkste werken, die wij kort zullen bespreken. In Lissa schrijft hij in 1650 “Het testament van een stervende moeder”. Daarin raadt hij de predikers van de Moravische Kerk, die buiten elke vorm van gemeenschap zijn komen te staan, aan iedere uitnodiging aan te nemen om in evangelische gemeenten te komen prediken; niet om hun hoorders te vleien of om scheuringen te veroorzaken, maar om de liefde aan te wakkeren en de eenheid van zin te bewaren. Een soortgelijk advies gaf hij aan de “verweesde” gelovigen die uit de officiële kerken waren gezet of getreden, om een voorbeeld te geven van vrede, liefde, gebed en geestelijke groei. Misschien dat God dan Zijn toorn die over de Christenheid moet komen nog een tijdlang zou afwenden.

Zelfs u kan ik niet vergeten, geliefde zusters Protestantse (evangelische) kerken; ook niet uw moeder waaruit wij allen zijn voortgekomen, de Roomse Kerk. Gij waart voor ons een moeder maar zijt een vampier geworden die het bloed van de kinderen opzuigt. Mijn wens is slechts dat u zich van uw ellende zult bekeren en het Babylon van de goddeloosheid zult verzaken...

In Amsterdam, waar hij in 1670 overleed, schreef hij “De klaagzang”, waarin hij de staat van de Kerk betreurt en uiting geeft aan zijn geloof dat wat God doet zinvol en welgedaan is. “Hij heeft ons advies niet nodig om Zijn werk te doen”. Toen hij 77 jaar oud was en zijn roem over heel Europa was verbreid, schreef hij zijn laatste boek, “Eén ding is nodig”. Daarin wordt de wereld afgetekend als een doolhof met maar één uitgang: Christus. “Wat is er al veel gezocht en aan oplossingen aangedragen door allerlei lieden, en hoe groot is het aantal sekten... Slechts één ding is nodig: keer terug naar Christus, zie naar Hem als onze Leider en wandel in Zijn voetstappen. Zet al het andere terzijde totdat wij allen het doel en de eenheid des geloofs bereiken, Ef. 4:13”.

Comenius leefde sterk bij de verwachting van Christus wederkomst en de eenheid van de ware kerk in de ogen van God. Hij zag echter ook kans om veel intens-bijbelse principes te vertalen naar de taak van de Christenen in een tijd waarin de Bruidegom nog toeft te komen, en vanuit dit spanningsveld is hij in Amsterdam een van de grondleggers geworden van de moderne opvoedkunde. Daarmee is hij een goed voorbeeld van wat een Christen vermag te doen die zich innerlijk van de wereld heeft afgewend om Christus aan te hangen, maar die vanuit deze innerlijke zuiverheid de kracht vindt om pionier te zijn in het rijk van de geest. En daarmee liet hij, die om Christus wil de wereld verzaakte, toch die wereld niet aan haar lot en de komende toorn over. Integendeel, juist door zijn werken droeg hij ertoe bij om die wereld tóch weer leefbaar en “redbaar” te maken: dat is het grote van Comenius, aan wie wereld, kerk, school en gemeente - door Gods genade - veel te danken hebben.

V.4.3. George Fox en de Quakers

George Fox, geboren in 1624 in Leicestershire, Engeland, behoort ongetwijfeld tot de opmerkelijkste Christen-leraars van de zeventiende eeuw. Als kind al was hij ongewoon ernstig en ergerde hij zich aan het oppervlakkige en luchthartige gedrag van oudere mensen: “Wanneer ik zo oud zal zijn doe ik beslist niet zoals zij”. Op zijn elfde jaar nam hij zich voor om een sober leven te leiden: niet te veel woorden uit de mond, niet te veel eten in de mond. Toen hij negentien was trok hij zich terug uit zijn baan om zich geheel aan geestelijke zaken te wijden. Bijzonder ging hem het verschil ter harte tussen wat Christenen met de mond belijden - bijvoorbeeld het gewicht van de eeuwigheid en het voorbijgaan van deze wereld - en datgene wat zij met hun leven belijden: het nakomen van godsdienstplichten. De prachtige gebouwen en gewaden stonden in geen verhouding tot de wereldsgezindheid en de geestelijke leegte van tal van “naam-Christenen”.

De geestelijke leiders konden hem ook niet helpen in zijn waarachtig zoeken naar God en naar vrede in zijn hart. Een voorbeeld van zijn zielestrijd verwoordt hij aldus: “Ze zeggen dat alle Christenen gelovigen zijn, maar iemand die gelooft is iemand die wederom geboren is en overgegaan van de dood in het leven, anders is hij niet eens een gelovige!” Ook liet de Heer hem zien dat “een theologische opleiding in Oxford of Cambridge niet genoeg is om iemand geschikt te maken als dienaar van Christus”. Daartegenover sprak de Schrift hem aan met: “Gij hebt niet van node dat iemand u leert, maar... de zalving leert u over alle dingen”, 1 Joh. 2:27. Over de kerkgebouwen die werden beschouwd als “tempels van God” en “heilige grond” leerde hij, wandelend door de velden, dat “God die de wereld heeft gemaakt, niet woont in tempels die mensenhanden gemaakt hebben”. Op deze wijze groeide er een afstand tussen de jonge Fox en het christelijke systeem van zijn dagen.

Tenslotte ervoer Fox de stem van God: “Alleen in Christus kan het menselijke hart ten volle vervulling vinden”. Toen dat tot hem doordrong, sprong zijn hart op van vreugde: de vrede van God daalde neer en de gemeenschap van Christus werd zijn deel. Daarop ging hij de reacties op het dode formalisme verwerken en op krachtige wijze uitdragen, waarbij Fox helaas in een ander uiterste verviel. De ware sacramenten waren volgens hem slechts innerlijk en geestelijk, onafhankelijk van enige uiterlijke vorm. Een Christen mag absoluut geen eed afleggen en nooit geweld gebruiken, ook niet als soldaat van zijn regering. Dit trok veel mensen aan, die zich verzamelden in gezelschappen van “Vrienden”, zoals zij werden genoemd.

Maar Fox beperkte zich niet tot het onderwijzen van zijn vele “Vrienden”; hij ging ook over tot het verstoren van kerkdiensten door middel van een soort verbale beeldenstorm. Daarbij ging hij, blijkens zijn Dagboek, als volgt te werk:

Ik ging naar een ander “torenhuis”, ongeveer vijf kilometer verderop. Daar preekte een groot hogepriester die men doctor noemde... Ik trad het torenhuis binnen en bleef daar tot de priester klaar was. De woorden die hij als tekst koos waren: “O alle gij dorstigen, komt tot de wateren, en gij die geen geld hebt, komt, koopt en eet; ja komt, koopt zonder geld en zonder prijs wijn en melk”. Daarop werd ik door de Heer geleid om tegen hem te zeggen: “Kom naar beneden, bedrieger, durft gij de mensen op te roepen om te komen en om niet van het water des levens te nemen, terwijl gij van hen driehonderd pond per jaar eist om de Schriften aan hen te bedienen? Moet gij dan niet blozen van schaamte? Deden de profeet Jesaja en Christus, die deze woorden spraken, dan zo, of gaven zij het werkelijk om niet? Zei Christus niet tegen Zijn dienaren die Hij uitzond om te prediken, om niet hebt gij het ontvangen, geeft het om niet?” Daarop maakte de verbaasde priester dat hij wegkwam. Nadat deze zijn kudde had verlaten, had ik net zoveel tijd als ik maar wilde om de mensen toe te spreken, en zo leidde ik hen van de duisternis naar het licht en naar de genade van God die hun onderwijzing en redding bracht, en naar de Geest van God in hun binnenste die voortaan hun vrije leraar zou zijn.

Een dergelijk optreden bracht zelfs een regering die zich tolerant opstelde tot het uiterste; zelfs kwam de vrede in gevaar, omdat tal van mensen zich tegen de “Quakers” keerden, zoals zij inmiddels werden genoemd. Maar niets kon deze enthousiaste mensen met hun starre Bijbelopvatting tegenhouden: hun aanhang groeide maar door en de beweging breidde zich uit naar Nederland, Duitsland, Nieuw-Engeland en West-Indië.

Naarmate de vervolging in Engeland toenam, staken steeds meer Quakers de Atlantische Oceaan over, later gevolgd door Fox zelf en een sympathisant, Sir William Penn. Deze ontving van koning Charles II, in ruil voor een verplichting aan zijn vader, een stuk land in de Nieuwe Wereld dat hij aan de berooide landverhuizers ter beschikking stelde. Dat werd later bekend als Pennsylvania, waar het jaar daarop de stad Philadelphia (broederlijke liefde) werd gesticht. En in zekere zin markeren de Quakers dan ook de overgang van de “Sardes”-periode, waarvan zij een hartgrondige afkeer hadden, naar de periode van “Filadelfia”. De Quakers kwamen niet tot het vormen van gemeenten; zij legden de nadruk op het innerlijk getuigenis van de Geest, waardoor God direct tot Zijn kinderen spreekt, buiten de rituelen van kerken om. In de stille omgang met God spreekt Hij door Zijn Woord, waardoor dit “levend en praktisch” wordt voor ons leven. Door de “innerlijke stem” van de Geest geeft God “openbaring”, net zoals de apostelen die hadden ontvangen, maar nimmer buiten het Woord om. De kracht van het Woord wordt niet ervaren door het verstand, maar door het “leven van de Geest” in ons, zo stelden zij.

Het vermelden van deze positieve zaken betekent tevens het tekenen van hun zwakte en beperkingen. De maatschappij die Fox voorstond was gebaseerd op reactie, een negatief beoordelen van de Kerk en de wereld. Daardoor heeft de beweging wél corrigerend gewerkt op de kerken - bijvoorbeeld doordat mede hierdoor het gebruik van de “stille tijd” werd aangemoedigd -, maar zelf kwamen men toch niet toe aan een echt gezond geestelijk leven. Langzamerhand ging namelijk de nadruk op het “innerlijk licht” de corrigerende werking van het Woord verdringen, en ook het afwijzen van alle opleidingen, ook van een gezonde Bijbelopleiding, heeft de beweging van Fox en de zijnen geen goed gedaan. Toch is er alle aanleiding om de arbeid van Fox mede te zien als een “nadere reformatie” waaraan de reeds “gevestigde reformatie” dringend behoefte had.

V.4.4. Jean de Labadie

Met Jean de Labadie en later ook met de Piëtisten komen we bij bewegingen die een verbinding vormen tussen de officiële kerken en de alleen van God afhankelijke gemeenten. Voor de Kerk betekenden zij een nadere reformatie en voor de vrije gemeenten waren zij een grote versterking die, op bijbelser wijze dan de beweging van Fox, de nadruk legden op de persoonlijke omgang van iedere gelovige met de Here God.

Jean de Labadie werd in 1610 geboren in Bordeaux, waar hij toetrad tot de Societas Jesu om daarvan zijn verdere leven deel uit te maken. Maar al zijn theologische studies brachten hem geen geestelijke voldoening; zijn ziel werd alleen verkwikt door het lezen van het Nieuwe Testament. Als priester van de Roomse Kerk zag hij goed in hoe verdorven het officiële Christendom was, en hij zag het dan ook als zijn roeping om daarin verandering te brengen door - met toestemming van de aartsbisschop - aan grote aantallen mensen de Schriften uiteen te zetten en in kleinere gezelschappen samen de Bijbel te bestuderen. Ook hier zien wij dus weer hoe iedere beweging die leidt tot een opwekking binnen of buiten de Kerk de Schrift als basis heeft: niet als een belijdenis, maar als levende bron voor onderzoek en verkondiging. Dit werd natuurlijk niet lang door de Roomse Kerk getolereerd, die hem dan ook spoedig uitstootte uit zijn bediening. Daarop wendde hij zich tot de werken en de kerken van Calvijn, maar ook daar merkte hij een groot verschil met de praktijk van het Nieuwe Testament. Toch zag hij in de Hervormde kerken meer mogelijkheden om onversneden de Schrift te prediken dan in de Roomse Kerk, en na rijp beraad verliet hij deze kerk in 1650 en legde zijn priesterkleed af om zich aan te sluiten bij de Hervormde Kerk in Montauban.

In zijn geschriften en prediking toonde de Labadie aan dat de kracht voor een uiterlijke hervorming en een leven zoals God dat bedoelt ligt in een innerlijk leven van gemeenschap met God: Vanuit zijn eigen ervaring, ondersteund door de Schrift, gaf hij uitvoerig onderricht inzake gebed en overdenking. De Christen moet voortdurend zijn wil voegen naar de wil van God en de eenheid met God nastreven; hij dient God zonder zelfzucht en onvoorwaardelijk lief te hebben. Zó groot is God dat een mens God dient te beminnen en te verheerlijken, zelfs indien God hem tot de verlorenen zou hebben bestemd! Van deze boodschap waren de hervormden toch niet gediend, zodat de Labadie ook uit Montauban vertrok, om enkele jaren in Orange zijn werk met vrucht voort te zetten. Maar gevaren dreven hem weer verder naar Genève en later naar Middelburg, waar hij predikant werd. De Nederlanden hadden net het Spaanse juk van zich afgeworpen en 1661 scheen een goed jaar om een nieuw werk te beginnen. De vrome mannen van Zeeland zagen in hem een goede leraar en leider, maar al gauw bleek dat hun visie op de gemeente sterk afweek van wat de Labadie voor de bijbelse visie hield. Deze visie houdt de kerk voor de plaats waar mensen de weg tot zaligheid kunnen leren om daarna opgebouwd te worden om als Christen te leven. Hoe goed en hoe schoon ook, het is alles toch nogal op de mens gericht (op zondaar en verlost), en daarom ging de Labadie krachtig voort om de mensen bij te brengen dat de Gemeente Gods bouwwerk is waar de Heilige Geest persoonlijk aanwezig is en werkt. Door zijn prediking en bidstonden werden veel mensen aangetrokken, totdat ook hier “het moment der waarheid” aanbrak en de leiding moest kiezen tussen Kerk en Gemeente, waarvan het verschil langzamerhand iedereen duidelijk voor ogen stond. Dit werd uitvoerig beschreven in een boek dat als titel droeg: “Hoe men de ware kerk [gemeente] kan onderscheiden naar de Heilige Schrift door middel van dertig opmerkelijke tekenen waaraan deze gekend kan worden”. Van deze “tekenen” noemen wij de “profetie” in de zin van Schriftuitleg waartoe iedere broeder gemachtigd was die door de Geest werd geleid en bekwaamd om de gemeente op te bouwen. Ook bestaat de gemeente of “ware kerk” slechts uit hen die waarachtig wederom geboren zijn en door de Geest tot één lichaam zijn gevoegd.

Deze prediking van de Labadie bracht heel wat teweeg in Nederland, maar de reactie was altijd in uitersten van verguizing of verering. Teellinck en Voetius gingen een heel eind met de Labadie mee, maar op het punt van de Kerk en het eventueel inroepen van de hulp van de Staat scheidden zich hun wegen. Jodocus van Lodensteyn echter zag wel degelijk in hoe groot het verschil tussen Kerk en Gemeente is en bracht de mensen samen in “conventikels”, een stukje “gemeente” binnen of op de rand van de “kerk”. Hierbij spreekt natuurlijk ook de opkomende piëtistische beweging een rol, zoals we later zullen zien.

Jean de Labadie had nu vijfendertig jaar met grote ijver in de Kerk gewerkt: eerst vijftien jaar als priester in de Roomse Kerk, daarna twintig jaar als predikant in de kerken der Reformatie. In beide situaties faalde hij: niet omdat zijn prediking niet bijbels of niet krachtig zou zijn, maar omdat bleek dat een echte hervorming binnen het kerkelijke systeem onmogelijk was. Nu hij zestig jaar was erkende hij dat echte bijbelse, apostolische gemeenten niet te verenigen zijn met welk systeem dan ook, maar dat deze onafhankelijk daarvan moesten worden gesticht. Daarin ging hij verder dan Voetius en van Lodensteyn, die zelf weer veel verder gingen dan de gevestigde kerken. Deze drie visies kunnen als volgt worden weergegeven:

1. Gevestigde “hervormde” kerken in de zin van “Reformata”: zij zijn hervormd krachtens geloofsbelijdenis en kerkorde;
2. “hervormende” kerken in de zin van “Reformanda”: zij worden altijd door hervormd, een reformatie-kerk is altijd een reformerende kerk;
3. bijbels-apostolische gemeenten: hieraan uitdrukking geven is onmogelijk binnen het stelsel van de kerk en kan alleen daarbuiten.

Uiteindelijk brak de Labadie met de “reformerende kerk” van Middelburg en vormde hij samen met driehonderd mensen waaronder drie voorgangers, in deze stad een “evangelische gemeente”. Maar het stadsbestuur stond dit niet toe, waarop zij de wijk namen naar het schone stadje Veere. In deze gemeente werd tweemaal daags dienst gehouden behalve op zondag, want dan waren er drie samenkomsten (van “kerkdiensten” werd natuurlijk niet meer gesproken).

Maar ook in Veere dreigde weer bloed vergoten te worden vanwege de weerstand die de aanhang van de Labadie overal opriep; daarom week hij uit naar Amsterdam om daar een grote “huisgemeente” te vormen. Dat begon goed, maar de Labadie moest tot zijn schade ervaren dat Satan in zijn “kist met listen” speciale pijlen heeft die hij afschiet op hen die zonder compromis Christus willen dienen. En daarom eindigde de periode van zijn bijbelse bediening toch heel tragisch. Deze trof niet alleen de Labadie maar bracht allen die zich uitstrekten naar Gods bedoelen voor deze tijd in de kwade reuk van “buitenkerkelijke groepen” die meestal vervallen tot vormen van extreem handelen. Daarmee kwam eigenlijk in Amsterdam een “Munster-effect” naar voren, ook al liepen de zaken daar lang niet zo uit de hand. Wat toch was het geval? De Labadie stelde zich als ideaal de wasdom van Gods kinderen voor ogen, maar daarbij was hij meer idealistisch dan realistisch, door deze rijpheid en mondigheid in Christus uit te leggen als perfectionisme. Om zijn doel te bereiken organiseerde hij de huisgemeente tot een commune volgens Handelingen 2 en volgende. Maar dit ging een van zijn aanhangers te ver en deze scheidde zich van hem af om in een boek het verschil duidelijk te maken tussen een “evangelische gemeente” en een exclusieve communiteit. Wij zien hier dus dat de Labadie zelf was afgeweken van zijn eigen patroon en na “punt 3” een nieuwe “fase 4” was ingegaan. Maar hij liet zich niet tot de orde roepen en schreef een anoniem geschrift, zo fel en gemeen, dat toen bekend werd dat hijzelf de schrijver ervan was, zijn reputatie ernstig werd aangetast.

Toen gebeurde het bijna onvermijdelijke: de samenkomsten van de Labadie stelden steeds meer de leider in het middelpunt, waarom alles draait, en deze ging bijna ongemerkt de positie innemen die alleen Christus toekomt. De verering van zijn persoon nam ziekelijke vormen aan, wat maakte dat zijn “huisgemeente” sektarische trekken kreeg en zich isoleerde van andere gelovigen. Een vrouw, Anna Maria van Schuurman, zag in hem de vervulling van haar kinderliefde tot Jezus en bleef hem haar hele leven trouw, ook in de laatste jaren in Altona waar zij twee huizen huurde. Het is moeilijk om aanhankelijkheid te scheiden van dweperij, maar haar boek “Eukleria” dat zij in het Latijn schreef, geeft een prachtig beeld van het denken en beleven in die dagen. In 1674 stierf de Labadie daar in vrede, en zijn leven is een rijk legaat aan lessen die allen die evenals hij “de volmaaktheid van Christus” zoeken ernstig ter harte moeten nemen.

V.4.5. Spener en Francke - voormannen van de Piëtisten

De strijd tussen Rome en de Reformatie had grote verwoestingen aangericht, alleen al in Duitsland waren tijdens de dertigjarige oorlog miljoenen mensen omgekomen en de geestelijke ontredde was bijzonder groot. De Lutheranen zochten het in hun orthodoxie die de nadruk legde op het ontvangen van de sacramenten en het opzeggen van de geloofsbelijdenis, maar aan de ware godsvrucht werd weinig aandacht besteed. Het priesterschap der gelovigen werd wel in theorie geleerd, maar de praktijk was heel anders: de “leken” bleven passief en vulden de banken, maar het effect van de godsdienst op het leven was meer uiterlijk dan wezenlijk.

Het kon dan ook niet uitblijven dat daartegen protest begon te rijzen, net zoals in Frankrijk tegen het Calvinisme en in Engeland tegen het Anglicisme. Philip Spener was één van de jonge mannen die van mannen als de Labadie en John Bunyan had geleerd wat bijbelse exegese is. Hij was in 1635 in de Elzas geboren, studeerde in Straatsburg en was op zijn dertigste pastor van de Lutherse Kerk in

Straatsburg. Ook hij was zich bewust van de treurige staat waarin de Kerk zich bevond en begreep dat binnen haar structuren iedere poging tot waarachtige hervorming tot mislukken gedoemd zou zijn. Daarom verloor hij daarmee geen tijd maar riep de mensen bij zich thuis voor Bijbelstudie, gebed en wederzijdse opbouw, als een “kerk binnen de Kerk”. Daarbij viel de nadruk op de dagelijkse wandel als Christen, die het gevolg is van een geheiligd en God toegewijd leven. Maar dat treedt men pas binnen door wedergeboorte, want zonder het leven van de Geest is elke godsdienst slechts een ijdel menselijk bedrijf en de meeste mensen binnen de officiële kerken nemen dan ook “onwaardig” deel aan de sacramenten. Spener was even oprecht in zijn verlangen naar een “zuivere gemeente” als de Labadie, maar hij verviel niet tot de uitersten waartoe deze in Amsterdam gekomen was, getuige zijn woorden en hoop:

O, kende ik maar een enkele gemeente die echt in alles oprecht is: leerstellig, in orde en praktijk, want dan zou er waarlijk een apostolische christelijke gemeente zijn in leer en leven!

Toch maakte hij zich geen illusies over een gemeente “zonder onkruid” maar wel over één waarin de voorgangers hun werk deden in de kracht van de Heilige Geest en waarin het merendeel van de leden “de wereld” vaarwel had gezegd en een godvruchtig leven leidde. Alle nadruk viel bij hem op een persoonlijk geestelijk beleven en dat gold zowel de overtuiging van zonde, de bekering en wedergeboorte als een persoonlijke leiding door de Heilige Geest in het leven van de gelovige, gebaseerd op een dagelijks “zoeken naar God”. Wanneer dat aanwezig was zouden de verstandelijke verschillen in de uitleg en klemtoon van de Heilige Schrift vanzelf wel verdwijnen.

Deze lering heeft duizenden mensen gebracht tot een persoonlijke zekerheid van het heil in Christus en tot een rijk en vruchtbaar christelijk leven, “niet van de wereld, maar wel in de wereld”. Natuurlijk betekende dat een geweldige inbreuk overal waar de levenloze intellectuele orthodoxie het officiële Lutherdom van die dagen kenmerkte en daardoor riep Spener veel tegenstand op en werd hij beschuldigd van ketterij. Hijzelf scheidde zich echter niet af van de officiële Kerk, maar vervulde zijn opdracht op “para-kerkelijke” wijze door binnen die kerk groepen mensen bijeen te brengen die zich met de Bijbel voedden en hun levens daarnaar richtten. De nadruk op persoonlijk beleefde vroomheid gaf aan deze groepen de naam “Piëtisten”, en deze hebben tot ver buiten hun eigen kring en tijd vrucht gedragen en aldus de moderne “Handelingen der Gemeente” helpen vormen.

Naast Philip Spener moet August Hermann Francke genoemd worden als een der voormannen van de piëtistische beweging. Deze Francke was zowel Speners medewerker als diens opvolger. Zijn academische, theologische opleiding bracht hem niet de vrede die hij zocht, maar wekte wel in hem het verlangen naar een wereld van geestelijke werkelijkheid die de zijne niet was. Na enkele jaren van ernstig zoeken maakte hij een radicale bekering door die zijn ongeloof deed verdwijnen als sneeuw voor de zon en waardoor hij volkomen heilzekerheid ontving. De tekst die de Heer gebruikte om zijn ogen te openen was die uit Joh. 20:31: “Maar deze zijn geschreven opdat gij gelooft, dat Jezus is de Christus, de Zoon van God, en opdat gij, gelovende, het leven hebt in zijn naam”. In Dresden ontmoette hij Spener, die zijn denken sterk heeft beïnvloed, waardoor Francke uitgroeide tot de uitgebalanceerde man die zoveel voor de Gemeente heeft mogen betekenen: een vurig prediker die de nadruk legde op de bekering en op een geheiligd leven; maar ook een man die zijn academische afkomst niet verloochende. Als predikant werd hij door zijn vijanden voor “Piëtist” gescholden en moest hij binnen achtenveertig uur zijn pastorie in Erfurt verlaten, maar diezelfde dag werd hij door het hof van Brandenburg benoemd tot professor in het Grieks en de oude talen aan de nieuwe universiteit van Halle. Vanaf 1698 maakte hij daar deel uit van de theologische faculteit, waar zijn invloed bewerkte dat deze universiteit een centrum van het Piëtisme werd. Daar in Halle werd Francke op twee bijzondere wijzen door God gebruikt en daarmee reikt zijn invloed ver uit boven zijn eigen tijd en plaats. Wij kunnen dit samenvatten met zijn bewogenheid voor de verlorenen, naar lichaam en naar ziel, en bij hem en zijn volgelingen vinden wij dan ook niets van de wig die men tegenwoordig wel hiertussen drijft. Daarmee kan men Francke beschouwen als de vader van de moderne geloofszending en tevens als de vader van de sociale bewogenheid, voorwaar geen gering predikaat!

Francke had een missionaire visie en verstond de verantwoordelijkheid van de christelijke Gemeente voor de miljoenen zielen die verloren gaan en onverzoend voor God als rechter moeten verschijnen. De Rooms-Katholieke missie was wijd verbreid en welbekend, maar het ontbrak de Pro

testanten aan enig zendingsbesef. Maar de Heer legde hem de last op van deze Christendienst, een last die hij niet voor zichzelf hield maar met anderen ging delen en uitvoeren. Daarmee werd Halle niet alleen een centrum waar predikanten werden opgeleid, maar waar ook de zendingsvisie werd uitgedragen. Het gevolg hiervan was dat in 1705 de eerste protestantse zendingen naar India uitgingen: Bartholomeüs Zeigenbalg en Heinrich Plutchau. Gedurende de twaalf jaar dat dezen in Zuid-India verbleven, vertaalden zij het Nieuwe Testament in het Tamil. De meest bekende zending die vanuit Halle is uitgegaan is ongetwijfeld Christian Friedrich Schwartz, die God diende in India tot zijn sterven in 1750.

Een van de jonge mannen die de school bezochten was de jonge Von Zinzendorf. Aan Franckes tafel hoorde hij de verhalen van zendingen die op hem een onuitwisbare indruk maakten, wat later in zijn leven grote vrucht zou dragen. Zo drukte één man zijn stempel op een hele universiteit en die heeft op haar beurt weer vele van Gods boodschappers gevormd en toegerust om in verre landen getuigen te worden van Gods liefde voor de heidenen en stichters van bloeiende gemeenten en kerken, van India tot West-Indië, en nog tal van landen bovendien. Een ander aspect van de dienst van Francke was het helpen de ellende van de armen en de wezen te verlichten. Om in hun nood te voorzien plaatste hij een doos in de samenkomsten, waarin de mensen hun geld konden deponeren. Op een dag ontdekte hij dat iemand daar de grote som gelds van tien mark had ingedaan, waarop hij in een vast geloof uitriep: “Dit is een aanzienlijk bedrag waarmee echt iets goeds tot stand moet worden gebracht; ik zal hiermee een school voor de armen beginnen”.

Dit werd het begin van een uitgebreid werk voor instellingen waar armen een vak konden leren zonder een beroep te doen op geld of steun van derden, “alleen en eenvoudig door te vertrouwen op de levende God in de hemel”. Hiermee trad het principe van “leven door het geloof” op een praktische manier in werking: wat als geestelijke werkelijkheid werd aanvaard omdat Gods Woord het verklaart (namelijk de vergeving der zonden en de rechtvaardiging door het geloof in Christus), werd nu ook beproefd in praktische zaken waarin kennelijk Gods leiding bleek. Zowel in het sociale werk van Georg Müller van Bristol als in de geloofszending van Hudson Taylor is gebleken dat God hen eert die op Gods wegen alles van Hem verwachten. Deze laatste drukte het als volgt uit: “Aan Gods werk, dat gedaan wordt op Gods manier, zal nooit Gods voorziening ontbreken”.

Toen Francke stierf telde zijn weeshuis 134 kinderen en in zijn scholen ontvingen 2200 kinderen onderricht. Onder hen was, zoals gezegd, Nicolas Ludwig, graaf von Zinzendorf, de latere leider van de Herrnhutters of Moravische broeders, waarover paragraaf VI.2.1 zal handelen.

V.4.6. Arminius en de uitverkiezing

Wij besluiten de bijdragen tot de “nadere reformatie” met een tweetal theologen van Nederlandse bodem, die elk op hun wijze een belangrijke bijdrage hebben gegeven. Zoals we ons van de vroege kerkvaders kunnen herinneren is iedere verdere ontwikkeling van de theologie een reactie op een verkeerd accent in de bestaande theologie. Nu kan dit nieuwe accent makkelijk tot een “overaccent” worden, maar het kan ook iets in evenwicht brengen dat uit balans dreigde te raken. Dit laatste was stellig de bedoeling van de grote theologen Jacobus Arminius (Amsterdam) en Johannes Coccejus (Bremen en Franeker, dat in die tijd een eigen theologische faculteit bezat). Beide theologen hebben belangrijke bouwstenen bijgedragen die later hebben geleid tot een evenwichtige evangelische theologie, waarbij verkeerde accenten van de Calvinistische theologie werden gecorrigeerd. Daar dient direct aan toegevoegd te worden dat deze mannen het grootste respect hadden voor de grote werken van Calvijn, maar dat respect ging niet zover dat zij alles maar klakkeloos accepteerden wat Calvijn beweerde. Integendeel, zij maakten er ernst mee om dat te doen wat ook de kerkorde belijdt, namelijk dat alle kerkelijke belijdenissen de toets van de Heilige Schrift moeten kunnen doorstaan.

Coccejus was een man van het nieuwe zelfstandige Bijbelonderzoek en maakte front tegen die uitlegkunde die bij de exegese van de Schrift de context van “de verbonden van God met de mens” negeerde. Men zou zoiets verwachten bij eenvoudige lieden of groepen die aan de rand van de kerk leefden, maar Coccejus toonde aan dat Calvijn zelf hieraan debet was. Zo verklaarde Coccejus “de wereld” van joh. 3:16 als “alle volken en geslachten”, terwijl Voetianen zoals Hoornbeek hierin

slechts de uitverkorenen zagen: dan zou Christus dus niet gestorven zijn voor de zonden der wereld maar alleen voor de uitverkorenen, zoals Calvijn inderdaad beweerde.

Evenals Calvijn hield ook Arminius zich bezig met de verhouding tussen de soevereiniteit van God en de vrije wil van de mens, een spanningsveld waarover reeds Augustinus en Pelagius zich hadden gebogen, zie III.3.2. De leeropdracht van Arminius omvatte een verhandeling over de positie van Calvijn, en wel in gematigde vorm. Daarmee had hij de gelegenheid om op alle punten van diens leer de Schriften grondig te onderzoeken, waarbij hij tot de conclusie kwam dat op het punt van de uitverkiezing de Calvinistische leer bijbels gezien onhoudbaar was. Waar Calvijn leerde dat Christus alleen voor de uitverkorenen gestorven is, zag Arminius in dat Hij voor allen stierf - zoals ook de Schrift uitdrukkelijk stelt - maar dat iemand slechts door persoonlijk geloof deel krijgt aan Zijn volbrachte werk in verzoening en rechtvaardiging.

Daarmee wees Arminius de absolute predestinatie of uitverkiezing af ten gunste van de leerstelling dat God uitverkiest “in Christus”. Zo ging hij dus in tegen de leer van de “onweerstaanbare genade” zoals Calvijn die in navolging van Augustinus had geleerd, een leer die de mensen passief maakte en in de praktijk leidde tot fatalisme en formalisme. Daarentegen legde Arminius sterk de nadruk op de noodzaak van een persoonlijke toeëigening van Christus door het geloof en op de mogelijkheid dat iemand de prediking verwerpt en zich verhard daarvan afkeert.

Evenmin als Calvijn was Arminius een man van uitersten, maar hun volgelingen waren dat wel. Op die manier ontbrandde er een heftige kerkstrijd tussen de volgelingen van Arminius en die van de oer-Calvinist Gomarus, waarbij beider posities tot extremen en karikaturen werden gemaakt. Daarbij werd de nadruk op de “vrije wil” van de mens uitgespeeld tegen de absolute soevereiniteit en voorkennis van God. Sommigen gingen er zelfs van uit dat de mens bij zijn geboorte een onbeschreven blad papier is of dat zijn vrije wil het verzoenend werk van Christus teniet kan doen nadat iemand wederom geboren is!

Mét Calvijn erkende ook Arminius de algehele verlorenheid van de mens in Adam, óók met betrekking tot zijn wil. Maar bij hem was “geloven” toch een daad van de menselijke wil die ja zegt tegen het aanbod van Gods genade in Christus, en om uit dit dilemma te komen sprak hij dan van “de kleine vrije wil” waardoor een mens tot de geloofsdaad komt!

Zo werd wat een “nadere reformatie” was geweest tot een bron van veel strijd en twist. In 1610 boden de Arminianen hun opvattingen als “Remonstrantie” aan de Staten van Holland aan, waarop een jaar later de gereformeerden hun “Contraremonstrantie” aanboden. Het gaat hierbij om twee eeuwenoude conflicten:

- de goddelijke voorzienigheid en de menselijke verantwoordelijkheid;
- de verhouding tussen kerk en staat, waarbij de “theocraten” stonden tegenover de “libertijnen”.

Daarna werd de strijd met alle theologische en politieke felheid gevoerd, waarbij zelfs militairen (“waardgelders”) werden ingezet. In een dergelijk geval verhardden zich de standpunten en dient een beslissing geforceerd te worden. Die kwam dan ook tijdens de Synode van Dordrecht, die door de Staten van Holland en Zeeland was bijeengeroepen. Hierbij werd in alle voorzichtigheid gekozen voor de gereformeerde positie waarbij ook de scheiding tussen de “ware kerk” en de “valse kerk” werd getrokken:

De merktekenen, om de ware Kerk te kennen, zijn deze:

- zo de Kerk de reine predikatie des evangelies oefent;
- indien zij gebruikt de reine bediening der Sacramenten, gelijk ze Christus ingesteld heeft;
- zo de kerkelijke tucht gebruikt wordt om de zonden te bestraffen.

De “vijf artikelen tegen de Remonstranten” worden ook wel “Dordtse Leerregels” genoemd. Samen met de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Heidelbergse Catechismus vormen zij de zogenaamde Drie Formulieren van Enigheid, waarin het belijden der vaderlandse kerk werd (en wordt) uitgedrukt.

Op bijbelse grond is de gereformeerde positie stellig te prefereren boven die van de Remonstranten. Het tragische is echter dat wederzijds de posities zijn verscherpt, zodat de officiële kerken de zegen

hebben gemist die de correctie van Arminius had kunnen betekenen. Anderzijds hebben sommigen, vrijzinnigen zowel als evangelischen, de woorden van Arminius verdraaid, zodat een overmatig accent werd gelegd op de menselijke beslissing. Dit komt omdat het hele “kader” waarin “geloof” wordt gedefinieerd veel te veel “juridisch” werd bepaald. Daardoor werd Arminius als het ware gedwongen om tegenover het “passieve” waartoe de dubbele uitverkiezing leidde, het “actieve” te stellen van de menselijke handeling, al is het maar van “de kleine vrije wil” en daarmee werd toch weer het semi-pelagianisme ingevoerd! Als gevolg van deze strijd is de gereformeerde theologie vrij gebleven van (semi-)pelagianisme. Maar anderzijds is het begrip “geloof” vaag en passief gebleven (“mocht het eens komen staan te gebeuren”). Gelukkig zijn er ook positieve kanten aan het denken van Arminius, dat echter eerst opnieuw bijbels gefundeerd moest worden. Anders leidt dit metterdaad tot al te menselijk begrip van het raadsplan van God, alsof de mens dat ooit zou kunnen veranderen, wat ook blijkt uit enkele meningen die heden ten dage wel gehoord worden:

God weet evenmin als wij wat er morgen gebeuren zal, want dat hangt af van wat wij mensen beslissen.

De openbaring van Johannes hoeft niet persé door te gaan wanneer wij maar als radicale Christenen zouden leven!

Maar dit zijn extremen waartegen Arminius zelf stellig zou zijn opgekomen. Anderzijds heeft het starre Calvinisme vaak verlamd gewerkt op de evangelisatie. Gelukkig is er nadien (vanaf de periode van “Filadelfia”) weer veel nadruk gevallen op de noodzaak van “verkondigt het aan allen”. Moderne evangelisatie benadrukt de noodzaak om Gods genade-aanbod krachtig te prediken, waarbij de mens wordt opgeroepen om:

- zijn vertrouwen te stellen op de Here Jezus Christus;
- zich te bekeren van zijn zonden, en
- Gods geschenk van eeuwig leven aan te nemen.

Zo hadden dus zowel Calvijn als Arminius gelijk toen zij zeiden dat de bekering Gods werk is en dat de mens wordt opgeroepen om zich te bekeren. Nergens komt dit duidelijker tot uitdrukking dan in de bede van de profeet Oer. 31:18) waar hij zegt: “Bekeer mij, dan zal ik mij bekeren, want Gij, HERE, zijt mijn God”.

V.5. DE GEMEENTE GAAT GEWOON DOOR

De Reformatie bracht veel strijd en onrust teweeg. Voor een groot deel was dit de goede strijd des geloofs en een heilige onrust, maar voor een ander deel werd deze strijd met verkeerde middelen - politiek en zelfs militair - gestreden of ontaardde de strijd om de waarheid in een strijd tussen broeders. Te midden van dit alles bleven grote groepen gelovigen als “evangelische gemeenten” gewoon doorgaan met hun leven in eenvoud en getuigen van Christus. Zij kwamen niet voort uit Rome, omdat zij afstamden van de lijn van christelijke gemeenten die door de hele geschiedenis is doorgegaan, en daarom raakte de Reformatie hen ook niet in eerste instantie, maar natuurlijk wel indirect. Door de felle tegenstand en vervolging die door de eeuwen heen plaatshadden, traden deze gemeenten niet in de openbaarheid, maar dit veranderde toen met de Reformatie de omstandigheden gunstiger werden. Zo vinden wij dus in de eerste helft van de zestiende eeuw -naast de Roomse Kerk en de Reformatie - een krachtige “derde stroom” in de Christenheid. Zij stonden afzijdig van de kerkelijke en politieke strijd en werden daarom - meestal ten onrechte - als “wereldmijders” afgedaan. Maar juist als gevolg van hun opstelling stonden zij meer onbevangen tegenover de Schrift, die zij niet reeds vooraf behoefden te interpreteren volgens bepaalde politieke of kerkelijke sjablonen; juist daarom kunnen wij veel van hen leren. Het volgende hoofdstuk, de periode van “Filadelfia”, gaat meer in het bijzonder in op hun verstaan van de Schrift, waaronder tal van zaken waaraan de kerken nooit zijn toegekomen. Hier zullen wij enkele van deze groepen bezien die in de periode van “Sardes” van zich hebben laten horen; zij noemden zichzelf eenvoudig “Christenen” of “broeders”. Omdat zij, in tegenstelling tot de meeste kerken, de doop slechts bedienden aan hen die Christus als Heer en Heiland belijden, werden zij gebrandmerkt als “Anabaptisten” of “Wederdoopers”. Dit was omdat zij het besprenkelen van baby’s door de Kerk niet konden zien als de bijbelse doop, maar in de ogen van de roomse en protestantse kerken was dit het schenden van een “onherhaalbaar sacrament” (zie de tekst van het Concilie van Trente).

V.5.1. Kenmerkende verschillen

Zowel de “nadere reformatie” van de kerken als van de “christelijke gemeenten” valt onder de “Handelingen der Gemeente”. Maar dikwijls hebben de kerken van de Reformatie dezelfde fout gemaakt als de Kerk van Rome, namelijk dat zij de “christelijke gemeenten” hebben genegeerd of in een karikatuurbeeld hebben geplaatst. Soms was daartoe alle aanleiding, zoals bij de kwestie van het “Duizendjarig Rijk” die zich in Munster voordeed, zie V.5.3. Dit werd echter vaak gebruikt als brandmerk voor alle groepen Christenen buiten de officiële kerken. Of men legde de zeven artikelen van de Wederdopers zo uit alsof zij als wereldvreemde Piëtisten door het leven gingen. Waar zij ernst maakten met een heilige wandel door zich als pelgrims “onbevlekt van de wereld te bewaren”, werd hun al gauw het etiket van “doperse wereldmijders” opgeplakt. Vandaar dat wij hier de zeven artikelen noemen waarvan deze beweging uitging, en waarvan de meeste door vrijwel alle christelijke groeperingen worden onderschreven, overal waar de woorden van de Schrift niet zijn verduisterd door andere overwegingen. Over enkele punten - met name de twee laatste - is verschil van mening mogelijk op grond van de interpretatie van de Bergrede als “de wetgeving van het Koninkrijk”. Maar het militante Protestantisme van die dagen lag meer in de lijn van de Taborieten zoals in de dagen van Huss en beschouwde daarom deze groepen als ketters die goedschiks of kwaadschiks moesten worden uitgeroeid. Om dit te bewerken schuwden de kerken helaas niet de methoden van de Roomse Kerk, wat leidde tot heftige laster en vervolging.

Deze zeven artikelen houden het volgende in:

1. Alleen zij worden gedoopt die waarachtig zijn wedergeboren en daarvan getuigen in woord en leven.
2. De gemeenschap van zulke wedergeboren mensen geeft plaatselijk uitdrukking aan de gemeente. Als symbool daarvan nemen zij deel aan het Avondmaal des Heren, waarmee zij het verlossend werk van Christus gedenken.
3. Binnen de gemeenten wordt tucht geoefend, met als laatste maatregel de excommunicatie, wanneer de tucht wordt afgewezen.
4. Zij die de Heer toebehoren moeten een leven leiden dat afgezonderd is van de zonde der wereld (dus niet: afgezonderd van de wereld!). Zij dienen niet te leven naar de lusten van het vlees of op andere wijze hun geloof in opspraak te brengen. Dit houdt ook in dat zij geen deel hebben aan de riten van de Roomse, Lutherse en Zwingliaanse partijen.
5. Zij die leiding geven aan een plaatselijke gemeente worden daartoe door die gemeente afgezonderd, en het is hun plicht om de gelovigen op te bouwen door het onderwijs en de prediking van het Woord.
6. Gelovigen maken geen gebruik van geweld: noch om zichzelf te verdedigen, noch door deel te nemen aan oorlogvoering op bevel van de Staat.
7. Gelovigen leggen de eed niet af en nemen geen deel aan rechtszaken.

Gedurende de volgende eeuwen zijn de eerste vijf punten vrij algemeen bewaard gebleven in evangelische kringen. Later werd speciaal de klemtoon gelegd op de persoonlijke bekering en wedergeboorte, in tegenstelling tot de “opname in het verbond” door de kinderdoop die “in de plaats van de besnijdenis is gekomen”. Een beter begrip voor de positie van de Christenen in de samenleving op grond van het scheppingsmandaat dat voor alle mensen geldt, heeft geleid tot een milder standpunt ten aanzien van de punten 6 en 7. Daarbij wordt overigens niet het gebruik van geweld goedgekeurd ten behoeve van eigen persoon of groep, evenmin als het dagen van medebroeders voor het gerecht. Daarnaast is in de negentiende eeuw sterk de nadruk gelegd op de “leer van de laatste dingen” en het verstaan van de “tekenen der tijden”, alsmede op de noodzaak van evangelisatie en zending “totdat de Heer komt”. Maar dan leven wij al in de periode van “Filadelfia”, die hierdoor in het bijzonder werd gekenmerkt.

V.5.2. De Anabaptisten of Wederdopers

Enkele mannen uit deze beweging zijn Konrad Grebel en Felix Manz, en vooral Balthasar Hubmaier uit Zwitserland, Johann Denck en Michael Sattler uit Zuid-Duitsland. Wij zullen ze in het kort bespreken om zodoende een goed beeld te krijgen van hun visie en het werk waarvoor zij stonden.

Daarvoor gaan we eerst terug naar de eeuw vóór de Reformatie. In 1463 en vooral in 1467 waren te Lhota tal van leidende broeders uit de christelijke gemeenten bijeengekomen, onder wie ook de Waldenzen. Daar bogen zij zich samen opnieuw over het Woord van God, om daarin een antwoord te vinden op vragen waarvoor zij bij de Kerk niet terecht konden. Een van de eerste dingen die zij deden was om hen die nog niet gedoopt waren te dopen, want de doop der gelovigen door onderdompeling werd door de meeste broeders beoefend, al waren er die door de druk der vervolging of door ongewild op dit punt de leer der Kerk over te nemen, deze doop hadden nagelaten.

Deze lijn werd voortgezet in Zwitserland, met name door de gemeente in Zürich waar Konrad Grebel en Felix Manz leidende en dienende broeders waren. Beiden waren vooraanstaande, geleerde mannen en waren in contact geweest met Zwingli. Maar hun wegen scheidden zich op het punt van de Staatskerk, en daarmee ook bij de doop, waaruit bleek dat Zwingli's Reformatie niet verder terugging dan tot op de periode van "Pergamum" en Constantijn. In 1525 gelastte het stadsbestuur van Zürich een groot openbaar debat over deze zaak, waar de standpunten duidelijk werden uiteengezet. Het resultaat was een uitgemaakte zaak: de stad gelastte alle ouders hun kinderen die nog niet (in de Staatskerk) gedoopt waren onmiddellijk te laten "dopen" en verbood de broeders om nog langer de doop te bedienen.

Voor Grebel en Manz was dit een gebod dat duidelijk tegen de Schrift inging, en net als Petrus en Johannes begonnen zij met grote vrijmoedigheid de doop der gelovigen te prediken, met als gevolg een grote toeloop van mensen waarvan er velen werden gedoopt. Hierop gelastte het stadsbestuur dat allen die doopten, samen met hen die zich hadden laten dopen zouden worden verdrongen. Daarop greep de vervolging snel om zich heen, tot ver buiten de grenzen van het kanton. Grebel stierf aan de pest, maar Manz vond in 1526 als martelaar voor het geloof de dood door verdrinking.

Balthasar Hubmaier was een tijdgenoot van Luther en Zwingli en was na zijn bekering in Waldshut een groot voorstander van de Reformatie. Zoals we reeds bij Zwingli zagen, uitte de tegenstand van de kantonale autoriteiten zich niet tegen de Reformatie in de zin van een verbetering van het kerkelijk systeem, maar wel tegen de geestelijke implicaties daarvan. Als gevolg daarvan bleef de Reformatie van Luther en vooral Zwingli beperkt tot "een betere kerk" en daar scheidden zich dan ook de wegen van Zwingli en Hubmaier. Door het verder bestuderen van de Schrift begon ook Hubmaier te twijfelen aan de kinderdoop en aanvankelijk zou ook Zwingli met hem hebben ingestemd, maar later trok deze fel van leer tegen hen die de doop aan gelovigen bedienden, waarop een felle vervolging uitbrak.

Nadien leerde Hubmaier vele gelovigen de Bijbel te verstaan, zonder te blijven steken in de politieke en religieuze compromissen waarin de hervormers waren terechtgekomen (maar ook hijzelf raakte later in zo'n val verstrikt door deel te nemen aan de bloedige Boerenoorlog). Na een korte tijd van voorspoed in Waldshut moest hij vluchten, waardoor zijn bediening tot vele plaatsen werd uitgebreid. Overal trok hij mensen, zowel uit de roomse als uit de protestantse kerken: in Zuid-Duitsland, Zwitserland, Moravië en Oostenrijk. Maar reeds in 1527 werd hij in Oostenrijk in het openbaar verbrand, terwijl zijn vrouw werd verdrongen.

Johann Denck was een begaafd man, afkomstig uit de gezelschappen van "broeders" uit het begin van de eeuw der Hervorming, die in 1523 een belangrijke positie kreeg op een invloedrijke school in Neurenberg. Daar ontdekte hij met een schok dat, hoewel door het onderwijs van Luther tal van roomse misbruiken waren afgeschaft en de nadruk werd gelegd op behoudenis door het geloof, toch de levensstijl van de mensen onveranderd was gebleven. Hij zag in dat de nadruk die Luther had gelegd op "geloof alleen, genade alleen" onvoldoende de levensheiliging deed uitkomen. Bijgevolg was de "lutherse beweging" vrij snel ontaard in een dood formalisme: men "was er" als men de geloofsbelijdenis goed kon opzeggen.

Deze kwalijke ontwikkeling werd ook door anderen gezien, zoals door Luthers vriend Philippus Melanchthon en door Andreas Osiander, maar dezen zagen niet in dat een echte verandering ten goede binnen de Kerk erg moeilijk zou zijn te realiseren: dat zou immers een té ingrijpende “nadere reformatie” hebben betekend!

Denck trok een andere conclusie, waarop zich de wegen van deze mannenbroeders scheidden zoals eenmaal de wegen van Franciscus van Assisi en Petrus Waldo waren uiteengegaan. Een groot deel van zijn tijd bracht hij door in Augsburg, welke stad in die dagen door godsdiensttwisten werd geteisterd. Denck zocht en vond aansluiting bij de bestaande gemeenten van “broeders” die de doop der gelovigen hadden aanvaard. Deze gemeenten groeiden voorspoedig, niet in het minst omdat de officiële kerken niet nalieten elkaar te bestrijden wegens theologische en politieke geschillen. Maar de vervolging dreef Denck later weer de stad uit, totdat hij na een zwervend leven reeds in 1527 te Bazel overleed: een waarlijk groot man, die niet verviel tot theologische verbittering, maar vasthield aan een grondige Schriftkennis in combinatie met afhankelijkheid van Christus en onderwerping aan diens wil, in alle dingen.

De laatste man wiens naam verbonden is met de “Christenen/broeders” van die dagen is Michael Sattler, bekend van de broederconferentie van Bazel in 1527. Op die conferentie werden verschillende geloofsartikelen opgesteld, waarvan de “zeven artikelen” in de vorige paragraaf zijn opgesomd. Het is belangrijk om te zien dat de gemeenten van deze “broeders” geen organisatie of andere banden kenden, alleen de band van geestelijke broederschap. Wanneer het nodig bleek om bepaalde zaken onderling af te stemmen ging dit op basis van vrijwilligheid en gemeenschapszin. Hierdoor leidde de Heilige Geest de gemeenten zonder de manipulaties, twisten en scheuringen die zo dikwijls kerkelijke synoden en concilies hebben gekenmerkt. Niet dat deze broeders “beter” zouden zijn dan de bisschoppen en prelaten, maar eenvoudig omdat zij bleven binnen het bereik van de Schrift: zowel voor de structuur der plaatselijke gemeenten als voor de verbindingen tussen die gemeenten onderling.

De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat er onder de Anabaptisten ook vreemde vogels voorkwamen. Deze hebben de beweging veel kwaad berokkend, omdat de Kerk naar hen de “wederdopers” heeft beoordeeld. Dat is dan erg kortzichtig en pleit niet voor het historisch besef van veel Christenen, maar niettemin blijft voor velen de doop door onderdompeling verbonden met de excessen die gekoppeld zijn aan namen als “Munster” (zie V.5.3) en “Muntzer”. Deze laatste, Thomas, was afkomstig uit Stolberg in de Harz en was goed onderlegd in de Schriften, reden waarom Luther hem als predikant in Zwickau aanbeval. Daar kwam hij onder de indruk van de sociale nood der lakenwevers, maar ook het optreden van de “Zwickauer profeten” maakte grote indruk op hem, wat ertoe leidde dat hij een bond van uitverkorenen uitriep en verviel tot tomeloos extremisme, zoals veelwijverij, en later ook tot plundering en brandschatting overging.

Van de Bijbel bleef weinig of niets over, zo heette het in “de geest van Alsted” waar hij de “ware gemeente van Christus” stichtte: “Ja Bijbel Babel”. In de plaats van de Bijbel kwam de inwendige stem van God en het kruis van Christus werd vervangen door zijn eigen kruis. Deze fanatieke en intolerante geest noemde Luther “broeder vetgemest zwijn en broeder zoetleven” en ontwikkelde een eigen visie van “koninkrijk Gods” op aarde. Dit maakt nog steeds de term “dopers” tot een scheldnaam, evenals de term “chiliasme” (voor “duizend jaar”), termen die karakteristiek zijn voor een eigen subjectivistische interpretatie van de Bijbel en de vaste wil op aarde, desnoods met geweld, Gods Duizendjarig Rijk te vestigen.

Een dergelijk gedrag was koren op de molen van de autoriteiten van Kerk en Staat. Want het getuigenis van het leven der Anabaptisten kon dan wel bijbels zijn, het ging nu eenmaal in tegen de gevestigde Kerk en werd bovendien besmeurd door excessen. De vervolging was dan ook wreed en intens, ook al waren er gunstige uitzonderingen. Zo schreef de Raad van de aartsbisschop van Keulen aan keizer Karel V hierover:

De “Anabaptisten” noemen zichzelf “ware Christenen” en zij streven gemeenschap van goederen na, zoals het al meer dan duizend jaar de praktijk is van Anabaptisten, waarvan de geschiedschrijving en de keizerlijke wetten getuigen”.

Een dergelijke voorspraak mocht echter niet baten: in 1529 vervaardigde de keizer in Spier aan al zijn ambtenaren het bevel uit dat allen die gedoopt waren of die anderen doopten veroordeeld zouden worden. Soortgelijke harde maatregelen golden ook die ouders die weigerden hun kinderen ten doop te houden, en ook zij die zulke Christenen in bescherming namen moesten “eraan geloven”. Een enkele keurvorst verzette zich tegen deze uiterste maatregelen en dat veroorzaakte weer binnen het Duitse Rijk tal van landverhuizingen. Méér dan de volgelingen van Luther zijn deze Christenen vervolgd en afgeslacht, maar hun getuigenis ging door en kon niet worden uitgeblust.

V.5.3. De tragedie van Munster

In de tijd dat de “Wederdopers” in opkomst kwamen gebeurde er iets dat de hele christelijke beweging buiten de officiële kerken in een kwaad daglicht heeft gesteld. Eigenlijk had wat er in Munster gebeurde niets te maken met de christelijke Gemeente, maar doordat hun leiders zich met de Anabaptisten vereenzelvigden is de hele beweging hierdoor in een kwade reuk gebracht. Dat zoiets plaatsvond moet ons niet verwonderen, want ook de eerste gemeenten trokken wonderlijke mensen aan, zoals Simon de Tovenaar in Samaria, Hand. 8. We moeten ook niet vergeten dat de wreedheden die de mensen zagen gebeuren en die dikwijls de beste burgers troffen, sommigen tot woede en razernij hebben gebracht waardoor zij werden opgezet tot vergelding.

Anderen zagen in deze gebeurtenissen een aanwijzing dat “het einde van alle dingen nabij was”. Dat gaf weer aanleiding tot tal van wilde profetieën van onstabiele geesten, wat weer leidde tot nieuwe opwinding. Helaas waren zij die olie op de golven hadden kunnen werpen (meestal de leiders der gemeenten) in vele gevallen het eerst omgebracht en daardoor kreeg in sommige gevallen het fanatisme de vrije hand.

Een man genaamd Melchior Hoffmann was een ernstig en vurig prediker, maar hij had een “goddelijke openbaring” gehad dat het Nieuwe Jeruzalem binnenkort in Straatsburg zou verschijnen. Maar toen hij naar die stad ging om zijn visioen verwerkelijkt te zien worden, wachtten hem geen gouden straten, maar slechts een kerker waarin hij tot zijn dood zou blijven. Toch was daarmee de “Zionvlam” niet uitgedoofd, en het vuur sloeg al gauw over naar twee mannen: Jan Matthijsz, een bakker, en Jan van Leiden, een kleermaker. Ook dezen spraken “profetische woorden” en beloofden een “duizendjarig vrederijk” in het hier-en-nu. Dat “hier” zou de stad Munster zijn, een plaats die “door God verkoren was vanwege het ongeloof van Straatsburg” en het “nu” was het jaar 1534. Als gevolg van de tussenkomst van Philips, de vorst van Munster, in een godsdiensttwist, werd deze stad protestants verklaard. Daarmee werd deze tot een toevluchtsoord voor een grote menigte vluchtelingen, en onder hen bevonden zich ook gevaarlijke fanaten. Allen waren zij berooid en dat betekende een zware last voor de goedgunstigheids van de stad. De voorganger en prediker Bernard Rothmann gaf het voorbeeld van vrijgevigheid, maar Matthijsz en van Leiden, die zich onder zijn gehoor bevonden, maakten misbruik van de situatie. Het duurde niet lang of zij kregen zoveel invloed dat ze zelfs het stadsbestuur afzetten en een nieuwe Raad uitriepen die Matthijsz voorzat: een brutaal staaltje van misbruik van gastvrijheid! Ondertussen had de bisschop van Munster een troepenmacht verzameld die hij tegen de stad inzette.

Daarna volgden de gebeurtenissen elkaar in snel tempo op: alle “ongelovigen” (lees: zij die niet onder water waren gedoopt) werden uitgezuiverd door hen voor de keuze te stellen: gedoopt te worden, de stad te verlaten of te sterven. Na enkele van zulke “zuiveringen” leidde Matthijsz een aanval tegen de bisschoppelijke troepen waarbij hij sneuvelde; vervolgens werd de absolute gemeenschap van goederen ingevoerd en tevens, onder groot protest, de polygamie. Jan van Leiden liet zich, samen met de weduwe van Matthijsz, kronen tot koning en koningin van Munster, maar kort daarna werd de stad ondanks heldhaftig verzet ingenomen, waarop een grote slachtpartij volgde. “Koning en koningin” werden op dezelfde plaats terechtgesteld waar zij zich hadden laten kronen.

De gebeurtenissen van Munster betekenden een grote tragiek voor hen die daarbij betrokken waren en daarin omkwamen. Maar dat was het niet alleen: er werd een grote smaad geworpen op allen die een consequent Christen-leven wilden leiden, zonder fanatisme, compromis of de dode orthodoxie waartoe de Kerk haar mensen bracht. Velen konden de emoties niet meer verdragen; anderen werden gebracht tot extreme standpunten (zoals de Ultraquisten en Taborieten in Slowakije) of tot een

houding van apathie. Erger nog is dat de schriftuurlijke doorbraak naar de doop der gelovigen en de “leer der laatste dingen” in een heel slecht daglicht kwamen te staan door het fanatisme van enkelen. Hierdoor duurde het bijvoorbeeld twee eeuwen eer de bijbelse eschatologie opnieuw op grote schaal onderwezen kon worden. Hetzelfde betreft zaken als “leiding van de Geest” en “profetie”: de duivel zorgde er goed voor dat deze zaken nu voor eeuwen waren afgegrensd, voor velen in de kerken zelfs tot in onze tijd. Want ook na “Munster” werd het getuigenis der broeders verzwakt door extreme uitingen als gevolg van pretentieuze “profetieën” en “openbaringen”. Hieruit blijkt wel de meester-strategie van de Boze: de protestantse kerken hadden “het zuivere Woord”, maar bleven steken in een dood, zij het orthodox, formalisme.

De “groeperingen der broeders” werden naar het andere uiterste gedreven van geestdrijverij, waarbij de inbreng vanuit het Woord werd verduisterd en systematische Woordstudie werd afgedaan als “ongeestelijke theologie”. Als gevolg daarvan stonden partijen, theologisch en soms zelfs militair, onverzoenlijk tegenover elkaar, met grote schade voor beide, die niet begrepen dat Gods weg gebalanceerd is: Woord én Geest zijn beide essentieel en onderling van elkaar afhankelijk. De Geest openbaart Zich door het Woord en door het Woord leren wij inzien wat de gezindheid van Christus is. Anderzijds kunnen we het Woord pas echt verstaan in afhankelijkheid van de Geest, of zoals Jezus zegt: “Indien iemand de wil van God wil doen, zal hij van deze leer weten, of zij van God komt, dan of Ik uit Mijzelf spreek”, joh. 7:17. Wij moeten dan ook de Geest niet inperken of uitblussen, zoals de kerken deden, en wij dienen de geesten te beproeven, zoals “de broeders” nalieten. Iedere gelovige moet van de Heilige Geest vervuld zijn.

V.5.4. De Mennonieten

Na de gebeurtenissen van Munster bleef de lang-verbeide vrijheid van geweten en eredienst voor “de broeders” uit en hun hoop om in vrede hun bijdrage te kunnen geven aan het welzijn van de volken van Duitsland en Nederland werd steeds weer door vervolgingen de bodem ingeslagen. Telkens opnieuw ontmoetten zij geweld en werden zij verstrooid, dikwijls in kleine groepen, maar God gebruikte een oprecht man, Menno Simons, om zijn verstrooide schapen te weiden. Menno Simons werd in 1496 in Witmarsum geboren en op zijn vierentwintigste tot priester gewijd in de Roomse Kerk. Achttien jaar later schrijft hij hierover in zijn autobiografie:

Wat betreft de Schriften, die had ik heel mijn leven nooit aangeraakt, want ik was bang dat wanneer ik daarin zou gaan lezen, ik misleid zou worden... Een jaar later kwam de gedachte in mij op, toen ik in de Mis het brood en de wijn hanteerde, dat het misschien toch niet het vlees en het bloed van onze Heer zou zijn... Eerst dacht ik dat zulke gedachten van de duivel kwamen om me van de waarheid af te leiden, maar ik raakte ze niet meer kwijt. Maar op het laatst besloot ik om het Nieuwe Testament eens naarstig door te lezen. Ik was nog niet ver gevorderd of ik zag in dat we misleid waren... Door Gods genade ging ik dagelijks vooruit in de kennis van de Schriften, en sommigen noemden mij een evangelisch prediker, ten onrechte. Maar de mensen spraken me aan en zeiden dat ik Gods Woord predikte.

Toen gebeurde er iets dat grote invloed had op Menno Simons' verdere leven: in Leeuwarden werd een godvrezend man, Sicke Snyder, onthoofd omdat hij zich opnieuw had laten dopen. Dat er een andere doop kon bestaan dan de doop in de Roomse Kerk zette Simons aan het denken en zoeken, totdat hij in de Bijbel het antwoord vond. Correspondentie met mannen als Luther bracht hem niet verder, maar zijn eigen (rooms-katholieke) pastor moest toegeven dat er geen bijbelse grond is voor de kinderdoop. Zo kreeg Menno in veel opzichten, voornamelijk door zelfstudie, een goed inzicht in de Schriften, waardoor zijn overtuiging werd gevormd, ook al week die in veel opzichten af van de leer der Kerk. Toen de invloed van de “sekte van Munster” naar Nederland kwam, bestreed hij die met kracht van argumenten en als kampioen voor de zuivere leer stond hij bij velen in hoog aanzien. Maar tegelijkertijd ervoer Menno zelf geen vrede met God en bracht zijn prediking geen waarachtige vrucht voort: hij was meer een Apollos die met kracht de juiste leer uiteenzette dan een Paulus die een ontmoeting had gehad met de Gekruisigde en Opgestane Heer. Dit werd hem tot een grote zielenood waarin hij tot Christus kwam, en bij het kruis vond hij de zo lang begeerde genade en reiniging: Menno Simons werd radicaal bekeerd en de blijdschap van het nieuwe leven vervulde zijn hart. Van toen af aan werd zijn prediking een zaak, niet alleen voor het hoofd, maar allereerst

voor het hart. Ongeveer een jaar later kreeg Menno Simons, na een ontmoeting met enkele godvrezende mannen, de nood op zijn hart van de vele verstrooide schapen die -afgescheiden van de wereld en van de valse sekten - bijeenkwamen en handelden naar het licht dat zij uit Gods Woord hadden ontvangen. De geestelijke honger van deze mensen bracht hem ertoe zich geheel aan hun zaak te wijden. Menno begreep dat dit Gods roepstem was en in 1537 verliet hij de Roomse Kerk om zijn verdere jaren als reizend leraar de Gemeente in de verstrooiing op te bouwen. Aangezien de buitenwacht altijd een naam als etiket verzint - we leven immers in de periode van "Sardes", de tijd van de namen! - werden deze groepen al gauw "Mennonieten" genoemd. Menno Simons moest de smaad van Christus delen, want hij ruilde zijn populariteit in voor het stempel van "sekte" en "wederdopers"; dikwijls liep hij gevaar gevangen genomen te worden, maar zijn dienst van reizen en vluchten bracht veel vrucht voort voor de zaak van Christus.

Tenslotte werd er een prijs op zijn hoofd gezet, zodat hij in 1543 uit Nederland moest vluchten om zijn werk in Fresenburg, Holstein, voort te zetten. Dat terrein hoorde toe aan een bevriende Duitse edelman en was een toevluchtsoord voor veel vervolgd gelovigen. Naast zijn directe dienst aan hen begon Menno aan het schrijven van boeken, die grote aftrek vonden, vooral omdat hij een goede apologie (verdediging) schreef tegen de schandalen waarvan alle "buitenkerkelijke Christenen" beschuldigd werden.

De rol die de Mennonieten hebben vervuld in de "Handelingen der Gemeente" is erg groot en wereldwijd geweest. Zij werden vervolgd van Friesland tot Pruisen, en daarna tot in de Oekraïne; vandaar trokken zij naar Amerika en Canada en naar tal van verre landen zoals Bolivia. Hun leven werd gekenmerkt door eenvoud en soberheid en vooral door autarkie: het vermogen om in eigen behoefte te voorzien, los van de nationale economie. Ook de geweldloosheid speelt bij hen een grote rol, geheel volgens de laatste twee van "de zeven artikelen" der broeders. Om de "ziel" van dit deel van Christus' Gemeente goed te verstaan citeren wij tenslotte een gedeelte uit Menno's autobiografie:

Voorts hoop ik, en daartoe helpe ons de Here, dat niemand in de hele wereld mij ooit met reden kan beschuldigen van hebzucht of weelde. Goud en rijkdom bezit ik niet, het hoeft zelfs niet voor mij, ook al zijn er sommigen die uit nijd zeggen dat ik meer gebraden vlees eet dan zij gehakt, of meer wijn drink dan zij bier... Hij die mij gekocht en tot zijn dienst geroepen heeft kent mij en weet dat ik geen geld of goed zoek, geen plezier of gemak op aarde, maar alleen de gunst des Heren, mijn eigen behoud en dat van velen.

Daarop gaat de naamgever van deze Christenen verder en geeft ongewild het getuigenis van zijn eigen leven.

Om deze reden heb ik moeten lijden, samen met mijn tere vrouw en ons kindje, en wel een overmaat aan vrees, aan druk, aan smart, aan ellende en vervolging, achttien jaar aaneen, dat ik steeds in armoede heb geleefd met gevaar voor ons leven. Ja, waar de predikanten op zachte bedden en kussens liggen, moeten wij meestal in het geheim in verborgen hoeken kruipen. Als zij openlijk genieten op bruiloften en feesten, met pijpen, trommels en fluiten, moeten wij overal rondzien wanneer ergens een hond blaft uit vrees dat iemand ons zal grijpen. Terwijl iedereen hen begroet met Doctor of Meester, laten wij ons groeten als Wederdopers, Straatpredikers, Bedriegers en Kettters, en zij groeten ons zelfs in de naam van de Duivel. Tenslotte, in plaats van evenals zij voor hun dienst beloond te worden met een hoog salaris en goede dagen, bestaat onze beloning en ons deel van hunnentwege uit het vuur, het zwaard en de dood.

V.5.5. Vroege Baptisten en Puriteinen

Tegen het eind van de zestiende eeuw kwamen er in Engeland steeds meer gemeenten die vasthieldden aan het bijbels getuigenis en het daarom moeilijk konden vinden in de Church of England. Sommige mannen, die als "Puriteinen" golden, hoopten op een opwekking in de Kerk en bleven haar daarom trouw. Eén van hen was Robert Browne, die in 1580 tot ander inzicht kwam en een gemeente stichtte in Norwich (en later als verdrevene één in Middelburg, een stad die ook een rol speelde in de Nadere Reformatie).

Aan het begin van de zeventiende eeuw kwamen soortgelijke onafhankelijke gemeenten tot stand, waarvan mannen als John Smyth en John Robinson voorgangers waren, die beiden vroeger predi

kant waren geweest binnen de puriteinse vleugel van de Anglicaanse Kerk. Van verre kwamen de gelovigen om te worden opgebouwd, maar daardoor werd de aandacht van de Kerk en de Overheid op hen gevestigd, die ervoor zorgden dat zij zonder middelen van bestaan kwamen of gevangen werden gezet; daarop namen beide leiders de vlucht naar Nederland, waar zij werden ontvangen door de gemeente van Amsterdam. Daar rees, onder invloed van de Mennonieten, al gauw het vraagstuk van de doop der gelovigen, wat aanleiding gaf tot grote verwarring: waarschijnlijk kwam dit omdat deze zaak nogal dogmatisch aan de orde werd gesteld, zonder dat Gods Geest door zijn Woord de mensen hiervan had overtuigd.

Nauw verband hiermee houdt de kwestie van de taak van de Overheid. De Doopsgezinden waren van mening dat de Overheid geen recht of reden had om in te grijpen in zaken van religie of om een bepaalde doctrine te propageren of tegen te gaan, tenzij hiermee de openbare orde zou worden verstoord. De anderen geloofden daarentegen dat de Staat tot taak heeft om in zaken van doctrine en kerkorde een bepaald toezicht te houden. Natuurlijk waren zij tégen het treffen van maatregelen tegen zichzelf, maar dat voorrecht wilden zij anderen niet toekennen: immers, alleen zijzelf bezaten “de rechte leer” en daarom hoefde de Overheid ook niets tegen hen te ondernemen, maar des te meer tegen de anderen die van hen afweken! Hier zien we hoe zelfs in een “vrije gemeente” als Amsterdam de geest van “Pergamum” ging heersen!

Smyth en Robinson konden zich goed vinden in het standpunt van de Mennonieten, maar daarom moesten zij de stad verlaten om in Leiden een goed onthaal te vinden. Vooral Robinson liet zich kennen als een minzaam mens met een brede visie. Hij had een diepe kennis van het Woord en daardoor was hij velen tot zegen. Totdat de tijd gunstig was om weer naar Engeland terug te keren, bleven zij in Leiden, en eenmaal in Londen aangekomen ontwikkelden zich daar een tweetal denominaties: de “Algemene Baptisten” die Arminiaans van inslag waren, en de “Bijzondere Baptisten” die een Calvinistische positie innamen. Hiermee doet een nieuw verschijnsel zijn intree in de geschiedenis, namelijk het vormen van gemeenten op basis van een leerstellige positie, wat zo kenmerkend is voor de periode van “Sardes”, want ook de “nadere reformatie” leidde daar telkens weer toe.

Vanuit de gemeente van Leiden kwam iets voort dat de geschiedenis van Engeland, maar vooral van Amerika, diepgaand beïnvloed heeft. In 1620 gingen namelijk de zogenaamde Pilgrim Fathers aan boord van twee schepen, de Mayflower en de Speedwell, op reis naar de Nieuwe Wereld. Vanwege de ruwe zeeën moest de Speedwell de reis opgeven, waarop de Mayflower met alle puriteinse pelgrims aan boord de oversteek waagde en in Plymouth, Nieuw-Engeland, landde. Onder leiding van William Brewster, die als oudste fungeerde, vormden zij daar een kolonie waar men ongehinderd God kon dienen en uitdrukking kon geven aan wat Zijn Woord leerde. John Robinson bleef in Leiden achter en droeg het scheidende gezelschap aan de Here op met de volgende woorden:

Ik gelast u voor God en Zijn gezegende engelen dat u mij niet verder zult volgen dan u mij de Heer Jezus hebt zien volgen. Wanneer God u iets zou tonen door een ander instrument van Hem, sta daar dan net zo voor open als wanneer u door mijn bediening een waarheid zou ontvangen, want ik weet heel goed dat de Heer u nog meer een waarheid vanuit het Woord kan laten zien. Ik zelf kan niet genoeg de conditie betreuren van de kerken der reformatie die tot stilstand zijn gekomen en geen stap meer verder gaan dan de instrumenten van hun reformatie zelf. De Lutheranen zijn niet te bewegen om uit te gaan boven hetgeen Luther zegt: wat voor deel van Zijn wil God ook aan Calvijn geopenbaard moge hebben, zij zullen liever sterven dan het omhelzen. En de Calvinisten klemmen zich daar vast waar die grote man Gods hen heeft achtergelaten, die toch ook niet alles heeft gezien. Wat is dat een ellende, hoe betreurenswaardig!

Hiermee legde Robinson de vinger op een heel wonde plek: het denominationalisme, de kerken van de namen en van de leren. Een denominatie is een kerk die een bepaald deel van de goddelijke waarheid ziet en dat beklemtoont, maar haar zwakte ligt nu juist in die beperking. Juist omdat haar “waarheid” van God is kan zij er niet toe komen ooit na te gaai of die niet misschien een deel-waarheid is die moet worden aangevuld met wat God aan anderen heeft getoond, op grond van Ef. 3:18 en 19. Niemand, ook een kerk of gemeente niet, kan stellen hier op aarde de gehele waarheid te omvatten: deze kennis zal eerst in de eeuwigheid ons deel zijn. Daarom moet de gemeente zich van deze beperking bewust zijn en zich inspannen om meer van de gehele waarheid te leren kennen,

zonder zich te beperken tot één menselijk brein, hoe geniaal ook of hoezeer ook door God gebruikt. Deze vitale, geestelijke groei is nodig voor iedere gelovige, maar ook voor de gemeenten der gelovigen zelf; dit besef zal de geest van scheiding en de noodzaak van denominaties overwinnen en tenietdoen.

V.5.6. John Bunyan en de pelgrims

De periode van zware Christenvervolging in Engeland heeft een aantal grote mannen voortgebracht. Wat zij nalieten heeft in hoge mate het geestelijk goed van Christus' Gemeente in latere jaren bepaald, en in zekere zin waren zij de grondleggers van de ontwikkeling die de Gemeente in de periode van "Filadelfia" heeft doorgemaakt.

Twee van deze mannen zijn John Bunyan en Isaac Watts. Blijft de naam van de laatste voor altijd voortleven in het grote legaat dat hij aan de Christenen in zijn liederen heeft nagelaten (meer dan 6000!), John Bunyan is vooral bekend geworden door zijn wijze van onderricht, waartoe hij veelvuldig de allegorie heeft gebruikt. Zijn meest bekende boek is wel "De pelgrimsreis", waarin hij het christenleven vergelijkt met een doorreis als pelgrim naar een beter vaderland. Dit boek is in de geschiedenis wellicht het meest gelezen Engelse boek geworden na de Bijbel, het stond zelfs in communistisch China als nummer één op de ranglijst van Engelse literatuur!

Een ander boek waarin Bunyan het Christenleven beschreef is "De heilige oorlog", waarin "de stad mensenziel" op vele wijzen wordt belaagd, maar hulp krijgt van de machtige Prins die haar uit des vijands hand ontzet. Bunyans hoofdtaak was echter niet het schrijven van boeken, want als pastor leidde hij een gemeente en alleen dat al werd machtig door God gebruikt. Maar het kostte hem wel twaalf jaar gevangenschap - in Bedford - waarin hij tegen het einde van de zeventiende eeuw zijn pen goed heeft gehanteerd.

Bunyans opvatting van de Gemeente werd later overgenomen door een pionier van de vrije evangelische gemeenten, Fredrik Franson. Hoewel de gemeente van Bunyan de doop der gelovigen als bijbels beled, ging de gemeenschap met alle Christenen hem boven alles en hij beled:

Ik wens niet dat de waterdoop de regel, de deur, het slot en de grendel is, de muur die scheiding brengt tussen rechtvaardige en onrechtvaardige... De Heer make ons vrij van bijgelovig en afgodisch denken over enige inzet van Christus en van God...

U vraagt mij met welke naam ik mij van anderen wens te onderscheiden, en dan zeg ik u dat ik slechts een Christen mag heten en het ook mag zijn...

En daarmee geeft hij van zichzelf het getuigenis dat, al leefde hij in de periode van "Sardes", hij toch niet van "Sardes" was, maar een pelgrim die maar één Naam wilde hoog houden.

V.5.7. Conclusie

Anders dan bij de vorige perioden is de overgang tussen deze en de volgende periode ("Filadelfia") moeilijk te markeren: beide lopen in elkaar over. Toch is er een duidelijke overgang te zien in de achttiende eeuw, waar de contouren van "Filadelfia" zich duidelijk gaan aftekenen: de roep van Maranatha gaat weer klinken en daarmee het besef dat de Bruidegom komt en de genadetijd ten einde gaat lopen.

Voor de Christenen van "Sardes" klinkt het Woord van de Heer heel duidelijk in Op. 3:5. Zijn bedoeling is dat het werk dat Hij begonnen is geheel zal worden voltooid op de dag van Christus:

- De toegerekende rechtvaardiging des geloofs zal worden tot de uitgewerkte rechtvaardigheid als gevolg van levensheiliging.
- De aangenomen "namen" van de belijdenissen dienen authentiek en intrinsiek te zijn, want Christus zal nimmer hen "ontzalven" (uitwissen) die hun vertrouwen op Hem hebben gesteld.

Dit vers vat wel in een notedop de ontwikkelingen samen die in dit hoofdstuk zijn beschreven, zowel de nadere reformatie als de evangelische gemeenten, waartussen de grenzen soms moeilijk te trekken zijn. De periode van "de namen" kan mensen in verwarring brengen wanneer blijkt dat "de ideale gemeente" op aarde niet te vinden is. Erger nog, wie hier op aarde aan dit ideaal vorm wil

geven komt van een koude ker(k)mis thuis! Toch zijn er tal van mensen die mochten leven in Christus' Gemeente:

- hier niet ideaal maar wel bijbels;
- niet erkend maar wel krachtig;
- niet perfect maar wel vervuld van Hem die ieders persoonlijke naam - hoe anoniem hier ook op aarde - heeft doen inschrijven in het boek des levens en die Hij belijdt voor zijn Vader en voor zijn engelen.

Dwars door laster en vuur en water heen is dit het erfdeel van "hen die overwinnen".

HOOFDSTUK VI

De overwinnaars met de kleine kracht, 1750-1948

VI.1. Verband met "Filadelfia"

VI.2. Opwekking als kern van "Filadelfia"

VI.2.1. Graaf von Zinzendorf en de Herrnhutters

VI.2.2. De gebroeders Wesley en de Methodisten

VI.2.3. George Whitefield en de Opwekking in Amerika

VI.2.4. Gods Geest aan het werk in Schotland

VI.2.5. Zicht op de gehele mens, en op alle mensen

VI.2.6. "En wat zal ik nog meer verhalen?"

VI.3. Nadruk op evangelische gemeenten

VI.3.1. Baptisten in Duitsland en in Rusland

VI.3.2. De Vergaderingen van Gelovigen

VI.3.3. De Kerk van de Nazarenen

VI.3.4. Dwight Moody en de grote predikers

VI.3.5. Scandinavië en de vrije evangelischen

VI.4. Nadruk op het "profetische Woord"

VI.4.1. Het geheimenis van Christus

VI.4.2. Het woord der waarheid recht snijden

VI.4.3. De grondslag onverwrikt vasthouden

VI.4.4. De tekenen der tijden verstaan

VI.5. Opkomst van de "geloofszending"

VI.5.1. William Carey, zendingspionier van India

VI.5.2. De zending zet zich door

VI.5.3. Hudson Taylor en de China Inland Mission

VI.5.4. Anderen volgen in dit spoor

VI.5.5. Principes van geloofszendingen

VI.6. Opwekking die tot pseudo wordt

VI.6.1. De nadagen van "Wales"

VI.6.2. De valse tongen van Azusa Street

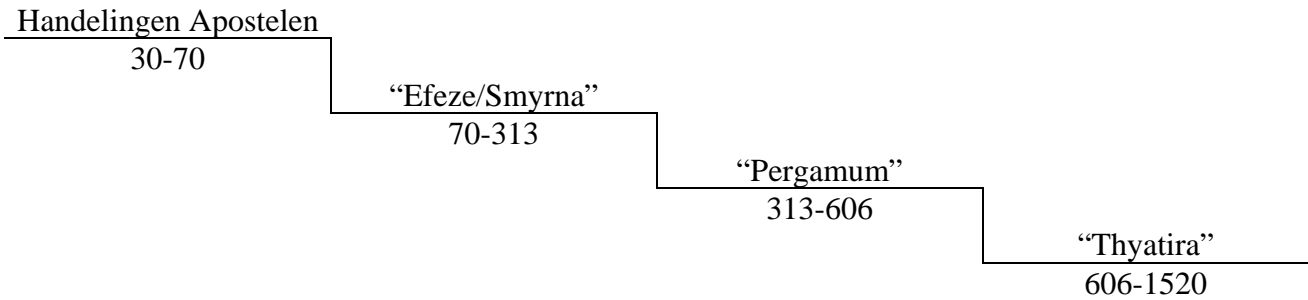
VI.6.3. John Mott en de zendingbeweging

VI.6.4. Conclusie

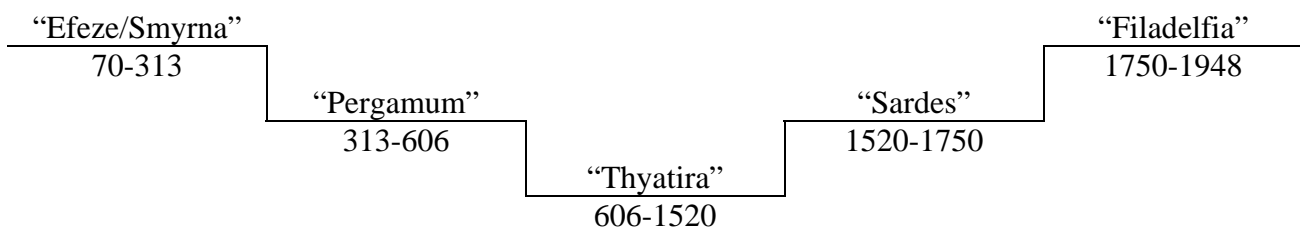
VI.1. VERBAND MET "FILADELFIA"

We hebben gezien hoe de "kerkgeschiedenis", vanaf een heerlijk begin, steeds verder van Gods oorspronkelijk voornemen werd afgevoerd. Het lijkt wel alsof de duivel geen mogelijkheid ongebruikt heeft gelaten om het getuigenis van Christus op aarde te verstoren. Wat dat betreft is zijn vindingrijkheid en de intensiteit van zijn aanvallen stellig te vergelijken met zijn verzet tegen Gods

openbaring in en door zijn volk Israël in het Oude Testament. In de periode van “Thyatira” wordt dan ook een absoluut dieptepunt bereikt:

Maar behalve het verval schrijdt ook de tijd voort waarmee de dag van Christus verschijning zal aanbreken. Behalve uit het feit dat God zich door de eeuwen heen “een overblijfsel” heeft bewaard, blijkt zijn liefde en trouw ook in het licht dat Hij zendt tot hen die Christus volgen en dienen in de officiële kerken. Het eerste grote licht van God is gericht op het fundament van ons geloven, de Bijbel als de Heilige Schrift, en daar gaat het bij de Reformatie om. Het tweede grote licht van God is gericht op de voleinding van ons geloven en op de volharding die nodig is om te verkrijgen hetgeen beloofd is, 1 Tess. 5:11; Hebr. 10:36. Deze beide werkingen van Gods Geest door de geschiedenis van Kerk en Gemeente duiden wij algemeen aan met de (protestantse) Reformatie en het evangelisch Réveil; wij situeren deze omstreeks 1520 en 1750. Daarmee wordt de omlaag-gebogen lijn als het ware weer omhoog-gebogen, wat ook als volgt kan worden weergegeven:

Hieruit blijkt dat “Sardes” geen volkomen herstel heeft gebracht, zoals ook in het vorige hoofdstuk werd uiteengezet. Met name wordt ook de “Sardes”-periode gekenmerkt door een, bepaalde band met de wereld en haar culturen die tekenend is voor een toekomstverwachting waarbij (de realisering van) een “Duizendjarig Vrederijk” voorafgaat aan de wederkomst van Christus. “Zending” wordt daarbij meer gezien als “kerstening” van volken en van de wereld dan als een antithetisch “uitroepen” van mensen als individuen uit een wereld die in het boze ligt en die rijpt tot het oordeel Gods. Deze karakterisering blijkt ook wel wanneer men de economische kenmerken van het historische “Sardes” vergelijkt met de nijverheid die de kerken der Reformatie kenmerkte, zoals bijvoorbeeld beschreven is door Max Weber in zijn boek “Protestantische Ethiek und der Geist des Kapitalismus”.

Omstreeks 1800 kwam het “profetische Woord” dat de eeuwen door slechts door kleinere groepen uit Christus’ Gemeente was bewaard en bestudeerd, weer in de aandacht te staan van hen die het bestudeerden en toepasten op de tijd waarin zij leefden. John Nelson Darby was zoon van die hiertoe door de Heer werd gebruikt en wiens arbeid, samen met die van bekende Duitse Piëtisten zoals Spener en Francke, mede de grondslag heeft gevormd voor het evangelisch Christendom zoals wij dat thans kennen. De bediening van mannen zoals zij heeft de stoot gegeven tot een drietal grote “evangelicale” activiteiten die de “Handelingen der Gemeente” in het “Filadelfia”-tijdperk kenmerken, te weten:

1. het principe van “geloofswerk” kenmerkend voor de “geloofszendingen” en veel diakonaal en sociaal werk;

2. de grondslag - via Scofield - voor de belangrijke bijbelschoolbeweging, en via John Walvoord - voor een evangelische theologie;
3. de voedingsbodem voor de brede beweging van opwekking, persoonlijke evangelisatie en gemeentebouw, niet in het minst in de landen die nu “de Derde Wereld” vormen.

Vóór deze ontwikkelingen was er in de achttiende eeuw al een geweldig “evangelisch ontwaken” geweest, dat zich had geuit in grote opwekkingen en in een hernieuwd bewustworden van de zendingsofdracht. Daardoor zijn honderdduizenden mensen toegevoegd aan de Gemeente van de levende God: mensen uit orthodoxe maar “dode” kerken én mensen uit het pure heidendom. Het is om die reden dat deze studie het midden van de achttiende eeuw zal nemen als de overgang van “Sardes” naar “Filadelfia”, hoewel de kenmerken zoals die in de brief aan Filadelfia naar voren komen een later tijdstip zouden rechtvaardigen, namelijk het begin van de negentiende eeuw. Aan de andere kant zijn het juist de grote opwekkingen geweest die de Christenheid hebben bepaald bij het eindige van de genadetijd, niet alleen voor de mens als individu maar ook voor de Gemeente als geheel, en daarom is uiteindelijk de voorkeur gegeven aan het jaartal 1750 boven 1800, om het keerpunt van beide perioden te markeren.

De Reformatie had aan de Christenheid als geheel weer de Bijbel teruggegeven, ook in de eigen landstaal. De evangelische beweging legde weer die dimensie van de Schrift open die in de periode van “Pergamum” was teloorgegaan, namelijk het zicht op het profetische Woord, volgens hetwelk de wederkomst van Christus aanstaande is, welke wordt gevolgd door een Duizendjarig Vrederijk. De Reformatie had aan de Kerk wel het algemeen priesterschap van gelovigen teruggegeven, en daarmee leek “de leer der Nicolaïeten” te zijn afgezworen. Maar in de praktijk bleek toch vaak het leven sterker te zijn dan de leer en werd feitelijk de scheiding tussen “geestelijken” en “leken” gehandhaafd. Hier bracht het evangelisch Reveil ook de praktijk weer in de plaatselijke gemeenten terug, en legde ook de nadruk op de werking van de Heilige Geest in en door de Gemeente, onder meer door aan iedere gelovige die gave(n) uit te delen die Hij wil. Deze periode was kenmerkend voor ongeveer tweehonderd jaar, en hier vinden we weer een duidelijk afgebakend jaartal in de zeer recente geschiedenis, namelijk het jaar 1948:

- het uitroepen van de Staat Israël te Jeruzalem;
- de oprichting van de Wereldraad van Kerken te Amsterdam.

De kern van dit hoofdstuk wordt gevormd door opwekking. Daardoor wordt Christus’ Gemeente bepaald bij de spoedige wederkomst van de Heer, maar ook bij de noodzaak om “handel te drijven totdat Hij komt”. Hieruit vloeit dan ook de indeling van dit hoofdstuk voort:

- VI.2. Opwekking als kern van “Filadelfia”
- VI.3. Nadruk op evangelische gemeenten
- VI.4. Nadruk op het “profetische Woord”
- VI.5. Opkomst van de “geloofszending”
- VI.6. Opwekking die tot pseudo wordt

VI.2. OPWEKKING ALS KERN VAN “FILADELFIA”

Net als aan de Reformatie ligt ook aan het Reveil een soeverein handelen van God ten grondslag. Omstreeks het midden van de 18e eeuw was het protestantisme verdeeld in ontelbare fracties en daarmee het toneel van bittere “broederstrijd”; de glorie van haar eerste tijd was toen al goeddeels verleden. Waar het Katholicisme de mensen in de weg stond om gemeenschap te hebben met God, stond het Protestantisme de mensen in de weg om gemeenschap te hebben met elkaar, doordat de Christenen werden opgedeeld in denominaties die ieder een eigen belijdenis hadden.

Toch waren er in alle kerken mensen die verlangden naar de gemeenschap met God en de eenvoud van de christelijke gemeente. Zo herbergde “Rome” de mystieken, zoals Madame Guyon, die bekend werd vanwege haar zuivere geest. Ook al hield de koning van Frankrijk haar gevangen in de Bastille, hij kon niet verhinderen dat het licht van haar getuigenis dwars door de muren van dit bastion heen voor velen tot zegen werd.

In protestantse kringen kan Gottfried Arnold (1666-1714) worden beschouwd als een voorloper van het Réveil. Hij had als hoogleraar geschiedenis in Giessen een prachtige positie, maar gaf die al spoedig op omdat de last van de verdeeldheid van Gods kinderen zwaar op hem drukte. Als historicus had hij ingezien dat de heersende Kerk een volslagen verkeerd beeld gaf van degenen die zij als “kettters” had gebrandmerkt en dat geschiedschrijving voor een groot deel “verschiedenis” was, geschreven vanuit een zeer partijdig standpunt. Daarom publiceerde hij zelf enkele boeken waarvan de titels precies aangaven wat de reden en de inhoud ervan was:

“De eerste Liefde, een waar Beeld van de eerste Christenen naar hun levend geloof en heilig leven”.

“Onpartijdige geschiedenis van kerken en kettters vanaf het begin van het Nieuwe Testament tot het jaar van Christus 1668”.

Vooraf het tweede boek verwekte heel wat opschudding; sommigen vonden het een van de beste boeken die ooit geschreven waren, anderen beschouwden het als een ramp. Dat kon ook moeilijk anders waar Arnold de Lutherse Kerk beschreef als Babel dat onmogelijk hervormd kon worden. Anderzijds legde hij sterk de nadruk op de continuïteit van de Gemeente Gods door alle eeuwen heen, wat in de twintigste eeuw wel eens vergeten wordt.

Deze beide stromingen: verlangen naar gemeenschap met God en levensheiliging, en de visie op de bijbelse Gemeente zoals Arpold die opnieuw ontdekte, leidden er toe dat veel gelovigen elkaar vonden in eenvoudige huissamenkomsten. In de eerste helft van de achttiende eeuw waren deze al wijd verbreid in Duitsland, de Lage Landen en Engeland. Deze mensen braken niet met de officiële kerk, maar bouwden elkaar op in de eenheid des geloofs en de bemoediging der Schriften, dwars over alle muren van confessies en denominaties heen. Zij beschouwden zichzelf niet als een nieuwe kerkgemeente maar eenvoudig als de uitdrukking van Christus' Gemeente op aarde, plaatselijk en regionaal. Hun samenkomsten hielden zij onder de mooie naam van “Filadelfia”, naar de zesde zendbrief van de Here Jezus in Op. 3. Het getuigenis dat zij naar buiten droegen was krachtig en velen werden voor Christus gewonnen. Een van hen was Gerhard Tersteeghen, wiens naam voor immer herinnerd zal worden vanwege de prachtige liederen die hij heeft gedicht. Van de grote opwekkingsbewegingen worden hier nu een aantal behandeld.

VI.2.1. Graaf von Zinzendorf en de Herrnhutters

Graaf Ludwig von Zinzendorf werd in 1700 in Dresden geboren. Reeds als kind had hij de Here Jezus lief en die liefde werd verder ontwikkeld en gericht door zijn verblijf op de school van August Francke in Halle, waar hij ook de zendingvisie indronk door het voorbeeld van Francke. Deze visie en gezindheid zou hij later overdragen op de “Moravische broeders”, in Nederland beter bekend als de Herrnhutters.

De naam is afkomstig van een heuvel op zijn landgoed in Saksen, Hutberg geheten, waar in 1722 de timmerman-evangelist Christian David een toevlucht zocht voor de Moravische gelovigen die hij voor Christus had mogen winnen en waarom zij nu vervolgd werden. Eigenhandig kaptten zij de bomen en bouwden het prachtige plaatsje Herrnhut, “onder ‘s Heren hoede”. Beide mannen waren aan elkaar gewaagd, maar ook heel verschillend, en vrij snel ontwikkelde zich een diepe controverse die nog werd gevoed door de stroom van vluchtelingen uit de wijde omgeving naar de veilige haven die Herrnhut en Berthelsdorf - het modeldorp van Zinzendorf - hun boden. Het duurde niet lang of het landgoed werd het toneel van een bittere woordenstrijd. Maar toen bleek pas goed de gezindheid en het leiderschap van de Graaf door de wijze waarop hij de ruzie beslechtte:

Hoewel onze geliefde Christian David mij voor het Beest uitmaakt en pastor Rothe voor de Valse Profeet, zien wij toch dat zijn hart oprecht is en weten we dat we hem op het rechte pad terug kunnen brengen.

Door zijn diplomatie en groot stuurmanschap wist Von Zinzendorf tal van conflicten op te lossen, zoals bijvoorbeeld de relatie tussen de Moravische broeders - die zelfstandig wilden blijven - en de Lutherse Kerk. De oplossing werd dat de Kerk Herrnhut erkende als een onafhankelijke gemeenschap binnen de Lutherse Kerk, waarbij een der broeders tot bisschop werd gewijd, zodat deze aan anderen de bevoegdheid kon verlenen om de sacramenten te bedienen. Maar ondanks dit vergaande

compromis werd Von Zinzendorf later toch uit Saksen verdreven en kregen de Moraviërs hun zin door als een eigen denominatie erkend te worden.

Op een dag werden de jeugdromen van Graaf von Zinzendorf werkelijkheid. Die had hij lang geleden opgeschreven toen hij op school de “Bond van de Vier Broeders” had gevormd: deze had ten doel om aan de wereld bekend te maken de “Universele Godsdienst van de Heiland en zijn Gezin van Discipelen, de Godsdienst van het Hart, waarin de Persoon van de Heiland het Centrum is”. Die dag kwam toen hij in Kopenhagen de kroning bijwoonde van koning Christiaan VI en daar in contact kwam met mensen uit de toenmalige Deense koloniën in West-Indië en Groenland. Toen hij van hen hoorde hoe de mensen daar leefden werd in hem het zendingsvuur ontstoken om aan deze heidenen het Evangelie te brengen.

Daarna werd Herrnhut gereorganiseerd tot een zendingsbasis en in 1732 werd het eerste zendings-team uitgezonden naar West-Indië, een jaar later gevolgd door een team dat naar Groenland ging. Later vertrokken ook teams naar India, Afrika en de beide Amerika's, waardoor Herrnhut een centrum werd dat met tal van plaatsen en gebieden op de aarde was verbonden. Zo werd Herrnhut vele malen vermenigvuldigd en daarmee werd ook de kracht van haar vitaliteit en geestelijk leven wijd en zijd verbreid. Maar dat gold ook de andere zijde die haar zwakheid weergaf, omdat het systeem van gemeenten wél dienstbaar is aan idealisten, maar niet Gods model is om het leven van de Geest te bevatten. Dat is immers de Gemeente die niet te maken heeft met kerkprovincies, bisschoppen en synodes, maar met plaatselijke gemeenten en een open hemel, met daartussen slechts de geestelijke banden die geen grafelijke inventiviteit ooit kan verbeteren.

Van West-Indië is uit Nederland vooral het werk van de Herrnhutters, ook wel Evangelische Broedergemeente geheten, in Suriname bekend. Men begon in 1738 onder de Indianen (aan de kust) te werken, maar deze arbeid moest in 1808 worden opgeheven. In 1765 vestigden zich de eerste zendelingen onder de Bosnegers, maar vanwege het hete klimaat waren er de eerste tijd veel graven van zendelingen, soms leek het erop alsof het aantal graven groter was dan het aantal bekeerden. Daarom is men vrij snel daarna overgegaan tot het aanstellen van inlandse evangelisten en ging de zending zich meer concentreren op het onderwijs en de verbetering van de levensomstandigheden van de arbeiders van de plantages. Daarbij had men vooral de tegenstand te overwinnen van de slavenhouders, die ervoor beducht waren dat “bekeerde slaven” minder goed bruikbaar waren dan heidense slaven! Maar na verloop van tijd bleek hun vrees ongegrond en werd aan de Broedergemeenten niets meer in de weg gelegd.

Sedert het begin van de twintigste eeuw werd ook gewerkt onder de Indiase en Javaanse koelies, die door de overheid waren geïmporteerd om na de afschaffing van de slavernij op de plantages te werken. Als gevolg hiervan ontstond in Suriname een veelkleurige gemeente, bestaande uit Creolen, Indianen, Javanen, Hindoestani en blanken. De Stadskerk in Paramaribo was een prachtig voorbeeld waar de vele rassen die zich onder de Ene naam hadden verenigd, elkaar vonden, en vele zijn de prachtige liederen die door hen werden gezongen en uitdrukking gaven aan de grootheid van Christus' verlossingswerk.

VI.2.2. De gebroeders Wesley en de Methodisten

Evenals in Duitsland was ook de situatie in de Engelse Kerk van de achttiende eeuw weinig verheffend. In de hogere klassen was het mode geworden om niet meer aan godsdienst te doen, en van hoog tot laag verwilderden de zeden, want men wilde niet de geboden houden van Iemand die niet bestaat. De “geestelijkheid” van de officiële kerk was - enkele uitzonderingen daar gelaten - weinig beter dan het volk als geheel en dat maakte dat degenen die als pelgrims op “de smalle weg” bleven wandelen met hoon en spot werden bejegend.

In die situatie verwekte God iets nieuws door een tweetal instrumenten die Hij zich verkoos, de gebroeders Wesley. Hun invloed op Engeland zou zó groot worden, dat thans algemeen wordt erkend dat het slechts aan hun arbeid te danken is dat Engeland niet ten prooi is gevallen aan de geest der Revolutie die aan het einde van de achttiende eeuw over Frankrijk en Europa raasde. John Wesley was een man die zijn eigen behoud zocht te verdienen door veel religieuze oefeningen, maar dat bracht hem alleen maar verder van huis. Op een schip naar Amerika maakte hij kennis met het een

voudige geloof en geestelijk leven van een groep Herrnhutters die als team van zendelingen naar de Nieuwe Wereld overstaken; bij hen vergeleken voelde John zich een buitenstaander. Dat leven met God was precies waarnaar hij verlangde, maar waar hij zelf, zoon van een stoere Anglicaanse predikant, buiten stond. Hierdoor raakte hij in een geloofscrisis, wat ertoe leidde dat hij tenslotte de begeerde vrede met God vond.

John en Charles Wesley hadden een godvruchtige moeder, Susanna Wesley, die negentien kinderen gebaard had waarvan er acht als baby waren gestorven. Zij had de gewoonte haar kinderen en dienaars geregeld bijeen te roepen om met hen de Schrift te lezen en te bidden. Dat werd ook naar buiten bekend, waarop anderen werden aangetrokken, totdat er tenslotte zóvelen kwamen dat het huis te klein werd en de mensen moesten worden weggezonden. Maar toch kenden John en Charles in hun jeugd nog niet de persoonlijke omgang met God zoals hun moeder hun voorleefde en die John herkende in de Herrnhutters op het schip.

Beide broeders onderscheidden zich in hun studie en werden benoemd tot predikant in de Anglicaanse Kerk. Al op de universiteit richtte Charles een club op die “nuttige boeken” las en religieuze oefeningen deed zoals vasten en regelmatige communie. Maar zelfs daarmee konden zij hun ziel niet redden, ook al dreven anderen de spot met hen door hun namen te geven als “Heilige Club” en “Methodisten”. In 1735 werden John en Charles als zendelingen uitgezonden naar Georgia, V.S., en hun geschiedenis tot dan toe is typerend voor veel predikanten en zendelingen die wél ijverig zijn voor de Kerk en ook het goede zoeken en God willen behagen, maar die nooit de wedergeboorte en het nieuwe leven ervaren en gekend hebben. De zending werd een volslagen fiasco en beiden keerden gedesillusioneerd naar Engeland terug.

Daar ontmoetten zij weer een Herrnhutter, Peter Boehler geheten, die hun de weg tot behoud duidelijk uitlegde: een zondaar kan vergeving en redding ontvangen door simpel geloof in het volbrachte werk van Christus. Binnen enkele dagen vonden zowel Charles als John, door een diepe zielenood heen, de zo begeerde vrede met God die John zo treffend beschrijft:

Ik voelde op een wonderlijke wijze mijn hart warm worden. Ik merkte dat ik echt mijn vertrouwen op Christus mocht stellen en dat Hij ook mijn Heiland was; er kwam een zekerheid in mij dat Hij ook mijn zonden weggenomen en mij gered had van de wet der zonde en des doods.

Zoals gezegd was de situatie in Engeland verre van rooskleurig. De oorlogen en strijd van vorige eeuwen hadden een nasleep van goddeloosheid en verwildering van zeden. De wijze waarop de wet gehandhaafd werd was barbaars, de situatie in de gevangenissen tartte elke beschrijving. Een groot deel van Engeland was onchristelijk geworden: de elite beschouwde de godsdienst als een afgedane zaak, iets uit het verleden, en de armen leefden in verschrikkelijke omstandigheden, zonder onderwijs en zedeloos; dronkenschap en grofheid heersten alom. Engelse filosofen verzonnen tal van godloze systemen, zoals het Deïsme dat Voltaire naar Frankrijk overbracht, of het scepticisme, de voorloper van het evolutionisme dat zichzelf superieur verheven acht boven alle anderen. In het religieuze denken had het rationalisme van de Verlichting zijn intrede gedaan, waardoor de prediking van haar kracht werd beroofd en het geestelijk leven tot het nulpunt was gedaald. Kortom, het land had dringend iets nieuws nodig, mogelijk een grote revolutie, maar God gaf een opwekking.

Typerend voor de krachteloosheid van de godsdienst is het verhaal van de predikant die nog laat in de avond aan het studeren is, als een meisje bij hem aanklopt: “Bent u dominee?” “Ja”, is het antwoord. “Laat u dan mijn moeder binnen!” Denkend dat op straat een dronken vrouw ligt, wil de man de politie roepen, maar het meisje zegt: “Ze ligt thuis en is stervende, maar ze kan de hemel niet binnengaan, helpt u haar alstublieft”. De predikant gaat met haar mee en begint aan de vrouw prachtige dingen te vertellen, hoe we de edele Jezus als voorbeeld moeten nemen in het leven. Ongeduldig en in doodsnood wijst de vrouw hem af: “Ik heb mijn leven achter me, dominee, en ik heb er niets van terechtgebracht, ik heb als zondaar geleefd. Maar nu kan ik de hemel niet binnengaan. O, help me toch!”

De predikant ziet in dat hij de vrouw, met al zijn humanistisch en verheven denken, niet kan helpen. Ten einde raad gaat hij in gedachten terug naar de tijd dat hij bij zijn moeder op schoot de oude verhalen over Jezus hoorde en hij vertelt haar van het offer dat Christus heeft gebracht door zijn leven en zijn bloed voor ons te geven. “Daardoor is de verzoening voor onze zonden teweeggebracht, ge

loof dat toch, het geldt óók voor u!” Met een zucht aanvaardt de vrouw Gods genade en ontslaapt in vrede, maar ook de predikant ervaart de vrede van God op grond van het aloude Evangelie, en wordt bekeerd.

Dit is de boodschap die de gebroeders Wesley in Engeland brachten. Helemaal geen schittering van geleerde woorden, maar de kracht van het Evangelie dat hun moeder hun voorhield en dat ze in de Herrnhutters zagen werken. Toen de kerken zagen waar het echt om ging, sloten zij hun deuren voor de Wesleys, want voor hun “enthousiasme” was geen plaats in de theologie van de kerken. Op uitnodiging van George Whitefield vertrokken zij naar Bristol om aan mijnwerkers de Boodschap te brengen. Dat ging eerst wat aarzelend, want spreken in de open lucht gold in die tijd als “onfatsoenlijk”, maar toen zij zagen wat God deed, smolt hun vrees en vooroordeel weg, en zo begonnen zij aan “het echte werk” waarin zij de komende vijftig jaar zouden mogen staan.

Deze bediening bracht John Wesley samen met George Whitefield overal op de Britse eilanden. Men heeft berekend dat daarbij 400.000 kilometer te paard werd afgelegd. Dat werk was niet zonder gevaar, want zowel rovers, menigten als kerkelijke leiders vormden een bedreiging voor hun leven, elk op z'n eigen wijze. Maar Wesley was onbevreesd en God was met hem, zodat menigten van tienduizenden hem hoorden, waarvan er vaak duizenden zich bekeerden. Zelfs de meest ruwe en verstokte zondaars vonden in tranen vrede aan de voet van het kruis. Velen werden door Gods Geest overtuigd en vonden onder luid geroep van berouw hun weg tot Christus. Nu werd Wesley geconfronteerd met hetzelfde probleem dat alle evangelisten onder ogen moeten zien: wat te doen met die duizenden nieuwe gelovigen? Hij bracht ze allereerst in gezelschappen bijeen, zowel in Bristol als in Londen, en als aanhanger van de Kerk van Engeland hoopte hij dat deze groepen konden blijven functioneren onder de paraplu van de Kerk. In dat oprechte en naïeve verlangen verschilde hij in niets van de Graaf von Zinzendorf, maar desondanks kwam toch weldra de onvermijdelijke scheiding. De starheid van de Anglicanen en de vitaliteit van de Methodisten verdroegen elkaar eenvoudig niet en dat dreef hen uit elkaar. Predikanten die door de Kerk waren aangesteld waren er toen niet en daarmee werd de vraag urgent wie dan de sacramenten mocht bedienen. Toen besloot Wesley, mede op grond van de ontwikkeling in Amerika, zelf voorgangers aan te stellen met volledige bevoegdheid, en dat maakte de breuk met de Staatskerk compleet, waardoor de Methodisten een aparte denominatie werden.

Al gauw ontwikkelde het Methodisme zich tot een kerkgenootschap, met een jaarlijks predikantenconvent dat de beweging leidde. Ook al werden de kerkelijke termen zoals synodes, bisschoppen en classes vermeden, men koos voor hetzelfde patroon, maar gaf er andere namen aan. Daardoor slopen de gebreken van de Kerk die men verlaten had ook weer bij de Methodisten binnen. Wanneer John Wesley vandaag de dag in een Methodistenkerk zou spreken, zouden velen er dan ook grote moeite mee hebben en hem “te enthousiast” vinden.

De kracht van de Wesleys lag dan ook niet in het oprichten van bijbelse gemeenten, maar in de geest van opwekking. Bij John kwam die tot uiting in een krachtige evangelieprediking waardoor duizenden, wellicht miljoenen, met God verzoend de eeuwigheid zijn ingegaan. Bij Charles uitte de geest van opwekking zich in vele prachtige liederen, waarvan hij er honderden, ja duizenden componeerde, en die tot op de dag van vandaag gezongen worden. Deze gezangen vertolken de diepste emoties van de ziel die God aanbidt, maar daarnaast zetten zij de rijkdom van de belangrijkste bijbelse leerstellingen duidelijk uiteen: een standaardvoorbeeld van “culturele communicatie”. Toen Charles en John Wesley op hoge leeftijd stierven was de achttiende eeuw al bijna ten einde en had Engeland de geestelijke kracht opgebracht om de golven van de godloze revolutie te kunnen weerstaan.

VI.2.3. George Whitefield en de Opwekking in Amerika

De metgezel van John Wesley was George Whitefield, die in 1714 in Gloucester was geboren. Zijn leven bracht hem in nauw contact met de grote Engelse opwekkingsprediker, en dat was hijzelf ook; toch waren beide mannen heel verschillend. Whitefield maakte een radicale bekering mee toen hij nog maar tweeëntwintig jaar oud was nadat hij, evenals de Wesleys, God op alle mogelijke manieren die de Kerk aangaf, had gezocht. Op krachtige wijze begon hij als geordend predikant van de kansels te prediken: de zonde noemde hij bij de naam en ook wees hij valse kerkelijke leerstellin

gen, zoals de wedergeboorte door de doop, op bijbelse gronden af. Dat had het bekende tweevoudige effect: de mensen stroomden naar hem toe en velen werden krachtdadig bekeerd, maar de theologen moesten er niets van hebben, zodat de kerken hun kansels voor hem sloten. Hoewel Whitefield evenals Wesley Anglicaan was, betekende de Kerk niet alles voor hem, zodat hij volkomen vrij was om overal waar God hem de deuren opende, het Evangelie van de verlossing te prediken. Dat bracht hem ook in Bristol, waar zijn weg die van de Wesleys zou kruisen. Voor een grote menigte predikte hij daar “Over de menselijke natuur en de noodzaak van onze wedergeboorte in Christus Jezus”. Behalve voor grote menigten sprak hij ook voor kleine huisgemeenschappen, door van huis tot huis te gaan en overal waar men hem binnenliet de Schrift uit te leggen. Na voor een groep arme mijnwerkers gesproken te hebben, vertelde hij eens:

Toen ik bemerkte dat de kansels mij ontzegd worden terwijl de arme mijnwerkers op het punt staan verloren te gaan door gebrek aan kennis, ging ik naar hen toe en predikte vanaf een heuvel voor tweehonderd van hen. Ik dank God dat het ijs nu gebroken is en ik mijn arbeidsveld gevonden heb... Het leek wel op de dienst van mijn Schepper die een berg als preekstoel had en de hemelen als zijn klankbord en die, toen het Evangelie door de joden verworpen werd, zijn dienaren uitzond om te gaan naar de hekken en de steggen.

Hoewel Wesley Arminiaan was en Whitefield Calvinist, schaadde dat de persoonlijke vriendschap tussen de beide evangelisten nooit, en God gebruikte beide mannen om de verlorenen tot de Goede Herder te brengen. Whitefield was welbespraakt, vurig van geest en dikwijls sprak hij zó beeldend dat de mensen als het ware de tonelen waarover hij sprak voor zich zagen. Soms brak hij zelf in gewezen uit als hij zag hoe groot de nood was van de zielen onder zijn gehoor. Maar God deed de wegen van beide evangelisten uiteengaan, en wel in geografische zin, wat ook de reden is voor deze afzonderlijke paragraaf.

Whitefield werd namelijk niet alleen gebruikt voor een opwekking in Engeland, maar was ook Gods instrument voor een grote opwekking in Amerika: “The Great Awakening”. In totaal bezocht hij zesmaal de Verenigde Staten, waar hij in 1770 stierf. Deze “Great Awakening” in Amerika heeft een geweldig en dubbel effect gehad. De Geest van God bezocht de Staten aan de Oostkust zodat in Nieuw-Engeland en het berggebied van de Alleghenies hele dalen geestelijk in vuur en vlam raakten door middel van een geweldige overtuiging van een heilig God en de zondige mens. Als gevolg daarvan zochten tal van dorpen en steden verlichting van hun zondelast die hen werd verkondigd door mannen die in de kracht van de Heilige Geest Christus als Heiland en Heer predikten, net zoals dit in Engeland werd gedaan. Whitefield fungeerde daarbij als “brug” tussen de beide landen en onderhield een levenslange vriendschap met jonathan Edwards, die in het bijzonder Gods werktuig voor Amerika was. “Honderdduizenden mensen werden gered en aan de kerk toegevoegd, en dat ging jarenlang dag aan dag door”, zo luidt een van de verslagen uit die tijd.

Ook in sociaal opzicht was de invloed van Revival en Awakening zeer groot. Over Amerika vertelt jonathan Edwards dat dit machtige werk van God hem doet denken aan “de dageraad, of tenminste het voorspel, van dat glorieus werk van God dat zoals de Schrift ons voorhoudt tenslotte zal leiden tot de vernieuwing van de wereld der mensen”. Hier zien we een vreemde conclusie waarbij het machtige werk van Gods Geest om zondaren te behouden wordt uitgelegd als een prelude tot het “Duizendjarig Rijk”. Deze gedachte is op zich vreemd aan de periode van “Filadelfia”, zoals we in de volgende sectie zullen zien, en is mede de aanleiding geweest voor de “big American dream” die komen zou. Het is dezelfde geest van profetie die ook Martin Luther King in Alabama zijn droom deed dromen, een geest van verlangen die de bergtoppen van het Vrederijk al schouwt, maar voorbijgaat aan de “tekenen der tijden” die ons moeten voorbereiden op andere gebeurtenissen die volgens de Schrift nog eerst moeten passeren.

VI.2.4. Gods Geest aan het werk in Schotland

In de “Handelingen der Gemeente” neemt Schotland een eigen plaats in. Het land was rijk gezegend door het werk van de reformator John Knox en de opwekkingsbeweging van Whitefield en anderen, maar al gauw werd de boodschap van Gods rijke Evangelie overwoekerd en versluierd door het modernisme in de theologie en het absolutisme van de Kerk. Het gevolg daarvan was dat de officiële Kerk het monopolie opeiste van het christelijk getuigenis, maar dat getuigenis was zelf diep

gaand aangetast door de moderne theologie. Meestal kregen de kerkbezoekers dan ook “stenen voor brood” voorgezet, omdat Jezus Christus slechts werd voorgehouden als een groot religieus leraar wiens voorbeeld de Bijbelschrijvers had geïnspireerd en dus: “Zo moeten ook wij ons door Hem laten inspireren tot het doen van hoogstaande daden”.

In deze situatie traden twee mannen op, Robert en James Haldane, die na hun bekering nauwgezet de Bijbel gingen bestuderen, waarop in hen het verlangen groeide om de boodschap der Schriften aan anderen uit te dragen. Maar omdat zij geen formele theologische opleiding hadden genoten, konden zij ook niet in het ambt worden bevestigd. Daarom hadden zij geen andere keus dan op te zien tot God om hen te leiden en hun een gehoor te geven. Dat gehoor kwam zodra zij in 1797 begonnen te spreken en menigten van duizenden mensen stroomden toe, in kerkgebouwen of in de open lucht, om de boodschap van eeuwig heil te horen. Zo deed Gods Geest een diepgaand werk in menig hart.

Maar dat wekte ook de jaloezies op van een andere geest, die de kerkelijke leiders aanzette tot felle tegenstand, met als gevolg dat de synode van de Kerk van Schotland een resolutie aannam tegen de “vagebond-leraars, hun zondagsscholen (voor volwassenen), de dwaalreligie en anarchie”. Dit werd gevolgd door een waarschuwing aan alle kerkleden om “geen samenkomsten bij te wonen of aandacht te besteden aan publieke predikers die niet van onze gemeenschap zijn”. Ook werd het verboden om een kansel beschikbaar te stellen aan iemand “die niet een erkende opleiding in filosofie en godgeleerdheid aan een van onze universiteiten heeft gevolgd, en die niet officieel tot het predikambt is toegelaten”. Dit alles op straffe van excommunicatie en uitzetting uit het ambt.

Maar dit weerhield de mensen toch niet om de samenkomsten van de gebroeders Haldane te bezoeken, integendeel, velen riskeerden de toorn van de Kerk om de Evangelieboodschap duidelijk te kunnen horen. Niet alleen kwamen er velen tot een levend geloof, maar zij werden ook opgeroepen om zelf daarvan te getuigen: dat is het voorrecht en de opdracht van iedere gelovige. James Haldane maakte heel duidelijk dat dit niet betekent dat iedereen nu maar zijn beroep moet verlaten om het Evangelie te gaan prediken, want de zorg voor zijn huisgenoten is de primaire taak van ieder Christen. Maar het betekent wel dat van Christus getuigen en anderen de weg des heils uitleggen niet het werk is van enkele “professionals die ervoor gestudeerd hebben en ervoor betaald worden”, maar behoort tot de levensstijl van iedere gelovige.

Op deze wijze werd een bijbels getuigenis gegeven in en tegenover de Kerk, zonder de trekken van sektarisme en fanatisme die daar zo vaak uit reactie bijkomen. Maar hoe evenwichtig de boodschap van de Haldanes ook was, de kerken verdroegen haar niet en zo bleef er maar één weg over: zich van die kerken afscheiden en komen tot vrije evangelische gemeenten. Zo begon men in Edinburgh met een gemeente van driehonderd mensen, waarvan James Haldane de eerste pastor werd. In deze afgescheiden gemeenten begint nu, door verdere studie van Gods Woord, een ontwikkeling die hen steeds dichter brengt tot de bijbelse gemeenten. Dit is dus heel anders dan meestal gebeurt en ook in tegenstelling tot de Methodisten die gaandeweg juist steeds meer “kerk” werden. Kernpunt van hun handel en wandel is de Schrift als Gods onfeilbaar Woord, en telkens opnieuw schijnt er méér licht uit dat Woord op de levenspraktijk van deze vrije Schotse kerken, waardoor ze gaandeweg worden tot vrije gemeenten. Dit blijkt uit tal van zaken zoals:

- Het Avondmaal wordt weer onderhouden als de Tafel des Heren.
- Inzamelingen worden alleen gehouden onder gelovigen.
- De kinderdoop wordt vervangen door de doop der gelovigen door onderdompeling.

Wat dit laatste betreft, ook al werd de “bijbelse doop” onderwezen en beoefend, nimmer werd de doop tot grond voor gemeenschap verklaard, dat was en is alleen het nieuwe leven in Christus. Daar hield men beslist aan vast, ook al waren er mensen die hierin meer “kerkelijk” of “gesloten” dachten. Na Edinburgh werden ook in andere plaatsen zulke gemeenten gevormd, zodat evangelisatie de nieuwe gelovigen niet op zichzelf liet staan, maar hen opving in plaatselijke, bijbelse gemeenten, waarin zij verder konden groeien en de wasdom van Christus bereiken. Deze zegenrijke bediening bracht de Haldanes ook veel verdriet, omdat de mensen hen zowel te ruim als te eng vonden denken en velen hen daarom verlieten. Gelukkig ging het werk in Schotland, onder Gods leiding, toch door en werden de Haldanes betrokken in een wijdere bediening die hen naar Genève bracht. Hierdoor is

een diepe en rijke invloed uitgegaan naar het Franssprekende deel van Europa, en later ook naar Amerika, waarbij een Presbyteriaans student, Alexander Campbell, een tussenschakel werd. Indirect is hiervan ook weer een grote invloed uitgegaan naar de zendingslanden, doordat een nieuwe generatie leerde leven met waarden als zondaarsliefde, sociale bewegtheit en eenvoud van samenkomsten: dit alles bepaald vanuit een diepe honger naar en kennis van het Woord van God.

VI.2.5. Zicht op de gehele mens, en op alle mensen

Op deze en ook andere wijzen werd de vlam van opwekking, die duizenden mensen toevoegde aan de kudde van de Goede Herder, ook verstaan en gebruikt om datgene te doen waartoe de Here Jezus Petrus in zijn bediening herstelde: “Weid mijn lammeren, hoed mijn schapen”. Nieuwbekeerden uit “de wereld” werden samen met hongerende leden van “de Kerk” gebracht aan de voeten van de Heiland, maar daarmee óók onder de verantwoordelijkheid van hen die Hij als onderherders over de kudde heeft aangesteld. Daardoor is het vuur dat in “Filadelfia” ontstoken werd, geslachten lang brandende gebleven en niet onder de korenmaat van “Sardes” gesmoord en tenslotte gedoofd.

Op sociaal gebied leidde de Opwekking ertoe dat de mensen de ernstige misstanden van hun dagen onder ogenzagen met de vaste overtuiging dat zij hieraan iets moesten doen. Dat leidde bijvoorbeeld tot het afschaffen van de slavenhandel en tot verbetering van het gevangeniswezen. Deze maatschappelijke hervormingen kwamen als logisch uitvloeisel voort uit tal van werken der barmhartigheid, die ook wel bekend staan als “inwendige zending”. Een definitie daarvan is: “Het vrije liefde-werk van het heil-ervulde volk tot verwerkelijking van de christelijke en sociale wedergeboorte van het heilloze volk”. Duidelijk staan hier barmhartigheid en verkondiging naast elkaar en talloos zijn de “reddingshuizen” voor verwaarloosde kinderen, gevallen meisjes en alcoholisten. Een man als Theodor Fliedner pleitte voor de herinvoering van vrouwelijke diakonen (op grond van Rom. 16:1) en in 1836 stichtte hij het eerste “moederhuis” voor diakonessen. De diakonessen wijdten zich vooral aan onderwijs, verpleging en barmhartigheid, en zo verspreidde deze arbeid zich vanuit Duitsland naar tal van landen. In Nederland is de naam van Otto Heldring verbonden aan tehuizen voor gevallen meisjes, zoals in Zetten. Dit initiatief werd door tal van anderen gevolgd, waarmee de Christenen de wereldse overheid ver vooruit waren in hun zorg voor wat tegenwoordig heet de “kansarmen” in de samenleving. In hen werd openbaar dat de liefde Gods in de harten was uitgestort: niet alleen jegens hen die voor eeuwig verloren zijn, maar ook jegens hen die zich om geen heil bekommeren omdat zij hun leven nu al als een hel ervaren.

Deze werken van barmhartigheid vielen samen met de opkomst van het Marxisme, dat het geloof ziet als “opium van het volk”. In landen als Engeland en Nederland leidde dit tot een algehele bewustwording onder de Christenen dat zij ervoor verantwoordelijk zijn het heil te delen, ook met de sociaal minderbedeelden. Omtrent de eeuwwisseling leidde dit tot een sociale wetgeving die recht verschafte aan hen die als gevolg van de industriële revolutie dikwijls als rechtelozen moesten leven. Daarmee werd - door de voorzienige hand Gods - in verschillende landen de Marxisten de wind uit de zeilen genomen en vond de sociale beweging haar weg zonder de sporen van een bloedige revolutie na te laten zoals in het Rusland van 1917 en de jaren erna.

Op verschillende plaatsen werden de ogen van de Christenen voor het sociale vraagstuk geopend. Zo was het de zondaarsliefde die William Booth ertoe bracht om in 1878 vanuit de Oostlondense “zending” het Leger des Heils op te richten. Omstreeks diezelfde tijd was in Duitsland de predikant Johann Christoph Blumhardt te Möttlingen er op een intense wijze bij betrokken om in een meisje van zijn gemeente de werken des duivels te verbreken. Na een felle geestelijke worsteling leidde dit tenslotte tot haar bevrijding, toen de demonen dit menskind verlieten onder het uitroepen van “Jesus ist Sieger!” Dit leidde tot een indrukwekkende dienst der voorbede, waarbij tal van zieken bevrijding en genezing mochten ontvangen.

Daarnaast leidde de Opwekking tot een nieuwe zendingsijver, omdat ook “de heidenen overzee” in het vizier kwamen: bekend als “uitwendige zending”. Het bewustzijn van God en van de verlorenheid van de mens buiten Hem bracht veel vrucht voort in gebed, in zendingsliefde, in het verstaan van Gods roepstem en in offervaardigheid. Het bracht de zendingspioniers voort die in de periode van de overgang van de achttiende naar de negentiende eeuw de aardse grenzen van Gods Konink

rijk zozeer hebben verlegd en verruimd. Zulke mannen zijn bijvoorbeeld William Carey (India), Robert Morrison (China) en John Williams (de Zuid-Pacific).

Daarmee zette de “evangelische beweging” sterk door en werd haar profiel bepaald, zowel binnen als buiten de officiële kerken. In de praktijk resulteerde dat in de oprichting van tal van verenigingen en gezelschappen, die de officiële Kerk jaren vóór waren in de redding van verlorenen in eigen land (“evangelisatie”) en in de zogenaamde heidenlanden (“zending”). Deze evangelische beweging onderscheidde zich ook door de oprechtheid en eenvoud van samenkomen: dit is het principe van de “Low Church”, zonder uiterlijk vertoon, waarover de volgende sectie handelt. En als achtergrond van dit alles was er de nadruk op de verwachting van Jezus’ wederkomst en daarmee het spoedig aflopen van deze kostbare genadetijd. Hiervoor worde verwezen naar sectie VIA.

VI.2.6. “En wat zal ik nog meer verhalen?”

Met deze variant op Hebr. 11:32 besluiten wij deze sectie over “de vrucht van opwekking”. Er is geen beginnen aan alles wat gebeurd is in de twee eeuwen tussen 1750 en 1948 te memoreren. Daarom geven wij nu verder een korte samenvatting van wat “opwekking” wezenlijk is, alsmede een beschrijving van enkele grote opwekkingen uit de periode van “Filadelfia”.

Een evangelische opwekking is een beweging van de Heilige Geest die Christus’ Gemeente terugleidt naar de principes en de dynamiek van het Nieuwe Testament, waardoor ook de omgeving direct beïnvloed wordt. Deze vervulling van de Heilige Geest brengt de Gemeente tot nieuw leven, doet de massa’s ontwaken en brengt tal van mensen tot geloof in Christus. Uiterlijk wordt de opwekking gekenmerkt door een grote ijver voor evangelisatie, voor onderricht in de Schriften en door sociale bewogenheid. Willen wij de oorzaak van opwekking naspeuren, dan zien wij aan de menselijke kant een vurig gebedsleven, dikwijls van groepen mensen die samen roepen tot de Here, wat gepaard gaat met een zorgvuldig bestuderen en onderrichten van de Bijbel. Maar hoewel deze dingen meestal samengaan, is daar toch in de eerste plaats de Goddelijke kant die van de mens uit gezien onnaspeurlijk is en die we het best kunnen kenschetsen als de “kairos” of Gods tijd die rijp is geworden. De mensen hebben hun aandeel in de opwekking, maar boven alles uit is er de soevereine hand van God die volken en landen “bezoekt” zoals Hij wil.

Naast de aspecten van opwekking die in de vorige paragrafen zijn beschreven noemen we nog de volgende grote opwekkingen, welke onder meer beschreven worden in de boeken van J. Edwin Orr, de bekende onderzoeker van opwekkingen.

De opwekking van Wales vond plaats in het begin van deze eeuw met Evan Roberts als een van Gods instrumenten om de mensen te wijzen op het kruis van Christus, waar zij van hun zondelast bevrijd konden worden. Uit een krant van die dagen is het verhaal afkomstig van een belangrijke daling van de kolenproductie in de districten die Evan Roberts had bezocht. De oorzaak bleek te zijn dat de mijnpaarden die de kolenwagens trokken de voormannen niet meer konden verstaan: in plaats van te vloeken en te tieren spraken zij de paarden nu rustig toe! Gelukkig raakten de paarden hier spoedig aan gewend en steeg de productie weer, tot boven het vroegere niveau.

Geheel Engeland, Ierland en Wales hebben in de negentiende eeuw opwekkingen gekend die doorgingen tot in de twintigste eeuw. Zij werden mede gevoed door de zogenaamde Keswick Conventions, jaarlijkse conferenties in het Merendistrict, die vooral gericht waren (en dat nog steeds zijn) op de geestelijke groei en heiliging van de gelovigen. De bekendste opwekking is wel die welke plaatsvond op de Hebriden, een eilandengroep ten westen van Schotland, waar Gods Geest als het ware de mensen uitdreef om in de plaatsen van prediking de vrede met God te zoeken. Het effect van deze opwekking werd spoedig in het hele openbare leven van Schotland merkbaar.

Scandinavië was het toneel van diverse opwekkingen, waardoor het leven van God tienduizenden nominale Christenen (bijna de hele bevolking behoort er tot de Lutherse Staatskerk) heeft beroerd. Kenmerk van deze beweging was de nood van vele mensen, getuige de grote respons op simpele toespraken van een man als Albert Lunde over de tekst: Red mij Here, want ik verga. De tegenwoordigheid van God overtuigde niet alleen zondaars van hun schuld voor God, maar moedigde ook de Christenen aan om een heilig leven te leiden: dit thema kenmerkte in het bijzonder de bediening van de Noor Hans Nielsen Hauge.

De opwekking in Duitsland heeft twee brandpunten gekend, namelijk de streek van Siegen en het land van de Zwaben. In het laatste stond de nabije wederkomst van Christus zeer centraal, zó zelfs dat een man als Bengel het heeft aangedurfd om de datum van de wederkomst te berekenen! Dit is een van de weinige voorbeelden waarbij een beweging, die op dit punt een ernstige fout heeft gemaakt, later weer gezond is geworden en een grote invloed ten goede heeft uitgeoefend.

In Nederland werd de opwekking in de negentiende eeuw bekend als het Réveil. Het heeft sterk kerk-zuiverend gewerkt, maar ook kerk-verdelend. Een van de duurzame gevolgen was de grote bewogenheid voor het hele volk, in het bijzonder de misdeelden. Dit heeft geleid tot tal van werken der barmhartigheid, tot het invoeren van christelijk onderwijs en een krachtige sociale beweging. Mede hierdoor ging de geest der revolutie in deze periode grotendeels aan ons land voorbij.

Amerika heeft zijn eerste en tweede “Great Awakening” gekend. God gebruikte hiervoor tal van mannen, waaronder de bekende honkbalster Billy Sunday. In dit grote land gaat alles in het groot, en beide opwekkingen hebben grote delen van het land geraakt: Het oosten, van noordoost tot de Alleghenies, het midwesten, met Chicago als middelpunt (later zou dit de “Bible Belt” worden genoemd) en het zuiden, vanaf Kentucky tot aan Texas toe, wat weer een wereld op zichzelf is. Wanneer Amerika dan ook “een christelijke natie” mag heten, is dit niet zozeer vanuit de traditie zoals in Europa (want die traditie is er nauwelijks), maar vanuit de grote opwekkingen waarmee God land en natie heeft bezocht. Dit is dan ook de reden waarom het Amerikaanse Protestantisme grotendeels “evangelisch” is (met Methodisten en Baptisten aan de spits). In verhouding tot de kerken van de Reformatie (Lutheranen en Calvinisten, daar aangeduid als Presbyterianen, Episcopalen en Reformed) zijn er driemaal zoveel evangelischen.

Ook India heeft de dagen gekend waarop Gods Geest op machtige wijze werkzaam was. Nieuw leven vervulde veel “dode” Anglicaanse kerken en bracht velen tot levensvernieuwing, waardoor de mensen naar meer gingen verlangen. Amy Carmichael die dit heeft meegemaakt, schrijft hierover: “Wij prijzen God hiervoor... We hebben net genoeg gezien om ons hongerig te maken naar meer”. Uit de bergstreken waar de stammen wonen komen ontroerende verhalen hoe Gods Geest op soevereine wijze heeft gewerkt, zodat zelfs afgevaardigden van deze stammen het laagland ingingen op zoek naar Bijbels en naar leraars. Bekend is de opwekking die in de jaren twintig in Nagaland begon (in het noordoosten van India, tegen de grens van Birma) en die het land in één generatie veranderde van een duister en heidens land in een christelijke natie waarop veel “Avondlanden” jaloers mogen zijn.

China heeft gedurende het eerste decennium machtige opwekkingen gekend. De Boxeropstand van 1900 was bedoeld om de invloed van het Westen teniet te doen en het christelijk getuigenis uit te roeien maar het bleek juist het sein te zijn voor een geweldige herleving. De opwekking daar had onder meer als kenmerk een krachtig werk onder studenten, zodat de gemeente van de toekomst onder Chinese leiding kon staan en echt-inheems kon worden, onafhankelijk van Westerse steun. Bekende Westerse evangelisten die God gebruikt heeft, zijn Fredrik Franson van The Evangelical Alliance Mission (TEAM), Marie Monsen en Jonathan Goforth, een man die zijn achternaam eer aandeed en Gods werktuig in Mantsjoerije was. De bekendste Chinese evangelist uit de twintigste eeuw was wel John Sung, “vlam voor God in het Verre Oosten”, die vooral ook op de Chinese kolonies in de landen buiten China een onuitwisbare indruk heeft achtergelaten. Aan de bekende zendingspionier van China, Hudson Taylor, is een afzonderlijke paragraaf gewijd.

Het Koreaanse Réveil wordt vooral gekenmerkt door het gebed: tot op de dag van vandaag komen allerwegen de Christenen iedere ochtend bijeen voor een tijd van gebed. De beweging ontmoette grote tegenstand, waardoor de termen opwekking en lijden nauw met elkaar verbonden zijn. Oorspronkelijk begonnen in wat thans Noord-Korea is, sloeg het vuur over naar Zuid-Korea, waar thans omstreeks een vijfde deel van de bevolking Christen is en een ander vijfde deel sympathiek tegenover het Christendom staat. Dit heeft (Zuid-)Korea gemaakt tot het Aziatische zendingsland bij uitstek, in die zin dat het zijn mensen uitzendt om in andere landen de naam van Christus te verkondigen en zijn Gemeente te bouwen.

Gods Geest is over de hele wereld aan het werk geweest en is dat nog. Talrijke pagina's zijn te vullen met voorbeelden van zijn werk in Indonesië, in Australië, Nieuw-Zeeland en de Stille Zuidzee,

evenals van de wijze waarop Latijns-Amerika door de stroom van levend water werd verkwikt. Het gaat ons hier niet om de wonderen die hierbij soms gebeurden en waarop door sommigen zozeer de nadruk werd gelegd. De rol van deze opwekkingen in de “Handelingen der Gemeente” wereldwijd was altijd vierledig:

- Zuiveringen nieuw leven in de bestaande kerken en gemeenten.
- Een vurig verlangen om verloren zondaars te bereiken.
- Een machtig betoon van Gods Woord en Geest, ook met betrekking tot sociale noden.
- De opkomst en vorming van een nieuwe generatie van nationale Christenen om het leiderschap van de gemeenten over te nemen.

Soms hebben deze “opwekkers” nog tijdens hun leven de kroon op hun werk mogen zien. Maar in veel gevallen was de wereld “vurig” op hen, en dit gold helaas dikwijls ook de kerkelijke wereld. In letterlijke zin was ook op hen en hun volgelingen van toepassing wat van de geloofshelden staat geschreven: “Zij hebben gedood door woestijnen, en gebergten, in spelonken en de holen der aarde, want de wereld was hunner niet waardig”, Hebr. 11:38.

En daarmee delen Gods instrumenten voor opwekking in het lijden én de roem van zijn apostelen, óók van de moderne “apostelen” die wij aanduiden met pionierzendingen, en waarover een volgende sectie gaat.

VI.3. NADRUK OP EVANGELISCHE GEMEENTEN

In de “Filadelfia”-periode van de Handelingen der Gemeente komt sterk het belang naar voren van de bijbelse, nieuwtestamentische gemeenten. Niet langer zijn de Christenen meer tevreden met de situatie in de kerken, met wat “bijvoeding” in “een kerk binnen de kerk”, in conferenties of samenkomsten, conventikels of bijbelstudies. Meer en meer gaat men inzien dat het enige alternatief is de vorming van bijbelse, evangelische gemeenten die “vrij” zijn van enige menselijke organisatie, concilie of synode, maar “gebonden” aan alles wat het Nieuwe Testament leert.

Wij zullen enkele van de belangrijkste ontwikkelingen nader bezien, en tevens een beschrijving geven van hen die daarbij pionierswerk hebben verricht:

- De Baptisten in Duitsland, met Johann Gerhard Oncken.
- De Stundisten in Rusland, met alleen de Bijbel.
- De Vergadering van Gelovigen, met John Nelson Darby.
- De Kerk van de Nazarenen, met hun levensheiliging.
- De Bijbel-gemeenten in Amerika, zoals die van Dwight L. Moody.
- De Vrije evangelische of Zendinggemeenten, met Fredrik Franson.
- De Vrije gemeenten van Schotland, met de gebroeders Haldane (reeds behandeld in de vorige paragraaf).

Het is verbazingwekkend om - anderhalve eeuw later - te constateren hoezeer al deze gemeenten hun oorspronkelijk karakter hebben behouden, afgezien van veel natuurlijk verval als gevolg van verwaarlozing van de geestelijke principes en normen. Juist voor een goed begrip van onze tijd is het daarom zo belangrijk om de “ziel en de geest” van deze ontwikkelingen te bestuderen en te waarderen.

VI.3.1. Baptisten in Duitsland en in Rusland

De valse geschiedschrijving of “verschiedenis” van de gevestigde kerken heeft de doop der gelovigen altijd verbonden met de zondige uitpattingen van Munster in de zestiende eeuw. Deze mythe was in de negentiende eeuw nog zó wijd verbreid, dat toen in 1834 enkele mannen zich in Hamburg als gelovige lieten dopen, dit des nachts en in het geheim moest gebeuren om een dreigend ingrijpen en ordeverstoring door de kerken te voorkomen.

Een van deze dopelingen was Johann Gerhard Oncken, die de grondlegger zou worden van de talrijke Baptistengemeenten die, van oorsprong van Duitse bodem, zich snel zouden uitbreiden naar de aangrenzende landen tot in de Balkan en Rusland toe, alsmede naar Amerika. Al spoedig hadden

deze gemeenten samen honderdduizenden leden. Oncken leefde van 1800 tot 1884 en hoorde thuis in het kleine hertogdom van Varel dat werd beheerd door de familie Bentinck. Enkele leden van deze familie waren met stadhouder Willem III naar Engeland overgestoken waar ze tot aanzien kwamen. Onckens vader had deelgenomen aan een opstand tegen Napoleon en moest naar Engeland vluchten, waar hij stierf voordat hij zijn zoon ooit had gezien.

De Lutherse Kerk van die dagen was helemaal onder de invloed gekomen van het rationalisme, zodat de jonge man geen kennis had van de Bijbel, en ook bleek dat hij er geen bezat, “maar dat gaf toch niet, want hij was al geconfirmeerd”. Nadat hij er één gekregen had ging de jonge Oncken met een Schotse zakenman mee naar Schotland en daar begon een proces van geestelijke ontwikkeling. Het begon met het luisteren naar het Evangelie, daarna het volgen van Bijbelklassen en het deelnemen aan de erediensten, totdat hij tenslotte in een Methodistenkapel de zekerheid van de verlossing vond die hem plaatste in de vreugde en de opdracht van de Heer. In 1823 keerde hij naar Hamburg terug, maar nu als zendeling van “The Continental Society”, die was opgericht om op het Europese vasteland evangelisatiewerk te doen. Als begaafd prediker trok hij grote aantallen mensen, waarvan er zich velen tot Christus bekeerden. Tegenstand en vervolging van wat werd genoemd “de Engelse ziekte” bleef niet uit en kostte hem boetes en gevangenschap, maar niettemin zette hij zijn werk voort en breidde het zich uit. Een typisch kenmerk van dit werk is de “zondagsschool voor volwassenen”, tegenwoordig wel genoemd de Gemeente Bijbelschool. Een ander kenmerk is de verspreiding van de Bijbel, vooral nadat hij in 1828 agent van het Schotse Bijbelgenootschap was geworden. Gedurende vijftig jaar heeft hij wel twee miljoen Bijbels gedrukt en verspreid!

Met zoveel Bijbels onder zijn beheer ging Oncken door met zijn studie van de Schrift. Steeds meer ging hij inzien dat het Nieuwe Testament alleen de doop der gelovigen door onderdompeling onderwijst. Dat deed het verlangen bij hem opkomen naar echte nieuwtestamentische gemeenten waartoe alleen zij die door onderdompeling gedoopt waren zouden worden toegelaten. Veel van zijn vrienden en bekeerlingen wilden hem daarin volgen, nadat zij zelf hierop de Schrift hadden onderzocht. Toch duurde het nog vijf jaar eer Oncken hiertoe kwam, omdat hij vond dat hij eerst zelf in het ambt bevestigd moest worden voordat hij zelf kon gaan dopen en het Avondmaal bedienen. Zij werden toen allen door een Amerikaanse hoogleraar, professor Sears, gedoopt, waarna de volgende dag een nieuwe gemeente werd gevormd waarvan Oncken als pastor werd ingezegend. Zo’n nieuwe “sekte” konden de burgerlijke autoriteiten echter niet toestaan, en gevangenschap en ballingschap volgden. De keerzijde hiervan was dat er verzoeken om hulp binnenkwamen, zowel uit Denemarken als uit Berlijn, waar een tweede Baptisten-gemeente werd gevormd. De eerste tijd kenden de Baptisten zowel vervolging als uitbreiding: het één was hun deel vanwege de associatie die gelegd werd met “de fanaten van Munster”, het tweede was een gevolg van de overtuiging van de Geest om hén te eren die Gods Woord in ere houden.

Gaandeweg werden de autoriteiten echter toleranter, zodat in 1866 alle godsdienstige denominaties in Hamburg gelijkberechtigd werden.

Daarop richtte Oncken zijn aandacht op korte Bijbelcursussen om jonge mannen klaar te maken om als pastor te kunnen gaan werken in de vele nieuwe gemeenten. Daaruit ontstond de opleiding van de Baptisten in Hamburg, een vierjarige opleiding voor predikanten. Tijdens de groeiperiode werd de Baptistenbeweging goed georganiseerd, onder meer door middel van een jaarlijkse “conferentie” voor afgevaardigden uit alle gemeenten. Met Amerika werd een sterke band ontwikkeld via de Amerikaanse Baptistenzending die Oncken als hun zendeling had geadopteerd. Zo leerde men ook internationaal “elkanders lasten te dragen”. Door het grote aantal Duitsers in Rusland breidde de Baptistenbeweging zich ook uit naar dat uitgestrekte land. Daar kwamen zij in contact met groepen van Russische gelovigen die al veel eerder als gevolg van Bijbelstudie de volwassendoop hadden aanvaard. Die groepen waren ontstaan doordat de Russen - die nominaal-orthodox waren - het levende geloof van anderen, zoals de Mennonieten, hadden gadeslagen en daarna zichzelf de Bijbel lieten voorlezen (want de meesten van hen konden lezen noch schrijven). Dit waren bijeenkomsten die ongeveer een uur duurden en daarom kregen deze groepen gelovigen het etiket “Stundisten” opgeplakt, want etiketten moeten er tenslotte zijn!

Dit (voor)lezen van de Bijbel kwam voor de Russen als een openbaring van geestelijke waarheid en kracht waarvan zij zich nooit bewust waren geweest. Net als de Roomse - en later de Lutherse -

Kerk in het Westen had de Orthodoxe Kerk hun slechts uiterlijke vormen van aanbidding geleerd, maar hen onwetend gelaten over God en de vernieuwende kracht van een persoonlijk geloof in Christus. In geestelijk opzicht verkeerde Rusland nog in de Middeleeuwen, en dus stond de Kerk hun niet toe om de Bijbel te lezen, laat staan om te doen wat de Bijbel leert. Daarom wilden zij “moedertje Kerk” verlaten om in groepjes van twee of drie bijeen te komen. Zo breidden de Stundisten zich snel uit over heel Rusland, terwijl zij tegelijkertijd uit de Bijbel tal van dingen gingen zien die met het kerkstof der eeuwen waren bedekt. Na de ingrijpende uittreding uit de Kerk hadden zij geen aanleiding meer om de Geest van God te weerstaan, en zo onderwees Hij hen vrijuit en leerden zij Hem gehoorzamen die het Woord had geïnspireerd. Doop en Avondmaal werden ingesteld zoals de Schrift het leert, maar zij gingen verder dan de Baptisten, door het hele kerkelijke systeem af te schaffen en oudsten over zich aan te stellen. Zo leerden zij dat God steeds zorgt voor de gaven, zodat de gemeente opgebouwd wordt om het Evangelie uit te dragen, de tucht te handhaven en de heiligen toe te rusten.

Op vele wijzen heeft God buitenlanders gebruikt om Rusland (opnieuw) bekend te maken met het heil in Jezus Christus. Zo hadden leden van het Genootschap van Vrienden in Petersburg een onderhoud met Tsaar Alexander I. Deze vertelde hun hoe hij pas op zijn veertigste jaar voor het eerst een Bijbel had gezien, maar die dan ook had verslonden omdat hij in dit Boek “de spiegel van zijn ziel” vond. Daardoor ging Rusland open voor Gods Woord, en er zijn weinig landen waar dat Woord meer is gewaardeerd en meer heeft uitgewerkt dan in dat immense rijk.

Wanneer bijvoorbeeld in een district een Nieuw Testament arriveerde was dat dikwijls het middel waardoor tal van mensen werden bekeerd, en dat leidde vervolgens tot een plaatselijke gemeenschap van gelovigen. Dezen zorgden er weer voor dat het Evangelie verder werd uitgedragen, nog voordat de broeders die hun Gods Woord hadden gebracht waren ontdekt. Zo kwam het tot tal van gemeenten door het hele Russische Rijk, van de immense vlakten van Siberië tot de zuidelijke kusten van de Kaspische Zee toe.

Het merendeel van de Russische bevolking behoorde tot de boerenstand, maar het werk van de Geest bereikte alle lagen van de samenleving. De Brit Lord Radstock die in 1866 zijn reizen buiten Engeland begon, was het instrument waardoor de huizen van de aristocratie opengingen voor zijn Bijbellezingen. De wijze waarop hij de Schriften uitlegde was wel anders dan de Engelse en Schotse opwekkingspredikers dat deden, maar de Geest van God heeft de bekwame wijze van zijn Bijbeluitleg niet minder gebruikt, zodat vele aristocraten eeuwig leven ontvingen en hun levens werden vernieuwd, nog voordat de Grote Russische Revolutie hun levens en die van hun nakomelingen op brute wijze afsneed.

Een andere bekende naam die dikwijls verbonden wordt met de verspreiding van het Woord van God is die van dr. Baedeker, de man van de reisgidsen. Zijn blik was niet alleen gericht op andere landen en streken, maar bovenal op de eeuwigheid, en ondanks heftige tegenstand ging hij door met het verspreiden van Gods kostbaar Woord dat voor velen de “reisgids ten eeuwigen leven” is geworden. De confrontatie van beide groepen Baptisten: de Duitse “wereld”-Baptisten en de Russische “Stundisten”, verliep niet zonder wrijving. Hoewel beide groepen de volwassendoop door onderdompeling hadden aanvaard, was er toch een groot verschil in het praktische gemeentelven, waardoor de Baptisten meer als “kerk” en de Stundisten meer als “gemeente” moeten worden beschouwd. De oorspronkelijke Russische gemeenten handhaafden de onafhankelijkheid van iedere plaatselijke gemeente, maar de Baptisten vormden een wereldfederatie, samen met de kerken in Duitsland en Amerika. Het streven van de Baptisten is: één predikant voor iedere kerk, die als “dominee” tevens alléén de Doop en het Avondmaal mag bedienen. De oudere Russische gemeenten kennen een pluraal leiderschap in de vorm van een raad van oudsten en bij hen is het priesterschap der gelovigen geen loze kreet, maar wordt er bewust naar gestreefd om iedere gelovige in te schakelen in die dienst waartoe Gods Geest hem heeft bekwaamd. De Overheid heeft liever te maken met de “Unie-Baptisten” (zij die behoren tot de wereldfederatie) dan met de “Evangelische Baptisten” of “Evangelische Christenen”, zoals zij later werden genoemd. Juist de wereldfederatie van Baptisten, hoe goed ook bedoeld, heeft veel Russische kerken en gemeenten in grote verlegenheid gebracht toen hun door Amerikaanse Baptisten grote financiële steun werd aangeboden. Geen en

kele vorm van inmenging werd verlangd, de enige voorwaarde was dat men erin toestemde te worden meegeteld in het handboek van de Wereldunie van Baptistengemeenten!

Toch vonden de Russen het na ampele overweging maar beter om het genereuze aanbod af te wijzen, al was het alleen maar om geen grond te geven aan de beschuldiging dat zij een buitenlandse religie en een buitenlandse macht zouden vertegenwoordigen. Dit bleek een wijze beslissing te zijn die tekenend is voor de denkwijze van Christenen die niet nolens volens in een “wereldkerk” opgenomen wensen te worden. Duidelijk is overigens dat veel van deze historische gebeurtenissen ten grondslag liggen aan het onderscheid tussen de geregistreerde kerk en de ondergrondse kerk, iets wat nog steeds de Russische evangelische Christenen organisatorisch verdeeld houdt.

VI.3.2. De Vergaderingen van Gelovigen

In het begin van de negentiende eeuw kwam op veel plaatsen het verlangen op naar het beleven van de christelijke eenheid, op grond van waarachtig Christenzijn. Op tal van plaatsen waren onafhankelijke gemeenten ontstaan, soms als gevolg van opwekking en evangelisatie, soms gevormd door mensen die zich in de officiële kerken niet meer konden vinden. Maar dikwijls vormden deze gemeenten weer afzonderlijke groepen, zodat plaatselijk een beeldvorming ontstond van een gedeeld lichaam van Christus. Sommigen hadden het hier erg moeilijk mee, en een van hen was Edward Cronin, een rooms-katholieke arts uit Dublin die door Gods genade Christus had leren kennen.

Nu hoorde hij dus bij Christus en wist zich een lid van zijn lichaam, de Gemeente, maar waar hoorde hij nu zondags thuis? Er waren zoveel christelijke groeperingen en hij vond dat als hij zich nu bij een van hen aansloot, hij daarmee stilzwijgend de anderen veroordeelde en dan dus een sektarische gezindheid had. Een tijdlang bezocht hij daarom verschillende samenkomsten, maar dat bevredigde absoluut niet, want hij voelde zich eigenlijk overal en nergens thuis. Toen bleek dat een vriend van hem met hetzelfde probleem worstelde, voelden zij zich gerechtigd om in een van hun huizen voor gebed bijeen te komen en samen (in de broodbreking) “de Heer te gedenken”. Al gauw voegden andere gelovigen zich bij hen, waaronder de latere zendeling in Mesopotamië, Anthony Norris Groves. Nu was er een groter huis nodig om bijeen te komen, zeker toen zij vernamen dat in een ander deel van de stad gelovigen waren die precies hetzelfde waren gaan doen: dus kwamen zij samen in het grote huis van F.W. Hutchinson en toen dat te klein werd huurden zij een zaal die makkelijk bereikbaar was. Op die manier was er toch weer een nieuwe denominatie geboren die zelf uitdrukkelijk geen denominatie wilde zijn, maar eenvoudig een “vergadering van gelovigen”.

Zo groeide het getuigenis in Dublin en ook in andere plaatsen uit, doordat de Heer steeds mensen toevoegde. Een van de eersten was de Londenaar John Nelson Darby, die zo’n grote rol zou gaan spelen in de uitlegging van de Schriften en in de structuur van deze “vergaderingen”, maar aanvankelijk was deze in Ierland nog Anglicaans predikant. Evenals de anderen werd hij radicaal veranderd en dat leidde ertoe dat hij de Anglicaanse Kerk verliet en zijn grote intellectuele en geestelijke gaven voortaan ging inzetten voor deze “vergaderingen”, die nu op tal van plaatsen opkwamen. Na enige tijd keerde hij terug naar Londen, waar een nieuwe “vergadering van gelovigen” werd gevormd. Daar bracht hij veel tijd door, om van daaruit tal van andere plaatsen te bezoeken die hij diende met zijn rijke bediening van het Woord. Een van die plaatsen was Plymouth in Devon, een plaats die zo’n belangrijke rol zou gaan spelen in de nieuwe beweging.

De groep in Plymouth had het voorrecht een aantal zeer bekwame bijbelleraars in hun midden te hebben waardoor de “vergadering” aldaar snel in aantal en invloed toenam. Hun Bijbelleer was van groot belang, omdat hiermee een tweede aspect van de periode van “Filadelfia” wordt gekenmerkt, namelijk het verstaan van de “tekenen der tijden”; hieraan is de volgende sectie van dit hoofdstuk geheel gewijd. Op deze wijze kreeg “Plymouth” een grote naam binnen de reeds talrijke “vergaderingen”, waardoor anderen hen “de broeders van Plymouth” (“Plymouth Brethren”) gingen noemen, een naam waarmee tenslotte de hele beweging werd aangeduid. Twee van de belangrijkste leraars waren Benjamin Wills Newton en John Nelson Darby, die later grote onenigheid zouden krijgen. Inmiddels voltrok zich in Bristol een soortgelijke ontwikkeling, waardoor een ander soort “vergaderingen” geboren werd. De Pruis Georg Müller, die in Halle tot geloof was gekomen, kwam voor verdere studie naar Engeland om onder de joden te kunnen werken. Door het getuigenis van Groves, wiens zuster zijn vrouw zou worden, leerde Müller afzien van aardse zekerheden om geheel op

God te vertrouwen. Dit alles vond plaats in de atmosfeer waarin iedere gelovige tot wasdom kan komen, namelijk in de plaatselijke gemeente of “vergadering” die Bethesda werd genoemd. Zij begonnen daar met acht mensen, maar onder de zegen van de Heer groeide dit uit tot een krachtig plaatselijk getuigenis dat handelde in diepe afhankelijkheid van de Heer met Wie zij zich één wisten. Hier ontstond ook het grote geloofswerk van de weeshuizen van Bristol, waar Müller heeft mogen ervaren dat de God van Francke ook de zijne was. Hier was het ook dat de bijzondere gave van de Geest die “geloof” heet zo duidelijk tot uiting kwam, een voorbeeld voor allerlei geloofswerk dat zou volgen, niet in het minst in de zending (zie ook sectie VI.5).

Naarmate de gemeente in Bristol groeide kwamen er tal van praktische vragen op de broeders af, die zij in het licht der Schriften tot een oplossing brachten. Zo werd de vraag actueel of men mensen in hun midden kon ontvangen (bedoeld werd: aan de Tafel des Heren toelaten) die zich nog niet volwassen hadden laten dopen, om wat voor reden ook, maar die wel blij gaven een kind van God te zijn. Soortgelijke vragen werden gesteld en opgelost, zoals over het ouderlingschap en het algemeen priesterschap der gelovigen. Al deze vragen werden op schriftuurlijke wijze beantwoord: er zijn oudsten, door God zelf aangesteld en door de gemeente erkend. Tussen de vergaderingen van gelovigen onderling ontstonden geestelijke banden, die niet geregeerd werden door kerkelijke “hogere organen”, maar die spontaan werden gelegd tussen plaatsen in het noorden van Schotland en Bethesda, tussen Bristol, Plymouth en Dublin, en al wat daartussenin ligt. Maar ook de vijand zat niet stil, niet in het minst vanwege de diepe bijbelse boodschap die daar werd gebracht en die de gelovigen een goed beeld gaf van de betekenis van “Filadelfia” door het onthullen van het “profetische Woord”. Het werk mocht zich verheugen in een grote zegen, maar werd ook geteisterd door bittere tegenstellingen die tenslotte tot scheiding leidden. Ongetwijfeld lag dit mede aan het karakter van sommige leiders die streefden naar een ideaal van zuiverheid dat zelfs de bijbelse realiteit te boven gaat. Ook werden gaandeweg bepaalde deelwaarheden verabsoluteerd of ontkend, waardoor de omgang met elkaar vertroebeld werd.

Darby en Newton hadden al geruime tijd groot verschil van inzicht gehad over een aantal zaken betreffende de uitleg van de Schrift en de orde in de samenkomsten. Over de feitelijke toedracht hiervan wordt heel verschillend geoordeeld en daarom geven wij slechts de grote lijn weer. Newton, de bijbelleraar van de vergadering van Plymouth, verstond de kunst om de dingen soms erg ingewikkeld te maken. Zijn gehoor maakte dan aantekeningen die de oorzaak zouden worden van een gigantisch conflict. Zo ontstond bijvoorbeeld grote deining nadat enkele vrouwen uit een toespraak over het lijden van Christus bepaalde uitspraken uit de toespraak aan anderen doorgaven. Dit leidde ertoe dat Nelson ervan beschuldigd werd een valse leer verkondigd te hebben, maar hij ontkende dat hij dat zo had geleerd. Wel betuigde hij zijn diepe spijt toen bleek dat zijn woorden tot zo’n groot misverstand hadden geleid, waardoor hij mensen geestelijk had gewond.

Maar de leer die hij had gebracht toen hij de Persoon van Christus vanuit de Psalmen had besproken, herriep hij niet. Daarin leerde hij namelijk dat Christus in het vlees alleen mens was en niet God, maar dat Hij als Hij dat wilde ieder moment weer God had kunnen worden. Opeen keer bezocht Darby de vergadering in Plymouth waar het hem duidelijk werd dat Newton toch aan deze leer bleef vasthouden; daarop verliet hij de vergadering die daarna door hem werd geëxcommuniceerd. Hierna escaleerde de hele kwestie tot ongehoorde proporties wat leidde tot een kettingreactie die alle vergaderingen heeft beroerd. Zo werd twee jaar later, in 1848, de vergadering van Bethesda, die zich aanvankelijk zorgvuldig buiten het conflict gehouden had, bezocht door twee broeders van een andere vergadering. Zoals gebruikelijk gingen zij op zondag over tot “brood breken”, maar dat wekte grote verontwaardiging bij “de andere partij”, die vanuit hun liefde tot de waarheid eiste dat de broeders van Bethesda zich zouden excuseren voor hun “gemeenschap met ketters”. Dezen weigerden dit en beriepen zich op de autonomie van de plaatselijke vergadering, maar dat werd als toegeeflijkheid uitgelegd.

Het gevolg was nu dat de talrijke vergaderingen gedwongen werden om partij te kiezen. Deden zij dat, dan werden zij door de ene “partij” uitgesloten, deden zij dat niet, dan gingen beide “partijen” hiertoe over, wat de mensen plaatste voor de keuze tussen kwaad en kwader. Hieruit is voortgekomen een geest van al te menselijke exclusiviteit, waarbij mensen zelf waken over de zuiverheid van de “Tafel des Heren”, en deze erfenis is het kenmerk geworden van de zogenaamde “gesloten broe

ders”. Door dergelijke verwickelingen is het Satan goeddeels gelukt om de machtige openbaring Gods waaraan zoveel “vergaderingen” deel hadden te doen schuilgaan achter een langdurige en overgeërfde twist tussen broeders van hetzelfde huisgezin, waardoor er niet een, maar zelfs meerdere denominaties zijn bijgekomen: Een belangrijke zaak is te weten hoe Darby de gemeente op aarde zag. Evenals andere evangelische Christenen moest hij niets hebben van de officiële kerk, maar inzake de gemeenten hebben zijn gedachten zich geheel anders ontwikkeld dan die van vele andere “fakkeldragers”. Zijn gedachtengang komt op het volgende neer.

Als zelfstandig Schriftonderzoeker had Darby een methode van Bijbelstudie ontwikkeld die een goede basis gaf voor de uitleg van de Schriften, zonder de kunstgrepen die de kerkelijke theologen hebben moeten doen om tal van zaken die niet in hun denkkader pasten, weg te redeneren of te “vergeestelijken” (bijvoorbeeld dat de Kerk van nu het “geestelijk Israël” is, of dat wij nu in een soort geestelijk “duizendjarig rijk” leven). Deze op zichzelf goede en logische “bijbelleer” werd nu geënt op wat Darby noemde “de ruïneuze staat” van de Gemeente van Christus op aarde. Wij zagen, zo was zijn redenering, dat het instrument dat God zich verkiest telkens weer heeft gefaald: dat was het geval met Israël, dat al een gouden kalf aan het maken was toen God nog aan Mozes zijn verbond met het volk bekendmaakte, en zo was het ook met Christus’ Gemeente: eigenlijk was die al direct na de periode van de apostelen een faliekante mislukking.

Hij vraagt zich dan af of de gelovigen thans wel in staat zouden zijn om “in onze dagen georganiseerde gemeenten te vormen naar het model, zoals wij denken, van de primitieve gemeente” en “of het vormen van zulke nieuwtestamentische gemeenten voor God acceptabel is”. Zijn antwoord luidt: “Neen, want de kerk/gemeente is in een staat van ruïne ...reeds het eerste afwijken van Gods model is fataal geweest en nergens lezen we in de Schrift dat het mogelijk is zich hiervan te herstellen”, derhalve hebben de aanwijzingen van Paulus en Petrus over hoe het in de plaatselijke gemeenten moet toegaan voor ons geen betekenis meer!

Het enige wat wij nu nog kunnen doen, aldus Darby’s leer, is ons rondom de Here Jezus te vergaderen, want “waar twee of drie in zijn naam aanwezig zijn, daar is Hij in het midden” (een uitleg van een bekende tekst die blijkens de context anders is bedoeld). Echte bijbelse gemeenten bestaan volgens hem dan ook niet meer en wie dat wel vindt is erg pretentius en gaat tegen God-zelf in. Het moet toch niet mogelijk zijn dat er in één plaats meerdere gemeenten zijn, dus mag per definitie geen enkele gemeente aanspraak maken op deze benaming: en zo zien wij hoe het dilemma van Cronin en Groves - waaruit de “vergaderingen” zijn ontstaan - zelf weer tot een leerstuk is geworden dat de weg naar een plaatselijk getuigenis van de bijbelse gemeente afsnijdt.

Deze redenering plaatst God eigenlijk in een permanente frustratie. Zijn voornemens moeten altijd wel mislukken omdat de mens zo zondig is. Natuurlijk is het zo dat de mens altijd weer volhardt in de zonde, maar het is moeilijk te aanvaarden dat Gods voornemens dan altijd weer zouden worden verijdeld! Dit betekent immers een volkomen miskennis van de werking van Gods Geest, die te midden van een wereld die God verzaakt en een kerk die aan Gods Woord een eigen interpretatie geeft, niettemin Gods eeuwig voornemen vervult, iets waarover Paulus jubelt in Ef. 3:20-21.

Het is jammer dat zulk een groot werk en zo’n groot man als Darby deze strikken van de Boze niet heeft onderkend. Tijdens zijn leven zijn de breuken dan ook nimmer hersteld, ook niet met Georg Müller of met Anthony Groves, en werden de wonden nooit geheeld, en zo ontsliep Darby tenslotte in het jaar zijns Heren 1882.

VI.3.3. De Kerk van de Nazarenen

Tussen Duitsland en Rusland ligt een groot gebied waarin ook buiten de grote steden miljoenen mensen wonen. Het zijn de landen van Midden- en Zuidoost-Europa, die dikwijls in de kerkgeschiedenis weinig naar voren komen (afgezien van de afbeeldingen van fresco’s, ikonen en gebouwen). En toch heeft Gods Geest daar velen gebracht tot een levend geloof waardoor tal van evangelische gemeenten zijn ontstaan. Deze gemeenten, die talrijk zijn in landen zoals Hongarije en de Balkanlanden, dragen de naam “Nazarenen” en leven zo rustig dat velen nauwelijks de naam zullen kennen. Maar in hun eigen land is er constant conflict met de autoriteiten, omdat zij absoluut weigeren om wapens te dragen.

Laten wij luisteren naar hun eigen getuigenis:

De heldere glorie van het onderwijs van Christus werd gaandeweg verduisterd. Maar toen wekte God in 1828 in Zwitserland een man op, Samuel Fröhlich, die door wedergeboorte het “nieuwe leven in Christus” leerde kennen... Hij was het die de kandelaar opnieuw aanstak met het heldere licht van het Evangelie. Om die reden werd hij in 1839 door de kerk uit zijn ambt ontzet. Hij begon het zuivere Evangelie te prediken en bracht veel gelovigen bijeen in zijn samenkomsten. Hij evangeliseerde van Zwitserland tot Straatsburg toe, waar hij in 1857 als een waarachtige en getrouwe dienaar des Heren stierf... De Joden noemden de apostel Paulus “de rebellenleider van de Nazarenen” (Hand. 24:6) en zo worden ook de gelovigen in Christus in Oostenrijk, Hongarije en de Balkan “Nazarenen” genoemd, tot op de huidige dag.

Fröhlich had bittere ervaringen gehad met de officiële kerken en dit leidde tot zijn heftige afwijzing van het oppervlakkige en nominale leven van de meeste Christenen. Zo noemde hij de Lutherse Kerk wel “een dievenbende”. Dit alles voegde weer toe aan de vervolging die de Nazarenen zelf te verduren hadden en heeft ook geleid tot een scheiding met andere Christenen. Daardoor zijn zij soms gekomen tot vreemde leringen, bijvoorbeeld dat buiten hun groepering geen behoud mogelijk zou zijn. Het lijden van de mensheid zou niet het gevolg zijn van de overtreding van Adam, omdat Christus daarvoor heeft geboet, maar wordt door hen uitsluitend geweten aan het ongeloof van de mensen. Dit heet “het tweede bedrog van Satan” (in de kerk) dat erger is dan het eerste bedrog (in de hof van Eden). Zelf maken zij grote ernst met de levensheiliging, en hun rustige levensstijl onder vaak gruwelijke omstandigheden betekent in de wijde omtrek een getuigenis van de genade van God.

VI.3.4. Dwight Moody en de grote predikers

Met Dwight L. Moody breekt in de tweede helft van de negentiende eeuw een nieuwe fase aan in het tijdperk van “Filadelfia”, namelijk de verbreiding en verdieping van de boodschap. Zoals te verwachten valt, ligt haar oorsprong in Amerika, een land dat nu eenmaal is ingesteld op “bigness” en graag alles in het groot doet. Gods Geest heeft in die tijd opmerkelijke mannen opgewekt om kanaal van Hem te zijn, en Moody is een van de meest bekende, naast anderen zoals Charles Haddon Spurgeon en Andrew Murray.

Dwight Lyman Moody werd in 1837 in Northfield, Massachusetts, geboren. Zijn voorvaders behoorden tot de Puriteinen, maar dat was aan zijn ouders niet meer te merken: hij kreeg een ouderwetse, christelijke opvoeding, naar Christendom en Kerk betekenden weinig meer voor hem dan routine. Niets wees erop dat hij eenmaal een groot evangelist zou worden, zijn opleiding was maar gering en in 1854 werd hij bediende in de schoenenzaak van zijn oom Holton in Boston. Maar God had anders beslist en zou deze jongeman gebruiken om datgene te doen waarover later, in 1872, iemand hem na een nachtelijke bidstond als volgt zou aanspreken: “Moody, de wereld zal zien wat God kan doen met een man die Hem ten volle is toegewijd”.

Na korte tijd zocht en vond de jonge Dwight een andere baan die hem naar Chicago zou brengen. Zijn succes in zaken ging gepaard met liefde tot God, die hij in Christus had leren kennen. Al gauw huurde hij in de Plymouthkerk die hij bezocht (dit waren géén Plymouthbroeders!) een hele kerkbank af, die iedere zondag weer vol zat met jongelui die hij uit zijn kosthuis of van de straat meebracht. Dat was hem echter niet voldoende. En in 1858 begon hij - na enige ervaring opgedaan te hebben in de kerk die hij bezocht - in een ander stadsdeel een eigen zondagsschool, de bekende Noordermarkt-zondagsschool, waar hij vijf- tot zeshonderd jongelui bijeenbracht, meestal uit de onderste lagen van de samenleving. Financieel kon hij zich dat wel permitteren, maar het probleem was de schaarse tijd die hij als succesvol zakenman had. En daarom trok hij zich twee jaar later uit het zakenleven terug. Van een groot en vast inkomen bleef toen nog geen vijf procent over voor een onzeker bestaan. Maar Moody rekende niet met geld, maar met God, en het “leven uit het geloof” stelde hem niet teleur.

De zondagsschool groeide uit tot een gemeente en Moody’s sociale werk (“om de jongeren van de straat te houden”) werd tot een krachtige evangelisatie die honderden jongelui ertoe bracht om Jezus Christus als Heiland en Heer van hun leven te kronen. In 1864 werd een eigen gebouw in gebruik

genomen, waarin de gemeente tot bloei kwam en die door haar predikant Moody - die nooit een theologische opleiding had ontvangen - vurig en nauwgezet vanuit de Schriften werd onderwezen. Nimmer ontbrak hier het zendingsvuur dat door Gods Geest als zondaarsliefde ontstoken wordt. Deze gemeente ontwikkelde zich tot het prototype van de moderne Bijbelscholen, waar jonge mensen zich voorbereiden voor hun dienst in evangelisatie en zending. En zo staat thans in Lasalle Street in Chicago de grote Moody Memorial kerk met vijfduizend zitplaatsen naast het complex van het Moody Bible Institute. Nu studeren en wonen hier vele honderden studenten in torenhoge gebouwen, die oprijzen tot in de vaak laaghangende wolken van Illinois.

Maar Moody zelf was te groot voor één plaats en één gemeente. Hij was ook niet primair een pastor, maar een evangelist die Chicago, het oosten van de Verenigde Staten en zelfs Engeland tot zijn werkterrein maakte. In een van zijn brieven schrijft hij over een evangelisatieweek in een plattelandsdistrict, waar meer dan duizend mensen uit de verre omtrek waren samengekomen. In twee dagen kwamen ruim tweehonderdvijftig mensen bij Moody om te spreken over -de nood van hun ziel. “Wij werken in groepen van twintig tot tweehonderd mensen”, schrijft hij, “en houden openlucht-samenkomsten in verschillende delen van de stad. Later brengen wij de mensen in de kerk. Enkele van de rijkste en meest behoudende kerken hebben hun deuren opengezet om de scharen binnen te laten die wij in onze openlucht-samenkomsten bereikt hebben, en van alle kanten komt men met de vraag: wat moeten wij doen om behouden te worden? Ik hoop dat gij voor ons zult bidden dat God ons echt nederig zal maken en ons dicht bij Hem zal houden”.

De boodschap van Moody was eenvoudig de liefde van God, die zondaars zó liefhad dat Hij zijn eniggeboren Zoon voor ons heeft gegeven. Joh. 3:16 was een geliefde tekst, die hij met grote kracht en ernst kon brengen. Maar Moody sprak niet alleen over de verzoening en de vergeving aan het kruis van Golgotha, hij was ook diep onder de indruk van de macht der zonde en van de gevolgen die de zonde heeft, voor tijd en eeuwigheid. “Wat de mens zaait zal hij ook maaien”, was het thema van een van zijn preken, die hij meer dan honderdmaal gehouden heeft. Er is vergeving voor iedere zondaar, zo groot is het werk dat Christus heeft volbracht, maar God eist dat de zondaar breekt met de zonde die hem van God scheidt. In dit licht schilderde Moody ook de eeuwige straf die de zondaar wacht indien hij zich niet bekeert. Moody geloofde in een eeuwig oordeel en wist dat helder te schilderen, maar het was niet de angst voor het hellevuur waarmee hij zijn hoorders tot inkeer trachtte te brengen: het was de liefde van God die hen trekken moet, en die straalde door deze man heen, waar hij ook kwam.

Moody had niet alleen de Bijbel, hij had nog iets meer. Dat klinkt gevaarlijk, maar is het niet: naast de Bijbel had het lied een grote plaats in de samenkomsten, waar naar schatting in totaal twintig miljoen mensen zijn boodschap hebben gehoord, in Amerika en Europa, tot zelfs Jeruzalem toe. Een van zijn naaste en duurzame medewerkers was Ira Sankey, wiens liederen velen van ons heden nog zingen. Zijn liederen waren dikwijls door actuele gebeurtenissen ingegeven, die echter na verloop van tijd weer werden vergeten. Maar andere liederen hebben de tand des tijds glansrijk doorstaan en worden nog steeds gezongen: ook nu nog worden zielen gebracht aan de voeten van de Gekruisigde en Opgestane Heer en de roep: De Bruidegom komt!, wordt steeds dringender naar mate die Dag nadert.

Over het leven en het werk van Moody zijn vele boeken geschreven; van zijn vele werk noemen wij slechts in vogelvlucht de drie grote Engelse reizen, het besef van de sociale verantwoordelijkheid (“maar het heeft geen zin om de pomp wit te schilderen als het water vervuild is”), de opleiding van een volgende generatie door zijn Bijbelscholen, en vooral de grote conferenties waar Moody sprak en waar velen niet alleen nieuw leven ontvingen maar ook Gods roeping leerden verstaan. Daarmee werd het zendingsvuur weer verder gedragen en vermenigvuldigd, zodat nieuwe werkers in Gods Koninkrijk konden uitgaan, zoals de bekende John. R. Mott, bekend van de Christen-Studenten Verenigingen en van de Internationale Zendings Organisatie. Van de vele grote predikers uit die dagen noemen wij verder slechts Andrew Murray en Charles Haddon Spurgeon, “de prins onder de predikers”. De eerste is een van Gods instrumenten geweest voor de opwekking in Zuid-Afrika: hij kon zelfs nuchtere Boeren van Hollandse afkomst tot tranen toe bewegen. Spurgeon was een Baptist die later brak met deze denominatie, niet omdat hij de volwassendoop verwierp, maar omdat hij de doop niet kon zien als sacrament waardoor iemand wordt wedergeboren; voor hem was de doop

niets meer of minder dan een symbolische belijdenis van iemand die al wedergeboren is, namelijk een getuigenis van zijn identificatie (eenwording) met Christus in dood en opstanding. Dat kostte hem, die via zijn Metropolitan Tabernacle zesduizend mensen per avond bereikte, heel wat vrienden, maar het versterkte en verdiepte nog zijn boodschap die met grote geestelijke kracht gegeven werd. De preken van deze mannen zijn verzameld en vormen voor ieder die zelf Gods Woord zoekt door te geven een belangrijke bron van studie en inspiratie.

VI.3.5. Scandinavië en de vrije evangelischen

In de dagen van Moody trad in Amerika een man op die een opmerkelijke rol zou spelen in de “Handelingen der Gemeente”, Fredrik Franson genaamd. In zijn dagen was de christelijke kerk al in tal van segmenten verdeeld, maar in Amerika kwam daar nog bij dat de denominaties zelf ook weer onderverdeeld waren, en wel naar het land van emigratie. Zo waren er bijvoorbeeld Zweedse Lutheranen en Estlandse Lutheranen, bij wie ook weer leergeschillen een rol speelden. Over deze gefragmenteerde Kerk brak Fredrik zich het hoofd, vooral toen er ook al weer twee lutherse piëtistische synoden werden gevormd, de Mission Synode en de Synode van Ansgar.

Franson vatte zijn gedachten samen in een artikel “Een bijdrage tot de oplossing van de gecompliceerde kwestie van denominaties en de plaatselijke gemeente”. Daarin ontvouwde hij twee principes voor een nieuwtestamentische gemeente, waarmee dit brandende probleem kon worden opgelost in de verwarrende situatie van die dagen.

1. De beste manier om de kwestie van de verschillende synodes op te lossen zou zijn, wanneer iedere gemeente optreedt als zijn eigen synode.
2. De enige band tussen plaatselijke gemeenten onderling zou moeten worden gevormd door de dienst van rondreizende evangelisten of zendelingen.

Hoe kunnen de kerken en gemeenten zich handhaven, ook in een tijd van grote verwarring? Het Nieuwe Testament gaat niet verder dan te wijzen op de gaven die Christus aan de gemeenten geeft: sommige bedieningen zijn lokaal, andere interlokaal. Door deze dienst van trekkende broeders worden de gemeenten onderling opgebouwd en waar nodig vermaand tot “gezond denken” en kunnen de gaven worden uitgewisseld die de Heer ook “interlokaal” geeft.

Al spoedig kreeg Franson de gelegenheid om deze principes toe te passen in een emigrantengemeente in Utah, die ontstaan was uit een groep bekeerde Mormonen. Enkele jaren later bemoedigde hij een aantal nieuw-bekeerden in Denver om zich tot een evangelische gemeente te laten voegen. Als model nam hij de beginselen van de Moody-gemeente in Chicago, waardoor de eerste “vrije evangelische gemeente” ontstond. In de akte van oprichting staat hierover vermeld: “Deze groep gelovigen wenst alleen als ‘Christenen’ bekend te staan zonder het etiket van enige denominatie, maar wij beschouwen allen die de waarheid vasthouden en verkondigen, zoals die in onze geloofsgrondslag staat vermeld, als staande onder hetzelfde Hoofd. Zo iemand is dan ook vrij om met ons samen te werken en zich met ons verbonden te weten in het uitvoeren van de opdracht van onze gemeenschappelijke Meester”. Het kenmerkende van Franson was de wijze waarop hij zijn evangelisatie-samenkomsten hield. Zijn dienst werd rijkelijk gezegend en zijn Bijbelstudies over de tweede komst van Christus werden tot “een stortregen van Gods genade”. De secretaris van de samenkomsten schrijft hierover:

Wij zijn gezegend en gezegend en gezegend. Er zijn verschillende samenkomsten geweest waar niet één enkele ziel ongered uitging.

Een dergelijke rijke zegen ontvingen tal van opwekkingspredikers uit die dagen. Wat bij Franson echter zo duidelijk naar voren kwam was dat hij de vrucht van dit alles niet aan zichzelf overliet om in de bestaande kille kerken een langzame dood te sterven. Integendeel, hij bracht de gelovigen samen in evangelische gemeenten en zo werden er telkens nieuwe vrije gemeenten gevormd in de jaren rond 1880.

De hechtheid van deze gemeenten blijkt uit het feit dat velen van hen onlangs hun honderdjarig bestaan hebben herdacht, en bij de meesten brandt het vuur nog evenzeer als een eeuw geleden. Dat komt mede door de principes van deze gemeenten die Franson heeft vastgelegd en waarvan we en

kele saillante punten noemen (in Nederland was de prediker Jan de Liefde betrokken bij het ontstaan van zulke vrije evangelische gemeenten):

- Het doel van de plaatselijke gemeente is dat allen werkers zijn. Ik houd van de slagzin van de oude Wesley: “Aan de slag, altijd er tegenaan!”
- Het doel van de gemeente is de versterking van Gods kinderen en het redden van de verlorenen.
- Wanneer Gods kinderen geen gebruik maken van de gaven die God hun tot zijn lof heeft gegeven, dan zal de duivel deze gaven gaan gebruiken!
- De wederkomst van onze Heer is zo nabij: laten wij toch voor de tijd die ons rest ervoor zorgen dat onze gemeenten een goede structuur hebben.

Voor menigeen zou dit een levenswerk kunnen zijn geweest, waarop het “welgedaan” van de Heer zou mogen klinken. Dan zou Franson ongetwijfeld hebben geantwoord: “Het was alles uw genade”. Maar voor deze man was dit slechts het begin van een veel grotere dienst. Nu er vele duizenden waren behouden en er vele tientallen vrije evangelische gemeenten waren ontstaan die snel groeiden, leidde zijn weg terug naar het land der vaders: Europa, en meer in het bijzonder: Scandinavië. Hij kwam in Zweden aan met gezonde bijbelse inzichten, maar net zoals Onckens Baptisme door de Duitsers “de Engelse religie” werd genoemd, betitelde men Fransons wat men noemde agressieve evangelisatie als “Amerikaanse methoden”. Maar Franson was als de visser die erop uit is om veel vis te vangen voor de Meester, en overal waar hij kwam stroomden de mensen toe om het Woord te horen en behouden te worden.

Toen was ook in Zweden het moment aangebroken waarop de tentzending zich bezig moest gaan houden met de vraag van de plaatselijke gemeenten. In een samenkomst van leiders riep Franson eens uit met al de oprechtheid van zijn karakter en met grote geestelijke kracht:

    Geliefde broeders en zusters, zet de deur open voor alle gelovigen en jongbekeerden en laat hen binnen! Wordt het geen tijd dat deze zendingsorganisatie zich laat vormen tot een plaatselijke gemeente naar bijbels model?

Het antwoord was een volmondig “Ja”.

Hierop zou Franson ervaren dat het één zaak is om gelovigen te brengen aan de voet van het kruis, zodat zij zich bekeren en van de Goede Herder het eeuwige leven ontvangen, maar dat het iets heel anders is om deze mensen verder te leiden, zoals de Heer aan zijn discipelen opdraagt, en hen te verzamelen in gemeenten naar bijbels patroon. Al spoedig ging de pers zich hiermee bemoeien en brak een vervolging uit, niet in het minst omdat de lutherse geestelijkheid de inbreuk op haar terrein niet verdroeg. De zaak werd op scherp gesteld en kwam in 1884 bij de koning van Zweden, die een uitspraak deed waarbij het lutherse monopolie werd doorbroken en de weg open lag voor de indringende, niet-vrijblijvende evangelisatie van Franson.

Vanuit Zweden werden campagnes geleid naar Engeland, Noorwegen, Denemarken en tal van andere landen. Dit betekende niet alleen het behoud van een ontelbaar aantal mensen, maar zijn bezoeken en besprekingen hadden dikwijls een natiewijd en duurzaam effect, zoals in Noorwegen, waar de Vrije Zendingsbeweging de beginselen aanvaardde en met zegen in praktijk bracht. Wanneer in een plaats een officiële kerk is (en dat is in Europa bijna altijd het geval), dan heeft zo'n “vrije zendingsgemeente” een dubbele functie en positie:

1. Het is een normale kerkelijke gemeente voor hen die met de Staatskerk hebben gebroken en uiteraard voor de nieuwbekeerden.
2. Voor hen die in hun kerk blijven en daar een taak zien, is het een zendingsorganisatie die aan hen en andere belangstellenden de geestelijke melk en spijs geeft die zij nodig hebben.

Noorwegen was een betrekkelijk “vriendelijk” land, maar in Denemarken werd de tegenstand zo fel, dat Fredrik Franson in 1885 achtendertig dagen in de gevangenis werd gezet, op grond van valse aanklachten die slechts langzaam konden worden ontzenuwd. Het tekent de evangelist dat hij die tijd niet heeft zitten kniezen, maar zich in zijn cel wierp op de studie van de Duitse taal, als voorbereiding op zijn komende evangelisatie-veldtocht in dat land! Ook deze campagne had duurzame

resultaten: duizenden mensen hoorden het evangelie en werden behouden, maar opnieuw was het typerende van het werk dat er werd voorzien in een goede opvang van de gelovigen. Daarna werd de lijst van landen die hij bezocht steeds groter, om tenslotte heel Europa te omvatten, met name de landen van Zuid-, Zuidoost- en Oost-Europa.

Dit bracht Franson tot twee nieuwe activiteiten: zijn visie bleef niet beperkt tot Amerika en Europa, maar bracht hem in de hele wereld. Tientallen, ja honderden mensen gaven gehoor aan de oproep om als zendeling uit te gaan, alleen al in Scandinavië waren er honderden die door Franson werden getraind (via een soort mobiele Bijbelschool) om naar China te gaan. Deze werden vervolgens aan Hudson Taylor aangeboden voor de dienst in dat land, maar na onderling overleg werd besloten dat Franson een eigen zendingsteam zou vormen, dat in China broederlijk met de China Inland Mission zou samenwerken. Dit werd de ook nu nog bekende zendingsorganisatie “TEAM”, The Evangelical Alliance Mission. Deze telt thans duizend zendingen en daarbij worden de principes van Franson in de praktijk van de zending geïntegreerd. Daarnaast heeft hij nog ruim tien zendingen gevormd, waarvan die van de Evangelical Free Church van Amerika wel de grootste is.

Het geheim van de bediening van Franson, voor zover wij dat kunnen naspeuren, lag in een creatief toepassen van de bijbelse principes inzake de gemeente. Dit alleen al vormt een bron van rijke studie, vooral voor mensen in het Westen die te maken hebben met zoveel kerkelijke denominaties en groeperingen. Hierin was zijn optreden bijbels-beslist, maar tegelijk menselijk-meedogend. Tot slot volgen een tweetal karakteristieke uitspraken:

“Een plaatselijke gemeente moet zich geen zorgen maken om een pastor te beroepen, haar taak is het om evangelisten uit te zenden”.

“Onze gemeenten zijn voluit evangelisch en waarlijk vrij”. Dat betekent niet dat er geen structuur is, maar dat de schriftuurlijke tucht op ieder lid wordt toegepast”.

En daardoor mogen de gemeenten die in deze gezindheid het spoor van Franson hebben gevolgd door de generaties heen, leven onder een open hemel, waardoor zij in staat zijn om net als hun pionier “hun dienst ten volle te verrichten”.

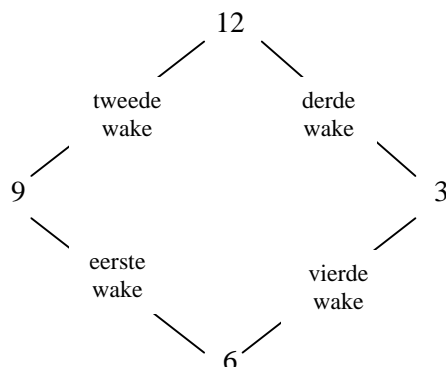
VI.4. NADRUK OP HET “PROFETISCHE WOORD”

De joodse nacht loopt van zes uur ‘s avonds tot zes uur ‘s ochtends en is verdeeld in vier nachtwaken. Hierbij gaat het erom waakzaam te zijn omdat altijd “de heer des huizes” kan komen: in de eerste, in de tweede, in de derde of in de vierde nachtwake, zie Marc. 13:33-37. Het kenmerk van “Filadelfia” is de verwachting van Jezus’ wederkomst, zoals we vinden in Op. 3:8, 10 en 11, en dit is ook het kenmerk van de opwekkingen die deze periode hebben getypeerd.

Daarmee is dan ook de periode van “Filadelfia” te typeren als de bazuin die klinkt:

- een waarschuwing aan de gemeente dat de Bruidgom komende is.
- een waarschuwing aan de wereld dat de genadetijd afloopt en Gods oordeel aanstaande is.
- een uitnodiging aan allen die het horen om “gratis” Gods rijkdom te ontvangen. ‘

Christenen moeten tijdens iedere “nachtwake” wakende zijn om hun Heer en Heiland te verwachten, en zij zijn dat dan ook geweest. Zelfs wanneer het leek alsof de kerk in slaap gevallen was, zorgde God voor “deurwachters” die hun taak verstonden. Deze zijn er dan ook in alle vier nachtwaken geweest, welke we als volgt kunnen typeren:

- Eerste wake: de eerste drie eeuwen, het getuigenis van Paulus en Petrus en van de mannen die God hiertoe opwekte in de na-apostolische tijd;
- Tweede wake: omstreeks de elfde eeuw, wanneer God temidden van de diepe middeleeuwse duisternis zorgt voor het getuigenis van de “mystieke zieners”, zoals Hildegard van Bingen;
- Derde wake: aan het begin van de zestiende eeuw, wanneer mét de Reformatie het licht van Gods Woord weer helder gaat stralen;
- Vierde wake: in de negentiende en begin twintigste eeuw, als op veel plaatsen de maranatha-boodschap weer duidelijk gaat klinken.

Wanneer Christus’ Gemeente weer het “profetische Woord” gaat verstaan, valt daarmee als het ware een bovennatuurlijk licht op de tijd waarin wij leven, en daardoor leren wij dan ook “de tekenen der tijden” te verstaan. Het is alsof we de krant lezen in het heiligdom van God, zodat het ongeschapen licht van de Shechinah (de zuil der heerlijkheid) valt op de actuele gebeurtenissen. Zonder dit licht is het onmogelijk om onze tijd echt te verstaan en zullen de gebeurtenissen de Kerk verleiden tot geestelijke zonde en afval. Daarom is het noodzakelijk dat dit licht helder straalt en dat klemmt des te meer nu reeds drie van de vier nachtwaken verstreken zijn:

1. de “late avond” van de eerste gemeenten;
2. het “middernachtelijk uur” van de donkere Middeleeuwen;
3. het “hanegekraai” van de reformatoren.

Thans leven wij in de vierde en laatste nachtwake: “’s morgens-vroeg”, als de nacht het zwartst is: het is een periode van opwekking, maar ook van geestelijke verleiding. Dikwijls wordt vergeten dat dit bestaan van het profetische Woord één van de wezenskenmerken is van de evangelische beweging. Het belang hiervan is zó groot dat men rustig kan stellen dat zonder de nadruk op de nabije wederkomst van Christus, de evangelische beweging niet kan worden verstaan. Zelfs opwekkingen lopen het gevaar om zonder begrip en zicht op de spoedige wederkomst des Heren te verzanden in sociaal werk of zelfs te worden tot een bron van verleiding.

VI.4.1. Het geheimenis van Christus

Reeds in 1695 werd in Londen een Filadelfia-gemeente gesticht, die voortkwam uit de boodschap van mensen als Jane Leade van Norwich. Deze boodschap zal de lezers nu bekend voorkomen en geeft een profetisch-historische duiding aan de zeven zendbrieven van Jezus Christus in Openbaring 2 en 3. Daarbij vertegenwoordigde “Sardes” het Protestantisme, omdat ze wel de naam had dat zij leefde, maar in feite dood was. Toekomst was toen nog de onverschilligheid en afval van “Laodicea”, ofschoon tal van zaken die nu “gewoon” zijn of gaan worden, reeds lang tevoren nauwkeurig zijn voorzien. Zo heeft bijvoorbeeld een man als G.H. Pember in 1907 een zevental punten omtrent onze tijd opgesomd, welke ook zijn opgenomen onder VI.4.4.

Nu was het echter de periode van “Filadelfia”, een periode van “kleine kracht” volgens de maatstaven van de wereld, maar niet volgens de maatstaf van God. Men verwachtte dat deze gemeenten te zijner tijd Gods instrument zouden zijn waardoor die dingen zouden gebeuren waarnaar men uitzag:

- de bekering van de joden;
- het winnen van de Turken en andere ongelovigen;
- het tenietdoen van de afval;
- het herstel van alle dingen, tot:
- de persoonlijke wederkomst van de Here Jezus Christus op aarde.

Soortgelijke samenkomsten werden gehouden in veel delen van Duitsland, in Nederland en elders, waarbij Berleburg het centrum werd van een belangrijke opwekking die zich over heel Duitsland uitstreckte van de Alpen tot aan de zee. Uit deze kringen kwam in 1712 de zogenaamde Bijbel van Marburg voort, die als titel droeg: “Mystieke en Profetische Bijbel, dat is het geheel van de Heilige

Schrift van het Oude en Nieuwe Testament, opnieuw vertaald vanuit het origineel, en waarbij de voornaamste typen en profetieën worden uitgelegd, in het bijzonder het Hooglied en de Openbaring van Jezus Christus, met hun voornaamste leringen, enz ....” (in die tijd vulde de titel van een boek soms een halve pagina). In latere jaren zag een omvangrijker werk het licht, de Bijbel van Berleburg, die prachtig gedrukt was met grote letters en uitgebreide aantekeningen, waaronder zelfs sommige inzichten van Madame Guyon.

Deze beweging sloeg bij veel mensen aan en combineerde innige vroomheid en levensheiliging met een spoedige verwachting van de wederkomst van Christus. Dit betekent dat Jezus elk moment kan komen: er hoeven dus niet eerst nog andere gebeurtenissen plaats te vinden. Zo werd in 1730 de zogenaamde “Uitnodiging van Filadelfia” verspreid waarin “onsterfelijke zielen” werden gemaand zich af te keren van alle heersende meningen en passies en terug te keren tot het centrale punt waarom het gaat: God aanbidden in geest en in waarheid. Deze oproep vond in tal van harten weerklank, in het bijzonder in Württemberg en Zwitserland, en ook al bleven veel mensen in de kerken, toch werd hun leven hierdoor sterk beïnvloed. Want in deze beweging zagen zij hoe het verborgen Koninkrijk van God werkelijkheid was, een groot verschil met de uiterlijke vormen waaronder reeds de geest van de Antichrist schuilging. Von Zinzendorf heeft getracht om deze verschillende gemeenschappen te organiseren en onder te brengen bij zijn Moravische broeders, maar dat is hem niet gelukt.

Mannen zoals Hochmann von Hohenau waren de voorgangers van de latere grote opwekkingspredikers. Evenals zijn latere navolgers reisde hij veel en sprak enorme menigten toe, maar daarom werd hij ook door andere menigten achtervolgd en lastig gevallen. Typerend voor mannen zoals hij is de innig doorleefde vroomheid die zich uitte in een praktische gemeenschap met God “op de berg” (hij trok zich vaak terug in de afzondering van de bossen van Wittgenstein). Daar leerde hij, door Bijbellesen, gebed en overdenking, steeds beter de dingen van God kennen en waarderen, zodat hij met recht iemand genoemd kan worden die geroepen werd om in de Raad van God te staan en diens raadsbesluit mag dienen. Groot was zijn liefde voor alle mensen, in het bijzonder de joden, die hij opzocht waar hij ook maar kwam, om hun de blijde mare te vertellen dat Jezus de Messias is. Over deze dagen schrijft Jung-Stilling (1740-1817) het volgende:

In de hele geschiedenis van Christus’ gemeente op aarde is er geen tijd 3

geweest waarin men zó algemeen de aanstaande wederkomst des Heren heeft verwacht als in de eerste helft van de achttiende eeuw. Deze beweging werd ingeluid door de opwekking van Halle, het herstel van de Broedergemeente door von Zinzendorf volgde onmiddellijk daarop, en dat leidde weer tot de mystieke Filadelfia-genootschappen in Berleburg waarvan de Bijbel van Berleburg weer de vrucht is. In die tijd verschenen er twee herauten, Friedrich Roch en Hochmann von Hohenau, daarna Gerhard Tersteegen en vele anderen.

Natuurlijk is dit niet de eerste keer dat de mystieke kant van het christelijk geloof werd belicht, dat was de eeuwen door al zo geweest, met name ook in de Roomse Kerk. Het kenmerkende van deze beweging, waarmee als het ware “de vierde nachtwake” werd ingeluid, was het sterke accent op de aanstaande wederkomst en het geweldige gewicht van de eeuwigheid. Daardoor komen alle dingen van het leven in een ander en hoger perspectief te staan: dat maakt de mensen pas met recht nuchter en zo leren zij het betrekkelijke te verstaan van datgene wat veertig, vijftig of tachtig jaar hun geest bezighoudt. Als de Maranatha-roep: Kom, Heer! weerklinkt, worden de nevelen van kerkelijke systemen en burgerlijke filosofie doorbroken en schijnt het licht der eeuwigheid in de contouren van onze beperkte tijd. Dat brengt ons leven in harmonie met de hemelse sfeer en zo leren wij, eerbiedig gezegd, met de Here God in de pas te lopen, vgl. Richt. 5:11. Dan ontsluit zich opnieuw het profetische Woord en gaan de mensen de “tekenen der tijden” verstaan: de Bijbel wordt voor hen weer een levend Boek en mensen zien de machtige daden Gods die zondaren overtuigt van zonde, gerechtigheid en een komend oordeel. Dat doet mensen in schrik en beven uitroepen, zoals eenmaal Jakob na zijn droom te Bethel: “Waarlijk, de HERE is aan deze plaats”. Wie dat verstaat begrijpt ook wat de gezindheid en de kracht was van deze vroege “Filadelfianen” die deel hadden aan het geheimenis van Christus.

VI.4.2. Het woord der waarheid recht snijden

De periode van deze verspreide Filadelfia-gemeenten luidt het grote Filadelfiatijdperk in dat loopt van het laatste decennium van de achttiende eeuw tot aan de grote wereldoorlogen van de twintigste eeuw. Samen met de opwekkingen, die we in de vorige sectie bezagen, brak een “verlichting van Gods Geest” door in het verstaan van de woorden der Schrift. Wij zagen uit de geschiedenis dat de “openbare waarheden” van de Schrift diep waren ondergesneeuwd door menselijke denk- en kerk-systemen, maar dank zij de Reformatie in zoverre ten dele was, dat voortdurend een “Nadere Reformatie” nodig bleek, eenvoudig omdat de hervormers niet in alle opzichten waren teruggekeerd tot de bron. Parallel aan de Reformatie loopt de “evangelische beweging”, die deels afstamt van de vroege christelijke Kerk en deels voortkomt uit de Katholieke Kerk en uit de kerken van de Reformatie. Het was in deze evangelische gemeenten dat Gods Geest in de negentiende eeuw een diep inzicht gaf in de Schriften, iets waarnaar theologen als Coccejus zich al hadden uitgestrekt.

Het heeft God behaagd om onder meer aan “de broeders van Plymouth”, de vergaderingen van gelovigen, zijn grote waarheden te ontvouwen aangaande de verborgen dingen. Spreuken 2 begint met: Het is Gods eer een zaak te verbergen, maar der koningen eer een zaak uit te vorsen. Deze eer heeft God aan Darby en de zijnen willen geven en Hij heeft aan hen wijsheid en kennis verleend zodat zij inzicht hadden en dat vermeerderden. Hierdoor werden zij bekend met de “ondoorgroende lijke en verborgen dingen”, met name aangaande de tijd van het einde, vgl. Dan. 2:21.

Een van de belangrijkste middelen die God aan deze broeders gaf was het inzicht om het “Woord der Waarheid” recht te snijden. Dat inzicht omvat de zogenaamde bedélingenleer, waarbij de geschiedenis der mensheid wordt ingedeeld in een zevental perioden of “bedelingen”, elk met een specifieke opdracht en toets voor de mensen van die aeon. Eigenlijk betekent bedéling gewoon “huishouden” (oikonomia) en het inzicht dat Darby zich verwierf was dat in iedere “huishoudperiode” bepaalde welomschreven regels gelden die God aan de mensen geeft. Vanwege de zonde blijkt de mens telkens opnieuw te falen, wat leidt tot een ingrijpen van Godswegen in oordelen en gerichten, maar óók in genade en in “een nieuw begin” (zoals de vergelijking bij de pottenbakker leert). Voor de tijd waarin wij leven is van bijzonder belang het onderscheid te kennen tussen de vorige bedéling, de huidige en de volgende, met name om bij het verstaan van de Schrift en de toepassing ervan in ons persoonlijk en gemeentelijk leven geen verwarring te krijgen.

- V. Vorige bedéling, die van de Wet: “doet dit en gij zult leven”.
- VI. Huidige bedéling, die van geloof en genade: “stelt uw vertrouwen op de Here Jezus en gij zult behouden worden”.
- VII. Volgende bedéling, die van het Koninkrijk en Christus’ heerschappij op aarde: “Hij zal de wereld richten in gerechtigheid en de volken in rechtmatigheid”.

Met deze sleutel heeft Darby een schat ontsloten die eeuwenlang voor de menselijke geest verborgen was en slechts door de “mystiek” enigmatische werd ontsloten (met alle gevaren van dien). Hij is daarmee geworden tot de grote “vergaderings-theoloog”, wat eigenlijk een contradictio in terminis is (iets dat met zichzelf in strijd is!). Want ongewild heeft hij daarmee een krachtig instrument gegeven aan de “evangelische theologie” zoals die tegen het einde van de negentiende eeuw onder meer door dr. Scofield is ontwikkeld en daarna door velen overgenomen. Daarmee werd getracht om de inconsequenties van de Calvinistische en lutherse theologie tot een oplossing te brengen, waarover veel “nadere reformatoren” zich het hoofd hadden gebroken. Op deze wijze werd in “Plymouth” het antwoord gegeven aan “Franeker”, van waaruit zich de Verbondstheologie had ontwikkeld.

De leer der bedélingen leidt tot een consequente uitleg van de Schrift, zonder de noodzaak om tal van zaken zoals Israël, Duizendjarig Vrederijk, toekomstprofetieën en dergelijke te vergeestelijken. Een van de hedendaagse theologen van Dallas Theological Seminary, dr. Charles Ryrie, heeft hierover gezegd: “God heeft gezegd wat Hij bedoeld heeft, en Hij bedoelt wat Hij heeft gezegd.” Hiermee wordt in feite het principe van de Reformatie consequent doorgevoerd, dat zegt dat de Bijbel zichzelf verklaart, een “leek” kan hem lezen, men hoeft niet eerst theologie te studeren om de Bijbel

te kunnen lezen. Dit is een principe waaraan de Reformatie helaas ten dele zelf ontrouw is geweest, waardoor zij op veel plaatsen is verزند geraakt en

- óf de klok terugzette naar de Wet en Theocratie (zoals de kerk van “Pergamum” en van “Thyatira”),
- óf ging vooruitgrijpen naar de periode van het Koninkrijk, dwars over de door God gestelde grenzen heen (zoals de kerk van “Laodicea”).

Dit laatste komt in het volgende hoofdstuk nog uitvoerig aan de orde.

Waar de reformatoren niet ver genoeg zijn gegaan met hun Reformatie, zijn Darby en zijn navolgers soms in verschillende opzichten te ver gegaan met hun “bedelingen”. Sommigen zijn er zelfs toe gekomen om deze “Bijbelleer”, een hulpmiddel om de Bijbel beter te verstaan, veel verder te drijven en daaruit heeft zich een “hyper-dispensationalisme” ontwikkeld dat de Bijbel niet meer recht snijdt, maar deze versnijdt.

Ongetwijfeld hebben zij dit met goede bedoelingen gedaan, en onder hen zijn knappe koppen die baanbrekend werk hebben verricht, zoals Bullinger dat deed met zijn “Companion Bible”, die oorspronkelijk in 1885 is uitgekomen. Maar men komt dan wel makkelijk tot een “kleine bijbel”, de rest is slechts interessante leesstof: het “Onze Vader” bidden is er niet meer bij, de “Bergrede” is niet voor nu, maar voor “het Koninkrijk”, de “Handelingen” zijn een tussenbedeling die niet meer geldt voor nu, en zelfs worden in sommige kringen de Doop en het Avondmaal niet meer gehouden omdat Paulus er in zijn latere brieven niet meer over schrijft! Daarmee is het instrument waarmee de Schrift gesneden wordt: letten op “de dingen die verschillen”, Fil. 1:9, zelf tot een wapen geworden waarmee men anderen, en vooral zichzelf, verwondt. Waartoe dit leidde blijkt ook wel uit Darby’s leer aangaande de gemeente, zie VI.3.2.

Dr. Scofield zette de oorspronkelijke, gezonde lijn van Darby voort en ontwikkelde deze verder in twee richtingen: de ene is geworden de Bijbelschoolbeweging die aan evangelisten en zendelingen een solide, praktische bijbelse vorming gaf, de andere heeft geleid tot een evangelische theologische opleiding, die van “Dallas Theological Seminary” in Texas. Beide vormen van onderwijs waren een diep verlangen van Scofield en vonden een goed onthaal. De Bijbelschoolbeweging is uitgegroeid tot vele honderden evangelische Bijbelscholen over de hele wereld, waardoor met name de Christenen uit de Derde Wereld overwegend “evangelisch” zijn. Dit heeft er ook toe geleid dat er goede evangelische gemeenten zijn gekomen, los van gevaarlijk subjectivisme en verinnerlijkt Piëtisme, die in staat waren om de toeloop die kwam vanuit de opwekkingsbeweging op te vangen en tot geestelijke wasdom te brengen. Mede dank zij Darby, Scofield en Walvoord (de eerste president van “Dallas”) werd de maranatha-leer uitgebouwd tot een bijbelse eschatologie, een van de negen hoekstenen van een evangelische theologie, hetgeen door de kerken zozeer verwaarloosd is. Voor een goed begrip volgen hier haar negen “hoekstenen”, waarvan er zes parallel lopen aan de reformatorische theologie en drie (gemerkt met een *) anders of verder ontwikkeld zijn:

1. De leer over God (eigenlijke theologie).
2. De leer over Christus (Christologie).
3. De leer over de Heilige Geest (pneumatologie).
4. De leer over de Heilige Schrift (bibliologie).
5. De leer over de mens (antropologie).
- 6.* De leer over engelen en demonen (angelologie).
7. De leer van verzoening en verlossing (soteriologie).
- 8.* De leer over de Kerk/Gemeente (ecclesiologie).
- 9.* De leer over de toekomst (eschatologie).

Het is dan nu wel duidelijk waarom Darby en zijn werk zo intens werden aangevallen!

VI.4.3. De grondslag onverwikt vasthouden

In het begin van de twintigste eeuw kwamen ongeveer tachtig bijbelgeleerden in het geweer tegen de invloed van de zogenaamde hogere tekstkritiek en de moderne theologie op het kerkelijk en

geestelijk leven. Deze leer had in de officiële kerken zijn duizenden verslagen en daarom was het initiatief dat Moody, Scofield en vele anderen genomen hadden op het terrein van Bijbelopleidingen wel bijzonder actueel.

Wij hebben al eerder gezien hoe een kerkelijk lichaam zich langzaam maar zeker meester maakte van het christelijk getuigenis en daarover zelfs de overhand kreeg. Dat leidde tot een systeem van ritualisme (uiterlijke vormen) dat steeds een niet-aflatende vijand is geweest van waarachtig geestelijk leven bij hen die bleven bij het onderwijs der Schriften en daarnaar ook handelden. Maar in de negentiende eeuw kwam er nog een andere aanval op het christelijk getuigenis op, en wel het Rationalisme. Daarmee werd de Openbaring opzijgezet, want men vond de menselijke Rede voldoende om de waarheid te vinden, zodat de mens vanuit zichzelf het hoogste goed kon bereiken.

De eerste aanval kwam vanuit de zogenaamde wetenschap: zogenaamd, omdat deze wetenschap niet rustte in de vreze en kennis des Heren die het begin van alle wijsheid is. In 1859 had namelijk Charles Darwin zijn beruchte boek gepubliceerd, “De oorsprong der soorten”, waarin hij veronderstelde dat alle soorten van leven zoals wij die nu kennen zich uit een primitieve levensvorm hadden ontwikkeld. De talrijke ontdekkingen van de moderne natuurwetenschap schenen niet in overeenstemming te zijn met het bijbelse Genesis-verhaal, en zo ruilde men steeds meer het geloof in de schepping in tegen het zogenaamde evolutiegeloof dat, populair gezegd, God als werkhypothese vaarwel zegt en de mens van de apen laat afstammen. Dit leidde niet alleen tot twijfel aan de eerste hoofdstukken van Genesis, maar men ging de hele goddelijke inspiratie van de Bijbel op losse schroeven zetten. Toen dit Rationalisme eenmaal op gang was gekomen, kon het in veel kerken niet meer worden tegengehouden en zo verdween ook het geloof in wonderen, in de lichamelijke opstanding van Christus, en in een hemel en een hel. Tenslotte vrat het Rationalisme zelfs de eeuwenlang gehandhaafde leerstukken op over de zondeval en de verlossing, waardoor de Bijbel werd verlaagd tot een “inspirerende moraal”. Maar daarmee werd de mens zonder hoop gelaten, zowel voor deze als voor de toekomstige wereld. En deze laatste is niettemin zeer reëel, voor zondaars en verlostten beide, ook al geloven veel theologen daar niet meer in.

Langs een andere lijn kwam de zogenaamde hogere Schriftkritiek het Rationalisme versterken. Deze kritiek neemt allerlei omstandigheden in aanmerking waaronder de Bijbel geschreven is; zo werden het literaire karakter van de Bijbelboeken, de oude handschriften, het auteurschap en de datum van de eerste manuscripten tot onderwerp van discussie. Op zichzelf is dat niet verkeerd, omdat het kan leiden tot een beter begrip van de tekst. Maar het resultaat was precies het tegengestelde: men begon met in het Genesisverhaal verschillende namen voor God te ontdekken: EL en JHWH, en daaruit leidde men af dat dit boek het werk van meerdere auteurs moet zijn geweest.

Toen men eenmaal aan deze “bronnensplitsing” geroken had, ging men daarmee steeds verder. Zelfs waar door wetenschappers als Ernst W. Hengstenberg werd aangetoond dat Mozes de auteur van de Pentateuch is, ging men toch door met de Bijbel te verknippen in stukken van onbekende auteurs, die dan door enkele redacteurs tijdens de Ballingschap zouden zijn gezuiverd van heidense smetten tot wat thans een groot deel van het Oude Testament is! Tenslotte zou Julius Wellhausen in 1876-1878 de voorlopige kroon zetten op de Schriftkritiek met het ontwikkelen van de zogenaamde Bronnentheorie. Dit heeft hij met groot talent en veel overtuigingskracht gedaan, en de goede verstaander leert hieruit hoezeer het evolutionisme van Darwin en de filosofische dialectiek van Hegel de vaders waren van het denken van Wellhausen, die daarin geheel een kind van zijn tijd was. In het begin van de twintigste eeuw, toen opwekkingen een groot deel van de wereld uit haar doodslaap wekten, vonden de Bijbelgeleerden die niet de knie voor deze moderne Bals gebogen hadden, elkaar over alle muren van denominaties van kerken en gemeenten heen. Zij hebben zich ernstig beraden op de verwoestende gevolgen die de moderne Schriftkritiek op de mensen ging krijgen, niet alleen in de kerken maar ook op de scholen en elders. Het gevolg van dit beraad was dat de fundamentele waarheden van het christelijk geloof opnieuw werden verwoord. In 1909 werd door een tweetal Christen-zakenlieden een grote som geld uitgetrokken om al deze bijdragen te bundelen en in vier delen uit te geven onder de titel “The Fundamentals, A Testimony to the Truth” (uitgave Bible Institute of Los Angeles, onder redactie van R.A. Torrey). Deze bijdragen werden destijds naar driehonderduizend predikanten en zendelingen verstuurd, waardoor miljoenen Christenen een

dieper inzicht kregen in de essentiële grondslagen van het christelijk geloof. Kort en bondig zijn deze vijf fundamenteën de volgende:

1. De goddelijke inspiratie van de Heilige Schrift.
2. De Godheid en het eeuwig vóórbestaan van Jezus Christus.
3. De maagdelijke geboorte van Jezus Christus.
4. Het verzoenend werk van Jezus Christus.
5. Zijn wonderen en lichamelijke opstanding.

Zij die deze vijf “fundamentals” onderschreven werden al gauw “fundamentalisten” genoemd. Dit was bedoeld als een scheldnaam, om mensen aan te duiden die lijden aan een vorm van bewustzijnsvernauwing. Maar gaandeweg is het een ere naam geworden, net zoals het woord “geuzen” in de Nederlandse strijd tegen de Spaanse overheersing. En we kunnen zeggen dat de eeuwen door, ondanks tal van dwalingen en onderlinge strijd, alle Christenen zich blijkens hun belijdenis hierin hebben kunnen vinden, ongeacht of zij behoorden tot de kerken van Rome, van de Reformatie of tot de vrije gemeenten. Ooit vormden ze de grondslag van de Vrije Universiteit van Amsterdam en het onderwerp van de magistrale redevoering die Abraham Kuyper daar in 1881 hield.

VI.4.4. De tekenen der tijden verstaan

Strikt genomen valt het voorgaande niet onder het “profetische Woord” in de enge zin des woords, maar wel wordt daar de hele Bijbel als “het Boek der profetie” gezien. In de strijd om het Woord te bewaren hebben de christelijke gemeenten altijd zij aan zij gestaan met de Christenen uit de kerken, zoals we bijvoorbeeld bij de Nadere Reformatie hebben gezien. Dat gold toen, in de tijd van de brandstapels, dat gold ook in de tijd van “Filadelfia”, waar het gaat om de “nieuwe brandstapels” van Schriftekritiek en een rationalistische en naturalistische Bijbeluitleg, waarbij alles wat “bovennatuurlijk” is wordt geloofchend.

Wij besluiten deze sectie echter weer met het typische kenmerk van de gemeenten uit “Filadelfia”, zoals we eerder hebben gezien. De leer der bedelingen, op de juiste wijze toegepast, is het instrument geweest om de Bijbel te ontdoen van allerlei theologische windselen, op dezelfde wijze als de Reformatie de Bijbel heeft ontdaan van de roomse kerkelijke traditie en filosofie. Reverend Clarence Larkin noemt in zijn standaardwerk “Dispensational Truth”, dat in 1920 verscheen, een tiental punten als “tekenen der tijden”. Tijdens de Eerste Wereldoorlog waren deze tekenen stellig al te zien, maar wie de ontwikkeling ná 1948 beziet zal moeten erkennen hoezeer Larkin - en met hem tal van andere Bijbeluitleggers - hierin een profetische voorspelling heeft gehad.

De tien tekenen der tijden, waaraan wij ook onze eigen tijd kunnen toetsen zijn de volgende:

1. De nadruk op het “hier-en-nu”, godsdienstige aardplakkers die spotten met de verwachting der gelovigen en de lankmoedigheid van God vanuit een “evolutie-denken” uitleggen: God is niet meer zo hemels als men vroeger wel meende!, vgl. ook 2 Petr. 3:3-4.
2. Een bijzondere afval en wetteloosheid, die zich duidelijk onderscheidt van de afkeer van God die er altijd is geweest en die vergeleken kan worden met de “apostasie” die Israël kenmerkte kort vóór het Godsoordeel, vgl. 2 Tess. 2:3.
3. Valse leraren, die overeenkomstig 2 Petr. 2:1-22 en 2 Tim. 4:3-4 verschrikkelijke dingen leren die een totale geestelijke en culturele revolutie teweegbrengen waarin niet alleen de verlossingsleer maar zelfs de scheppingsordeningen worden omgedraaid.
4. De opkomst van een super-geestelijkheid, leiders van tal van sekten die de mensen binden aan zichzelf en aan boze geesten, krachtens 1 Tim. 4:1-3a.
5. Zwarte tijden zullen komen voor mensen die vasthouden aan de scheppingsnormen, waaronder vele Christenen, en dat alles zal gebeuren met een schijn van godsvrucht, dus eenzelfde soort godsvrucht als Paulus bezat toen hij de gemeente Gods vervolgde, 1 Tim. 3:1-5.
6. Een valse, overdreven welvaart, waardoor het verschil tussen rijken en armen letterlijk ten hemel zal schreien en een snel gericht zal brengen over hen die onbarmhartig hebben geleefd, in de valse zekerheid dat het “hun tijd nog wel zou uitduren”, zie jak. 5:1-6.

7. De periode van opwekking zal niet zomaar het Vrederijk inluiden, maar er zal eerst een “kerk van Laodicea” komen, blijkens Op. 3:14-22 (wordt in het volgende hoofdstuk nader beschreven).
8. Heel belangrijk is de opkomst van Israël als “het teken van de vijgeboom”, krachtens Mat. 24:32-33. Dit teken zal dienen als signaal voor de Kerk dat we thans in de laatste tijd leven en dat “de laatste generatie” is ingegaan. Maar het zal ook zijn tot een val voor velen uit de kerken die zich religieus gaan verbinden aan het “Israël in het vlees” dat de “dag van Jakobs benauwdheid” (zie Jer. 30) nog vóór zich heeft.
9. Krachtens Luc. 21:25-28 zal er een grote benauwdheid over de natiën komen. Deze benauwdheid zal een voorvervulling krijgen waardoor velen zich zullen richten tot valse christussen, Luc. 17:21,23 waarmee de baan voor de Antichrist wordt bereid, vgl. ook joh. 5:43.
10. Een van de kenmerken van de eindtijd zal zijn “zoals in de dagen van Noach”, Luc. 17:25-28. Dit spreekt ons van een valse zekerheid en vrolijkheid, op de rand van de vulkaan, en van harten die zijn toegesloten voor de boodschappers van het heil van God.

Deze tekenen heeft God aan zijn kinderen gegeven om te weten dat “de tijd (kairos) nabij is”. Hiermee wordt de gemeente in staat gesteld de komende verleiding te onderkennen en daartegen bestand te zijn. Men moet echter niet de fout maken te gaan cijferen, want de dag en het uur van zijn komst worden ons immers niet bekendgemaakt.

In Nederland was het Johannes de Heer die zijn aandeel in de “Filadelfiaperiode” heeft gehad. Zijn prediking heeft geleid tot de bekende Maranathabeweging, die deze boodschap op één lijn plaatste met de boodschap van de verlossing en de vervulling. Hij sprak graag van de drie V’s:

- Verlossing (door het bloed van Christus)
- Vervulling (met de Heilige Geest)
- Verwachting (van Christus’ wederkomst).

Als weinig anderen is hij een pionier geweest die de aandacht heeft gevestigd op de toekomst van Gods volk, Israël, en dat in een tijd waarin de officiële kerken zichzelf tot het “geestelijk Israël” rekenden en daardoor met het etnische Israël, Gods oude bondsvolk, afrekenden!

Deze tekenen der tijden zijn voldoende voor iedere Bijbellezer om zijn/haar tijd, om Gods tijd, te verstaan en daarin zijn raad te dienen. Wie wijs is, geve er acht op, wie verstandig is, erkenne ze, vgl. Hos. 14:10.

VI.5. OPKOMST VAN DE “GELOOFSZENDING”

De negentiende eeuw heeft nog twee andere ontwikkelingen gekend die de “Handelingen der Gemeente” sindsdien sterk beïnvloed hebben. Dat zijn de toenemende verspreiding van de Heilige Schrift en de opkomst van de moderne “geloofszendingen”. Beide hebben een wereldwijde invloed gehad en daardoor had het werk van Gods Geest in Europa en Amerika een wereldwijde uitstraling, nog afgezien van het directe werk van de Heilige Geest in landen overzee, zoals Korea. De verspreiding van de Heilige Schrift gebeurde door een netwerk van Bijbelgenootschappen, waarmee de hele wereld bestreken werd. Het noodzakelijke instrument voor alle zendingswerk is natuurlijk het Woord van God, maar daarnaast kwam de Bijbel nu in een toenemend aantal talen beschikbaar. Dat leidde tot een geestelijk ontwaken, alléén doordat de mensen zelf de Bijbel gingen lezen, zelfs los van enige georganiseerde zending.

Een prachtig voorbeeld van de kracht van Gods Woord alléén zagen we in de uitwerking in het Russische rijk na 1812. In dat jaar gaf tsaar Alexander I aan het Brits en Buitenlands Bijbelgenootschap toestemming om tot in de verste hoeken van zijn rijk filialen te openen waar de Bijbel beschikbaar werd gesteld. Soms was de oppositie tegen de verspreiding van de Schrift ongewoon heftig, met name van de zijde van de heersende Orthodoxe Kerk, maar ondanks de vervolging breidde het werk zich geweldig uit. Niet alleen in het Russisch, maar ook in de vele andere talen van het rijk konden de mensen nu zelf Gods Woord lezen (of horen voorlezen) en dat ging zo door totdat in de Eerste Wereldoorlog de Bolsjewieken aan de macht kwamen.

In het midden van de negentiende eeuw kwamen ook de zogenaamde geloofszendingen sterk op, waarbij dikwijls de naam van Hudson Taylor als pionier wordt genoemd. Toch waren er al eerder zendingspioniers, zoals William Carey en Robert Morrison, wier werk in India en China reeds omstreeks de eeuwwisseling (dus omstreeks 1800) plaatsvond, en met name Carey wordt dan ook beschouwd als de pionier van de moderne zending.

Aangezien dit boek een boek is over de Gemeente, kunnen we slechts beknopt de zendingsgeschiedenis behandelen. Honderden zendingen kunnen allen hun epos vertellen van de grote daden Gods in verre landen waarheen de Geest hen zond, naast ontelbare geschiedenissen van tragiek en smart, waar vooral in het begin weinig anders werd gezaaid dan de levens van de zendingen. Prachtige en leerzame boeken zijn geschreven over de verhouding tussen zending en gemeente, over Gods ingrijpen in onmogelijke situaties, en nog veel meer.

In het hier volgende zullen wij in het kort ingaan op:

VI.5.1. William Carey, zendingspionier van India

VI.5.2. De zending zet zich door

VI.5.3. Hudson Taylor en de China Inland Mission

VI.5.4. Anderen volgen in dit spoor

VI.5.5. Principes van geloofszendingen

VI.5.1. William Carey, zendingspionier van India

Het is een feit dat na zeventien eeuwen Christendom het zendingsbevel van de Heer: “Gaaf heen in de gehele wereld, verkondigt het evangelie aan de ganse schepping”, nog nauwelijks was volbracht. Miljoenen mensen hadden nog nooit zelfs maar de kans gehad het Evangelie te horen, en dat woog bij tijden zwaar op het geweten van de Christenen die begrepen hoe wijd-omvattend de liefde van God is, maar ook hoe uitermate ernstig het is om als onverzoonde zondaar te verschijnen voor een heilig God. Daarom zijn er steeds mensen bereid geweest om hun leven in te zetten om hen die veraf zijn met het Evangelie te bereiken. Reeds vroeg in de geschiedenis was er sprake van zendingsarbeid, een voorbeeld daarvan was het werk in Engeland en de Lage Landen, zie III.4.5. Belangrijk was ook het werk van de Nestorianen (zie IV.6.3.), maar daarnaast kreeg de zending van de Katholieke Kerk het karakter van kerkelijk en wereldlijk imperialisme, juist vanwege de koppeling van Kerk en Staat en de gezindheid voor “onze lieve vrouwe” in de Roomse Kerk. Een groot werk was ook begonnen met Von Zinzendorf en de Herrnhutters (VI.2.1.), maar overigens “deed de kerk weinig of niets aan zending”, ook niet in het tijdperk van de Reformatie. Hoe dat kwam zou William Carey leren en wij met hem.

William Carey was dorpschoenmaker en tegelijk pastor van een onafhankelijke Baptistengemeente te Moulton in Engeland. Met moeite kon hij in het levensonderhoud van zijn gezin voorzien, maar toch studeerde hij talen en verzamelde hij gegevens over de wijze waarop de heidenen leefden. In zijn studeerkamer hing een wereldkaart, samengesteld uit een aantal vellen papier die aan elkaar waren geplakt en waarop ieder land ter wereld was ingetekend. Daar schreef hij alles op wat hij over dat land wist, en zo werd deze kaart zijn gebedenboek en tegelijk zijn horizon: hierover sprak hij met anderen, binnen en buiten de gemeente.

Op een keer kwamen alle predikanten in Northampton bijeen en daar kregen de jongere broeders de gelegenheid een onderwerp voor discussie te noemen. Die kans werd door Carey aangegrepen en hij stelde het volgende thema voor: “Geldt het bevel dat de apostelen ontvingen om alle volken te onderwijzen niet evenzeer alle dienaren van Christus die na hen zouden komen, totdat de voleinding der wereld gekomen zal zijn, gezien het feit dat de belofte die Jezus hierbij geeft 0’ok tot de voleinding geldt?”

Maar dat thema was onaanvaardbaar voor deze Calvinistische predikanten, aangezien de extreme leer van Calvin die in deze kringen werd aangehangen absoluut de noodzaak niet kent om zelf actief dit bevel van Christus te gehoorzamen. Een van hen drukte zich zelfs zo tegenover Carey uit: “Wanneer de Heer de heidenen wenst te bekeren, kan Hij dat ook wel doen zonder jouw hulp”. Daarmee kon Carey het doen, en deze gedachtengang, die vrij algemeen was, is er dan ook de oorzaak van dat ook de Reformatie aanvankelijk in de eerste drie eeuwen geen nadruk op het zendings

bevel heeft gelegd. Dat werd te “Arminiaans” bevonden en daarom redeneerde men dat weg naar “de tijd van toen”; zo kwam het dat de zending van die tijd grotendeels werd “bedreven” door de onafhankelijken en de mensen met een piëtistische achtergrond.

Door de preken van Andrew Fuller leerde Carey hoe hij deze grote hindernis vanuit de Schrift moest overwinnen. Dit theologisch en historisch onderzoek leidde tot een goed resultaat, dat hij publiceerde onder de lange titel: “Een onderzoek naar de verplichting die Christenen hebben om zich in te zetten voor de bekering van de heidenen, waarbij de religieuze staat van de verschillende landen van de wereld, het succes van eerdere ondernemingen, en de praktische uitvoerbaarheid van verdere ondernemingen, worden beschouwd door William Carey”.

De inhoud van dit geschrift wordt goed door de titel weergegeven, en dan komt hij tot een behandeling van de vele bezwaren die tegen zulk een onderneming worden ingebracht. Een van de bezwaren die vaak genoemd werden (we leven immers in de tijd van de “Verlichting!”) was de “onbeschaafde en barbaarse leefwijze” van de heidenen. Maar dit kon nooit een bezwaar zijn, aldus redeneerde Carey, behalve voor degenen wier liefde voor comfort hen niet bereid maakt zichzelf bloot te stellen aan het ongemak van de heidenen. Immers, voor de apostelen golden deze bezwaren niet en ook niet voor hun navolgers die naar de barbaarse Germanen en Galliërs gingen, zelfs naar de nog barbaarser Britten! Zij wachtten niet totdat de mensen “beschaafd waren” om hen daarna te kerstenen, maar gingen eenvoudig met de boodschap van het kruis. En wanneer mensen het Evangelie van harte aanvaardden brengt dit een grote verandering teweeg, die zelfs niet wordt bereikt of geëvenaard door een zeer lang contact met Europeanen!

In 1792 werd een Genootschap gevormd om het Evangelie in vreemde landen te verbreiden. Nadat de formaliteiten waren vervuld ging Carey op weg naar India, terwijl Fuller zich ertoe zette de Christenen van Groot-Brittannië op te roepen zich bewust te zijn van hun verantwoordelijkheid om het Evangelie in de gehele wereld bekend te maken. Moeilijkheden werden hun niet bespaard, maar deze werden gedeeltelijk tot een oplossing gebracht en tenslotte werd de onderneming bekroond met de zegen die hiervan zowel in India als in Engeland uitging. Het kostte zeven jaar van zwoegen en bidden eer de eerstelingen onder de Indiërs werden begroet: een man genaamd Krishna Pal beleed Christus, samen met zijn hele gezin en werd een door God gebruikte prediker van het Evangelie in zijn land, terwijl hij ook tal van liederen schreef.

VI.5.2. De zending zet zich door

Als gevolg van de bekendheid die de onderneming in Engeland verkreeg werd in 1795 het Londens Zendings Genootschap opgericht; het had eerst geen bepaalde denominatie achter zich, maar later werd het de zendingsarm van de Congregationalisten (een Calvinistisch kerkgenootschap). In 1799 werd vanuit de Anglicaanse Kerk de Church Missionary Society opgericht, daarna het Methodisten Zendings Genootschap, waarop vele andere volgden, ook in Nederland. Hiermee werd de traagheid doorbroken en de blik van de kerken verruimd, en zo werden ook de scherpe kanten van de Calvinistische leer afgeslepen, zodat eigenlijk dit hele zendingsgebeuren óók als een “nadere reformatie” kan worden beschouwd.

De toewijding en bekwaamheid die van deze genootschappen uitging, droeg in vele delen van de wereld overvloedig vrucht: hun verhalen omvatten de meest inspirerende gebeurtenissen uit de geschiedenis der mensheid. Maar met deze denominationele zendingen werd ook de verbrokenheid en verdeeldheid van de Europese kerken naar de heidenlanden overgebracht, waardoor het getuigenis van het Evangelie erg is verzwakt. Men streefde ernaar zendingsposten op te richten die onafhankelijk waren van de zendingsgenootschappen en deze kwamen in de plaats van de onafhankelijke gemeenten die wij kennen uit de dagen van de apostelen en de vroege “Handelingen der Gemeente”.

Natuurlijk waren er ook mensen die inzagen dat de kerkelijke patroniserende rol van de zendingsgenootschappen op de duur het werk ernstig zou belemmeren. Een van hen was Roland Allen, die al vroeg zeer leerzame boeken geschreven heeft over de principes volgens welke een gemeente wordt gebouwd en zich uitbreidt, zoals: “Missionary Methods: St. Paul’s or Ours”, en de “Spontaneous Expansion of the Church”. Daarnaast noemen wij het werk van John Nevius in China, dat later in Korea zoveel vrucht zou dragen. Ook verwijzen wij naar de bekende “Drie-zelf”-formule die Henry

Venn en Rufus Anderson toepasten op het proces van zelfstandigwording van jonge kerken. Deze formule legt tegenover de zendende instanties de autonomie van de plaatselijke gemeente vast door erop te wijzen dat iedere gemeente moet zijn:

- zelf-besturend (en niet door zendingsgenootschappen, óók niet door “hogere” kerkelijke organen);
- zelf-voorzienend (en niet duurzaam afhankelijk van andere gemeenten of instanties in binnen- of buitenland);
- zelf-verbreedend (dus niet zelfgenoegzaam, maar jegens God verantwoordelijk voor de evangelisatie van haar eigen stad en streek).

Wij kunnen deze mannen en hun methoden zien als “reformaties” van de vroege kerkelijke zendingsbeweging, maar ook als “nadere reformaties” van die kerken en denominaties zelf. Daarnaast loopt vanaf de tweede helft der negentiende eeuw de andere lijn, die van de geloofszendingen, welke wij nu nader bezien.

VI.5.3. Hudson Taylor en de China Inland Mission

Als vader van de geloofszendingen wordt gewoonlijk Hudson Taylor genoemd. Hij was goed bekend met de kerkelijke zending, waarvoor hij eerst naar China was uitgegaan en die sinds haar ontstaan de eigenschappen had ontwikkeld die in de vorige paragraaf beschreven zijn. In 1860 keerde Taylor dan ook na een eerste werkperiode in China onbevredigd naar Engeland terug: de zending was hem te statisch en te veel op de kuststeden gericht; haar arbeid werd moeizaam gefinancierd en schoten de financiën te kort, dan werd met geleend geld gewerkt. Dit alles deed meer denken aan een multinationale onderneming, een groot kerkelijk bedrijf, dan aan een werk van God waartoe Hudson zich geroepen wist. Aan dit kritische moment in Taylors leven was heel wat voorafgegaan en er zou ook heel wat op volgen. De basis van de China Inland Mission, waarin zijn levenswerk zou worden volbracht, lag namelijk niet in een teleurstelling over de kerkelijke zending, maar in een diep werk van God in zijn leven. Dit zou de latere zendingspionier scherp tekenen, waarmee ook het patroon werd bepaald van de China Inland Mission én van de andere geloofszendingen die zouden volgen.

De geloofsbasis van de jonge Hudson Taylor lag in niet meer of minder dan een persoonlijke ontmoeting met de Here God. Later beschrijft hij die ervaring als volgt:

Een paar maanden na mijn bekering trok ik mij op een vrije middag terug in mijn eigen kamer, om de tijd in gemeenschap met God door te brengen. Ik kan mij die gelegenheid nog duidelijk herinneren: ik was vol blijdschap en stortte mijn hart voor Hem uit. Telkens weer beleed ik Hem mijn dankbare liefde omdat Hij alles voor mij gedaan had. Toen ik alle hoop, ja zelfs het verlangen om gered te worden had opgegeven, had Hij mij behouden. Ik smeekte Hem of Hij mij iets te doen wilde geven waarmee ik Hem mijn liefde en dankbaarheid kon tonen: een of ander onbeduidend werk, wat dan ook, hoe moeilijk of hoe gering ook, maar iets dat Hem behagen zou en dat ik mocht doen voor Hem die zoveel voor mij had gedaan!

Ik herinner mij nog duidelijk hoe er, toen ik mijn leven, mijn vriendschappen, ja alles van mijzelf in onvoorwaardelijke overgave op het altaar had gelegd, een diepe, serene rust over mij kwam met de innerlijke zekerheid dat mijn aanbod was aanvaard. Ik ervoer de tegenwoordigheid van God op een onzegbare, heerlijke wijze en hoewel ik nog maar amper achttien jaar was herinner ik mij hoe ik mij languit op de grond uitstreckte en zo maar stil bleef liggen voor zijn aangezicht, in onuitsprekelijke eerbied en vreugde. Voor welk werk ik aangenomen was wist ik niet, maar er kwam een diep besef over mij dat ik niet aan mijzelf toebehoorde. Dit besef is mij sedertdien altijd bijgebleven en het is wel gebleken dat hieraan heel praktische consequenties verbonden zijn.

Dit diepe geloofsleven werd niet lang daarna gevolgd door een overweldigende zekerheid van goddelijke roeping. Het was alsof hij in het binnenste van zijn ziel Gods eigen stem hoorde zeggen: “Ga dan voor Mij naar China”. Op deze gewichtige ervaring zinspeelde hij kort toen hij in een brief aan een vriend in Londen schreef:

Nooit zal ik het gevoel vergeten dat toen over mij kwam. Het is met geen woorden te beschrijven. Ik voelde dat ik in de persoonlijke tegenwoordigheid van God was en een verbond sloot met de Almachtige. Ik kreeg de neiging mijn gelofte weer in te trekken, maar ik kon het niet. Er was iets dat scheen te zeggen: “Je gebed is verhoord, je voorwaarden zijn aanvaard”, en van dat ogenblik af heeft de overtuiging dat ik geroepen was om naar China te gaan mij nooit meer verlaten.

Deze woorden komen voor op de eerste pagina's van het standaardboek over Hudson Taylor, “De man die God geloofde”. De geschiedenis van deze man en zijn werk is een bewijs van wat God kan doen door het leven van één man die Hem waarachtig op zijn Woord geloofde en zichzelf ten volle aan Hem had toegewijd. Het is wars van enige dweperij, maar heel erg praktisch en met beide benen op de grond, in het volle besef van “de duizend zielen die elk uur de eeuwigheid ingaan zonder de Redder der wereld te kennen”, maar ook “staande op de beloften van een God die zich specialiseert in het onmogelijke”.

Hudson Taylor ging niet alleen (terug) naar China: al vanaf het begin bad hij om een team van mensen die met hem zouden staan in de vervulling van het goddelijk bevel. Zijn gebed om de eerste zeventig kandidaten werd verhoord en de eerste zendelingen van de “China Inland Mission” (nu: Overzeese Zendings Gemeenschap) gingen uit. Zij vertrouwden op Gods beloften alleen en kenden de kracht van gelovig gebed, het “bidden naar zijn wil”. Toen Hudson Taylor in 1905 overleed, bestond de CIM uit 828 zendelingen die tot in alle provincies van het onmetelijke China waren doorgedrongen. Miljoenen heeft deze zending ontvangen voor het werken onder “China's miljoenen”, toch voerde men geen propaganda-acties en schulden werden principieel niet gemaakt. Er werd geen salaris gegarandeerd en dit werd ook niet verwacht. Wat op het gebed binnenkwam werd evenredig verdeeld en daardoor kon het werk worden voortgezet in diepe afhankelijkheid van de Heer der zending.

In grote gevaren en verlegenheid heeft Taylor ervaren wat wij tegenwoordig zo graag zingen: “Groot is uw trouw, o Heer, mijn God en Vader, er is geen schaduw van omkeer bij U”.

Dikwijls bleken de tranen die vergoten werden het gietwater te zijn waardoor geestelijke groei ontstond. Tegenslagen door de natuur, door mensen en zelfs door broeders misvormden zijn karakter niet, maar droegen ertoe bij dat het beeld van de Heiland beter zichtbaar werd, zodat de onbereikte miljoenen van het binnenland van China erover hoorden, al was het alleen maar van horen zeggen. Hij die begon in het geloof heeft zichzelf daarmee tot “levenslang” veroordeeld: zijn hele leven lang heeft hij ervaren dat hij op God kon rekenen, en zijn hele leven lang werd dit geloof beproefd en verdiept.

Zou hij dit principe hebben verlaten, dan was het hele werk ingestort, want als geloofszending berustte het hierop. Taylor was niet iemand die plannen maakte en daarop dan Gods zegen vroeg, maar het geheim van zijn leven was precies andersom: in diepe afhankelijkheid van de Heer leerde hij verstaan wat Gods plannen zijn, dikwijls dwars door de moeilijkheden heen, en die plannen maakte hij tot de zijne in de zekerheid dat God over zijn wegen waakte: “Een werk van God dat gedaan wordt op de wijze van God zal het nimmer ontbreken aan de middelen die dit mogelijk maken”.

VI.5.4. Anderen volgen in dit spoor

Het voorbeeld van Hudson Taylor werd door velen gevolgd, ook buiten zijn eigen CIM. Zo werden ook anderen stichters van een “geloofszending”, zoals Charles Studd, die zich als een van de bekende “Cambridge Seven”-sportlieden aan Hudson Taylor ten dienste stelde. “Door het geloof” vertrok hij naar China, om daar te vernemen dat hij een fortuin had geërfd: hij schonk het in zijn geheel weg. Later vertrok hij naar India en Kongo om daar zijn leven in de dienst van de Meester te stellen, in armoede en ziekte, nooit versagend, dertig jaar lang. Ook hij stak velen door zijn voorbeeld aan: zij volgden hem op zijn Wereld Evangelisatie Kruistocht of steunden hem uit hun inkomen of vermogen en droegen hem door hun vurig gebed. Andere pioniers waren Walter Gowans, Thomas Kent en Rowland Bingham, die in 1893 voor de eerste keer in Afrika aan land gingen. Voordat zij hun vaderland verlieten hadden zij veel onverschilligheid, afwijzing en tegenstand van

hun mede-christenen te verduren, waaruit bleek dat slechts weinig gelovigen metterdaad betrokken wilden zijn bij het brengen van de blijde boodschap van Gods genade in Jezus Christus in het midden van Afrika.

De opbouw van het werk ging met grote offers gepaard en reeds in het eerste jaar moesten de pioniers Gowans en Kent in de Afrikaanse aarde worden begraven. Maar dr. Bingham ging verder en vanuit Nigeria breidde het werk zich uit naar de gordel van landen die destijds “Soedan” (zwart) werd genoemd en nu bekend staat als de Sahel: van Liberia in het westen tot Somalia in het oosten. Dit werk zou later bekend worden als de Sudan Interlor Mission.

Andere zendelingen kunnen deze geschiedenissen bij herhaling bevestigen en telkens weer blijkt hoe gewone mensen, zwak in zichzelf, maar krachtig in hun God, het instrument mochten zijn om nieuwe streken en landen te openen voor het kostbare Evangelie. De nieuwe gelovigen werden bijeengebracht in gemeenten volgens bijbels patroon, waarbij men trachtte om niet de kerkelijke verdeeldheid van thuis naar het zendingsveld over te planten. In vele landen hebben deze gemeenten zich later aaneengesloten tot een nationale evangelische kerk, die grotendeels werkt volgens de principes die hiervóór zijn uiteengezet, dus op basis van plaatselijke gemeenten die rechtstreeks staan onder de leiding van de Heer; daarbij worden zij gesteund door broederlijk overleg met andere gemeenten en de zendingen.

Naarmate de gemeenten zelf hun bijbelse opdracht gingen zien en uitvoeren, richtte de zending zich steeds meer op hulp en advies en op gespecialiseerde bedieningen zoals Bijbelscholen, onderwijs, lectuurwerk en andere diensten. Daarmee treden wij al in de periode van ná de Tweede Wereldoorlog, zodat we hiermee deze nog zeer onvolledige lijst besluiten.

VI.5.5. Principes van geloofszendingen

In het boekje “Overleg onderweg” wordt aangegeven wat nu het wezenlijke is van de zending in onze tijd en wat de karakteristieke verschillpunten zijn tussen kerkelijke zending en geloofszending. Deze kenmerken zijn samen te vatten in de begrippen:

- evangelisch
- “door het geloof”
- interkerkelijk

Het begrip “evangelisch” in de betekenis van “evangelical” is in 1977 door dr. Gilbert, toenmalig voorzitter van de Europese Evangelische Alliantie te Siegen als volgt verwoord:

1. Het is allereerst de persoonlijke ervaring van het heil in Christus in bekering en wedergeboorte. Daarbij staan zowel de objectieve verkondiging van de heilsdaden voorop als de noodzaak en de mogelijkheid voor ieder zondaar om zich deze heilsfeiten ook persoonlijk toe te eigenen door zijn vertrouwen te stellen op de Here Jezus, zich te bekeren van zijn zonden en Gods geschenk van eeuwig leven aan te nemen.
2. Na het ingaan door de Poort volgt een wandel op de Weg en dit betekent praktisch dat de gelovige zijn leven laat leiden door de Geest, daartoe gevoed vanuit Gods Woord. Daarbij valt de nadruk op het houden van de “stille tijd” in dagelijkse Bijbelstudie en gebed. Dit voorrecht geldt voor ieder kind van God en niet alleen voor de “geloofshelden”.
3. Iedere gelovige wordt bij zijn bekering toegevoegd tot de universele Gemeente die het Lichaam van Christus is en die haar uitdrukking vindt in de plaatselijke gemeente. De gelovigen vinden elkaar daarin niet op grond van belijdenis (hoe belangrijk die ook kan zijn), maar op grond van het leven van Christus dat zij in elkaar herkennen.
4. Men beseft zijn grote verantwoordelijkheid jegens God en de liefde jegens de naaste die zich uit in een grote inzet in evangelisatie, zending en sociaal werk. Deze geweldige verantwoordelijkheid houdt in dat hijzelf mag leven vanuit de waarde van Christus’ volbrachte werk en daarna deze boodschap dient te verkondigen aan allen die God op onze weg heeft geplaatst en die Hem nog niet kennen.

5. Ten aanzien van het Schriftgezag gaat de evangelical uit van de verbale inspiratie van heel de Schrift; dit bepaalt ook zijn mensbeeld in Schepping, Zondeval, Verlossing en Voleinding.
6. Een laatste kenmerk is zijn zicht op de wereld, dus zijn visie op de samenleving. Deze wordt bepaald vanuit de zekerheid dat wij hier slechts pelgrims zijn en dat de hoop van mens en wereld slechts ligt in de persoonlijke wederkomst van Jezus Christus.

De begrippen “geloof” en “interkerkelijk” zijn reeds uitvoerig bij Hudson Taylor en anderen behandeld, en worden hier dus niet herhaald. Deze begrippen kunnen nimmer statisch worden gehanteerd, want beide staan in een voortdurend spanningsveld.

- Het eerste begrip, “door het geloof”, houdt een diepe afhankelijkheid van God in, zoals ook Hudson Taylor zijn leven lang de weg des geloofs moest gaan. Natuurlijk betekent dat niet werken zonder structuren en organisatie, en ook dient iedere zendeling evenals iedere zending telkens opnieuw zijn leven en wandel te toetsen aan de eisen en beloften van God, die wolken, lucht en winden hun spoor en baan wijst en die de portemonnaies, portefeuilles en bankrekeningen van zijn kinderen bestuurt.
- Het tweede begrip betekent in de praktijk dikwijls een permanent spanningsveld tussen de denominaties van de zendende landen en de evangelische gemeenten in de zendinglanden. Daardoor werken de geloofszendingen meer “door alle kerken heen” dan dat zij in opdracht van de gezamenlijke kerken staan. Maar net als bij Von Zinzendorf, William Carey en Hudson Taylor geven zij hun zegen niet alleen aan de “onbereikte heidenen” maar vloeit deze zegen weer terug naar de zendende kerken en gemeenten.

En zo werd de periode van “Filadelfia” bij uitstek tot de zendingseeuw, waardoor ook de “kerken van Sardes” mochten ervaren wat de “gemeenten van Filadelfia” al vanaf het begin mochten weten:

- Het staan in de hele opdracht van God is menselijk gesproken ondoenlijk en onmogelijk.
- Het staan in de hele opdracht van God leert ons hoe onuitputtelijk zijn bronnen wel zijn en hoe weinig wij nog van zijn Woord begrijpen. “Ontdek mijn ogen, opdat ik aanschouwe de wonderen uit uw wet”, Ps. 119:18.

VI.6. OPWEKKING DIE TOT PSEUDO WORDT

In het tijdsgewricht dat door “Filadelfia” wordt getypeerd, komt een subtiele activiteit van de Boze voor. Deze manifesteert zich niet zoals in vroegere perioden in vervolgingen door Kerk of Staat, en ook niet direct in wereldliefde of menselijke tekortkomingen. De verleiding waaraan “Filadelfia” blootstaat wordt weergegeven met de woorden van Jezus: “Zie, Ik geef sommigen uit de synagoge des satans, die zeggen dat zij joden zijn maar het niet zijn; zie, Ik zal maken dat zij zullen komen en zich nederwerpen voor uw voeten, en erkennen dat Ik u heb liefgehad”, Op. 3:9.

Wij hebben hier te maken met wat Paulus noemt “de listige omleidingen” (methodeias, Ef. 4:14 en 6:11) van de duivel. Hij heeft om zo te zeggen “een hele kist met listen” waaruit hij voor iedere situatie kan putten om de gelovigen te verleiden. Dit is een thema dat veel te weinig bekend is in de christelijke gemeenten van vandaag, waardoor veel kinderen Gods en gemeenten voor zulke verleidingen openstaan.

De listen en verleidingen waarover wij in deze sectie spreken worden aangeduid met het Griekse woordje “pseudo”, dat vertaald kan worden met vals, bedrog, net alsof, namaak. Het gaat dus om heel “vrome listen” die speciaal gericht worden op mensen die zich uitstrekken naar “meer van de Heer”, naar de volheid van zijn Geest door middel van allerlei vormen van “geestesoefeningen” door een “passieve menselijke geest”. Een andere grote verleiding speelt in het diepe verlangen “dat ieder mens het zal horen” vanuit een oprechte bewogenheid voor de verlorenen. Maar we zullen zien hoe dit heeft geleid tot precies het tegendeel van wat men beoogde: de breedte die men najaagt gaat ten koste van de diepte en leidt tenslotte tot de leer der Alverzoening die dodelijk is voor iedere zending en evangelisatie.

Het is hierbij niet de bedoeling om denigrerend te spreken over mensen of groepen over wie deze verleiding gekomen is. Het probleem is immers niet hun kwade trouw maar juist hun goede trouw waarop de duivel hen “gepakt heeft”. Juist omdat de duivel ons wordt geschilderd als een engel des lichts kunnen wij hem verwachten bij hen die ernstig zoeken om “in het licht te wandelen”. Juist bij hen laat hij een licht stralen dat lijkt op de shechinah-glorie van God, maar dat in wezen een vals licht is. Dat maakt de komende verslagen zo tragisch, en toch worden zij vermeld gedachtig aan het woord dat geschreven staat in 1 Kor. 10:10: “Dit is hun overkomen tot een voorbeeld (voor ons) en het is opgetekend ter waarschuwing van ons, over wie het einde der eeuwen gekomen is”.

Dit is zelfs waar in de meest letterlijke betekenis van het woord, want wat op het hoogtepunt van “Filadelfia” gebeurde (in de twee decennia rond de eeuwwisseling) is een waarschuwing voor ons die leven in de laatste aeon, namelijk de periode van “Laodicea”, waarin zich de gehele gemeentegeschiedenis toespitst.

Wij zullen in het nu volgende een drietal bewegingen noemen, waarin boze geesten de opwekking zijn binnengedrongen om oprechte en volwassen gelovigen voor hun karretje te spannen. Deze zijn:

VI.6.1. De nadagen van “Wales”

VI.6.2. De valse tongen van Azusa Street

VI.6.3. John Mott en de zendingsbeweging

VI.6.1. De nadagen van” Wales”

Het lijkt geen twijfel dat de opwekking die gedurende de eerste vijf jaren van deze eeuw in Wales plaatsvond, een van de grootste opwekkingen uit de geschiedenis is geweest en oorzaak van tal van verdere opwekkingen in Europa en elders. Omstreeks 1900 klonk door de hele evangelische wereld de roep om een geestelijk herleven, die doorklonk in gebedsbijeenkomsten en studies over het werk van de Heilige Geest. Ook hooggeplaatste kerkelijke leiders spraken zich uit in woorden als “...De grootste behoefte van mijn land en mijn geliefde natie is thans gelegen in een geestelijke opwekking door een uitstorting van de Heilige Geest”. God heeft deze gebeden op wonderlijke wijze verhoord en daartoe tal van mannen gebruikt die Hij verkoos. Een van hen was Evan John Roberts die in 1903 zijn leven geheel toewijdde aan de Heer en aan zijn dienst. Zijn levenscrisis ging gepaard met “een kracht die mijn boezem vervulde” en die hem de adem benam. Nadat hij uitgeroepen had: “Buig mij”, werd hij overweldigd door de liefde van God, Rom. 5:8, en stroomde een golf van vrede in zijn ziel. Tegelijk zag hij de nood van hen die “ongerled” tijdens hun leven, de eeuwigheid tegemoet gaan: “Ik stond in lichterlaaie van verlangen om heel Wales in de lengte en in de breedte door te reizen om overal van de Heiland te vertellen; en wanneer dat mogelijk zou zijn geweest had ik God hier graag voor willen betalen”.

Deze vlam sloeg over en zette tal van plaatsen geestelijk in brand. Zo vertelde het hoofd van een academisch instituut:

Evan Roberts verkeerde in ons midden als een stukje radium. Het vuur ervan verteerde ons, benam ons de slaap, reinigde het kanaal met tranen. Het veroorzaakte kostbare gebedsketens waardoor al spoedig het hele gebied bereikt werd.

In de jaren 1904 en 1905 was de opwekking op haar hoogtepunt. De mensen werden opgeroepen om:

- iedere onbeleden zonde dadelijk te belijden;
- te breken met elke twijfelachtige gewoonte;
- de Geest prompt te gehoorzamen;
- Christus in het openbaar te belijden.

Op zondag 4 november schreef Roberts aan een Zondagskrant:

Wij staan aan de vooravond van een grote opwekking, de grootste die de wereld ooit heeft gezien. Denk niet dat deze schrijver een fantast is.

Op 9 november schreef een Engelstalige krant in Cardiff het volgende verslag:

GROTE MENIGTEN TREKKEN NAAR LOUGHOR

Samenkomst duurt tot 2.30 in de ochtend

In Loughor vindt op dit ogenblik een opmerkelijke religieuze opwekking plaats. Reeds enkele dagen heeft een jonge man die Evan Roberts heet en zelf uit Loughor afkomstig is, voor een grote verrassing gezorgd in de Moria-kerk. De plaats wordt belegerd door dichte drommen mensen die geen toegang kunnen krijgen. De opwinding is zo groot dat de straat waarlangs de kerk staat van het begin tot het eind vol met mensen staat. Roberts, die de taal van Wales spreekt, begint zijn betoog met te zeggen dat hij niet weet wat hij zal gaan zeggen, maar dat wanneer hij in gemeenschap is met de Heilige Geest, de Heilige Geest zal spreken en dat hij slechts het middel van zijn wijsheid zal zijn. Spoedig daarna begint de prediker met een vurige en somtijds hartstochtelijke rede. Wat hij zegt brengt de luisteraars in beroering. Velen die al jaren niets van het Christendom moeten hebben, keren terug naar de kerk van hun jeugd. Op een avond was het enthousiasme dat de jonge opwekker opriep zó groot dat, nadat zijn preek twee uur geduurd had, de grote menigte nog doorging met bidden en zingen tot half drie in de morgen. Winkeliers sluiten hun zaak vroeg om toch maar een plaats te kunnen bemachtigen en arbeiders van de tin- en staalfabrieken drommen in hun werkkleding naar de kerk toe.

Zo zijn er veel verslagen van de kracht waarmee God door zijn Geest werkte. Talrijk waren de mensen die hun leven voor het eerst of bij vernieuwing aan Christus toewijdden. Het kerkbezoek nam zichtbaar toe en de dronkenschap liep sterk terug. Begin 1905 kreeg Roberts een inzinking, waarvan hij zich snel herstelde. En aan zijn vrienden schreef hij:

De bergen zijn hoog - mijn hoop is hoger.

De bergen zijn sterk - mijn geloof is sterker.

De bergen zullen bezwijken - mijn God nooit.

Dat hele jaar 1905 bleef het geestelijk tij in Wales hoog en evangelisten en pastors hadden het druk. Tal van geestelijke leiders bezochten de streek, zoals William Booth en Campbell Morgan. Gipsy (zigeuner) Smith leidde een evangelisatiecampagne in enkele dalen die buitengewoon gezegend werd; daarmee gepaard ging een ongewone manifestatie van kracht. Zulke samenkomsten werden ook geleid door Seth Joshua, en soms knielden daar twaalfhonderd mensen tegelijk neer op de grond. De kranten schreven er niet meer over, want het ongewone was gewoon geworden, deel van het levenspatroon van Wales. Ondanks veel kritiek kan er geen twijfel aan bestaan dat de visie van Evan, dat honderdduizend mensen aan de kerken toegevoegd zouden worden, binnen enkele jaren een feit was.

Maar tijdens de opwekking gebeurden er ook dingen die zorgen baarden. Kennelijk was de vijand der zielen van tactiek veranderd toen hij zag dat de tegenstand die de kerken in het begin boden geen resultaat had. Daarom werd nu een ander wapen gehanteerd, dat van laster en spot, maar dan van medegelovigen, en daarna kwam de verleiding van "pseudo".

Tijdens de opwekking hadden tal van bovennatuurlijke krachten gewerkt die de boodschap van God hadden bevestigd en ondersteund. Maar deze gingen nu een eigen leven leiden, waardoor het volle accent viel op het bovennatuurlijke. In haar onthullende boek "War on the saints" legt Mrs. Jessy Penn-Lewis uit dat in de jaren na de opwekking er veel mensen waren die het echte niet meer van het valse konden onderscheiden. Daarna zijn er tal van "bewegingen" geweest waarvan de volgelingen in de strik liepen van verleidende geesten die het werk van God nabootsen. Tal van oprechte zielen zijn door de listen van de vijand hiertoe verleid, ondanks hun ernstig verlangen om volkomen aan God toegewijd te leven. Zij - en wij - worden opgeroepen om "nuchter te worden en terug te keren tot de wil van God, uit de strik van de duivel die hen gevangen hield", 2 Tim. 2:26.

De rest van haar boek is gewijd aan het grote probleem hoe oprechte Christenen deze strik des duivels kunnen vermijden. Zij wijst daarbij op het grote gevaar van een valse prediking die leidt tot passiviteit van de ziel die zich willoos overgeeft aan wat "de Geest" (lees: de geesten) hem of haar decreteren. Wij dienen echter de geesten te beproeven en niet willoos en klakkeloos alles te slikken, zelfs niet wanneer zij zich voordoen als "de Heilige Geest". Want daardoor krijgt de geest van nabootsing vrij spel, waarvan zij enkele veel voorkomende voorbeelden noemt:

- Het “voelen van de tegenwoordigheid van God”.
- Het onderdrukken van de wil in het verlangen om “gans niets te zijn”.
- De pressie van demonen die de gelovigen aansporen tot “een daad van absolute gehoorzaamheid”, zonder daarbij de kritische toets van het gezond verstand te gebruiken.
- Najagen van de “mirakelgaven”, zoals Delphi-prophetie, “tongentaal”, visioenen, genezingen en andere bovennatuurlijke ervaringen.

De duivel tracht steeds opnieuw de geestelijke werkelijkheden te verplaatsen naar het terrein van de menselijke zintuigen: ik voel, ik “zie”, ik hoor. Wanneer iemand eenmaal deze ervaringswereld aanziet voor de wereld van God, brengt dat hem tot passivisme door zijn normale geestelijke waakzaamheid en gezond verstand als een “sta in de weg” uit te schakelen. De rest van het proces gaat het bestek van dit boek te buiten, maar helaas is de situatie die zij beschrijft nog steeds actueel: het is een voortdurende bedreiging die evangelische Christenen veel meer (of anders) belaaft dan reformatorische! Die verleiding brengt ons op de grens van Zen-boeddhisme of Theosofie onder een christelijk imago. Gelukkig wordt ook duidelijk uitgelegd hoe Christenen in deze naar de Schrift hebben te handelen om de boze te kunnen weerstaan.

VI.6.2. De valse tongen van Azusa Street

Wat in Wales op kleine schaal gebeurde vond te zelfder tijd wereldwijd plaats, en daarmee werd een nieuw en naar velen menen, vreemd element in de opwekkingsbeweging ingebracht. Dit leidde tot een geheel eigen beweging, namelijk de Pinksterervaring van het “spreken in tongen”. Hoewel dit incident ook wel eerder was voorgekomen, wordt toch algemeen de gebeurtenis in de kerk van Azusa Street te Los Angeles beschouwd als het begin van deze Pinksterbeweging. Dat gebeurde in april 1906, nadat de kleine gemeente daar enkele maanden had gebeden om “een nieuw Pinksteren”. Inmiddels had men een neger-prediker uitgenodigd, W.J. Seymour geheten, om van Texas naar Los Angeles te komen, waar steeds meer mensen “de charismatische gave” hadden ontvangen. De boodschap van Seymour leidde tot groot “geestesgeweld”, waardoor het hele kerkgebouw instortte: de vloer, de muren en het dak. De enthousiaste gemeente vond al gauw een verlaten Methodistenhal, en daar gingen de samenkomsten verder, drie jaar aan één stuk zonder ophouden, alle dagen van de week de klok rond.

Op 18 april 1906 vond de grote aardbeving van San Francisco plaats, waardoor duizenden mensen geschrokken naar het zuiden trokken, richting Los Angeles. Ook daardoor raakte de kerk steeds voller en bovendien waren alle rassen en kleuren welkom. Het spreken in tongen was nu heel gewoon geworden, een teken of bewijs van de “doop in de Heilige Geest”, en ook werden er zieken genezen. Deze plaats werd nu het centrum voor allen die naar “de diepere ervaring” verlangden en van daaruit verspreidde de Pinksterbeweging zich snel over de continenten van Noord-Amerika en Europa. De uit Cornwall afkomstige Thomas Ball Barrett was al eerder betrokken geweest bij de opwekking van Wales, en nu bracht hij het vuur van Wales samen met het vuur van “Pinksteren” over naar Noorwegen, waar zijn ouders woonden. Daardoor voegde de Pinksterbeweging een nieuwe dimensie toe aan de bestaande opwekkingsbeweging, niet alleen in Noorwegen maar in alle Scandinavische landen en daarna ook overzee. Overal waar de kerken de Pinksterboodschap wei-gerden ontstonden nieuwe Pinkstergemeenten, die al gauw een eigen denominatie vormden, naast de Baptisten en anderen.

Het effect hiervan op Gods werk is moeilijk algemeen te duiden. In veel plaatsen, zoals in India of Korea, werd het effect van de opwekking er groter door. Maar tegelijk werd de aandacht afgeleid van bijbelse accenten, waardoor een soortgelijk effect ontstond als na de opwekking van Wales. Daardoor verloor de evangelische beweging voor een goed deel haar solide bijbelse inhoud om plaats te maken voor een “Geest-exegese” onder het motto: “de letter doodt, maar de Geest maakt levend”. Het “spreken in tongen” bleef kenmerkend voor de beweging en mensen die deze spraak niet beheersten kenden nog niet “het Volle Evangelie”. De suggestie die hiervan uitging was zo sterk dat dit spreken in tongen als hoogste en eerste gave werd gezocht. Maar net als in Wales kwam dit los te staan van de Heilige Geest die immers “gaven uitdeelt gelijk Hij wil”, en het effect

daarvan was dat “vreemd vuur” in de gemeenten kwam. Sommigen zagen dat duidelijk in, net zoals de Duitse Evangelische Alliantie die deze beweging nog in 1980 de “Geist von Unten” noemde.

In zijn boek “A Theology of the Holy Spirit” legt Frederick Dale Bruner op bekwame en rustige wijze de Pinksterervaring naast het getuigenis van het Nieuwe Testament. Hierin ontzenuwt hij alle aspecten van de Pinksterleer en evenals Jessy Penn-Lewis wijst ook hij op het gevaar van het “wachten op de ervaring” dat voert tot passiviteit van de ziel en het uitschakelen van de (menselijke) geest. Daardoor worden velen die aangetrokken worden door de “warmte” van het Pinkster-vuur in feite afgeleid van de Geest der waarheid, die immers niet uit zichzelf spreekt, maar “al wat Hij hoort zal Hij spreken, en de toekomst zal Hij u verkondigen”, joh. 16:13. In plaats daarvan treden menselijke geesten op die heersen over willoos gemaakte mensenzielen, en we zagen reeds eerder dat willoze zielen en kritiekloze geesten een invalspoort zijn’ voor boze geesten.

Zo hebben de “tongen van Azusa Street” heel wat tongen van mensen en demonen losgemaakt. Ook hier geldt dat de mens zal leven bij alle Woord dat van de mond Gods uitgaat en niet moet zoeken naar extase buiten dat Woord om, in welke vrome vorm die zich ook aandient. Deze les is door velen geleerd, soms door bittere smart heen, maar in de periode van “Laodicea” zou opnieuw een beweging furore maken die dezelfde kenmerken vertoont.

De moeilijkst te verteren les is wel dat de duivel een “menger” is, Op. 18:6. Hij mengt het goede van opwekking en verlangen naar Godservaring en Geesteskracht met het kwalijke van “passiviteit” (het uitschakelen van de menselijke geest), zodat tal van andere “vrome geesten” hun spel kunnen spelen. Deze maken de gelovigen ongezeglijk, vanuit een vermeende geestelijke superioriteit, en allergisch voor de onderwijzing uit het Woord dat hen wijs kan maken. En zó kon het gebeuren dat de Opwekking haar eigen kinderen ging verslinden, wat toch waarlijk een grof staaltje is van Satans listen!

VI.6.3. John Mott en de zendingsbeweging

In het voorgaande zagen wij hoe een andere leer de opwekkingsbeweging was binnengedrongen, waarvan de mensen meenden dat dit alles uit God moest zijn. Iets dergelijks gebeurde ook in de zendingsbeweging, waar 1910 een beslissend jaartal was, omdat in dat jaar in Edinburgh de Internationale Zendingsrad werd opgericht. We leven dan in de tijd van groot optimisme, want door de grote opwekkingen waren de Christenen gaan zien dat het mogelijk was om in hun generatie de gehele wereld voor Christus te bereiken.

John Mott was de man die omtrent de eeuwwisseling deze machtige visie verwoordde in de Christen-Studenten Beweging waarin hij grote invloed had. Deze visie was dat de Christenen de opdracht en taak hadden om in hun generatie aan alle mensen van de wereld het kostbare Evangelie te verkondigen. Met grote ijver zette Mott zich voor dat ideaal in en er over lezen maakt het hart warm en blij. Later kreeg Mott de leiding van de Wereld Christen Studenten Federatie en deze zorgde weer voor de internationale structuren die ten grondslag lagen aan het Internationale Zendings Comité van Edinburgh.

Het heeft beslist niet aan de visie en de inzet van Mott gelegen: deze was immers wereldwijd! Maar John Mott was een kind van zijn tijd, en de breedte van zijn visie deed hem voorbijgaan aan enkele schriftuurlijke waarheden. Daarbij ging het om een gedachte die in de Anglo-Amerikaanse periode nogal opgeld deed, namelijk dat de Kerk het instrument was waarmee het Koninkrijk van God zou worden ingeluid. Deze gedachte werd niet gevoed vanuit het liberale “sociale evangelie” dat in veel kerken grote invloed had: dan zouden de evangelische Christenen dat wel hebben onderkend. Het wonderlijke is echter dat deze gedachte werd gevoed vanuit de opwekkingsbeweging zelf, die immers geleid had tot grote maatschappelijke hervormingen, zoals de afschaffing van de slavernij. De theologie die hierachter zat leidde tot de overtuiging dat d2 Kerk het “zuurdeeg” van de samenleving is, een soort van “Koninkrijk Gods in de steigers”. Het leidt tot een kerkelijk triomfantisme in die zin dat de Kerk voor de wereld het Koninkrijk Gods gaat inluiden. Een van de grote theologen die deze leer hebben onderbouwd is Jonathan Edwards uit Amerika, zie VI.2.3.

Op geheel andere wijze dan wij zagen in Wales en in Azusa Street, werd ook hier een “vreemd vuur” binnengebracht. Mannen als Gustav Warneck hebben dit duidelijk voorzien en er krachtig

tegen gewaarschuwd, maar vlak voor de Conferentie van Edinburgh overleed hij plotseling, waardoor zijn stem niet meer werd gehoord. De continentale zendingsvisie was: zielen winnen voor het Lam (Von Zinzendorf), drenkelingen redden uit de wereldzee (de Piëtisten), bouwen van de gemeente als ekklesia uit en te midden van de volken. Maar de Anglo-Amerikaanse visie, die “wereldkerstening” in haar vaandel had geschreven, kreeg de overhand.

H. Berkhof schrijft hierover in zijn “Geschiedenis der Kerk” (1941/1955):

De praktische zin van het angelsaksische christendom verbond zich met de naturalistische evolutie-ideeën tot het “Social Gospel” volgens hetwelk het Koninkrijk Gods de bekroning der wereldontwikkeling zal zijn, die door onze culturele arbeid in de lijn der Amerikaanse democratie moet worden verwezenlijkt. Christelijk is dat niet meer. Het Koninkrijk Gods is Gods gave en komt met het gericht over de wereld.

John Mott was echt een zendings-staatsman en een der architecten van de Internationale Zendingscommissie die in 1921 werd omgedoopt tot Internationale Zendingsraad. De Kerk - en indirect de wereld - is hem veel dank verschuldigd voor zijn inzichten en blijvende bijdragen tot de wereld-evangelisatie: zijn noeste arbeid heeft hieraan een geweldige stimulans gegeven. Maar toch werd zo'n groot instrument dat God voor wereldevangelisatie heeft willen benutten sindsdien ook tot oorzaak van grote strijdvragen. Dit leidde er zelfs toe dat geloofszendingen zoals de China Inland Mission zich al in 1916 uit het samenwerkingsverband terugtrokken.

De visie van John Mott was stellig van God, zie 1 Tim. 2:3-4 en 2 Petr. 3:9, maar zijn “inclusief denken” deed afbreuk aan het bijbelse denken dat antithetisch is, en daarmee werd het zendingsveld op ontoelaatbare wijze ingeperkt. Zo was bijvoorbeeld de titel van een bijdrage van Commissie I, waaraan John Mott had meegewerkt: “Het Evangelie brengen aan de hele wereld”. Maar met het subtiele doel “om misverstand te vermijden” werd dit later veranderd in “aan de niet-christelijke wereld”. Hiermee werden de Rooms-Katholieken en de Grieks-Orthodoxen tevreden gesteld, maar mensen in grote delen van de wereld - zoals Zuid-Amerika en Oost-Europa - werden in feite van officiële zending uitgesloten.

Door deze ontwikkeling werd Mott gevangen in zijn eigen visie, en dit belemmerde nu juist zijn visie! Door zich breed-kerkelijk op te stellen verloor de evangelische zendingsbeweging veel aan innerlijke kracht, en daardoor werd de brede zendingsstroom aan het begin van deze eeuw niet minder breed maar wel minder diep, en daarmee minder effectief. Twee gebeurtenissen hadden een tragisch gevolg:

- de wereldzendingsconferentie van Jeruzalem in 1928, en
- de wereldzendingsconferentie van Madras/Tambaram in 1938.

In Jeruzalem werd de moderne Bijbelbeschouwing (en de Duitse bronnensplitsing) aangeprezen en werden de fundamentele geloofswaarheden (zie VI.4.3) afgewezen. Over het “zieltjes winnen” werd denigrerend gesproken, maar de volle nadruk viel op het “dynamisch vestigen van het Koninkrijk van God” in deze wereld. Zo werd afgerekend met het oude schema van redding en verlossing dat als mechanisch en verouderd werd voorgesteld. In dit verband noemen wij ook de zogenaamde Koninkrijk-Gods beweging in Japan, die in 1912 werd gesticht door de sociaal-bewogen Toyohiko Kagawa. Hierin strijden sociale bewogenheid met dogmatische zuiverheid, iets wat stellig niet de bedoeling was, maar wel het gevolg.

In Madras werd geprobeerd de klok weer terug te zetten; het was dé laatste zendingsconferentie die John Mott zou voorzitten (en meemaken). Een van de grote doelstellingen was om de evangelische en de moderne (later: oecumenische) zendingen samen te voegen. De fout van Mott was dat hij oprecht geloofde dat de twee opvattingen met veel goede wil verenigd konden worden. Hij ging dan ook voorbij aan het feit dat beide theologieën elkaar wederzijds uitsluiten, en daarmee werden de evangelische zendingen, voor zover zij zich al niet eerder hadden teruggetrokken, uitgeleverd aan een zendingsbeweging die haar eigen zendelingen verslindt.

In plaats van de zending zoals we die uit de opwekkingsbeweging en het Piëtisme kennen kwam nu wat Mott noemde “de grotere evangelisatie”, de voorloper van de huidige “holistische mensvisie” en de “transformatie-theologie”. Daarbij heeft de breedte inderdaad de diepte verslonden: de com

municatie heeft haar eigen inhoud tenietgedaan. Ook dat is een kwaad dat onder de zon geschiedt: worden daarmee niet alle goede bedoelingen der mensen tot ijdelheid en het najagen van wind? Pred. 2:17.

VI.6.4. Conclusie

Met “Filadelfia” eindigt een belangrijke en weinig begrepen periode uit de Handelingen der Gemeente, een tijd van “spade regen” waarin opwekking en Maranatha, evangelisatie en zendingsbeweging een grote groei hebben gekregen. Een periode ook waarin de bel wordt geluid voor de laatste ronde, die-wij niet echt kunnen verstaan zonder een goed begrip van wat echt is en wat pseudo, wat Gemeente van Christus is én wat zich voor doet als “Koninkrijk van God”.

Al de hier gesignaleerde gevaren komen straks tot volle wasdom en luiden een tijdperk in van een totaal verworpen Kerk die de vriendschap der wereld heeft gekocht met het zoeken van grote kracht (maar buiten God om), met het afwijken van het Woord dat ons eenmaal werd overgeleverd en het verloochenen van de Naam van Hem die haar heeft gekocht (anti Op. 3:8). Voor de Gemeente breken dan moeilijke tijden aan en daarmee wordt het “wie overwint” tot een grote realiteit voor hen die het doel niet willen missen: de prijs der roeping Gods die van boven is.

“Filadelfia” is als de zeven vette jaren van jozef in Egypte, die aan de zeven magere jaren voorafgingen. De Heer waarschuwt zijn gemeente duidelijk dat er zulke jaren gaan komen, maar geeft daaraan vooraf een grote overvloed van hemelse gaven. Zalig die gemeente die de garven van “Filadelfia” heeft opgeslagen en die haar putten vol water heeft tegen de tijd van droogte en dorheid die gaat komen. Want de Handelingen der Gemeente vormen tenslotte een eenheid, ook al onderscheiden we hierin zes of zeven grote perioden.

Iedereen die zich als Christen laat voegen in het huis van God, wordt een levende steen genoemd. Maar ieder die overwint zal zijn tot een zuil in Gods tempel, hij zal zijn in het huis van zijn God voor eeuwig, en hij mag zitten aan het feestmaal met Hem! Wat een feest zal dat zijn, als de laatste en grootste listige omleiding zal zijn tenietgedaan met de komst van Hem die Overwinnaar is: door Hem kunnen ook “mensen met kleine kracht” overwinnaar zijn, ja méér dan overwinnaars door Hem die ons heeft liefgehad.

HOOFDSTUK VII

Los van de oecumene die naar Babel voert, 1948 - ?

VII.1. Verband met “Laodicea”

VII.2. Verband tussen Gemeente en Koninkrijk

VII.2.1. De “Massa” als het Volk van God

VII.2.2. De gelijkenissen van het Koninkrijk

VII.3. In de houdgreep van Pseudo

VII.3.1. Pseudo in kerk en theologie

VII.3.2. Pseudo in opwekking en “geestesvuur”

VII.3.3. Pseudo in zending en toekomst

VII.3.4. Pseudo in maranatha

VII.4. “De laatste generatie” ingeluid

VII.4.1. Uitroeping van de joodse staat

VII.4.2. De oecumenische beweging

VII.4.3. Mau Ze-dong, de Rode keizer van China

VII.4.4. Vervolging in China en elders

VII.5. De profetieën vervuld

VII.5.1. Profetische duiding van deze tijd

VII.5.2. Met “het volk” bouwen aan de wereldkerk

VII.5.3. De laatste fase van de pelgrimsreis

VII.1. VERBAND MET “LAODICEA”

De laatste periode van de “Handelingen der Gemeente” staat in het teken van de situatie die beschreven is als “Laodicea”. Het is de periode waarin alles rijpt wat in vorige perioden tot ontwikkeling is gekomen, zowel in negatieve als in positieve zin, overeenkomstig het woord van onze Heer in Op. 22:11, “...wie vuil is, hij worde nog vuiler...; wie heilig is, hij worde nog meer geheiligd”.

“Laodicea” geeft een verdere ontwikkeling te zien van de periode van “Pergamum”, met daarnaast de volle uitgroei van de kwade zaken van “Thyatira”, zowel van de moeder als van de “dochteren”. Tot deze laatste worden wel de kerken van de Reformatie gerekend die eens van de moederkerk zijn uitgegaan, maar die in de eindtijd weer tot haar zullen terugkeren. Hierbij maken wij natuurlijk een voorbehoud jegens de vele Christenen die uit haar zullen uitgaan, zoals ook eertijds velen uit Sardes vluchtten naar Filadelfia.

Waar “Pergamum” (het huwelijk met de burch) stond voor de koppeling tussen Kerk en Staat, is “Laodicea” typerend voor de koppeling van Kerk en Volk, van een volksregering of volksdemocratie. Dat blijkt al uit het woord zelf, want “Laodicea” bestaat uit twee Griekse woorden: laos en dikè, die staan voor “volk” en “wrekende gerechtigheid”. Dit laatste typeert de tijd waarin wij leven, waarin “de volken toornig zijn geworden” en het niet meer nemen: nu moet ook de “autoriteitskerk” van de blanke mannen wijken voor de toernige eisen van de zwarten, de jongeren en vooral van de vrouwen. Dit is exact de situatie zoals die in Op. 11:18 en Ps. 2:1-3 wordt getekend.

De Gemeente van “Laodicea” is de zevende Gemeente tot wie de Heer Jezus zich richt, het is ook de laatste periode van de Kerkgeschiedenis waarin nog sprake is van “Handelingen der Gemeente”. Het verval is hier zó groot geworden dat de Heer zelf buiten de deur staat: het is de kerk die teruggekeerd is naar Babel, vgl. Op. 18, en waarvan de Heer de zijnen toeroept “van haar uit te gaan”, zie Op. 18:4.

De periode van “Filadelfia” heeft tal van duidingen gegeven waardoor Gods kinderen kunnen weten wat “de eindtijd” zal kenmerken, zodat zij in staat zijn deze te onderkennen wanneer Hij komt. Dit is geheel overeenkomstig het principe dat Amos leert als hij zegt: “Voorzeker, de Here HERE doet geen ding, of Hij openbaart zijn raad aan zijn knechten, de profeten”, Amm. 3:7. Over deze eindtijd laat de Bijbel bepaald geen onduidelijk geluid horen, zo lezen wij in Dan. 12:4, 9-10:

Maar gij, Daniël, houd deze woorden verborgen, en verzegel het boek tot de eindtijd; velen zullen onderzoek doen, en de kennis zal vermeerderen . ...Doch hij zeide: Ga heen, Daniël, want deze dingen blijven verborgen en verzegeld tot de eindtijd ...en geen der goddelozen zal het verstaan, maar de verstandigen zullen het verstaan.

Met deze uitdrukking wordt niet bedoeld “het einde der tijden”, maar zó duidt de hemelse boodschapper “de laatste dagen” van “de tijden der heidenen” aan, vlak vóórat de Here God de draad met zijn volk weer zal opnemen, en vlak vóór de opname van zijn Gemeente, die als een bruid voor haar bruidegom zal zijn toebereid. In de periode van “Filadelfia” werd in brede kringen het Woord van God veracht, maar in andere kringen werd het juist bewaard. Op. 3:8 slaat met name ook op het “profetische Woord” waarover Petrus spreekt in 2 Petr. 1:19, wat duidelijk blijkt uit het kernvers Op. 3:10:

Omdat gij het woord der volharding hebt vastgehouden om Mij te blijven verwachten, zal ook Ik u bewaren voor de ure der verzoeking, die over de gehele wereld (de oecumene!) komen zal, om te verzoeken hen die op de aarde wonen. (Dat wil zeggen die op aarde een vaste woonstede hebben gemaakt).

De periode van “Laodicea” slaat dus op de laatste fase van Christus’ Gemeente, alsmede op de laatste dagen van “de tijden der heidenen”: nu staat de komst van Christus voor de deur, net zoals Hijzelf buiten de deur is komen te staan van zijn eigen Kerk! En dat laatste wordt niet eens opgemerkt, want het is nog nooit zo goed gegaan, er is aan niets meer gebrek, en men leeft in de roes van “nu gaat het (eindelijk) gebeuren”: een Heil buiten de Heiland om, een koninkrijk zonder de Koning, waarin plaats is voor spotters, afval, wetteloosheid, dwaalleer, leringen van boze geesten, buitenge

wone welvaart, vrolijkheid, door de mens bewerkte vrede en rust en schijngodsvrucht, vergelijk hiermee de “tekenen der tijden”, vermeld onder VI.4.4. Alleen zal er geen plaats meer zijn voor de Christus der Schriften, want Die wordt bij al die menselijke “euforie” (gevoel van welbehagen) maar als een “spelbreker” beschouwd.

Daarom zal deze Kerk van de grote afval op aarde zelfs de Gemeente van Christus overleven in die zin dat aan haar de Opname der Gemeente zal voorbijgaan. De Heer zal haar niet tot zich nemen maar haar uit zijn mond spuwen, en Op. 17 laat ons het gruwelijk einde zien van deze “wereldkerk” die nergens meer toe deugt: niet voor Christus en ook niet voor de Antichrist! Maar omdat dit lot zo ernstig is gaat ook de liefde van Christus zo dringend naar haar uit, zelfs in straf en tucht. Heel in het bijzonder is op haar en op deze tijd de laatste gelijkenis van Matt. 13 van toepassing, die van het sleepnet “dat allerlei bijeenbrengt”, Matt. 13:47-50. In de oecumene wordt de verleiding steeds groter en de strijd der geesten wordt steeds meer opgevoerd... totdat voor Christus’ Gemeente de aardse pelgrimsreis is volbracht en zij de Here tegemoet gaat in de lucht, om voor altijd met Hem te wezen, 1 Tess. 4:17, verlost van de komende toorn, 1 Tess. 1:10.

Dit boek wordt geschreven nu wij nog midden in de periode van “Laodicea” zitten. Het is daarom niet mogelijk nu al een historisch verslag te maken over deze periode die nog volop aan de gang is. Wél zullen de lijnen worden getrokken en aangescherpt die in de vorige perioden werden vastgesteld en aan de hand hiervan zullen dan ook de gebeurtenissen van deze periode worden geduid.

Zo wordt de indeling van dit laatste hoofdstuk als volgt:

VII.2. Verband tussen Gemeente en Koninkrijk

VII.3. In de houdgreep van Pseudo

VII.4. “De laatste generatie” ingeluid

VII.5. De profetieën vervuld

VII.2. VERBAND TUSSEN GEMEENTE EN KONINKRIJK

In deze laatste periode van de Gemeente op aarde kunnen parallellen getrokken worden met alle voorgaande perioden die in de laatste periode hun vervulling en climax krijgen. Wij constateerden reeds zo’n parallel met de periode van “Pergamum”. Toen de koppeling van Kerk en Koning, nu de koppeling van Kerk en Volk.

De tijdgeest is krachtig aan het werk om deze koppeling tot stand te brengen, maar daartoe dienen eerst een aantal bijbelse waarden te worden afgebroken, die de ontwikkeling tegenhouden. Daarom zet deze ontwikkeling zich in de kerken door onder de dekmantel van “het Koninkrijk”, waarmee aan deze beweging een pseudo-bijbelse identiteit wordt gegeven. Deze periode van verleiding en vervolging zal uitmonden in een tijd van Grote Verleiding en Grote Verdrukking, waarvan de Bijbel op verschillende plaatsen spreekt, bijvoorbeeld in Matt. 24:21. Deze unieke en verschrikkelijke “zeven jaren” werpen hun schaduwen vooruit en brengen de mensen, óók de kerken, in grote verwarring en verlegenheid. Daardoor wordt de druk om af te wijken van het “eenmaal overgeleverde geloof” steeds groter, totdat tenslotte de nood de wet zal breken zoals ook eenmaal bij koning Saul is gebeurd (1 Sam. 15), toen de dreiging van de Filistijnen hem te machtig werd.

In de periode van “Filadelfia” heeft God een kostbare erfenis aan de Gemeente gegeven waardoor het bijbels licht opnieuw helder ging stralen en de eindtijd scherp in focus kwam. Nu dan deze “laatste nachtwake” aan het verstrijken is, zullen we de waarschuwingen van “Filadelfia” in acht moeten nemen, waarmee deze nachtwake werd ingeluid. In de begintijd van de Gemeente, “l’*église primitive*”, weerklonk het gezaghebbende woord van de apostelen. Nu de aardse tijd van de Gemeente ten einde loopt, hebben wij als “l’*église finitive*” het profetische Woord waarop wij acht moeten geven. Wanneer wij dat doen zal blijken dat deze laatste periode van de Gemeente op aarde wordt getypeerd door twee kenmerken, namelijk “Massa” en “Pseudo”. Dit zal in de beide volgende secties nader worden uitgewerkt.

VII.2.1. De “Massa” als het Volk van God

Met “Massa” wordt hier bedoeld dat de boodschap van God “voor alle mensen” is. Dat zal natuurlijk niemand bestrijden, maar de verleiding is dat hierbij de mensen niet op de juiste, bijbelse wijze

worden aangesproken. Het gaat niet langer om zondaars aan wie van Godswege amnestie wordt aangeboden, integendeel, de mensen worden aangesproken als “volk van God” en daardoor klinkt de boodschap van bekering steeds minder duidelijk. Dat geldt zowel voor de zending als voor de kerken zelf. Het inclusivisme van God (“wie dorst heeft mag komen”) stelt Jezus Christus centraal, en dáár valt dan ook de grote scheiding. Maar het inclusivisme van de moderne mens stelt “het Koninkrijk” centraal en weigert principieel elke scheiding te aanvaarden. Daarmee wordt ook de puur bijbelse “discriminatie” afgewezen tussen hen die in de zonde volharden en hen die de verlossing van Christus aannemen en met de zonde breken: dat is geen onderscheid dat mensen maken, maar een onderscheid dat gemaakt wordt door een heilig God.

Toen in 1948 in Amsterdam de oecumenische beweging vaste vorm kreeg, werd daarmee de reeds eerder gesignaleerde trend officieel voortgezet. Steeds meer kwam “de hele wereld” in het vizier en deze ging steeds meer het denken van de Kerk bepalen, vooral sinds de Derde Assemblee van de Wereldraad van Kerken. Deze werd in 1961 in Uppsala, Zweden, gehouden en stelde dat “de wereld de agenda van de Kerk diende te bepalen”. Dezelfde tendens zou iets later ook de evangelische beweging gaan beïnvloeden, die vanaf 1966 haar grote wereldcongressen ging houden. De neo-evangelicals of nieuw-evangelischen lopen voorop in hun verlangen iets in deze wereld te betekenen zonder dat zij die wereld oproepen tot bekering in bijbelse zin. Daartoe worden de echt-evangelische verworvenheden terzijde gezet en ingeruild voor nieuwe waarden. Dit geldt met name de kernwaarden die in “Filadelfia” aan de orde kwamen, namelijk:

1. De onfeilbaarheid van de Heilige Schrift: deze bevat geen dwaling in de oorspronkelijke handschriften. Vroeger hield ieder Christen dit voor waar, maar later gaat men meewarig spreken over “die enghartige fundamentalisten”.
2. De leer der bedelingen, die ons heeft geleerd om de woorden van de Schrift weer “normaal” te verstaan en oog te hebben voor de tekenen der tijden: zij die dit erfdeel vasthouden worden vaak als excentrieke en doperse chiliasten afgeschilderd!

In plaats hiervan stelt “deze nieuwe generatie evangelicals” vanaf de jaren zeventig tal van andere waarden centraal. Wanneer immers eenmaal de trossen van het absolute gezag en de profetische duiding van de Schrift zijn losgegooid, dan staat niets meer in de weg om een eigen koers uit te zetten. Het is een koers die heel “evangelisch” klinkt, maar die weinig te maken heeft met de geopenbaarde Raad van God. Het is een koers die in het begin van de jaren zeventig werd uitgezet door een man als Richard Quebedeaux met zijn boeken “The Worldly Evangelicals” en “The Young Evangelicals”, waarin hij blijk geeft zelf een “Angry Evangelical” te zijn. Naast de twee hiervoor genoemde eigenschappen geeft dr. John Whitcombe nog vier andere eigenschappen aan voor deze snelgroeïende beweging:

3. Nadruk op een “oecumene” van alle wedergeboren Christenen met voorbijzien van essentiële leerstukken waarover men het niet eens kan worden; dit leidt tot een vorm van “liefde” die toegeeflijk en tolerant is ten koste van de leer, en een oproep om de leerstellingen waarop men elkaar niet kan vinden (zoals de twee bovengenoemde) opnieuw “creatief door te denken”.
4. Nadruk op de sociale verantwoordelijkheid van de gemeente, die gepaard gaat met het verwaarlozen van de prioriteiten van het Nieuwe Testament.
5. Grote toegeeflijkheid jegens de leer van het evolutionisme, zelfs ten koste van een consequente en normale uitleg van de eerste elf hoofdstukken van Genesis.
6. Openlaten van de mogelijkheid van apostolische tekengaven voor onze eigen tijd, zoals profetie, tongen, wonderen door speciale “genezers” en dergelijke.

Deze ontwikkeling gaat uit van het valse uitgangspunt dat het tot de taak van de Kerk/Gemeente behoort om “het Koninkrijk van God” in deze wereld in te luiden. Daarmee ondergraaft de evangelische beweging haar eigen afkomst en positie en wordt - vanuit een grote en suggestieve bewogenheid met de wereld - de deur naar deze wereld opengezet zonder de bijbelse context van onze tijd in acht te nemen.

VII.2.2. De gelijkenissen van het Koninkrijk

Wij zijn er in dit boek van uitgegaan dat de Handelingen der Gemeente kunnen worden ingedeeld naar de zeven zendbrieven van de Here Jezus in Openbaring 2 en 3. Deze geven ons inzicht en de sleutel tot een goed verstaan van de geschiedenis der Gemeente op aarde. Ook ten aanzien van het Koninkrijk Gods worden zeven gelijkenissen verteld, welke slaan op de verborgen staat van dat Koninkrijk hier op aarde, zie Matt. 13:10-15. Het is erg belangrijk om te begrijpen dat deze zeven gelijkenissen slaan op de geheimenissen, de verborgenheden van dit Koninkrijk, in tegenstelling tot alles wat in het evangelie is meegedeeld over de openbare zijde van dat Koninkrijk bij de komst van de Koning die dat Rijk dan op aarde zal vestigen en zal zitten op de troon van David.

Er bestaat een treffende overeenkomst tussen deze zeven fasen van het “verborgen” Koninkrijk gedurende de tijd dat “de heer” buitenslands verblijft (Marc. 13:34) en de zeven perioden van de Gemeente tussen Handelingen der apostelen en de wederkomst van Christus. Deze overeenkomst geeft een verdere karakteristiek aan iedere periode en helpt ons om in het bijzonder de laatste periode, waarin wij thans leven, beter te verstaan. Deze zeven perioden kunnen als volgt in tabelvorm worden weergegeven:

Periode	Periode van de Gemeente	Gelijkenis van het Koninkrijk	Typerende karakteristiek
1	Efeze	zaaien van het Woord	het Woord ontvangen en vasthouden
2	Smyrna	onkruid tussen de tarwe	valse broeders maken het anderen zwaar
3	Pergamum	mosterdboom	grote onnatuurlijke uitgroei
4	Thyatira	zuurdeeg	valse leer doortrekt hele Kerk
5	Sardes	schat in de akker	de weg tot God weer voor ieder begaanbaar
6	Filadelfia	kostbare parel	vasthouden aan het profetische Woord
7	Laodicea	sleepnet met allerlei vissen	boodschap aan de massa, schiften van de mensen

Al deze overeenkomsten zouden nader kunnen worden uitgewerkt, wat door anderen ook wel is gedaan, maar wij bepalen ons hier tot de laatste periode. In deze periode is “de volkerenzee” nog nooit zo groot geweest, met bijna vijf miljard mensen in de jaren tachtig. Het “sleepnet” duidt op de massamedia waarmee de Boodschap van God over de hele wereld gaat. Het zijn de Bijbels en andere boeken die in miljoenen exemplaren over de wereld worden verspreid voor volken die hiervoor openstaan en leren lezen en schrijven. Het zijn de massa-bijeenkomsten van evangelisten als Billy Graham en anderen waardoor tientallen miljoenen mensen in stadions, in velden en op pleinen Gods Evangelie horen. Maar bovenal zijn het de elektronische wonderen van deze tijd: radio en tv, waarmee tientallen miljoenen mensen in één keer bereikt worden, bij sport- en song-evenementen kijken zelfs wel een miljard mensen naar de beelden op het moment dat zij worden uitgezonden! De netten zitten vol met vissen, en daarom zijn deze evangelisten van radio, tv, lectuur en stadions ware “vis-sers van mensen”. Het punt waar het in de gelijkenis om gaat is echter dat er “allerlei” bijeengebracht wordt: het is de massa die thans wordt geroepen, maar het “sorteren” gebeurt pas later, bij de voleinding der wereld.

Alle zeven gelijkenissen hebben ditzelfde principe gemeen: er is een massa, iets al-omvattende, en dat is stellig óók wat het Koninkrijk betekent: dat is immers universeel, Christus’ koningschap omvat de hele wereld. Maar er is ook een ander principe dat in de gelijkenissen naar voren komt, óók bij de mosterdboom en het zuurdeeg, en dat is het principe van de vermenging van goed en ondeugdelijk, van bozen met rechtvaardigen. Daarom is het beginsel van het Koninkrijk Gods hier op aarde thans “gemengd”, iets dat slechts begrepen kan worden vanuit de lankmoedigheid en de verdraagzaamheid van God.

Het is uitermate belangrijk om dit beginsel, dat in Mattheüs 13 zevenvoudig wordt uitgelegd en benadrukt, vast te houden. Er is thans vermenging en dit kan makkelijk leiden tot een normloos syncretisme; het voert echter noodzakelijk tot een scheiding der geesten, waaraan uiteindelijk niemand zal kunnen voorbijgaan. Dit principe erkennen beveiligt ons voor de verleiding die komen

zal, maar wie dit principe niet in acht neemt vervalt makkelijk tot “pseudo”, zoals we hierna zullen zien.

VII.3. IN DE HOUDGREEP VAN PSEUDO

Het woord “pseudo” kan drie verschillende betekenissen hebben, en zo wordt het ook gebruikt door “de vader van pseudo”, de duivel (Joh. 8:44). In de eerste plaats wordt het gebruikt voor surrogaat, bijvoorbeeld in plaats van genade, zoals bij de zogenaamde sacramenten. In de tweede betekenis wordt het gebruikt door de moderne theologie, zoals we hieronder zullen zien, en wel in sectie VII.3.1. In de derde zin komt pseudo voor als aanvulling op iets dat als “onvolledig” wordt voorgesteld en zelfs ervaren, zoals de Bijbel, de Persoon/het werk van Christus, de bekering en de wedergeboorte, en zelfs de boodschap van het kruis. Zó vinden wij het bijvoorbeeld bij de charismatische beweging, die onder VII.3.2 wordt besproken.

Achtereenvolgens zullen wij behandelen:

VII.3.1. Pseudo in kerk en theologie

VII.3.2. Pseudo in opwekking en “geestesvuur”

VII.3.3. Pseudo in zending en toekomst

VII.3.4. Pseudo in maranatha.

VII.3.1. Pseudo in kerk en theologie

Als inleiding tot het begrip “pseudo” in kerk en theologie zien we in de negentiende eeuw de opkomst van het modernisme, dat zich uitte in:

- naturalisme: het afwijzen van alles wat “bovennatuurlijk” is;
- Bijbelkritiek: literair werd “aangetoond” dat de Bijbel niet meer is dan een verzameling gegevens over wat vrome mensen vroeger religieus ervaren hebben;
- sociaal evangelie: de nadruk van de godsdienst komt te liggen op het “hier en nu” waarbij het niet meer gaat om een “dubieuze eeuwigheid” maar om het sociale welzijn van de mensen die nu leven.

Hiertegen werd front gemaakt door Christenen die bleven vasthouden aan datgene wat in getrouwheid was overgeleverd, zoals onder meer blijkt uit de bekende “fundamentals” die in sectie VI.4.3 zijn behandeld. Daarna werd in de protestantse Christenheid de tegenstelling tussen “rechtzinnig” (orthodox) en “vrijzinnig” (liberaal) gangbaar, een tegenstelling die het hele tijdperk van “Fildelfia” aanwezig is geweest. Wat de vrijzinnigen te kort deden aan de leer compenseerden zij ogenschijnlijk dikwijls met de praktijk van het leven.

Maar het is dwaas om op zulk een wijze geloof en werken tegen elkaar uit te spelen, zoals ook heden ten dage weer mode wordt. Immers, Jakobus schrijft in hoofdstuk 2:18 spottend over deze “valse specialisatie”: Maar zal iemand zeggen: Gij hebt het geloof en ik heb de werken. Toon mij dan uw geloof zonder de werken, en ik zal u mijn geloof tonen uit mijn werken”. Daarna gaat hij voort met het dwaze van dit redeneren aan te tonen, want God is immers één, dus zijn werken en geloof niet te scheiden!

In de jaren dertig werd deze onderscheiding van de kerken doorbroken door de dialectische theologie van Karl Barth uit Bazel. Deze was in zijn studententijd vrijzinnig geworden, maar de Eerste Wereldoorlog gooide het optimistische mensbeeld en de toekomstverwachting van de vrijzinnigheid in puin. Daardoor keerde Barth terug tot de rechtzinnige theologie, maar zonder de verworvenheden van de vrijzinnigheid geheel vaarwel te zeggen. Zo werd hij niet alleen een van de grootste theologen die onze eeuw gekend heeft, maar ook de architect van een heel nieuwe theologie die de vrijzinnigheid en de rechtzinnigheid op knappe wijze wist te combineren. Deze theologie wordt ook wel de “midden-orthodoxie” genoemd, omdat de woordkeus voluit rechtzinnig is en tegelijk de vrijzinnigen zich heel goed in de inhoud kunnen vinden. Zo beschouwde Barth de Here God als “de totaal Andere”: de mens “beneden” kan zich geen voorstelling maken van God en hierdoor is er ook geen sprake van enige communicatie tussen God en de mensen dan alleen via een “existentiële

sprong in het geloof". Daarmee werd dus, ondanks een schijn van orthodoxie en zelfs van Piëtisme, het begrip "openbaring" in diepste wezen ontkend. De Bijbel is bij Barth dan ook geen middel tot directe communicatie tussen God en de mens, hij ziet de Bijbel meer als een muur tussen ons en de goddelijke openbaring dan als een kanaal van die openbaring. Bij Barth is de Bijbel dan ook niet het Woord van God, maar "Gods Woord is in de Bijbel" en helpt de mens om zelf zijn "sprong in het geloof" te maken door ons te laten zien hoe de apostelen en profeten zelf "gesprongen hebben!"

Bij Karl Barth past ook de aantekening dat hij in de kritische tijd van de opkomst van Hitler de Duitse kerken die dreigden te worden meegesleurd door de geweldige propaganda van "het Derde Rijk" een grote dienst bewezen heeft. Barth was namelijk mede-auteur van de zogenaamde "Stellingen van Barmer" (Barmer Thesen) waarmee de Duitse Kerk in 1934 een krachtig en moedig getuigenis gaf aangaande de centrale plaats van de Here Jezus Christus, aard en wezen, van de Kerk en van de afbakening tussen Kerk en Overheid. Met deze zes stellingen wordt zowel een belijdenis gegeven als een afwijzing van de valse ideologie, wat onder meer blijkt uit het tweede gedeelte van Stelling 3, dat wij hier citeren:

Wij verwerpen de valse leer als zou de Kerk de gedaante van haar boodschap en van haar kerkorde moeten overlaten aan haar eigen believen of aan de wisseling van de telkens heersende wereldbeschouwelijke of politieke overtuigingen. -

Dit denken had zo'n enorme invloed, dat gaandeweg de hele theologie en de protestantse kerken van dit denken werden doordrongen. Dit proces ging gepaard met een enorme Bijbelverspreiding, maar het effect ervan was te vergelijken met de Bijbelverbrandingen van de Middeleeuwen. Immers, het Woord was nu feitelijk overal verkrijgbaar en kon zonder bedreiging en straf gelezen worden, maar tegelijk werd de Bijbel "theologisch" ontoegankelijk gemaakt voor de leidinggevende theologen en, een generatie later, ook voor bijna alle predikanten van de Kerk.

Bekende navolgers en uitwerkers van Barths denken zijn:

- Paul Tillich, die het vooral "vroom en vaag" houdt, waar hij stelt: "Absoluut geloof is aanvaard dat je aanvaard bent, zonder daarbij te denken aan Iemand of Iets dat je aanvaardt".
- Rudolf Bultmann, die de Bijbel beschouwde als een boek vol met mythen of verdichtsels; deze mythen zijn eigenlijk de verpakking waarin de echte boodschap (die hij het "kèrygma" noemt) verscholen is. De taak van de theologie is dan ook om het kèrygma te ontdoen van de mythen, een bezigheid die "ontmythologiseren" wordt genoemd. De vraag is alleen wie bepaalt nu wat mythen zijn en wat kèrygma?
- Emil Brunner was in verschillende opzichten geen navolger van Barth, maar betwistte diens denken. Toch heeft hij de essentie van Barths theologie verder gedragen, bijvoorbeeld waar hij de uitdrukking "contactpunt tussen hemel en aarde" gebruikt, zonder overigens dit "existentiële moment" nader te verklaren.
- Reinhold Niebuhr wordt wel gezien als de Amerikaanse Karl Barth. Een van de kernthema's bij hem is het begrip "Angst", dat is het menselijke gevoel van onbehagen dat hem doet zoeken naar "absolute waarden" zoals zekerheid, kennis en gedragsnormen. Maar dat is nu juist de grote zonde, aldus Niebuhr, en wie zegt dat hij "weet" of "kent" geeft daarmee juist blijk van een geestelijke hoogmoed, want "wij kunnen niet kennen".
- Dietrich Bonhoeffer werkte met de begrippen "mondige mens" en "a-religieuze interpretatie" van de Bijbel. In zijn tijd van Nazi-waanzin en prestaties van oorlogstechniek en Germaanse sport kon de Kerk toch niet meer aankomen met de bijbelse verhalen van wonderen en opstanding, die toch maar aanstoot gaven aan de mondige mens. Want in deze tijd was "God als werkhypothese" overbodig geworden en moest de mens hartstochtelijk worden opgeroepen om "de aarde trouw te blijven".
- John Robinson, bisschop in Engeland, geeft in zijn boek "Eerlijk voor God" duidelijk weer hoe Bonhoeffers gevangenisbrieven hem logisch hebben geleid en verleid tot de vreselijke "God-is-dood theologie".

Bij Bonhoeffer, die slachtoffer van de Nazi's werd, past het volgende commentaar: Bonhoeffers brieven werden na zijn dood door zijn vriend Bethge gepubliceerd (in Nederland bekend onder de titel "Verzet en Overgave"). Dit was het laatste waaraan Bonhoeffer gedacht zou hebben, want hij schreef zijn brieven met de aantekening dat met zijn gedachten heel voorzichtig moest worden omgegaan. Liet ook Johannes de Doper in de gevangenis niet een vertwijfelde kreet horen: "Bent u nu de Messias of hebben wij een ander te verwachten?" Het is niet moeilijk in te zien dat deze "moderne theologie" niets meer gemeen heeft met een "bijbelse theologie", want hier wordt de mensen (filosofische) stenen voor brood gegeven. Natuurlijk hebben al deze theologen het goed bedoeld, want zij meenden dat zij juist moesten inspelen op het moderne levensgevoel. Maar Hij "die de wijzen vangt in hun sluwheid" (Job 5:13) heeft hun denken verijdeld, zodat de Kerk haar invloed op de massa grotendeels heeft verloren. Dit geldt, een generatie later, ook voor de Rooms-Katholieke Kerk wier theologen Hans Kung en de Belg Schillebeeckx in de jaren zestig en zeventig hun baanbrekend en kerk-krakend werk hebben gedaan, bijvoorbeeld met het boek "Jezus, het verhaal van een levende".

Waar echter de theologie en de kerk hun "verticale dimensie" verloren, werd deze als "horizontale dimensie" weer opgebouwd. De "God-voor-na-de-dood" was dan wel dood verklaard, maar "Hij staat weer op in de opstandige/revolutionaire daden van zijn volgelingen". Hiermee is de grondslag gelegd voor twee belangrijke theologieën:

- de theologie van de hoop, die zijn oorsprong heeft in Duitsland (Jurgen Moltmann), en de
- bevrijdingstheologie van Latijns-Amerika, die de Bijbel uitlegt in termen van de "praxis" van bevrijdend handelen.

Bevrijdingstheologen zijn er legio en zij komen voort uit alle soorten kerken en gemeenten. De twee bekendste rooms-katholieke bevrijdingstheologen zijn Hugo Assmann (Brazilië) en Gustavo Gutierrez (Peru). Van de protestantse bevrijdingstheologen noemen wij José Miguez Bonino en Emilio Castro. De bekendste evangelische bevrijdingstheologen zijn thans Orlando Costas en Samuel Escobar. Al deze mannen roepen vanuit hun bewogenheid over de sociale nood om hen heen de mensen op tot actie, waarbij zij gebruik maken van het instrument van de marxistische maatschappij-analyse. De geest van hun denken wordt duidelijk getypeerd met de uitspraak van Gutierrez, die zegt:

De Redder, of Christus, van de bevrijde toekomst is de geest der mensheid die ontwaakt is om de onderdrukkende structuren te bestrijden die door zijn Schepper God zijn verordend en in stand gehouden.

Sinds God mens geworden is, is nu de mensheid, ieder mens, en de geschiedenis, geworden tot levende tempel van God.

Door deze theologieën is de band met Gods Woord finaal doorgesneden en worden de massa's opgewekt tot opstand tegen alle gevestigde structuren in de vrije wereld. De bevrijdingstheologie is daarmee een heel duidelijk voorbeeld van de wijze waarop de "laos-dikè" werkt. Dit begrip kan worden omschreven als het oproepen van de toorn van het volk, en het proces van "laodiceren" heet officieel "conscientização" wat Braziliaans/Portugees is voor "bewustmaking". Dit gebeurt in alle lagen van de (kerkelijke) samenleving en heeft geleid tot tal van "applicatie-theologieën", waarvan we de volgende noemen:

- Bevrijdingstheologie, voor de armen en verdrukten.
- Zwarte theologie, voor de zwarten (voornamelijk van Noord-Amerika).
- Afrikaanse theologie, voor de zwarte Afrikanen.
- Feministische theologie, voor de vrouwen.
- Dialoog-theologie, voor de niet-christelijke godsdiensten.
- China-theologie, om het klasse-denken van Mau Ze-dong te verbreiden.

In de jaren vijftig en het begin van de jaren zestig werd in de kerken het fundament van de prediking veranderd doordat de interpretatie, de uitleg en de verkondiging van het Woord van God op losse schroeven werd gezet. Later, en vooral in de jaren zeventig en tachtig, zette de ideologisering binnen de kerken steeds verder door. Deze ideologisering wordt in de communistische landen van

bovenaf (door Overheid/Partij) dwingend voorgeschreven, maar in de westerse landen gebeurt dit door de moderne theologie. Daarbij is het niet langer de Kerk die een boodschap voor het volk heeft (die tijd is voor velen allang voorbij), in plaats hiervan treedt nu “het volk” op in ál zijn bovenvermelde (klasse)geledingen als tribunaal van de Kerk. En dat dwingt de Kerk dan tot de weinig benijdenswaardige keuze:

- óf het (lijdend) voorwerp te zijn waarop de “toorn van het volk” zich richt;
- óf het (meewerkend) voorwerp te zijn dat de “toorn van het volk” versterkt en verder draagt. Het is duidelijk dat de meeste theologen en kerken bewust voor het tweede hebben gekozen, en daarmee krijgt dan ook voor ons de term “Laodicea” veel meer inhoud.

VII.3.2. Pseudo in opwekking en “geestesvuur”

Evenals er een “pseudo” is in Kerk en theologie, is er sprake van een “pseudo-opwekking”. Zo mogelijk is deze pseudo nog gevaarlijker, omdat deze niet “in de plaats treedt van” maar zich voordoeft “in aanvulling op”. In sectie VI.6.2 zagen wij reeds hoe het spreken in tongen is binnengeslopen in de opwekkingsbeweging. Er is een vorm van “verschiedenis” die ons wil doen geloven dat de Pinksterbeweging en later de charismatische beweging “Gods antwoord op gebed” zou zijn voor Christenen die bidden in een dorre, doodse omgeving of kerk. In antwoord op dat gebed zou dan “het Pinkstervuur” zijn neergedaald, net als in de dagen van Petrus, en wie zou dat vuur durven blussen? Maar de werkelijkheid is wel even anders: de Pinksterbeweging kwam juist tot bloei in die plaatsen waar al geestelijk leven was, ja waar sprake was van echte opwekkingen zoals in de Duitssprekende en de Scandinavische landen. Juist aan Christenen die zich uitstrekken naar “de volheid van God” biedt zij “iets meer” en dat wordt dan genoemd “de doop in de Heilige Geest”.

Door leidinggevende gelovigen werd herhaaldelijk met de Pinksterleiders over de tongentaal gesproken, maar toen dit niets uithaalde werd in 1909 de beruchte Berliner Erklärung opgesteld. Hierin werd het onderwijs aangaande de Heilige Geest vanuit de Bijbel opnieuw duidelijk beleden en tegelijk werd de geest, zoals die in de “tongenbeweging” tot uiting kwam, als “Geist von Unten” afgewezen. Deze verklaring heeft heel wat stof doen opwaaien en daarbij zijn soms medegelovigen heel erg liefdeloos bejegend. Maar anderzijds is, dank zij deze “Erklärung”, de Duitse opwekkingsbeweging, zoals de Gemeinschaftsbeweging, ontoegankelijk gebleven voor deze “Pinkstergeest”.

In het begin van de jaren zestig ontstond uit de Pinksterbeweging de zogenaamde charismatische beweging. Tot die tijd waren de protestantse kerken en de evangelische gemeenten op een afstand gebleven van deze “andere geest”, maar dat werd in 1960 anders. In april van dat jaar vertelde Dennis Bennett, predikant van een Episcopale kerk in VanNuys, Californië, aan zijn gemeente van zijn “geestesdoop” en “tongentaal”, en al gauw sloegen die doop en die taal op veel leden van zijn gemeente over. Kort daarna werden ook andere leiders “met de geest gedoopt”, zoals John Sherill en Larry Christenson, predikant van een Lutherse kerk. Het grote verschil met de Pinksterbeweging is dat de charismatische beweging echt een beweging wil vormen binnen de kerken. Later breidde ze zich uit tot de Rooms-Katholieke Kerk, waar de beweging werd getolereerd en later verwelkomd, een soortgelijke handelwijze als ook de Jezuïeten te beurt viel. Dat kwam omdat men merkte dat de “charismatische katholieken” juist door hun geestesdoop veel intenser katholiek waren geworden: het hielp hen in de verering van Maria, deed hen de mis en de biecht meer intens beleven en droeg bij tot de onderwerping aan “de heilige stoel”.

En daarmee komen we tot de kern van de zaak. Is de charismatische beweging een bijbelse, evangelische opwekkingsbeweging, of is ze een pseudo-opwekking die een “charismatische oecumene” nastreeft, zonder de eis van berouw en bekering in bijbelse zin? Het antwoord moet helaas het laatste zijn, waarbij de conclusie luidt dat de charismatische beweging een “plus” bedoelt te zijn, maar daardoor juist, op grond van Op. 22:18, tot een “min” geworden is. Deze scherpe conclusie zal hieronder nader worden toegelicht:

1. Ten eerste wil men graag van God horen naast de Bijbel. Natuurlijk heeft ook bij de charismatische Christenen de Bijbel het uiteindelijke gezag, maar in de praktijk wordt de Bijbel teruggedrongen naar de tweede plaats. Men vindt dan dat de Bijbel een woord voor één was, en begeert nu een woord voor nu. Dit sluit overigens helemaal aan bij de moderne Bijbelopvattingen

van de kerken en leidt tot een onverschilligheid, ja zelfs een allergie voor alles wat te maken heeft met (bijbelse) leer en redeneert dat “de letter doodt (en verdeelt), de geest levend maakt”. De mystieke ervaring, de innerlijke stem, de visioenen en “profetieën” vindt men belangrijker dan de drie grote “Sola’s” van de Reformatie: Scriptura, Fide en Gratia.

2. Naast de Bijbel krijgen de zogenaamde profetieën een grote plaats. In feite houdt dit in dat men niet vindt dat de Bijbel afgesloten is: “Gods openbaring gaat nog steeds door en vult gewoon de Bijbel aan”. Dat dit zo is blijkt wel uit de houding ten opzichte van hen die de zogenaamde profetieën willen toetsen: dit wordt niet toegestaan, want dan heeft men een “geest van kritiek” en tast “de geest” aan die door de profeet of profetes aan het spreken is. Feitelijk staan die profetieën zelfs niet naast het geschreven Woord van God maar erboven, want dit heet nu “het directe woord voor nu”. Op deze wijze wordt het ene (dynamische) woord: rhèma uitgespeeld tegen het andere (statische) woord: logos.
3. De ontwikkeling in de charismatische beweging leidt ertoe dat men de Heilige Geest gaat eren boven Jezus Christus. Dit is in tegenspraak met Johannes 16, waar duidelijk wordt gezegd dat de taak van de Heilige Geest is om Jezus te verheerlijken. Net als met de Bijbel gebeurt, wordt ook Jezus wél in naam beleden, maar op de duur wordt zijn werk op de tweede plaats gezet. Zo wordt eigenlijk een twee-fasen-Christendom ingevoerd in de trant van: deze persoon is “alleen nog maar” bekeerd tot de Here Jezus, hij moet nu gedoopt worden in de Heilige Geest. Dit leidt tot twee klassen van Christenen, een eerste klas of half-vol, en een tweede klas of vol.
4. De zogenaamde geestesdoop is geworden tot een nieuwe rite, die bijvoorbeeld door handoplegging of via kringgebed wordt bedreven. Daarbij treedt altijd lichamelijk contact op waardoor de “geest” wordt overgebracht op degene die ernstig zoekt en gebracht is in een staat van passiviteit. Dikwijls wordt daarbij een geest doorgegeven die stellig geen heilige geest is maar een geest van onreinheid, of erger. Hetzelfde effect wordt bereikt met de zogenaamde Segnungsgottesdiensten, die in de kerken van de DDR worden beoefend. Hierbij worden handen “als antennes” geheven en monden “als poorten” geopend!
5. Het spreken in tongen wordt beleefd als een geweldige kracht, waarmee demonen worden bestraft en de gemeente Gods als “kinderen van Jezus” wordt vermaand. Beide is absoluut onbijbels, want de apostel Paulus leert ons juist dat spreken in tongen door de Geest van God een gebed van de mens tot God is, en niet andersom. Het komt dikwijls voor dat de tongentaal als een soort oosterse mantra wordt gehanteerd, waardoor de mens kan treden in de wereld van het bovennatuurlijke, het rijk van verleidende, vrome geesten. En bovendien worden nergens in de Bijbel de gelovigen “kinderen van Jezus” genoemd: wij zijn kinderen Gods en Jezus noemt zich onze broeder.
6. Het goede van de charismatische beweging is natuurlijk haar nadruk op de gaven van de Heilige Geest voor alle gelovigen. In de praktijk komt daarvan echter maar bitter weinig terecht. Ten eerste legt men de nadruk op de speciale tekengaven, zoals tongen, “profetie”, genezingen, welke met het afsluiten van de canon der Schrift hun hoofdfunctie verloren hebben. En daardoor blijven de essentiële en grote gaven van de Heilige Geest - en er zijn er minstens zeventien! - toch weer sluimeren, wat ook daaruit blijkt dat de hele kerkelijke hiërarchie, onder andere van Rome, onbetwist gehandhaafd blijft. Bovendien zou de Geest der Waarheid, door de gave van het onderscheiden van geesten, radicaal afrekenen met elke leugen in leer en leven; maar in de meeste gevallen gebeurt dit niet. Anders zouden de kerken de charismaten immers uitstoten, want zij behoren immers de kwaden niet te verdragen en zouden op grond van Op. 2:2-3 de pseudo van de Kerk moeten beproeven en vals bevinden.
7. Tenslotte maakt de charismatische beweging dikwijls gebruik van de techniek van de groepsdynamica. Daarbij is het vaak een enkele man of vrouw die alles (achter de schermen) regelt en die “de groep” gebruikt om zijn/haar visie aan alle leden op te leggen, op straffe van geestelijke excommunicatie. Dit uit zich in een praktijk van achterklap waartegen Dakobus ernstig waarschuwt, Jak. 3, wat leidt tot een onderlinge verdeeldheid die vaak heel groot is.

Het Europese zwaartepunt van de charismatische beweging ligt in de DDR; haar Europese hoofdkwartier is gevestigd in Schloss Craheim, bij Wurzburg. Men kan stellen dat Satan de Contra-Reformatie heeft gebruikt als wapen tegen de Reformatie en dat hij de gemeente van “Sardes” grotendeels heeft weten terug te voeren naar “Pergamum”. Evenzo kan men stellen dat hij de charismatische beweging gebruikt om de gemeente van “Filadelfia” terug te voeren naar “Thyatira”, zij het onder prachtige vermommingen zoals “de kracht van positief denken”, om daarmee in de wereld een zuurdeeg te zijn.

Het lijkt dus wel alsof de profetische kalender weer perioden wordt teruggezet, maar dat is slechts schijn: net als bij de pseudo-kerk en -theologie wordt ook hier het verlangen naar “wereldwijde opwekking”, naar een “machtig werk van de Geest” en de verwachting van een “spade regen” gebruikt om alle kerken en gemeenten, ja alle Christenen te brengen onder het regime van “Laodicea”. Dit is een rechtstreekse aanval op het “vasthouden en bewaren” waartoe Christus de zijnen oproept, Op. 3:11.

VII.3.3. Pseudo in zending en toekomst

De ontwikkelingen die in de periode van “Filadelfia” tot stand kwamen (zie VI.5.5) zetten zich in de periode van “Laodicea” versterkt door. In 1966 werd in Berlijn een belangrijk evangelisatiecongres gehouden, waarbij onder het motto “Een Taak” het winnen van zielen en het vasthouden aan het Woord van God centraal stond. Wereldevangelisatie wordt erkend als het primaire doel van God, en dat moet dus ook de hoogste prioriteit hebben. Duidelijk werden de moderne trends in zending en theologie afgewezen en het wachtwoord van Von Zinzendorf werd met instemming aange-reikt aan de evangelist van vandaag: “Mijn vreugde totdat ik sterf zal zijn: zielen winnen voor het Lam”.

Hier is nog geen sprake van “pseudo” in de zending, maar dat zou spoedig komen met de wereldcongressen in de jaren zeventig. Begin 1973 werd in Bangkok een belangrijke conferentie gehouden door de Commissie voor Wereldzending en Evangelisatie van de Wereldraad van Kerken (de vroegere Wereld Zendingsraad) en deze werd het signaal van een “ander Evangelie” en een “andere zending”. De Duitse missioloog Peter Beyerhaus toonde in zijn boek: “Bangkok ‘73, Anfang oder Ende der Weltmission” aan dat het “heil” van de Wereldraad van Kerken niets meer van doen heeft met het Heil waarvan de Bijbel spreekt, maar vrucht is van een volledig verpolitiekt en verideologiseerd denken, gezien de volgende citaten:

1. Heil werkt in de strijd voor economische gerechtigheid tegen de uitbuiting van de ene mens door de andere.
2. Heil werkt in de strijd om de menselijke waardigheid tegen de onderdrukking van de ene mens door zijn medemens.
3. Heil werkt in de strijd om solidariteit tegen de vervreemding tussen de mensen onderling.
4. Heil werkt in de strijd van de hoop tegen de vertwijfeling in het leven van de enkeling.

Deze grote oecumenische zendingsconferentie zette de deur wijd open naar de niet-christelijke godsdiensten, waarin “toch óók de Geest van God werkzaam was”. Ten tweede werd hiermee de zending ten dienste gesteld van de revolutie, waarbij onder meer voorzitter Mau Ze-dong van China luid geprezen werd. Het derde punt was het zogenaamde “Moratorium” van de bestaande westerse zendingen, waarbij hulp en personeel aan de landen van de Derde Wereld werden opgeschort totdat deze zelf hun identiteit zouden hebben gevonden.

Op deze conferentie kwam pas goed naar voren hoe groot het vernietigende werk is geweest van de moderne theologieën. Mét het terugdringen van de Bijbel komt het opdringen van een geest van groepsdenken op (de Groepsdynamica of Psychonautica), waarbij mensen hun eigen individualiteit en geweten inruilen voor de geest en het geweten van de groep. Net zoals bij de charismatische beweging verliest de mens daardoor zijn weerstand tegenover allerlei “geesten van buiten”. Daarmee wordt de weg gebaad, aldus Beyerhaus, voor een wereldleider die zich met een demonisch charisma aan de wereld zal presenteren met de oplossing straks van al haar problemen.

Een jaar later hield de evangelische beweging in Lausanne het grote wereldcongres over zending en evangelisatie. Dit congres is qua betekenis voor de evangelische wereld te vergelijken met het congres van Edinburgh in 1910 voor de kerkelijke zendingen. Hier kwam een opmerkelijke theologische samenhang naar voren die gegrond was op een hoge Schriftopvatting. De bekende Anglicaans-evangelische leider John Stott bakende duidelijk allerlei begrippen af die in de oecumenische beweging langzamerhand een andere inhoud waren gaan krijgen, zoals zending, evangelisatie, dialoog en heil. Aan de andere kant gaf hij echter een nieuwe inhoud aan het woord “zending”, waaronder hij zowel evangelisatie als dienstbetoon verstond, en later ook sociaal-politieke actie. En hiermee werd toch een brug geslagen naar de Wereldraad van Kerken, die onder “zending” eerder verstaat “Missio Dei” (een typisch “kat’holistisch” begrip) dan “Missio Christi” (het typisch reformatorisch/evangelische begrip). In 1975 neemt de Aziatische theologen-conferentie in haar Verklaring van Seoel duidelijk stelling tegen de Internationale Zendingsraad (nu: Commissie) en tegelijk tegen alles wat in “Lausanne” onduidelijk mocht zijn geweest. Deze stellingen van afwijzing worden als volgt verwoord:

Wij wijzen af:

1. de socio-politiek georiënteerde “Missio Dei”, die zich richt op “bevrijding van duivelse structuren”; in plaats daarvan houden wij vast aan de “Missio Christi”, die de vergeving van zonden verkondigt en de bevrijding van de zondemacht;
2. de sociologische methoden waarbij “bevrijding of heil” wordt getrokken in een ideologische of humanistische dimensie, ten koste van het strikt-bijbelse concept van verlossing van de zonde;
3. het zending-drijven door middel van politieke “bevrijdingsbewegingen”, in plaats van de zending via de Gemeente van Jezus Christus in verkondiging, verzorging en hulpverlening;
4. de “dialoog” met vertegenwoordigers van andere godsdiensten en/of ideologieën, ten koste van de boodschap die aan de Gemeente van Christus is toevertrouwd en die zich niet verdraagt met de visie van hen die de unieke en totale aanspraak van Jezus Christus op ieder mens, krachtens zijn sterven en opstanding, ontkennen;
5. de “horizontale” heilsvisie van de liberale theologie en zending, die zich uitsluitend richt op het sociale heil hier-en-nu, zoals die bijvoorbeeld tot uitdrukking komt in de “theologie van de hoop”, de “theologie van de bevrijding” en de “theologie van de revolutie”.

De Verklaring van Lausanne is een belangrijk document geworden dat de hele evangelische beweging in de jaren zeventig heeft geleid naar een evenwichtige visie op de tijd waarin men leeft. In vijftien stellingen werden de belangrijkste thema’s behandeld, zoals het Doel van God, het Gezag en de kracht van de Bijbel, het Unieke van de Persoon van Christus en het Universele karakter van zijn werk, de Kracht van de Heilige Geest en de Wederkomst van Christus. Zeer veel wordt gezegd over de aard van evangelisatie, met name over haar verhouding tot cultuur en tot sociale verantwoordelijkheid. Bij de uitwerking van dit laatste komt nu in de evangelische beweging weer dezelfde strijd der geesten op die in het begin van de twintigste eeuw de wereldzendingsbeweging heeft geteisterd, en het lijkt wel alsof de klok weer zestig jaar wordt teruggezet! Wat is namelijk het geval?

De sociale noden van de wereld worden in de loop van de periode van “Laodicea” eerder groter dan kleiner. Ondanks de vooruitgang van techniek en wetenschap neemt de honger en ellende, de dreiging van oorlog en de aantasting van het milieu, hand over hand toe. De dreiging hiervan neemt een zodanige omvang aan dat hiermee zelfs het voortbestaan van de mensheid op het spel komt te staan. Deze bedreiging roept ontzagwekkende spanningen en emoties op, die nu worden gevoerd in de richting van het “laodiceren” of bewustmaken van de wereldopinie: het is een zaak van NU of NOOIT, van ÉÉN wereld of GEEN wereld.

Nu gaan zelfs marxisme, “christelijke spiritualiteit” en westerse technocratie hand in hand om dit onheil af te wenden, en dat alles zet de wereldzendingsbeweging op een geheel nieuw spoor. Dit geldt niet alleen voor de oecumene van de Wereldraad van Kerken, maar ook voor de “nieuwe oecumene” van de evangelische Christenen. En ook daarin heeft “Lausanne” een spoor uitgezet dat

naderhand in grote conferenties en consultaties wordt gevolgd, zoals de consultatie die in 1982 in Grand Rapids werd gehouden over de verhouding tussen evangelisatie en sociale verantwoordelijkheid, of de consultatie van Wheaton in 1983 onder het motto “I will build My church”, waar begrippen als “transformatietheologie” en “holistisch mensbeeld” nader werden bepaald. Hetzelfde geldt voor het toenemende doemdenken en de mondiale bezorgdheid over de kernbewapening en de wereldvrede.

Op deze wijze gaat de hele wereld zich met “de toekomst” bezighouden, óók en niet in het minst de wereld van de zending. De vraag is nu of deze bezinning voert tot een bijbels toekomstbeeld óf dat men hiermee terechtkomt op een weg van verleiding, waardoor niet alleen de Kerk maar ook (een groot deel van) de Gemeente van haar hoogste prioriteit wordt afgebracht. Dit zou niet de eerste keer in de geschiedenis zijn, maar wel zou dit thans op de grootste schaal gebeuren die ooit door de tijdgeest is uitgezet. Zó komt de pseudo ook in de toekomstvisie binnen, ondanks de waarschuwing van Lausanne:

Wij herinneren ons voorts zijn (Christus’) waarschuwing dat valse christussen en valse profeten zullen opstaan als voorlopers van de uiteindelijke Antichrist. Daarom verwerpen wij als een droom van menselijke hovaardij en zelfvertrouwen het besef dat de mens ooit op aarde een Utopia kan bouwen. Als Christenen vertrouwen wij dat God zijn koninkrijk zal volmaken en met vurig verlangen zien we uit naar die dag, en naar de nieuwe hemel en de nieuwe aarde waarin gerechtigheid zal wonen en God voor eeuwig zal regeren...

Hierin klinkt het solide denken van de vorige eeuw weer door, zie sectie VI.3. Wanneer de Gemeente hierbij zou blijven zal zij kunnen standhouden tegen de verleiding die over de hele wereld gaat komen. Er is echter alle aanleiding om hierover niet al te gerust te zijn, zoals we hierna zullen zien.

VII.3.4. Pseudo in maranatha

Een laatste pseudo vinden we in de valse verwachting dat de Christus weliswaar op aarde komt (of reeds gekomen is!) maar dat Hij door de mensen “geholpen” moet worden om zich te kunnen manifesteren. In deze leer herleeft het aloude docetisme en de gnostiek van vroeger tijden, wat mede een reden is om onze kerk/gemeente-geschiedenis goed te kennen (zie met name de sectie II.3).

Het moderne denken is gegrond op de theosofie en heeft dus een occulte achtergrond. Desondanks zal het in de laatste fase van de gemeentegeschiedenis een grote rol spelen, wat al blijkt uit de analyse van de “rijkdom” die de Heer aan de gemeente van “Laodicea” verwijt en die, zoals we zagen, goeddeels van mystiek/gnostieke aard is (zie hiervoor bij 1.3.7). Wij zullen hieronder in het kort deze leer van de “Nieuwe Tijd” behandelen, die ook wel aangeduid wordt als “de Eeuw van Aquarius” of “de Nieuwe Kerk”. Vervolgens zullen wij nagaan op welke wijze deze puur heidense zelfverlossing een ingang kan vinden in de christelijke Kerk, ongeacht of het hier gaat om Rome, Reformatie of Réveil. Bij deze paragraaf is mede gebruik gemaakt van de bronnenstudie die Constance Cumbey hierover heeft gemaakt en die zij in haar boek “The Dangers of the Rainbow” heeft gepubliceerd.

Kern van de beweging is de avatar (een mensverschijning van een geest of god) die zich siert met de naam Maitreya, een vanouds bekende Hindoe-godheid. Door zijn “profeet” Benjamin Creme richt hij zich tot de wereld met aansprekende boodschappen, gebruik makend van de moderne massa-media, zoals

De Wereld heeft genoeg... van Honger, Onrecht en Oorlog
In Antwoord op ons Roepen om Hulp, en
als Wereldleraar voor heel de Mensheid,
IS DE CHRISTUS NU HIER
Hoe zullen wij hem herkennen?

En dan volgt een stuk uit zijn plan:

EERSTE TAAK: STOP DE HONGER,
- door te aanvaarden dat de wereld één is, dat de mensheid één is;

- door in te zien dat de voortbrengselen van de aarde toebehoren aan alle bewoners samen;
- door energiebronnen, grondstoffen en voedsel onder gemeenschappelijk beheer te brengen.

Kortom: DOOR AANVAARDING VAN HET BEGINSEL VAN SAMEN DELEN

Door de hele geschiedenis is de evolutie van de mensheid geleid door een groep verlichte wezens, de Meesters der Wijsheid. Deze hebben zich grotendeels verborgen gehouden in de afgelegen woestijnen en bergstreken der aarde, en hebben voornamelijk gewerkt via hun volgelingen die als gewone stervelingen in deze wereld leven. De boodschap van het opnieuw verschijnen van de Christus is aan één zo'n discipel gegeven die al twintig jaar lang voor deze taak is toegerust. In het centrum van deze "Geestelijke Hiërarchie" staat de Wereldleraar, de Heer Maitreya, die de Christenen kennen als de Christus. En net zoals Christenen uitzien naar de Wederkomst, verwachten de joden de Messias, de Boeddhisten wachten op hun Vijfde Boeddha, Maitreya-Boeddha, Hindoes rekenen op een nieuwe incarnatie van Krisjna, of de Bodhisattva, en Mohammedanen geloven in de komst van de Imam Mahdi. Zij allen hebben, onder andere namen, dezelfde op het oog: Maitreya, de wereldleraar.

Oorspronkelijk zou deze Maitreya nog niet zijn gekomen, zo heet het dan, maar de mensheid heeft de wereld in zulk een noodsituatie gebracht dat "snelle, kosmische hulp" geboden is:

De Christus, Maitreya, heeft zijn gewichtige beslissing genomen om nu, vóór op zijn tijdschema, terug te komen, om als goddelijke bemiddelaar dienst te doen, namelijk om de gevolgen van zekere rampen te verzachten welke anders wijdverbreide ontbering en lijden zouden veroorzaken. Bovenal tracht Hij miljoenen te redden van dood en ellende door verhongering, door het veranderingsproces te verhaasten als gevolg van Zijn onmiddellijke Aanwezigheid in de wereld en diegenen uit gevangenschap te bevrijden, die nu in de gevangenissen van de wereld wegwijnen wegens de "misdaad" van onafhankelijk denken.

Gesteld wordt dat de kosmos door een aantal "sterre-eeuwen" heengaat die ongeveer 2000 á 2500 jaar duren. Telkens wanneer zo'n periode door een andere wordt afgewisseld, gaat de wereld door een crisis waaruit zij slechts door een kosmisch ingrijpen kan worden gered: dit is dus een kosmische, evolutionistische "bedélingenleer"! Bij de vorige "wisseling der tijden" trad een goddelijke avatar op, Jezus genaamd. De mensheid kwam toen terecht in het tijdperk van Pisces of "Vissen", dat zich kenmerkte door het streven naar "Waarheid". Maar deze "waarheid" heeft de mensheid geen goed gedaan, integendeel, sommige van de meest gruwelijke oorlogen en misdaden werden gedaan "in naam der waarheid", "ter wille van de ware religie".

Deze kosmische eeuw van "religieus fundamentalisme" is omstreeks 1976 afgelopen om plaats te maken voor een nieuw tijdperk, het tijdperk van Aquarius of "Waterman". Dit is de "Nieuwe Tijd" van "samen-delen", van vrede door eenheid, maar de mensheid zit nog veel te vast aan het "waarheid-denken", waardoor de "fundamentalisten" tot het grootste gevaar voor de wereldvrede gaan worden. Immers, zo wordt geredeneerd, het fundamentalistische "waarheidsgeloof" maakt de mensen zo fanatiek en doet hen grijpen naar de meest afschuwelijke wapensom hun "waarheid" aan de hele wereld op te leggen, of die nu Rooms is of Protestants, Islamitisch of Marxistisch: in naam der waarheid, en op grond van hun fundamentalisme, brengen zij deze wereld zelfs aan de rand van de zelfvernietiging. Daarom wordt het tijd dat de Maitreya verschijnt, en zo worden thans allerwege zogenaamde "transmissie-centra" opgericht waar langs bovennatuurlijke weg andere mensen worden "ingeprept" op dit "nieuwe Evangelie", een boodschap van "kosmisch heil". Ieder mens kan hieraan meewerken door zich te concentreren op de Grote Weldoener met een gebed dat "De Grote Aanroep" wordt genoemd:

Vanuit het punt van Liefde in het Hart van God
 Strome liefde in de harten van de mensen.
 Moge Christus tot de aarde wederkeren.
 Vanuit het centrum waar Gods wil gekend wordt
 Richte doel de kleine wil der mensen,
 Het doel dat de Meesters kennen en dienen:

Vanuit het centrum dat wij mensheid noemen
Verwezenlijke zich het Plan van Liefde en Licht
En moge het de deur verzegelen waar het kwaad verblijft.
Laat Licht en Liefde en Macht het Plan op aarde herstellen.

Het is onmogelijk om binnen het bestek van één paragraaf deze beweging, die een der sterkste motiverende krachten van de eindtijd zal gaan worden (onder deze of andere namen) uitvoerig te beschrijven, of om de vele namen en bronnen te noemen die haar kenmerken of waaruit kan worden geput. Het is duidelijk dat de wereld steeds meer rijp gaat worden voor welke vorm van hulp dan ook, en Henri Spaak, de grondlegger van de Europese Economische Gemeenschap, drukte dit verlangen al in 1947 uit toen hij zei:

Wat de wereld nodig heeft is een sterke man.
Of het een god is of een duivel, dat doet er niet toe.
Als hij de problemen kan oplossen, zullen wij hem volgen.

Talrijk zijn de mensen die hierin vast geloven en daarmee worden occulte bewegingen zoals de Theosofie (en alles wat daarvan is afgeleid en mee verbonden is, zoals de Illuminatie) gaandeweg voor het voetlicht geplaatst. En dit zal steeds meer gaan gebeuren naarmate het verweer hiertegen in het Christendom steeds minder gaat worden. Het is zelfs zo dat steeds meer Christenen zich onbewust ten dienste van de beweging gaan stellen, niet omdat zijzelf occult zouden zijn, maar omdat zij zo intens bewogen zijn met de nood en de crises van onze mensheid. Maar omdat het bijbelse maranatha bij velen geen plaats meer heeft, worden zij ontvankelijk voor het pseudo-maranatha dat aan de wereld "heil" belooft vanuit een heel andere hoek!

Het rooms-katholieke denken heeft de structuur om te komen tot een Nieuwe Wereldkerk, vanuit haar "kat'holische" denken dat geen ruimte laat voor dissidente meningen, die als "ketterij" worden afgedaan. Het Calvinistische denken heeft een veel sterkere afwijzing van "andere goden", maar hier is de invalshoek een "holistische" visie op het "cultuurmandaat". Dit komt tot uitdrukking in een boek dat Calvin College, Grand Rapids, heeft uitgegeven onder de veelzeggende titel "Earth-keeping" ("Aard-houden"). Hierbij speelt de theologie, die niet wil weten van "dispensationele onderscheidingen" aangaande het Koninkrijk Gods hun parten, waardoor ook zij makkelijk gedreven kunnen worden in de armen van de "New Age Movement", getuige citaten als:

De nieuwtestamentische schrijvers verkondigen Jezus van Nazareth als de vorst van die vrede. Hij is het die de wereld tot zich roept en deze met zich verzoent. En Hij is het ook die ons oproept om deelgenoten te zijn van dat glorieuze werk: "Reikhalzend ziet de schepping uit naar de openbaring van de zonen Gods"... Zijn vrede zal er komen. De koning is reeds gekomen en Hij regeert. In Galilea heeft Hij reeds zijn macht getoond over water, wind, plant en beest - en zelfs over de dood. Hij regeert, en zijn vrede zal met hem heersen: "De ijver van de Here der heerscharen zal dit doen"... Door heel de Schrift heen zijn de gezichten van het koninkrijk van God de gezichten van de mens die in harmonie is met de natuur.

Evangelische Christenen worden op een andere wijze verleid om dit denken aan te hangen. Dat blijkt tijdens congressen en ook in publicaties waarmee zij "de massa van het Christenvolk" trachten te bereiken. Een invloedrijk woordvoerder is de Mennoniet Ron Sider, voorzitter van de beweging "Evangelicals for Social Action" in Amerika. In hem verenigt zich de christelijke bewogenheid voor een wereld in nood met de oude chiliastische dwaling die zoekt "met radicale Christenen" hier op aarde het Koninkrijk van God op te richten, althans vorm te geven, zodat straks Jezus Christus "als kroon op ons werk" kan wederkomen (slot van zijn boek "Rijke Christenen in een eeuw van honger"). In een ander boek, "Op de bres. Wat het betekent om een Wereld-Christen te zijn", legt hij uit:

Het zaait het Evangelie dwars door nieuwe samenkomsten van gelovigen die dan gaan worden tot "verlossingskrachten" (redemptive forces). Op hun beurt zullen zij de status-quo van het wereldsysteem omverwerpen en het menselijke bestaan naar hun eigen situatie transformeren.

In zijn rede "Gods volk verzoent" (ja, met een t) roept Sider de christelijke gemeente op om een geweldloze vredesmacht van 100.000 mensen gereed te maken om zich in gewelddadige conflicten

te begeven en om “vredig een standplaats in te nemen tussen oorlogvoerende partijen in de brandhaarden van oorlog en conflict”. Hiermee verlegt hij, blijkens het einde van zijn rede, het doperse pacifisme van een passief zich-onthouden naar een actief zich-inzetten om NU het doperse ideaal te verwezenlijken. Dit voorstel loopt griezelig parallel aan het theosofische ideaal van 100.000 “Bewaar-engelen” van het “Eerste Aardebataljon” die “met geweldloos geweld” op aarde de “vrede” moeten gaan brengen volgens het patroon van de Nieuwe Wereldleider!

Uit dit alles blijkt wel hoezeer onze “bewogenheid” een voertuig van “pseudo” kan zijn, wanneer wordt afgezien van het bijbelse getuigenis zoals dat in de periode van “Filadelfia” opnieuw werd gegeven. Het is de oude verleiding van de mens die als God wil zijn: ditmaal om zijn eigen wereld, die ten onder dreigt te gaan, te “herschepjen” tot de Nieuwe Aarde. Wanneer blijkt dat de Schrift hiertoe de volmacht niet geeft, zoekt men het elders: het Marxisme heeft de harten van velen betoverd, maar als blijkt dat dit ook niet werkt, “kunnen misschien de goden helpen”!

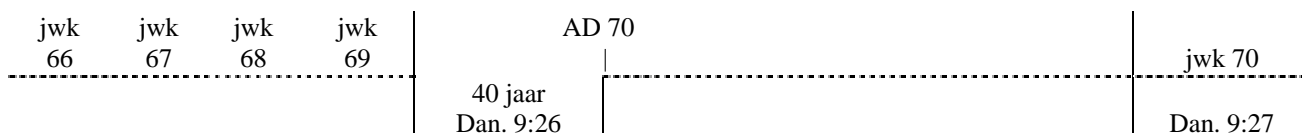
Daarom doen de Christenen er goed aan te blijven bij het getuigenis van de Schriften en zich te onthouden van alle “pseudo’s” in kerk en theologie, in opwekking, in zending en toekomst en zelfs in maranatha. Wij keren daarom terug van al deze pseudo’s naar het getuigenis van de Schrift als profetisch Woord van God, dat zelfs en juist in deze doemvolle tijden het eeuwig Licht laat stralen.

VII.4. “DE LAATSTE GENERATIE” INGELUID

Wanneer de Here Jezus zijn tijdrede over “de laatste dingen” houdt, zegt Hij daarin iets wonderlijks:

Voorwaar, Ik zeg u, dit geslacht zal geenszins voorbijgaan, voordat dit alles geschiedt”, Matt. 24:34.

Dit is een wonderlijke zin en velen hebben daaruit (in die en latere dagen) afgeleid dat binnen één generatie (dit is veertig jaar) alles wat door Jezus werd gesproken, volbracht zou zijn. Ook de apostelen leefden in die tijd kennelijk in de veronderstelling dat de Heer tijdens hun leven zou wederkeren. Jezus sprak deze woorden omstreeks het jaar 30, en inderdaad is veertig jaar later geschied wat wij nu zien als een “voor-ervulling” van de benauwdheid en de weeën die komen gaan. Dit culmineerde in de val van Jeruzalem in het jaar 70. Wij kunnen deze periode van veertig jaar dan ook zien als een “uitloop” van de 69 jaarweken van Daniël, die besloten werden met “het afsnijden van de Messias”, Dan. 9:26, in afwachting van de laatste en zeventigste jaarweek die nog komen zal en waarover vers 27 handelt.

Er is dus een uitloop van de periode die eindigt met jaarweek 69 en die duurt tot de val van Jeruzalem, deze is goddeels beschreven in het boek Handelingen der apostelen: deze generatie is dus de generatie die het koningschap van Jezus afwees en waarover Jezus sprak in Luc. 19:14. Naar analogie van deze “uitloop” zou er ook een “voorloop” kunnen zijn, waarbij opnieuw een geslacht opstaat dat zal leven om deze dingen te zien. Dit geslacht zal dan de eindervulling meemaken van wat het geslacht van Jezus’ dagen als voorervulling heeft meegemaakt.

Deze exegese van Matt. 24 is gebaseerd op een wijze van Schriftuitleg die genoemd wordt de “Teoria”, en die door de grote theoloog Theodor van Mopsuestia van de Antiocheense school is ontwikkeld. Deze uitleg laat het Schriftwoord gewoon, woordelijk staan en zoekt daarin ook niet naar een “dubbele bodem”. Maar zij erkent wél de mogelijkheid van een “historische” én een “profetische” vervulling, precies zoals we hebben gedaan met de uitleg van Op. 2 en 3. Deze “Teoria” is de vrucht van zorgvuldig en wetenschappelijk denken en toont een grote eerbied voor de tekst van de Schrift; zij is van grote en duurzame invloed geweest op een man als Nestorius en - via een man als Nicolas de Leyte (1340) ook op de dan nog komende Reformatie.

Waar nu Matt. 24:34 spreekt van een “uitloop” mag op grond van vers 32-33 worden gerekend met een “voorloop”. Immers, de Here Jezus leert zijn discipelen om te letten op de vijgeboom, waarmee Israël is bedoeld (net als met de olijfboom). Tijdens de Eerste Wereldoorlog (1917) werd zijn hart reeds week en direct na de Tweede Wereldoorlog (1948) begonnen zijn bladeren uit te spruiten. Gedoeld wordt hier op de Balfour-verklaring van een Nationaal tehuis voor de joden en op de uitroeping van de joodse staat in Jeruzalem. Wie Mattheüs 24 zorgvuldig leest zal opmerken dat al datgene wat de Here Jezus hier heeft voorzien onmogelijk in de periode tussen AD 30 en AD 70 kan zijn vervuld. Alleen al de “gruwel der verwoesting” is nog nimmer in Jeruzalem opgericht. Vandaar dat we bij Handelingen der Gemeente moeten rekenen met een “dubbele overloop” van de geschiedenis van Israël:

- een uitloop die heeft geduurd van AD 30 tot AD 70;
- een voorloop die begonnen is in 1948.

Van beide “overlopen” wordt gezegd dat deze één generatie duren.

Nu moeten wij erg voorzichtig zijn met het plaatsen van jaartallen en we mogen dus niet zomaar de generatie van nu op precies veertig jaar stellen. Het berekenen van jaartallen (wat hieruit zou volgen) is namelijk nadrukkelijk door de Heer uitgesloten, zie vers 36. Ook heeft de kerkgeschiedenis wel geleerd dat zij die dit wél hebben gedaan altijd tot sekten zijn geworden toen zij tegen beter weten in zijn blijven vasthouden aan een datum die nu eenmaal berekend was, ook nadat die dag was aangebroken zonder dat er iets was “gebeurd”. Niettemin is er goede reden om vanuit de hier gegeven tekst het volgende beeld op te stellen, en daarmee krijgt de periode van “Laodicea” duidelijk een eschatologisch perspectief-

Juist voor hen die leven in deze laatste periode van Christus’ Gemeente op aarde zijn “de tekenen der tijden” (zie VI.4) nog duidelijker te verstaan. Maar tegelijk zien we een afval, zelfs bij hen die Israël een warm hart toedragen, waardoor Jeruzalem zelfs voor veel Christenen tot een “schaal der bedwelming” gaat worden, Zach. 12:2.

En naast “Jeruzalem” is daar “Amsterdam”, waar eveneens in 1948 het signaal werd gegeven voor de laatste periode toen daar officieel de Wereldraad van Kerken werd opgericht. Deze twee gebeurtenissen zijn van eminent belang en hieraan zal dan ook speciaal aandacht worden gegeven. Daarbij wordt ook China niet vergeten, waar na 1948 de “slapende draak” wakker werd en snel veranderde in “de rijzende (rode) zon”, naast Japan dat zich herstelde van de wonden van de Tweede Wereldoorlog en dat op zijn manier “de rijzende zon” vertegenwoordigt (en naar welke landen wordt verwezen in Op. 16:12).

VII.4.1. Uitroeping van de joodse staat

De geschiedenis van de joden in de diaspora/verstrooiing is er een geweest van groot lijden, waarbij zij werden gedwongen tot assimilatie of werden verbannen dan wel uitgemoord. Dat desondanks de joodse gemeenschap haar eigen identiteit heeft weten te bewaren kan niet anders worden gezien dan als een wonder van God. De haat der volken tegen “de wandelende Jood” is er alle eeuwen door geweest, en de kerken zijn daarbij niet uitgezonderd. Enkele gegevens hieruit spreken boekdelen:

Gedwongen overgang tot het Christendom resp. de Islam:

- 640, 721, 873 de joden in het Byzantijnse Rijk
- 1146, 1391 de joden in Spanje
- 1502 de joden op Rhodos
- 1838 de joden in Perzië.

Verbanningen van de Joden uit hun land:

115	de joden verbannen uit Cyprus
1290	de joden verbannen uit Engeland
1306	de joden verbannen uit Frankrijk
1349-1360	de joden verbannen uit Hongarije
1421	de joden verbannen uit Oostenrijk
1495	de joden verbannen uit Litouwen
1497	de joden verbannen uit Sicilië en Sardinië; eveneens verbannen uit Portugal
1541	de joden verbannen uit Napels
1727, 1747	de joden verbannen uit Rusland
1882-1890	volksverhuizing van de joden in Polen
1891	de joden verbannen uit Moskou en Leningrad
1948-heden	massale verbanningen uit de Arabische staten.

Uitmoording van de joden:

1096	moord op de joden in Europese steden (door de Kruisvaarders)
1099	moord op de joodse gemeenschap in Jeruzalem (idem)
1355	moord op 12000 Joden in Toledo, Spanje
1420	vernietiging van de joodse gemeenschap in Toulouse
1648-1656	moord op 100.000 Joden in Polen
1871-1921	anti-joodse pogroms in de steden van Rusland
1939-1945	Grote HOLOCAUST in Duitsland en Polen, waarbij ZES MILJOEN Joden werden omgebracht, grotendeels door vergassing.

Dit alles (en nog veel meer ongeschreven lijden) gaat vooraf aan de oprichting van de joodse staat Israël in 1948; deze voorgeschiedenis kan het beste worden weergegeven door het citeren van de Onafhankelijkheidsverklaring waarmee op 14 mei 1948 te Jeruzalem de joodse staat werd geproclameerd:

Het land Israël was de geboorteplaats van het joodse volk. Hier vormde zich zijn geestelijke, religieuze en nationale identiteit. Hier werd het voor het eerst een staat en schiep het een cultuur van nationale en universele betekenis. Hier schreef het de Bijbel en gaf die aan de wereld. Nadat het met geweld uit zijn land verbannen was, bleef het joodse volk er in alle landen van zijn verstrooiing aan getrouw en hield het nimmer op te bidden voor en te hopen op zijn terugkeer en het herstel aldaar van de politieke vrijheid.

Door de loop der geschiedenis daartoe gedwongen wensten de joden de eeuwen door terug te keren naar het land hunner vaders om weer een eigen staat te stichten. In de weinige tientallen jaren die achter ons liggen keerden zij in groten getale terug. Zij wekten een woestijn tot leven, herschiepen hun taal, bouwden steden en dorpen en schiepen een krachtige en steeds groeiende gemeenschap met eigen economisch en cultureel leven. Zij wensten vrede, maar waren steeds bereid zichzelf te verdedigen. Zij brachten alle inwoners van het land de zegeningen van de vooruitgang.

In het jaar 1897 besloot het eerste Zionistische congres, geïnspireerd door Theodor Herzl, weer een eigen staat te stichten. Dit recht werd erkend door de Balfour-verklaring van 2 november 1917 en versterkt door het mandaat van de Volkenbond, die de historische verbondenheid van het joodse volk met Palestina internationaal erkende en dit het recht verleende zijn eigen nationaal tehuis te herstellen.

De hel var. het Nazisme, waardoor miljoenen joden in Europa vernietigd zijn, bewees opnieuw de noodzaak van de heroprichting van de joodse staat, die het probleem van de dakloosheid der joden zou oplossen door zijn poorten voor alle joden open te stellen en door het joodse volk gelijkheid te verschaffen van de samenleving der volkeren.

Zowel de overlevenden van de catastrofe in Europa als de joden uit andere landen eisen het recht op een leven in waardigheid, vrijheid en arbeid op, en zij hebben onophoudelijk ondanks alle moeilijkheden, ellende en tegenwerking, getracht om Palestina binnen te komen.

In de Tweede Wereldoorlog droeg het joodse volk van Palestina zijn volledige aandeel bij in de strijd der vrijheidslievende volkeren tegen het Nazisme. De opofferingen van zijn soldaten en de krachtsinspanning van

zijn arbeiders gaven het recht op één lijn te staan met de volkeren die de Verenigde Naties vormden.

Op 29 november 1947 nam de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties het besluit weer een onafhankelijke joodse staat in Palestina te stichten en riep zij de bewoners van het land op die stappen te nemen welke van hun kant noodzakelijk zouden zijn om dit besluit te realiseren. Deze erkenning van de Verenigde Naties van het recht van het joodse volk om een onafhankelijke staat in te stellen, kan niet worden herroepen. Het is bovendien het vanzelfsprekende recht van het joodse volk om evenals alle andere volken een eigen soevereine staat te vormen. Daarom zijn wij, leden van de Raad van vertegenwoordigers van het joodse volk in Palestina en van de Zionistische beweging over de gehele wereld, in een plechtige vergadering bijeengekomen en op grond van de beslissing van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties kondigen wij hierbij de stichting van een joodse staat in Palestina aan, die Israël zal heten.

Wij verklaren hierbij, dat vanaf het ogenblik der beëindiging van het mandaat te middernacht op de sjabbath 6 Ijar 5708, de vijftiende mei 1948 en tot er een normaal gekozen regering zal zijn volgens de Constitutie die door een grondwettelijke vergadering niet later dan de eerste oktober 1948 zal zijn opgesteld, de tegenwoordige Raad van het volk als voorlopige volksvertegenwoordiging zal optreden en dat zijn uitvoerend orgaan, het bestuurslichaam van het volk, de voorlopige regering van de staat Israël zal vormen.

De staat Israël zal openstaan voor joodse immigratie en voor de inzameling onzer ballingen, zal het land ontwikkelen in het belang van al zijn inwoners, zal gegrondvest zijn op de leer der vrijheid, rechtvaardigheid en vrede overeenkomstig de visioenen van Israëls profeten, zal de volledige sociale en politieke gelijkheid van al zijn burgers garanderen zonder onderscheid van geloof, ras of sekse bevorderen, zal de volle vrijheid garanderen van geweten, godsdienst, onderwijs en opvoeding, zal de heiligheid en onschendbaarheid van de heilige plaatsen aller godsdiensten in ere houden, en zal trouw zijn aan de principes zoals die zijn vastgelegd in het Handvest der Verenigde Naties.

Wij doen een beroep op de Verenigde Naties het joodse volk te helpen bij het opbouwen van zijn staat en wij verzoeken Israël toe te laten tot de samenleving der volkeren. Te midden van de moedwillige agressie doen wij een beroep op de Arabische inwoners van de staat Israël terug te keren tot de vrede en hun deel te vervullen in de ontwikkeling van de staat onder het genot van gelijkgerechtigd burgerschap en volledig vertegenwoordigd in al zijn voorlopige en permanente lichamen en instellingen.

Wij bieden vrede en vriendschap aan alle omringende landen en volkeren en nodigen hen uit voor het algemeen welzijn samen te werken met de onafhankelijke joodse staat. De staat Israël is bereid zijn volledige bijdrage te geven aan de vreedzame vooruitgang en opbouw van het Nabije Oosten. Wij roepen het joodse volk over de gehele wereld op ons terzijde te staan in onze taak van immigratie en ontwikkeling en ons te steunen in de grote strijd ter vervulling van een eeuwenoude droom: het herstel van Israël. Thans zullen wij, getuigend van ons geloof in de Rots van Israël, onze handtekening plaatsen onder deze proclamatie, in de vergadering der voorlopige regering, gehouden op de grond van het vaderland in de stad Tel Aviv op deze dag, voorafgaande aan de sjabbat, de vijfde van de maand Ijar 5708, vrijdag 14 mei 1948.

Hiermee had een waarlijk profetisch gebeuren plaatsgevonden, dat niet naliet zijn invloed te hebben op het Christendom, en met name op de eschatologie: velen werden er zich van bewust dat er inderdaad een lijn zit in de geschiedenis, en daarmee werd de bijbelse toekomstverwachting versterkt. Natuurlijk is dit herstel van Israël slechts een eerste fase, een nationaal herstel vanuit de weën van

twee wereldoorlogen; maar dat is nog geen religieus of geestelijk herstel. Dit is geheel overeenkomstig de profetie van Ezechiël die hij kreeg over het dal van doodsbeenderen en wat hij opschreef in hoofdstuk 37. Het herstel van Gods volk verloopt in fasen: duidelijk hebben vriend en vijand, gelovig en ongelovig, jood, Christen en Moslem gezien dat de “Rots van Israël” aan het werk is, ook al is voor dit volk de “Messias van Israël” nog verborgen.

Maar aan de andere kant wordt Jeruzalem steeds meer tot een schaal der bedwelming. Dat is zij voor de Arabische wereld, die de toegestoken hand niet wilde aanvaarden en bleef steken in een toestand van permanente oorlog. Dat is zij voor de Verenigde Naties die steeds meer met Jeruzalem” in hun maag zitten. Maar het eerste is dat Israël, in haar natuurlijke staat, ook de Christenen gaat bedwelmen. Dat gebeurt op verschillende manieren, die hier slechts kort zullen worden weergegeven:

- Via het nieuw-judaïsme, een herleving van de dagen van Galaten.

Daarmee worden mensen vanuit een grote sympathie voor het volk der joden, dat negentien eeuwen verstrooiing heeft overleefd, weer onder de Wet gebracht; het Nieuwe Testament wordt dan slechts beschouwd als een joodse “midrash” waardoor nu mensen uit de heidenen, via de kerken, tot Israël gebracht worden en daarbij ingelijfd. Hiermee worden tal van Christenen betoverd en gemaakt tot nieuwe “Jodengenoten” op grond van een menselijk-natuurlijke exegese van Rom. 11:13-24 en Ef. 2:14-18.

- Via de zogenaamde “Theologie nach Holocaust”.

Hierbij valt de nadruk op de grote schuld die de Christenen jegens de joden dragen. Maar nu wordt deze schuld niet aan het kruis gebracht, zodat met vrijmoedigheid aan de Joden het Evangelie gebracht kan worden, net als in de dagen van Paulus. Integendeel, deze “schuld-bewustwording” is een typisch “laodicerend” verschijnsel dat in “Bangkok ‘73” aan de zending der kerken een geweldige knauw heeft gegeven en dat aan de Christenen de lust en visie ontnemt om de grootste weldaad te doen aan het volk dat ons de Heiland heeft voortgebracht: HEM als Heiland en Messias te verkondigen aan elke jood.

VII.4.2. De oecumenische beweging

In augustus 1948 kwam een groot aantal protestantse kerken in Amsterdam bijeen om uitdrukking te geven aan het verlangen om een gezamenlijk getuigenis te geven in de wereld van “pastoraat, diakonaat en apostolaat”. Zij richtten daar de Wereldraad van Kerken op, waarmee de oecumenische beweging niet langer een droom was maar een werkelijkheid. Van groot belang is de grondslag waarop de kerken elkaar vonden:

De Wereldraad van Kerken is een gemeenschap van kerken die de Here Jezus als God en Heiland belijden.

De eenheid van de Christenheid is een belangrijk gegeven. De verdeeldheid van de kerken in honderden denominaties (waaronder enkele zeer grote) spreekt immers de wereld niet meer aan. Dat geldt zowel de “post-christelijke” wereld van de Avondlanden als de zogenaamde Derde wereld waar de kerken een snelle expansie doormaken. De kerken van de oecumene beschouwden de onderlinge verdeeldheid terecht als iets dat de Heer der Kerk moet bedroeven, die immers gebeden had “dat zij allen één zijn”. Bovendien leidde de verdeeldheid tot tal van praktische nadelen en problemen, zowel “thuis” als in de vreemde.

Daarnaast leefde in de kerken, zo vlak na de Tweede Wereldoorlog, dezelfde diepe wens die ook de volkeren tot elkaar bracht in de Verenigde Naties. Het was een tijd waarin alle mensen verlangden naar een verzoening, in de betekenis van “nooit weer oorlog”. En zouden de kerken daarbij dan niet het goede voorbeeld moeten geven, die qua verdeeldheid en oorlog evenzeer te blameren zijn als de naties der volken? Daar viel alles voor te zeggen, maar toch werd door een aantal kerken van de (Nadere) Reformatie en door een groot deel van de evangelische beweging een afwachtende houding aangenomen.

De Wereldraad die in 1948 van start kon gaan verrichtte haar werk in tal van commissies, die een grote invloed hebben uitgeoefend op het denken in de kerken. Daarbij kreeg ook de theologie we

reldwijde dimensies, waarbij gaandeweg steeds meer de Derde-wereldtheologie werd ontwikkeld en uitgedragen. Iedere zeven jaar was er een Algemene Vergadering van de Wereldraad van Kerken, die elk een eigen thema hadden. Wij noemen thans eerst de namen van de plaatsen waar deze “Assemblees” gehouden werden:

1948 Amsterdam	het begin van de beweging -
1954 Evanston	evangelisatie en zending samen één concept -
1961 New Delhi	opname van de Internationale Zendingsraad in de Wereldraad - deelname van de Orthodoxe Kerken van Oost-Europa
1968 Uppsala	“de wereld bepaalt de agende van de kerk” zending vindt plaats volgens - het “Missio-Dei”concept
1975 Nairobi	zoeken naar syntheses van “verticaal” en “horizontaal” - deze spanning wordt opgelost met het nieuwe concept “holistisch” kerk geeft haar fiat aan “sociale actie”
1983 Vancouver	grote aandacht voor bevrijdingsbewegingen en feminisme - staat daarmee geheel in het teken van de “laos-dikè”

Deze zes Wereldraadvergaderingen hebben veel gemeen met de vroegere Concilies uit de Kerkgeschiedenis. Duidelijk is dat de vroegere tendens naar “één katholieke kerk” krachtig aanwezig is en dat zelfs vanuit een aanvaardbaar motief, namelijk “dat evangelisatie vanuit een verdeelde kerk absoluut ongeloofwaardig is”. Langzamerhand treedt ook bij de Wereldraad een streven op naar het uitoefenen van “macht”, eenvoudig omdat anders de gestelde doelen niet bereikt kunnen worden. En daaruit spreekt een grote overeenkomst met de eerste eeuwen van de katholieke kerk, met name uit de periode van “Pergamum” .

Tal van mannen hebben het proces van de Wereldraad sinds 1948 haar richting en vaart gegeven. Hen met name noemen is ondoenlijk, maar één uitzondering moet gemaakt worden en wel voor de Nederlander Willem Visser ‘t Hooft, die vanaf de oprichting jarenlang algemeen secretaris van de Wereldraad was, een meesterbrein, en dat zowel theologisch als diplomatiek. Zijn denkwijze heeft een stempel gedrukt op tal van ontwikkelingen binnen de Wereldraad, waarmee op gezette tijden naar buiten werd getreden.

W.A. Visser ‘t Hooft schreef zijn dissertatie over de achtergrond van het “Social Gospel” in Amerika. Zijn theologie heeft veel bijgedragen tot het stellen van sociale en politieke prioriteiten binnen de Wereldraad, en zijn hang naar het universalisme (alverzoening) is gebaseerd op zijn Barthiaanse theologie. Vandaag de dag hebben veel evangelische Christenen er moeite mee wanneer zij ervan beschuldigd worden dat zij alleen interesse hebben voor “zielen” (ofschoon de Bijbel zegt: wie zielen wint is wijs!). Daarmee laten zij zich makkelijk “vangen” voor het schoon-klinkende “holistisch mensbeeld” dat de aandacht afleidt van de hoogste prioriteit om deze te verdelen naar de aardse belangen van “lichamen en structuren”.

Van de meeste oecumenische ontwikkelingen in de jaren vijftig, zestig en zeventig was Visser ‘t Hooft de auteur of bewerker, en dat is bepaald geen geringe zaak. Al in een vroeg stadium werd het onderscheid tussen “Kerk” en “Wereld” weggewist, en Visser ‘t Hooft zag het als de taak van de Wereldraad om Kerk en Wereld weer bijeen te brengen, die per abuis door het Piëtisme van vorige eeuwen waren gescheiden. In dit verband stelt hij dan ook “de grote vraag”:

Wat is evangelisatie? Is de Kerk alleen maar evangeliserend bezig wanneer zij aan individuen het Evangelie predikt? Of mag het óók evangelisatie heten wanneer zij het licht van het Evangelie werpt op de grote menselijke problemen van onze tijd?

Wellicht de grootste persoonlijke bijdrage leverde Visser 't Hooft aan de Vergadering van New Delhi, 1961. Daar triomfeerde de gedachte van het universalisme, wat direct grote gevolgen had voor de Internationale Zending, wier Raad tijdens deze vergadering opging in de Wereldraad van Kerken: dit was voor het eerst nadat de Zendingsraad in 1952 in Willingen (Duitsland) voor het laatst was bijeengeweesd onder het motto: "Zending onder het kruis". Visser 't Hooft wist wat geven en nemen was:

- geven om zoveel mogelijk kerken en zendingen bij de Wereldraad te betrekken;
- nemen wanneer het tactisch mogelijk bleek om alle aandacht op het doel te richten.

Het rapport "Getuigen" werd bijna in zijn geheel door de Assemblee aanvaard en ter bestudering naar de kerken gezonden. Met prachtige woorden wordt erin weergegeven dat "Jezus Christus het Licht der Wereld is" (het thema van deze Vergadering). Maar echt "verloren" zijn de mensen niet meer, het enige wat hen mankeert is dat zij "de glans van het licht niet meer zien" en dat is het wat Kerk en Zending, hier in het oecumenisch huwelijk verbonden, hun moeten tonen. De "kosmische Christus" (een term die het goed doet in dit Hindoe-land) is reeds werkzaam in alle mensen, en met respect voor ieders cultuur moeten wij hen helpen om dit Licht te vinden. Dit proces wordt sindsdien "de dialoog" genoemd, waarbij men uitgaat van "de wijsheid, liefde en kracht die God gegeven heeft aan mensen van andere geloven en zonder geloof". Een andere uitspraak is dat "Christus zichzelf aan de hele mensheid verbindt en door zijn dood de afstand tussen Kerk en wereld heeft overbrugd". Dit is een nieuwe vorm van syncretisme en triomfantisme, waarbij de kerk de wereld zal gaan "transformeren" tot het Koninkrijk Gods.

De groeiende afstand tussen "oecumenisch" en "evangelisch" denken van de jaren zestig wordt duidelijk weergegeven door een tweetal definities van wat evangelisatie is en bedoelt. De ene stamt uit 1918 en werd in 1966 door Billy Graham onderschreven:

Evangeliseren is om Jezus Christus zodanig te brengen in de kracht van de Heilige Geest, dat mensen ertoe zullen komen om door Hem hun vertrouwen op God te stellen, Hem als hun Heiland aan te nemen en Hem als hun Koning te dienen in de gemeenschap van zijn Kerk.

Scherp hiermee in contrast staat de visie van de Wereldraad van Kerken, zoals deze in 1964 werd verwoord:

De verlossing van de wereld hangt niet af van de zielen die wij voor Christus winnen... Er kan geen sprake zijn van individuele verlossing... Verlossing heeft meer te maken met de hele samenleving dan met de individuele ziel... Wij moeten niet tevreden zijn met het één voor één winnen van mensen... Evangelisatie in deze tijd keert zich af van het één voor één winnen van zielen naar de evangelisatie van de structuren van de samenleving".

De Bijbel kent dit onderscheid niet, maar duidelijk is wel dat daarin dit "nieuw-Constantijnse denken" niet wordt gesteund. De vraag is natuurlijk of dit Wereldraad-denken ooit zal leiden tot een resultaat zoals in de grafsteen van een zending werd gegraveerd:

Toen hij kwam, was er geen licht,
toen hij stierf, was er geen duisternis.

Toen in New Delhi de Orhodoxe Kerken de Wereldraad binnenkwamen, kostte dit natuurlijk wel wat, want voor alles wat hij "neemt" moet hij ook iets "geven". De eerste prijs leek een duidelijke verbetering, doordat de grondslag werd uitgebreid:

De Wereldraad van Kerken is een gemeenschap van kerken die de Here Jezus Christus belijden als God en Heiland, overeenkomstig de Schriften en derhalve zoeken zij hun gemeenschappelijke roeping te vervullen tot heerlijkheid van de ene God: Vader, Zoon en Heilige Geest.

Dit klinkt wel erg mooi, maar minder mooi was de afspraak om de "kerkelijkheid" van alle leden van de aangesloten kerken te respecteren en daarmee te erkennen dat al deze "nominale Christenen"

(vanwege de sacramenten) ook behouden zijn. Bijgevolg mogen deze naam-Christenen niet beëvangeliiseerd worden en moet evangelisatie zich uitsluitend richten op “buitenkerkelijken”. Deze ontwikkeling trachtte men zeven jaar later in Uppsala voort te zetten door de oecumene ook te richten op de Kerk van Rome én op de evangelische beweging. De relatie met de Rooms-Katholieke Kerk verliep stroef, al werden sinds Uppsala wel wederzijds “waarnemers” uitgewisseld. De relatie met de “evangelicals” verliep makkelijker, vooral door de “nieuwe spiritualiteit” die door de charismatische beweging werd ingebracht. Overigens hebben de evangelicals hun eigen nationale en internationale organisaties en commissies, zoals de (landelijke) Evangelische Allianties en de World Evangelical Fellowship. Vanaf 1974 komt daar nog bij het Lausanne Comité voor Wereld Evangelisatie, dat wel nauw met de WEF samenwerkte maar er niet in opging: dus te vergelijken met de samenwerking van de Internationale Zendingsraad en de Wereldraad van Kerken voor 1961.

Een laatste ontwikkeling is de zogenaamde “holistische evangelisatie”. Ook dit is duidelijk een vrucht van het universalistische denken, waarbij het eigenlijk om het even is waar we beginnen: bij de ziel, bij het lichaam of bij de structuren van de samenleving. Het woord is erg misleidend, want uiteraard is het Evangelie er voor de hele mens, maar waarschijnlijk heeft men het woord juist gekozen om de bezwaren van de “evangelicals” te voorkómen.

Want natuurlijk is het waar dat wanneer de ziel behouden is, dit vanzelfsprekend en onvermijdelijk het hele leven en zelfs de samenleving transformeert: dat is het werk van Christus door zijn Geest, in en door de gelovigen heen. Maar nu worden met termen als “incarnatie”, “contextualisatie” en “holistische mensvisie” tal van begrippen ingevoerd die niet theologisch zijn maar cultureel-antropologisch of sociologisch. Daarmee wordt de theologie weer dienstbaar gemaakt aan menselijke ideologie en filosofie, die de Christenen weer net zo “vangt” als in de dagen van de grote filosofen uit de eerste eeuwen, hetgeen culmineerde in de theologie van Thomas van Aquino.

De ontwikkeling in de jaren tachtig is een logische uitbouw van al deze trends. Steeds meer komen de “nieuwe theologieën” op die ten dienste staan van de “laoi” (tegenwoordig “etnische groepen” geheten), bij wie de “dikè” (verontwaardiging, wrekende gerechtigheid) wordt gewekt. De beschrijving hiervan blijft echter staan tot de volgende en laatste sectie, waar blijkt hoe de profetieën van eeuwen her in de laatste decennia van de twintigste eeuw steeds meer worden vervuld.

VII.4.3. Mau Ze-dong, de Rode keizer van China

Eveneens omstreeks 1948 vond er in China een machtsovername plaats. In 1949 trokken de legers van Mau Ze-dong de grote steden van het Oosten binnen, Peking en later Sjanghai vielen en de legers van Tsjang Kal-sjek namen de wijk naar Taiwan of Formosa, wat ontwikkeld werd tot een krachtige kapitalistische staat. Maar Mau Ze-dong ontwikkelde China tot een prototype van wat zijn beroemde “MLMTT” (Marxist-Leninist-Mau tse-Toeng Thought) reeds tien jaar eerder tot stand had gebracht in de door armoede en honger geteisterde provincies in het uiterste noordwesten van het land. De redenering daarbij was de volgende:

Wat werkt in Sjensi en Sjansi is goed genoeg voor China.

Wat werkt in China is goed genoeg voor de hele wereld.

Gedurende eenentwintig jaar (“totdat het nieuwe China meerderjarig was”) was het land absoluut gesloten voor alle contacten met het Westen. Omstreeks 1950 werd gekapt met alle westerse “kapitalistisch-imperialistische” invloeden en werden onder meer alle zendelingen het land uitgewezen; in 1960 gebeurde hetzelfde met de technische hulp die vanuit Rusland geboden werd. Dit heeft de vooruitgang van China geweldig tegengehouden, maar anderzijds heeft het Rode China, onder de krachtige ideologische leiding van de “Grote Roerganger en Voorzitter” geleerd om helemaal op eigen benen te staan. Dikwijls had men bij het uitvoeren van grootse irrigatieplannen zoals het omleggen van rivieren weinig ander gereedschap dan “het Rode Boekje” van voorzitter Mau, dat inspireerde tot het verplaatsen van bergen!

Hoewel het Mauïsme (een andere naam voor MLMTT) mede gebaseerd is op het materialistische Marxisme, heeft het in China toch een geheel andere en eigen kleur gekregen doordat Mau Ze-dong deze leer helemaal heeft “omgedacht” en geënt op het denken van Confucius, en zich vooral richtte op de agrarische sector. Hierdoor is het veel meer tot een “Chinese religie” geworden dan het athe

istische Leninisme/Marxisme van Europa. Door middel van een ongekeerde massale propaganda werd het overgrote deel van het Chinese volk hiermee geïndoctrineerd; daarnaast werden speciale trainingen gehouden voor de beide uitersten:

- de “zeven-mei kaderscholen” voor de jonge carrière-zoekers;
- de “anders-denken boerderijen” voor de achterblijvers.

Het Rode Boekje is slechts een populaire samenvatting van de vele geschriften van Mau Ze-dong, maar dat werd dan ook door “iedereen” gelezen en voor een groot deel uit het hoofd geleerd. De verzameling bestaat uit 427 citaten, waarvan er hier enkele volgen:

Over de Communistische Partij:

9. Wij hebben eens gezegd: de hervormingsbeweging is een alomvattende marxistische opvoedingsbeweging. Hervormen betekent dat de gehele Partij zich door kritiek en zelfkritiek toelegt op de studie van het Marxisme. In de loop van die hervormingsbeweging kunnen wij zeker nog meer marxistische kennis opdoen.

Over klassen en klassenstrijd:

20. De vijand zal niet uit zichzelf ten onder gaan. Zo min de Chinese reactionairen als de Amerikaanse imperialistische krachten die in China agressie plegen zullen uit zichzelf zich van het toneel van de geschiedenis terugtrekken.
21. Revolutie is geen etentje met gasten... geen borduurwerkje...
Revolutie is een oproer, een gewelddadige actie van een klasse die de andere klasse omverwerpt.

Over de correcte behandeling van tegenstellingen binnen het volk:

72. Alle kwesties van ideologische aard en alle omstreden kwesties binnen het volk kunnen slechts worden opgelost volgens democratische methoden, volgens de methoden van discussie, kritiek, overreding en opvoeding, en niet volgens methoden van dwang en onderdrukking.

Over oorlog en vrede:

85. Elk lid van de Communistische Partij moet deze waarheid begrijpen: “Politieke macht komt uit de loop van het geweer”.
89. Wij beweren dat oorlog moet worden afgeschaft, wij willen geen oorlog, maar slechts door oorlog kan oorlog worden afgeschaft, wie het geweer niet wil moet het geweer opnemen.

Over het imperialisme en reactionairen:

101. Alle reactionairen zijn papieren tijgers. Om zo te zien lijken de reactionairen vreesaanjagend, maar in werkelijkheid hebben ze echt niet zo'n grote kracht...

Over de leden van de Communistische Partij:

372. Wij leden van de Communistische Partij zijn als zaadjes, en het volk als de aarde.
Overal waar wij komen moeten wij ons met de plaatselijke bevolking verenigen en te midden van het volk wortel schieten en tot bloei komen.

Uit dit alles blijkt wel dat de leer van Mau niet alleen maar economisch of agrarisch gericht was, maar in de volle betekenis van het woord “katholiek”, namelijk een totale ideologie voor het hele volk. Het aantal Christenen in het China dat Mau overnam bedroeg ongeveer één miljoen op een bevolking van toen nog geen zeshonderd miljoen; deze reageerden hierop verschillend.

De (protestantse) kerk van China is altijd vrij zwak geweest. Daarvoor zijn twee hoofdoorzaken te noemen:

1. De kerk heeft altijd onder sterke westerse invloed gestaan, wat haar tot een “vreemd element” heeft bestempeld en haar in de ogen van de Chinezen plaatste in de categorie van de “ongelijke

verdragen” die in de negentiende eeuw aan China waren opgelegd, nadat dit land verloren had in de zogenaamde opium-oorlogen.

2. In haar pogen zich van deze smetten te ontdoen heeft de Kerk vooral vanaf de jaren twintig ruim baan gegeven aan het sociale Evangelie en de liberale theologie. Daarmee werd het gezag en de aanspraak van de Bijbel ondergeschikt gemaakt aan de politieke idealen die de kerken opriepen om maatschappij-hervormend bezig te zijn.

Maar daarnaast was er een krachtige “fundamentalistische” onderstroom, die helemaal echt-Chinees was. Twee mannen treden hierbij naar voren:

Wang Ming-dao is een evangelisch Christen-leider die niet het product is van Westerse zending. Hij is nooit in dienst geweest van Westerse zendelingen en heeft van hen ook nooit enige vorm van financiële hulp gekregen. In feite had hij vaak kritiek op de Westerse wijze waarop de zending in zijn land werd aangepakt. Zijn gemeente in Peking had haar succes uitsluitend en alleen te danken aan de zegen van God die op zijn bediening rustte.

Wang had de moed om in noodsituaties te spreken terwijl anderen zwegen. Zijn blad “Geestelijk voedsel” werd door zeer velen gelezen, zijn boodschap was door en door bijbels en krachtig, dikwijls was het een profetisch getuigenis. Toch richtte Wang zich niet alleen, en zelfs niet in de eerste plaats, op de geestelijke nood van de mens en deed hij veel aan christelijke barmhartigheid. Wat de aanhangers van het sociale Evangelie tot hoogste deugd verhieven - hoewel het dikwijls bij woorden bleef - dat bracht Wang in de praktijk. Dit bracht hem al vroeg in conflict met de communisten en kostte hem vele jaren van gevangenschap, die hij moedig heeft ondergaan, ondanks zware geestelijke foltering.

Zijn getuigenis is dat wat de communisten zeggen te willen en de mensen opleggen, logisch en spontaan gebeurt vanuit de prediking van het Evangelie, dat een kracht Gods is tot behoud, óók tijdelijk en sociaal, voor een ieder die gelooft. En daarmee bleek het Evangelie dat Wang predikte sociaal meer uit te werken dan het “sociale Evangelie” dat hij verwierp.

De andere grote Christen-leider is Watchman Nee, die reeds in de jaren twintig van zich deed spreken en door zijn publikaties en zijn leiderschap de grondslag heeft gelegd voor absoluut zelfstandige gemeenten, die later “De kleine kudde” werden genoemd. Ook hij uitte zijn kritiek op de Westerse zending in China in een boek getiteld “Rethinking missions”. Hierin worden de Westerse zendingsmethoden opnieuw onder de loep genomen, vanuit een liefdevolle mildheid maar ook met een heldere bijbelse visie. Deze visie ontwikkelt hij dan tot het model voor eigen Chinese gemeenterf naar nieuwtestamenteisch model, en daarin is Nee bijzonder gezegend geworden. Hij verkondigt het Evangelie ongecompliceerd en voor ieder begrijpelijk. In al zijn kracht en eenvoud sloeg die boodschap op geweldige wijze aan bij de Chinezen, die zo door honger en ellende geteisterd waren. Ook Nee gaat niet voorbij aan de sociale nood en dan blijkt de grote vindingrijkheid van deze begenadigde man én de flexibiliteit van het nieuwtestamenteische patroon waarnaar hij zijn gemeenten inricht.

Na de communistische overname in 1949 werd door de Chinese Communistische Partij een heel andere lijn gevolgd dan de kerken hadden verwacht. Het proces van knevelen begon heel langzaam en ongemerkt en de Christenen werden aangemoedigd om “creatief betrokken te zijn bij de idealen van de Revolutie”. Maar eerst moesten alle buitenlandse zendelingen het land verlaten, wat in veel gevallen pas mocht nadat zij door hun eigen gemeenten onder zware beschuldiging werden gesteld. Dat was voor alle betrokkenen een erg vernederende ervaring, die echter onder grote partijdruk werd afgedwongen.

Direct daarna begon de gelijkschakeling van de Chinese kerk met de communistische revolutie. Hiertoe werd een merkwaardig instrument gebruikt, namelijk de zogenaamde Drie-zelf beweging. Dat was het officiële orgaan voor de kerken namens de Partij, waarin op dialectische wijze de Kerk en de Partij in een “creatieve relatie” werden verbonden, als Chinese variant van het “laodiceren” van de Kerk. Deze beweging was kort voor de Revolutie al door een bekende oecumenische Christen, Wu Yao-tsung, voorbereid met een artikel getiteld: “De huidige tragedie van het Christendom”, wat in 1948 verscheen in het tijdschrift Tien Feng (Hemelse Wind). Wat hij daarin schreef deed

toen veel stof opwaaien, maar was er de oorzaak van dat Wu ná de machtsovername weer aan bod kwam in de Drie-zelf beweging die voor de liberale theologie geen probleem bleek te zijn.

Met de Drie-zelf-beweging werd een belangrijk beginsel uit de zendingsbeweging, dat we behandelden in VI.5.2, tot een politiek ideaal gemaakt. Daarmee werd in feite via de Partij de Kerk aan het Volk verbonden (en daarmee door de Staat gedoogd), maar de Gemeente werd daarmee in grote moeilijkheden gebracht. Het klinkt immers zo mooi: zelf-bestuur, zelf-onderhoud en zelf-voortplanting, maar hiermee werden politieke en liberale idealen aan Kerk en Gemeente opgelegd die wezenlijk in strijd zijn met de boodschap van de Bijbel. Juist een beweging als die van Watchman Nee bracht al deze beginselen, op bijbelse gronden, allang in de praktijk, maar toen bleek wel dat dit nu juist niet de bedoeling was geweest!

VII.4.4. Vervolging in China en elders

Dit alles leidde ertoe dat die gemeenten die niet meer wilden meedoen aan de “gelijkschakeling” in grote moeilijkheden kwamen. Hun leiders werden gevangengenomen, dikwijls op politieke of criminele beschuldiging (zo zou Watchman Nee honderd vrouwen hebben verleid!) en de gemeenten werden gedwongen om “ondergronds” te gaan. Daarmee werd de Chinese kerk ten dele een catacomben-kerk.

In deze periode werden grote ontberingen geleden, vooral tijdens de “Grote Proletarische Culturele Revolutie” die van 1965 tot 1968 woedde. Deze was gericht tegen alle “oude dingen” en daartoe behoorden ook alle “contra-revolutionaire boeken”, zoals Bijbels die werden opgespoord en verbrand. Maar toch groeide de “ondergrondse kerk” tegen de verdrukking in, zowel in toewijding aan God als in getal. Wat de hele “Handelingen der Gemeente” door was gebeurd, gebeurde ook nu in China. De nieuwtestamentische gemeenten, veelal in de vorm van huisgemeenten, werden aangeklaagd en vervolgd door de officiële kerk die verenigd was in de Drie-zelf-beweging. Wie niet tot deze Drie-zelfbeweging behoorde werd als “ketter” gebrandmerkt, voor wie in het Nieuwe China eigenlijk geen plaats was.

Net als eenmaal keizer Nero liet ook Mau Ze-dong zich als een god vereren. Een typisch voorbeeld van deze Mau-cultus is een loflied op Mau dat in 1968 gedicht werd:

De stralende zon komt op in het Oosten. Overal zijn haar stralen.
De Oostenwind waait over het land.
De bloemen bloeien. De rode vlaggen wapperen, zij golven als een reusachtige zee.
Grote leraar, grote leider, hooggeëerde en geliefde voorzitter Mau!
Gij zijt de zon in de harten van alle revolutionairen,
de rode zon in hun harten.
De nevels zijn verdwenen, de duistere wolken voorbijgetrokken.
De lucht is helder geworden...

Net als in de oudheid ontstond aldus in China een kerk en een tegenkerk, een “anonieme” christelijke gemeente en een verenigde Partij-kerk. Daarin is China een typisch voorbeeld en een waarschuwing voor de tijd van het einde, wanneer de verleiding én de vervolging zullen gaan over heel de Kerk en de Gemeente. Ergens heeft de Chinese kerk/gemeente dan ook iets apocalyptisch: er gaat van haar een verleiding uit die de hele Kerk, protestants en katholiek, sterk heeft beïnvloed, onder meer door de grote China-conferenties die het Westen aan het MLMTT heeft gewijd. Zo verklaarde Joseph Spae op zo’n conferentie die in 1972 te Bastad, Zweden, werd gehouden met als thema “Theologie en de Nieuwe Mauïstische Leer”, onder meer het volgende:

Het gezond theologisch verstand zegt ons dat de Nieuwe Mens in China verlossing, bevrijding nodig heeft en dat de Here Jezus Christus de enige ware Verlosser is. Het punt waar het om gaat is of, in gedaantes die het westerse christendom niet kent, Christus niet bezig is de Nieuwe Mens van China te vormen om hen beter voor te bereiden op het bereiken van de “wasdom in Christus” in het individu, in de natie en in de wereld. Deze mogelijkheid legt de toekomstige basis voor een “geestelijke” rol die het nieuwe China, op welke mysterieuze wijze dan ook, zou kunnen spelen met betrekking tot de kerk in het algemeen - een missionaire rol - zonder zende

lingen in de traditionele zin van het woord, een missionaire rol die om een missionaire reactie vraagt van de zijde van de wereldkerk.

Uit de ontwikkelingen van de Wereldraad van Kerken (zie VII.4.2) blijkt zonneklaar dat de “Wereldkerk” serieus op deze uitdaging is ingegaan en daarmee tegelijkertijd alle waarschuwingen van Wang Ming-dao en vele anderen heeft genegeerd én waargemaakt.

Maar tezelfdertijd heeft de “export” van het China-denken ervoor gezorgd dat Christenen in tal van landen - Afrika, Latijns-Amerika - in dezelfde situatie zijn terechtgekomen als de ware kerk van China, namelijk in de periode van “Smyrna”, de vervolging. In zijn boek “Destined to Suffer” legt de bekende Nederlandse evangelist en “Bijbelbezorger” Anne van der Bijl uit hoe een land soms in zeer korte tijd binnen de communistische sfeer terecht kan komen en wat dat voor gevolgen heeft voor de kerk en de Christenen van dat land.

En zo zijn er heel veel lessen die de Christenen kunnen leren van de Kerk in China en die hen kunnen helpen om zich voor te bereiden op het lijden dat over hen kan komen. Verschillende sprekers/schrijvers leggen dan ook uit op welke wijze men zich hierop kan voorbereiden, en het is goed dat “de Gemeente van de laatste generatie” dat zich voor ogen houdt:

- als gemeente: door volledig nieuwtestamenteel te functioneren;
- als individu: door de gehele wapenrusting Gods aan te doen en het profetisch Woord te kennen en te erkennen;
- als ouders: door te zorgen voor krachtige christelijke gezinnen, waarin een nieuwe generatie opgroeit die het lijden onder ogen kan zien;
- als onderwijzers: door de jeugd te onderrichten in de waarheid van God, toegepast op maatschappij en wetenschap en hen te wapenen tegen de wereld van “pseudo”;
- als brengers van Gods boodschap: door te zorgen voor Bijbels in de taal van de mensen.

Dit alles vanuit het overwinningsleven dat mogelijk wordt gemaakt door vervuld te zijn van de Heilige Geest.

VII.5. DE PROFETIEËN VERVULD

De periode van “Laodicea” leidt steeds duidelijker tot een tweetal stromingen. Deze lopen dwars door de bestaande denominaties en historisch gegroeide situaties heen, maar vertonen hier toch ook weer een grote gelijkenis mee. De ene stroom is de lijn omhoog: Ik ben rijk en verrijkt en heb aan niets gebrek. Hiermee wordt uitdrukking gegeven aan een groot menselijk optimisme, dat geboren werd uit een oprechte menselijke betrokkenheid bij deze wereld. Ditmaal is het echter niet de wereld in zijn begeerte die verleidt, maar juist het tegendeel: het is de wereld in al haar noden die veel Christenen ertoe brengt om in een mentaliteit van “nu of nooit” te gaan bouwen aan wat wordt genoemd “een nieuwe kerk”. Samen met alle anderen (en daarbij worden de grenzen steeds ruimer getrokken) gaat men op weg, om te bouwen aan de komende wereldkerk waarin men als “wereldchristen” kan functioneren.

De andere lijn is de lijn die we vonden in “Filadelfia” en waarvan de Heer zegt: gij hebt kleine kracht, maar gij hebt mijn woord bewaard en mijn naam niet verloochend. Hier vinden we bepaald geen mens-optimisme en ook geen structuur-pessimisme, maar geloof in God. Dit geloof heeft zijn bestaansgrond in het vasthouden aan zijn Woord en in de verwachting van de spoedige, aanstaande wederkomst van Christus. Dat geeft een heel ander perspectief aan de grote uitdagingen waarvoor wereld en kerk zich zien gesteld. Het maakt ook tal van zaken vanuit Gods Woord bijzonder actueel die anderen misschien niet van zo’n groot gewicht achten en daarom geen hoge prioriteit geven. Daaronder valt onder meer het bereiken van de honderden nog steeds niet bereikte etnische groepen en het getuigenis van de kleine gemeenschappen van Messias-belijdende joden, in en buiten de staat Israël.

VII.5.1. Profetische duiding van deze tijd

De geschiedenis van de Gemeente is moeilijk te verstaan zonder dat we het profetische Woord raadplegen. Dat geldt voor de begintijd, het geldt voor alle tijden, maar heel bijzonder geldt het wel voor de eindtijd die we met “Laodicea” hebben geschetst.

De Handelingen der Gemeente beginnen met wat wel wordt genoemd “l’*église primitive*” en zij eindigen met “l’*église finitive*”, de primitieve en finitieve gemeente. Het eerste tijdperk wordt beschreven in Handelingen der apostelen, het laatste vormt het thema van dit hoofdstuk. In het eerste tijdperk zien wij hoe de Messias-verkondiging onder de joden (daarvan spreken wij liever dan van jodenzending) en het uitroepen van Zijn naam onder de heidenen (wat in de kerkgeschiedenis heiden-zending wordt genoemd) een aanvang neemt. Door alle tijdperken heen zien we hoe deze zending, met al haar ups en downs, toch nog steeds “onvollendet” is. Maar in de laatste periode wordt op een goddelijke wijze de zending afgerond en zal het “welgedaan” van Christus klinken over de “mission completed”, wat echter heel anders zal verlopen dan veel Christenen denken.

Hand. der
apostelen

Handelingen der gemeente

*église
primitive*

*église
finitive*

Een begrip van deze tijden bezien in bijbels perspectief maakt dat zich een geestelijk kader van denken ontwikkelt waar we eenvoudig niet buiten kunnen in een wereld die vervuld raakt met verleidende denkbeelden. Een Christen behoort zich hiervan bewust te zijn, en Artikel 15 van het Verbond van Lausanne wijst daar ook op:

...Wij geloven dat de tussen-periode tussen de hemelvaart van Christus en zijn wederkomst gevuld moet zijn met de zending van het volk van God, en wij hebben geen recht om daarmee op te houden eer het einde daar is. Wij gedenken Zijn waarschuwing dat valse christussen en valse profeten zullen opstaan als voorlopers van de Antichrist. Daarom verwerpen wij als een trotse en zelfverzekerde droom dat de mens ooit zelf een utopia op aarde kan bouwen. Ons vertrouwen als Christenen is dat God zijn koninkrijk zal voltoeien, en met reikhalzend verlangen zien wij uit naar die dag...

Oók in de periode van “Laodicea”, van de kerk van de eindtijd, wordt Christus’ Gemeente opgeroepen tot het koninklijk priesterschap. In Matt. 24:37-39 vergelijkt de Here Jezus de periode die direct aan zijn komst voorafgaat met de dagen van Noach, en het is heel opmerkelijk te zien hoe reeds in 1907 een aantal kenmerken van deze dagen zijn genoemd. Veertig jaar voordat in 1948 deze laatste periode zou aanbreken, somde een man als G.M. Pember de kenmerken hiervan als volgt op:

- de oecumenische beweging
- het op de voorgrond treden van seks - minachting voor het huwelijk
- de snelle voortgang van wetenschap, “kunst”, luxe en comfort
- de toename van de wereldbevolking
- het verwerpen van gezonde bijbelse prediking
- de ongeoorloofde omgang van hemelse wezens met het menselijk ras (hierbij dacht hij vooral aan de opkomst van het spiritisme in zijn tijd).

Steeds duidelijker blijkt dat de profetieën worden vervuld en dat geeft ook vertrouwen om met bijbels, profetisch realisme de nabije toekomst onder ogen te zien, die de Gemeente scheidt van de dag van Christus' wederkomst. Wij zullen dit nog kort doen aan de hand van het kenmerk van de gemeente van Laodicea, om daarna te besluiten met het thema van het Hooglied, waarin zo duidelijk de relatie tussen bruid en bruidegom wordt geschilderd.

VII.5.2. Met “het volk” bouwen aan de wereldkerk

Wij zagen reeds eerder dat de naam betekent: de toorn van het volk (laos-dikè). Eeuwenlang hebben de volkeren gestaan onder de heerschappij van koningen en werden hun machthebbers weldoeners genoemd, Luc. 22:25. De kerkgeschiedenis is daarvan meestal en helaas een getrouwe afspiegeling, ofschoon Jezus dat beslist niet zo heeft bedoeld, blijktens de volgende verzen uit genoemd hoofdstuk.

Daartegen komt in de tijd van “Laodicea” een geweldige reactie op die zich op alle fronten inzet waar sprake is van “volken”. Deze reactie heeft geleid tot een grote culturele revolutie, niet alleen in China maar tegelijkertijd in het Westen, in Afrika en Latijns-Amerika. Omstreeks halverwege de jaren zestig kwamen allerwege de volksmassa's in beweging om de bestaande orde omver te werpen; in het Westen is hun grote profeet en leider Herbert Marcuse geweest, die de ideologie van de culturele revolutie heeft opgesteld en werkbaar gemaakt, samen met de andere filosofen/sociologen van de zogenaamde Frankfurter Schule. Enkele kenmerken van deze beweging, die overal in het denken zijn doorgedrongen zijn:

- de weerzin tegen iedere vorm van gezag, waarbij “Herrschaft” als de oerzonde wordt beschouwd;
- het afschaffen van alle vormen van schaamte die als “taboes” worden weggeredeneerd;
- het als “reactionair” afdoen van alle vaststaande normen en waarden, door middel van de zogenaamde ideologiekritiek.

Via processen van groepsdynamica wordt deze nieuwe ideologie in de kerk gebracht, op analoge wijze als dat gebeurde in het China van Mau Ze-dong. De Duitse Chinakenner Werner Schilling beschrijft in zijn boek “Das heilige Abendmal oder Feierabendmal” hoe de Tafel des Heren als Avondmaal langzamerhand de functie krijgt van een groepsbelevens, een feestavondmaal waarbij de emoties een grote rol spelen:

Men krijgt de indruk dat het op zich gerechtvaardigde gemeenschapskarakter van het avondmaal uitgebuit en puur misbruikt wordt voor een training tot een nieuw bewustzijn, dat men het “wijbewustzijn” van “de vrienden in de groep” zou kunnen noemen. Men geeft daarbij het eigen ik prijs aan de groep en legt alle mogelijke contacten, die bedoeld zijn om genegenheid uit te wisselen of de brug te slaan tussen de generaties. Bij het feestavondmaal moet ruimte zijn voor extase, voor spontane gesprekken en uitwisseling van ervaringen. Enkele psycho-technische elementen van dit feestavondmaal zijn bijvoorbeeld:

- de “uitnodiging tot dromen”,
- het “denken aan iets bepaalds”, zoals aan de arme en rijke volkeren van deze wereld,
- het “dromen van verlossing van de ketenen waarvan de mens vrij moet worden”
- de tafelgesprekken,
- het gemeenschappelijk zwijgen, en
- het uitwisselen van ervaringen van hoop.

Via deze en dergelijke groepsprocessen - zoals die bijvoorbeeld op verschillende “kerkedagen” worden beoefend - worden de kerken en Christenen “gelaodiceerd”. Daarmee wordt hun bewustzijn gewekt voor de vele onrechtvaardigheden en onverdraaglijkheden in de samenleving, dichtbij en ver weg. Op die manier wordt “het volk”, “de massa” tot het bewustzijn gebracht dat het thema in hun macht ligt om “hun banden te verscheuren, en hun touwen van zich te werpen”, vergelijk Ps. 2.

Daartoe moet natuurlijk een “tegenstander” worden gecreëerd waartegen men zijn verontwaardigde woede, de “dikè”, kan richten, en hiertoe wordt in alle lagen van de samenleving, óók in de kerk, een klassenstrijd ingevoerd:

- In China tussen de arbeiders en de grootgrondbezitters/industriëlen, of tussen de Drie-zelf-Christenen en de “fundamentalisten”.
- In Afrika tussen de zwarten en de blanken, óók van hun “theologieën”.
- In Latijns-Amerika tussen de onwetende massa en de mensen van het zogeheten establishment, of tussen “de leken” en “de geestelijken”.

In de Westerse landen worden andere tegenstellingen opgegraven of geschapen:

- Tussen de onderdrukte vrouwen en de onderdrukkende mannen.
- Tussen de jeugd die staat te popelen en de ouders die het heft vast in handen houden.
- Tussen de vertrapte homoseksuelen en de rolbevestigende heteroseksuelen. - Tussen de progressieve en sociaal-denkende liberalen en de hebzuchtige fundamentalisten.
- Tussen de mensen van de vredesbeweging en de vasthoudende oorlogsophitsers.
- Tussen de “groene” milieu-bewusten en de behoudzuchtige machthebbers.

Dit zijn enkele voorbeelden van manieren waarop het volk wordt gelaodiceerd en gemobiliseerd en waardoor “vanuit de kritische basis” wordt gewerkt aan de wereldkerk die in staat zal zijn om haar wereldrol te vervullen die in Openbaring 17 en 18 staat beschreven. Want waar in “Pergamum” de keizer bouwt aan de Staatskerk, is het het volk dat wordt ingeschakeld om te bouwen aan de Wereldkerk die er is en die komen zal, en waarmee “het geheimenis van Babylon” (Op. 17:5) zal gaan werken.

Deze ontwikkelingen komen snel naderbij nu telkens weer stemmen opklinken om inzake bovenvermelde conflicten een standpunt te bepalen dat de Kerk voor bindend gaat verklaren, waardoor dit de “status confessiones” krijgt. Dat betekent dat de Kerk haar positie in deze vormen van klassenstrijd als onderdeel van haar belijdenis gaat opnemen, waardoor er voor “anders-denkende Christenen” geen ruimte meer in de officiële kerk zal zijn. Met deze ontwikkeling wordt de heidens-Romeinse en de rooms-katholieke situatie weer hersteld en aan alle leden van kerkelijke denominaties opgelegd die zich hiervoor willen buigen (of juist niet).

VII.5.3. De laatste fase van de pelgrimsreis

Wanneer de “Handelingen der Gemeente” op aarde ten einde gaan lopen, komt daar nog eenmaal de grootste verzoeking uit haar hele geschiedenis. John Bunyan heeft deze in zijn boek “De Pelgrimsreis” beschreven als de grote zinsbegoocheling die over Christen/Christin komt, juist aan het eind van de pelgrimsreis. De tijd van de bruiloft is nabij, maar de grootste verzoeking komt nog!

Wat deze verzoeking inhoudt moge duidelijk worden uit het Hooglied, waarin zo overtuigend de verhouding tussen bruid en bruidegom beschreven wordt. Velen - zoals Hudson Taylor en Watchman Nee - zien hierin de relatie beschreven tussen Christus’ Gemeente en haar komende bruidegom, de Here Jezus Christus. Het thema dat in dit dichtsterlijke boek aan de orde komt is tweeledig:

- liefdesrelatie;
- strijdbaarheid.

Het hele Hooglied gaat over de ontluikende liefde van een meisje van het veld en de heuvels, “donker doch bekoorlijk”, en haar geliefde. Die geliefde spreekt soms tot haar als een herdersjongen, die

zijn schapen en geiten hoedt, en soms als koning Salomo, die haar nodigt in zijn paleis. Het zijn geen twee verschillende personen die haar het hof maken, maar in dit lied wordt uitgebeeld hoe de Here Jezus tot zijn bruid, de Gemeente, nadert in twee hoedanigheden, namelijk als herder en als koning: en in beide hoedanigheden is Hij de Bruidegom. Eerst wanneer Hij haar liefde voor Hem wakker maakt, en later wanneer Hij zijn koningschap met haar deelt.

Wij richten ons hier uitsluitend op het laatste gedeelte van hoofdstuk 5 en op hoofdstuk 6. Aan het einde van hoofdstuk 5 heeft de bruid haar geliefde bezongen: mooie Oosterse poëzie die uitdrukking geeft aan het verlangen dat door Gods Geest in de gelovigen is gewekt voor Hem die “blinkt boven tienduizenden aan Wie “alles bekoorlijkheid is”.

Hoofdstuk 6 begint met het zoeken van de bruid naar de bruidegom en daarmee wordt de periode van scheiding aangeduid die ook thans voor de Gemeente geldt: “Het is u nut dat Ik heenga”, zei Jezus, “totdat Ik kom”. Vers 3 eindigt ermee dat de bruid zich geheel overgeeft aan de liefde van de bruidegom, ze weet het nu zeker: van mijn geliefde ben ik en van mij is mijn geliefde! Het antwoord van de bruidegom dat nu volgt is heel typerend en geeft aan wat nu eigenlijk de Gemeente, de ware kerk des Heren, in al haar menselijk falen, maar ook in haar toewijding aan Hem, voor Hem betekent.

Voor Christus zijn de Christenen niet alleen “verloste zondaren op weg naar de hemel”, maar zij betekenen voor Hem nog oneindig veel meer. Het Nieuwe Testament maakt heel duidelijk dat het hier gaat om een organisch geheel, dat vergeleken wordt met een lichaam waarin alle leden een specifieke functie hebben. Als zodanig is de gemeente ook de bruid:

“schoon en liefelijk”, maar tegelijk ook:
“geducht als krijgsscharen met banieren”.

Een gemeente, een kerk, waarin de liefde van en tot Christus brandende is, hoeft zich niet te beklagen over gebrek aan kracht, want voor de tegenstanders - de geestelijke overheden en machten - heeft die gemeente grote kracht. Zij wordt door hen gevreesd, omdat deze machten en overheden door haar verhinderd worden om hun plannen uit te voeren. Dat dit zo is staat niet alleen uitdrukkelijk in de Bijbel (bijvoorbeeld in Ef. 3 en 6), maar blijkt ook uit de hele “Handelingen der Gemeente” zoals deze hiervóór zijn beschreven. Vers 10 beschrijft een schouwspel dat anders onbeschrijfelijk zou zijn van schoonheid en kracht: het is een gebeuren dat de schepping doet sidderen en anderen in verrukking brengt. Allen die toezien vragen: Wie is zij,

- die opgaat als de dageraad,
- schoon als de blanke maan,
- stralend als de gloeiende zon,
- geducht als krijgsscharen?

Er gaat iets geweldigs gebeuren! Zij die het zien zijn vol ontzag en eerbied. De bruidegom ontvangt zijn bruid, maar de bruid weet nauwelijks wie zij wel is! Weten de kerkmensen wel wie zij zijn, en beseffen zij die de samenkomsten bezoeken wel de diepte van hun schoonheid en kracht? Zou dat niet de reden zijn van de grote aandacht die de vijand voor de Christenen heeft, de oorzaak van alle verleiding en vervolging in de kerken en gemeenten?

Het hoofdstuk eindigt met een wonderlijke combinatie van schoonheid en kracht. Het meisje danst en zij doet dat zó bekoorlijk dat men haar toeroept zich te wenden opdat de sierlijkheid van haar vormen des te beter uitkomt. En wanneer zij danst, in haar toewijding aan Hem die haar liefheeft, is dat tegelijkertijd een afschrikwekkende kracht: want het is in de “reidans van Mahanaïm” dat de wereld “een leger Gods ervaart”, vergelijk Gen. 32:1. Zo wordt de wereld, als zij ziet wie de Gemeente is, geconfronteerd met het feit dat haar oordeel aanstaande is. Nog een korte tijd, dan komt van de hemel Gods toorn over alle goddeloosheid en ongerechtigheid van mensen, Rom. 1:18. En daarom is de Gemeente die de “reidans van Mahanaïm” danst, te zelfder tijd:

- de nodiging, die de Bruidegom doet roepen:
IK KOM SPOEDIG
- de waarschuwing aan de wereldmachten:
Jullie tijd loopt op een eind!

- de nodiging aan alle mensen in de hele wereld:

Komt, koopt en eet, zonder prijs en zonder geld, wijn en melk.

Maar nu verandert ineens het toneel, waarmee de Christenen van de “finitieve gemeente” voor een overweldigende keuze komen te staan: Aan hetzelfde meisje, dat de reidans danst, wordt nu iets anders toegeroepen:

Wend u, wend u, dat wij u bezien!

Engelse vertalingen zoals de New International Version geven beter weer wat hier wordt bedoeld:

Keer terug tot ons, meisje van Sulam, kom terug,
zodat we je nog eens kunnen zien!

Wat is er ineens aan de hand?

Als de Gemeente van Christus zich gereedmaakt om haar Bruidegom tegemoet te treden, is er nog een stem die haar toeroept. Dat is de stem van de anti-heer, de Satan, die ook nog eenmaal Israël zal verleiden, vergelijk joh. 5:43. O, kon hij haar maar tegenhouden, dan zou zijn triomf toch nog volkomen zijn:

- een bruidegom zonder bruid, wat een fiasco!
- een bruiloftsmaal dat gereed is, maar zonder de genodigden!

Aan het eind van de pelgrimsreis van de Gemeente gaat er iets gebeuren dat zelden of nooit is vertoond: de Christenen worden populair! Op weg naar de bruiloft, versierd voor de bruidegom, wordt hun toegeroepen:

Keer terug, wij hebben jullie nodig!
We hebben jullie altijd verguisd, heel veel excuses daarvoor.
Nu hebben wij ontdekt dat we het zonder jullie niet klaarspelen.
Kom alsjeblieft terug en help ons, in de naam van alle ware humaniteit.
Ga met die schoonheid en kracht de wereld nu niet uit,
maar blijf hier en laat óns je schoonheid bewonderen,
en laat ons profiteren van je innerlijke kracht!
(citaat uit de “Anders Denken Boerderij” van de auteur)

Op het “Love China”-congres dat in 1975 in Manila werd gehouden, werd dit geluid al gehoord. Peter Beyerhaus schrijft erover in zijn boeken, hoe juist de Christenheid wordt aangezocht om als de “spirituele dimensie” (naast de technologie van het Westen en de revolutie van het Oosten) de “wereld op haar kruispunt” van dienst te zijn. In de Wereldraad van Kerken klinkt dit geluid door en worden steeds meer avances gemaakt naar de grote bolwerken van de evangelische beweging zoals “Lausanne” en “Wheaton” (waar de meeste evangelische organisaties zijn gevestigd of samenkomen). En deze blijken hiervoor stellig niet ongevoelig te zijn.

Zo wordt de pelgrims op de laatste etappe naar het hemelse Jeruzalem nog eens krachtig toegeroepen: “Keer u om, wend u toch, en word pelgrims van een tastbaar welzijnsrijk dat nu snel gaat komen. Reeds tekent het Utopia zich af en tegen de achtergrond van een wereld van Doem verschijnt het rijk van Shalom! Hierin zullen al uw christelijke idealen spoedig werkelijkheid worden. Reis niet door, maar keer terug!”

John Bunyan, gevangen in zijn kerker te Bedford, heeft hiervan al de contouren gezien. En zo wordt dan in de laatste etappe van de “Handelingen der Gemeente” iets heel vreemds verwacht van de Christen/Christin: Het meisje dat straks de stralende bruid zal zijn “loopt met gesloten ogen naar het onbekende land” (uit een gedicht van Jacqueline van der Waals). De bekoring van de wereld die intens naar haar hand dingt is zeer groot. Wanneer men zich dat goed indenkt: bijna niet te weerstaan! Eindelijk ligt dan Utopia alias het Rijk van Shalom binnen het bereik: wat Marx en Mau en Marcuse nog niet was gelukt, wordt mogelijk als de Christenen gaan meedoen!

Groot is daarom de aandrang, vleidend de hofmakerij, indringend de bekoring, en daarom geldt stellig ook voor de finitieve gemeente de bede:

Leid ons niet in verzoeking,
maar verlos ons van de boze.

VI.5.4. Maranatha. Kom, Heer Jezus

Het voorgaande geeft wel een bijzondere en duidelijke inhoud aan alle profetieën van de Bijbel, maar ook aan de verlichting die Gods Geest gedurende alle “nachtwaken” aan de Gemeente gegeven heeft. Daarmee blijkt dat de Maranatha-roep niet maar een roep is van “piëtistische egoïsten die zich van de wereld hebben afgescheiden”. Integendeel, het is veeleer een krijgskreet om in de laatste ure de machten van de Boze te weerstaan, wanneer de nacht het donkerst en de verleiding het grootst is.

De Gemeente van Jezus Christus heeft hierbij, staande in de wereld, een belangrijke taak. Maar voor één groep Christenen heeft die taak wel een heel bijzonder karakter: dat zijn de Messias-belijvende joden die nu al, als ontijdig geboren, Jezus Christus als Heiland en Heer belijden. Hun positie is, als eerstelingen van Israël, wel bijzonder moeilijk en bijzonder belangrijk, en daarom is het noodzakelijk dat aan het eind van de “Handelingen der Gemeente” Gods licht op hen valt. Mistkend als zij zijn door de Christenen uit de heidenen (en door de heidenen onder de Christenen!) hebben deze wel heel bijzonder onze sympathie en voorbede nodig. Zij staan immers aan de frontlinie van Satans aanvallen omdat hun getuigenis sterk tot de wereld spreekt, Kerk en Gemeente niet uitgezonderd. Een van hun woordvoerders, Klaus Moshe Pulz, beschrijft in zijn boek “Brandpunt Israël” de alarmsignalen van de eindtijd gezien vanuit het standpunt van een Christen Jood. Messias-belijvende joden weten zich verbonden zowel met Israël als met de Gemeente:

- Met Israël vanwege Gods verkiezing ter wille van de vaders.
- Met de Gemeente vanwege het Evangelie der genade in “Jezus Messias”, Rom. 11:28.

Daarom is Israël als natie, en zijn de Messias-belijvende joden in het bijzonder, de levende illustratie van het feit dat wij thans in “de laatste ure” leven: zij zijn de dubbele streep en het uitroepteken onder en achter alles wat in dit hoofdstuk is vermeld. Wij heiden-Christenen vormen samen met de eerstelingen voor de Messias uit de joden de Gemeente van de levende God: zonder hen zijn wij niet compleet en zonder hen worden wij niet voltooid! Samen met hen mogen wij bidden die regels uit het volmaakte gebed:

Want van u is het Koninkrijk
en niet Utopia, Nieuw Babylon, als “de stad van de mens”

En de kracht
in de reidans van Mahanaïm, die weet van Maranatha

En de heerlijkheid
óók in de afwijzing van alle koninkrijken en volken die Satan ons aanbiedt

TOT IN EEUWIGHEID

Literatuur

Roland Allen, *Missionary Methods: St. Paul's or Ours*, London, Robert Scott, 1912.

Roland Allen, *The Spontaneous Expansion of the Church, and the Causes which Hinder it*, London, World Dominion Press, 1927.

Augustinus, *The Enchiridion of Faith, Hope and Love*, South Bend, Indiana, Regnery/Gateway, 1961.

Wayne S. Beaver, *Radical World Theologies*, Collegedictaat Grace Theological Seminary, Winona Lake, IN.

Peter Beyerhaus, *Bangkok '73 -Anfang oder Ende der Weltmission?* Winterthur, Evangelischer Schriftenverlag Schwengeler, 1973.

Klaus Bockmuehl, *Evangelicals and Social Ethics*, Exeter, 1975. Boettner, Roman Catholicism.

- Jose Miguez Bonino, *Doing Theology in a revolutionary situation*, Philadelphia, 1977.
- David J. Bosch, *De achtergrond van Melbourne en Pattaya, karakteristiek van twee bewegingen*, Breukelen, Guntersteinberaad, 1981.
- E.H. Broadbent, *The pilgrim church*, London/Glasgow, Pickering & Inglis, 1931. Marshall Broomhall, *Hudson Taylor, de Man die God geloofde*, Amsterdam, Overzeese Zendings Gemeenschap, z.j.
- Fred Dale Bruner, *A Theology of the Holy Spirit, The Pentecostal Experience and the New Testament Witness*, Grand Rapids, Wm. Eerdmans, 1970.
- Jan van Capelleveen e.a., *Overleg Onderweg, kerkelijke zendingen en geloofszendingen*, Kampen, Kok, 1977.
- B.C. Carp, *Wat geloven de evangelicals?* Amersfoort, IZB, 1980.
- J.D. Dougklas, ed., *Let the Earth Hear His Voice, A comprehensive volume on World Evangelisation*, Minneapolis, 1975.
- Israël, in feiten en cijfers, Jeruzalem, Voorlichtingsdienst van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, z.j.
- Arthur P. Johnston, *The Rattle for World Evangelism*, Wheaton OL, Tyndale House Publ, 1978.
- Arthur P. Johnston, *World Evangelism and the Word of God*, Minneapolis, Bethany Fellowship, 1974.
- John W. Kennedy, *The Torch of the Testimony*, Goleta, Cal/Quebec, Christian Books, 1965.
- Clarence Larkin, *Dispensational Truth*, Glenside PA, 1920.
- R.H. Matzken, *Handelingen der Apostelen, een Studiekommentaar*, Evangelische Bijbelschool, Doorn, 1983.
- R.H. Matzken, *De Psychonanten zijn geland*, Amsterdam, Buijten & Schipperheijn, 1978.
- Mau Tse-toeng, *Het Rode Boekje, citaten uit het werk van Mau Tse-toeng*, Utrecht/ Antwerpen, Bruna & Zoon, 1967.
- Jessie Penn-Lewis/Evan Roberts, *War on the Saints*, Parkstone, Poole, Dorset U.K., The Overcomer Literature Trust, z.j.
- George Peters, *A Biblical neology of Missions*, Chicago, Moody Press, 1972.
- Klaus Mosje Pulz, *Brandpunt Israël*, Almelo, Evangelische Lektuur Kruistocht 1983.
- Werner Schilling, *Das heilige Abendmal oder Feierabendmal*, 1980.
- K. Scott Latourette, *A Short Nistory of Christianity*, New York/Londen, Harper & Row.
- Ron J. Sider, *Rijke Christenen in een eeuw van honger*, TEAR Fund, 1980.
- James W. Sire, *The Universe Next-Door, Ned: Een wereld van verschil*, Kampen, Kok, 1981.
- Edvard P. Torjesen, Fredrik Franson, *A Model for Worldwide Evangelism*, Pasadena, CA, William Carey Library, 1983.
- R.A. Torrey, *The Fundamentals, A Testimony to the Truth*, Bible Institute of Los Angeles, 1916.
- J. Verkuyl, *De onvoltooide taak der wereldzending*, Kampen, Kok, 1978.
- J.A.E. Vermaat, *Christus of Ideologie? Positie en keuze van Kerk en Christen in een ideologische situatie*, Utrecht, De Banier, 1977.
- John C. Whitcombe, *Fundamentalism, College-dictaat by Christian Apologetics*, Winona Lake IN, Grace Theological Seminary.
- Edwin Yamauchi, *De wereld van de eerste christenen*.

